

**ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**TATAR, BAŞKURT DESTANLARI İLE ÇUVAŞ ALP HİKÂYELERİNDE
ANNE VE BABA MOTİFİ**

Aycan ÇAKAR

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Naciye YILDIZ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ ANABİLİM DALI**

OCAK-2020

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**TATAR, BAŞKURT DESTANLARI İLE ÇUVAŞ ALP HİKÂYELERİNDE
ANNE VE BABA MOTİFİ**

Aycan ÇAKAR

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Naciye YILDIZ

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ ANABİLİM DALI**

OCAK 2020

**TATAR, BAŞKURT DESTANLARI İLE ÇUVAŞ ALP HİKÂYELERİNDE
ANNE VE BABA MOTİFİ**

Aycan ÇAKAR

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ ANABİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

OCAK 2020

Aycan ÇAKAR tarafından hazırlanan “Tatar, Başkurt Destanları İle Çuvaş Alp Hikâyelerinde Anne ve Baba” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ/~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Naciye YILDIZ

Çağdaş Türk Lehçeleri Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

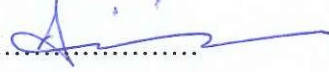
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.....

Başkan: Prof. Dr. Ayşe YÜCEL ÇETİN

Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.....

Üye: Doç. Dr. Hüseyin YILDIRIM

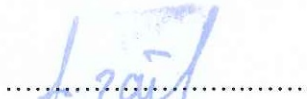
Çağdaş Türk Lehçeleri Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.....

Tez Savunma Tarihi: 30.01.2020

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Figen ZAİF

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Aycan ÇAKAR

30/01/2020

TATAR, BAŞKURT DESTANLARI İLE ÇUVAŞ ALP HİKÂYELERİNDE ANNE VE BABA MOTİFİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Aycan ÇAKAR

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Ocak 2020

ÖZET

Destanlar, bir milletin tarihine ışık tutan, oluştuğu toplumun kurallarını, inanç ve kültürel öğelerini yansıtan eserdir. Aile de toplumun temel taşlarından biridir. Bu bağlamda destan, aile biriminin izlerini de taşımakta; kahramanı insan olan destanlardaki kahramanların yetiştiği aile ortamı, aile fertlerinin birbirleri ile ilişkileri, destanlardaki olaylara da yansımaktadır. İdil-Ural bölgesinde yaşayan Türk boylarının geçmiş dönemlerindeki aile hayatıyla ilgili motif ve epizotlara ışık tutan bu çalışmada, aile biriminin temelini oluşturan, Türk kültür ve inancında kutsal kabul edilen aile fertlerinden: anne ve baba ele alınıp incelenmiştir. İdil-Ural bölgesindeki tarihî destan metinlerinde anne ve babanın görevlerinin neler olduğu, anne ve babanın destan kahramanlarının hayatına, destandaki olaylara nasıl etkilerinin olduğu bu çalışmada tespit edilmeye çalışılmıştır. Türkiye Türkçesine aktarılan Tatar, Başkurt destanlarının ve Çuvaş Alp Hikâyelerinin ayrı ayrı ele alınıp incelendiği bu tez çalışmasında, Başkurt destanlarında 113 baba, 55 anne motifi, Çuvaşlarda Alp hikâyelerinde 16 baba, 12 anne motifi, Tatar destanlarında 115 baba, 46 anne motifi tesbit edilmiştir. Motif tespiti yapılan metinlerin altına, bu tespit edilen motiflerin analizi yapılmıştır. Daha sonra tespit edilen motifler, alanın en kapsamlı çalışması olan Stith Thompson'un Motif-Index of Folk Literature adlı eserindeki anne ve baba motifleri ile karşılaştırılarak ortak olan motifler belirlenmiştir. Stith Thompson'un eserinde yer almayan anne ve baba motifleri, eserdeki aile kategorisinin altındaki uygun yerlere numaralandırılıp sıralanmıştır. Bu şekilde Tatar, Başkurt destanlarında ve Çuvaş Alp Hikâyelerinde yer alan anne ve baba motiflerinin dünyadaki somut örnekleriyle mukâyesesi yapılarak, anne ve babanın fonksiyonları tespit edilmiştir.

Bilim Kodu : 303.04
Anahtar Kelimeler : Tatar, Başkurt, Çuvaş, Destan, Anne Motifi, Baba Motifi, Stith Thompson, Motif-Index of Folk Literature
Sayfa Adedi : 358
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Naciye YILDIZ

MOTHER AND FATHER MOTIF IN TATAR, BASKURT EPICS AND CHUVASH ALP
STORIES

(M.Sc. Thesis)

Aycan ÇAKAR

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL FOR ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
January 2020

ABSTRACT

Epics are Works which shed light on the history of a community and reflect the rules, belief and cultural elements of the community it originated. Family is also one of the key stone of the community. In this context, the epic bears the traces of the family unit such that the family environment where heroes in epics whose hero is human grow and relations of family members with each other are also reflected on the incidents in epics. In this study which sheds light on the family life of Turkish tribes living in Idil-Ural region in the previous periods, the family members, that is mother and father, which constitute the duties of family unit and are accepted as sacred in Turkish culture and belief, were discussed and investigated. It was presented in this study that what the mother and father functions are in the historical epic texts in Idil-Ural region and which impacts the mother and father have on the life of epic heroes and on the incidents experienced in the epic. In this thesis study in which Tatar, Baskurt epics and Chuvash Alp Stories translated in Turkish were discussed and examined separately, the following motifs were detected; 113 father and 55 mother motifs in Baskurt epics; 16 father and 12 mother motifs in Chuvash Alp stories and 115 father and 46 mother motifs in Tatar epics. These motifs were analyzed under the motifs. The motifs identified later were compared with the mother and father motifs in Stith Thompson's Motif-Index Of Folk Literature, which is the most comprehensive study of the field, and the common motifs were determined. Mother and father motifs, which are not included in Stith Thompson's work, are numbered and listed in appropriate places under the family category in the work . In this wa, the functions of the mother and father were determined by comparing the mother and father motifs in Tatar, Bashkir epics and Chuvash Alp Stories with concrete examples in the world.

Science Code : 303.04
Key Words : Tatar, Baskurt, Chuvash, Epic, Motif, Mother, Father, Stith Thompson, Motif-Index of Folk-Literature
Number of Page : 358
Thesis Advisor : Prof. Dr. Naciye YILDIZ

TEŞEKKÜR

İlk olarak çalışmamın en başından itibaren değerli yardımlarıyla ve katkılarıyla yanımda olan, beni yönlendiren kıymetli hocam Prof. Dr. Naciye YILDIZ'a sonsuz teşekkür ederim. Daha sonra beni yalnız bırakmayan, her zaman bir dost, bir kardeş gibi yanımda desteğini hissettiğim, değerli arkadaşım Esmâ DOĞAN'a, bu süreçte benim yanımda dimdik duran, her türlü olumsuz durumda gölgesine sığındığım başta babam İrfan ÇAKAR, kardeşim Ahmet ÇAKAR ve teyzem Cemile ÖZDOĞAN olmak üzere biricik aileme maddi, manevi desteklerinden dolayı çok teşekkür ederim. Aksaray'da kaldığım, tezimi hazırladığım süre zarfında, bana sıcak bir sığınak olan tarihî Zinciriye Medresesi çalışanlarına da gösterdikleri dostâne ve misafirperver davranışları için çok teşekkür ederim. Son olarak da bu hayatta yanımda olamasalar da yüreğimde yaşattığım, bugünlere gelmemde büyük emekler veren, hayatımın temel taşı olan, aile sahibi olmanın tüm güzelliklerini bana tattıran, evladı ve torunu olmaktan büyük gurur duyduğum annem Sultan ÇAKAR'ı ve anneannem Cemile AKKUŞ'u rahmetle yâd ediyorum.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLoların LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR.....	xii
1. GİRİŞ	1
2. TATAR DESTANLARINDA ANNE VE BABA MOTİFİ	27
2.1. Mitolojik Destanlarda Anne ve Baba Motifi.....	27
2.1.1. Tülek (1. Versiyon)	27
2.1.2. Tülek Kitabı (2. Versiyon)	28
2.1.3. Tülek Susılu Destanı (3. Versiyon).....	31
2.1.4. Tülek Kitabı'nın Sonu (Mehemmedgerez Aktarması) (4. Versiyon)	32
2.1.5. Zayatülek İle Susılu (5. Versiyon)	35
2.1.6. Yirtöşlik	37
2.1.7. Altayın Sayın Süme.....	43
2.1.8. Mişek Alıp.....	46
2.2.Kahramanlık Destanlarında Anne ve Baba Motifi.....	47
2.2.1. Yestey Mönki	47
2.2.2. Kara Kükel	48
2.2.3.Alıpmemşen (1.versiyon).....	49
2.2.4.Alpamşa (2. Versiyon)	50
2.2.5. Alpamşa (3. Versiyon)	53
2.2.6. Alpamşa (4. Versiyon)	56
2.2.7. Kadış Mergen	57
2.2.8. Ak Kübik.....	58
2.2.9. Ak Köböğ.....	60
2.2.10. Kür Ulı	61
2.2.11. Kamber.....	62
2.2.12. Cık Mergen	64
2.2.13. Çura Batır Hikâyesi (1. Versiyon)	67
2.2.14. Çora Batır (2. Versiyon).....	72
2.2.15. Çora Batır (3. Versiyon).....	76

	Sayfa
2.3. Aşk Destanlarında Anne ve Baba Motifi	78
2.3.1. Kuzı Körpe ile Bayansılı (1. Versiyon).....	78
2.3.2. Kuzı Körpe İle Bayansılı (2. Versiyon)	85
2.3.3. Hurluga ve Hemra	87
2.4. Yazılı Destanlarda Anne ve Baba Motifi	91
2.4.1. Yusuf Kitabı	91
2.4.2. Hikayet-i İsa Oğlu Amet	98
2.4.3. Tahir İle Zühre (1. Versiyon)	100
2.4.4. Tahir ile Zühre (2. Versiyon)	106
2.4.5. Tahir ile Zühre (3. Versiyon)	108
2.4.6. Leyla ile Mecnun.....	111
2.4.7. Şahsenem ile Garip	121
2.4.8. Seyfülmülk	126
2.4.9. Büz Yiğit	129
3. BAŞKURT DESTANLARINDA ANNE VE BABA MOTİFİ.....	141
3.1. Mitolojik Destanlarda Anne ve Baba Motifi.....	141
3.1.1. Ural Batır Destanı	141
3.1.2. Ural Batır (versiyonu)	152
3.1.3. İdil ile Yayık	155
3.1.4. Akbuzat	158
3.1.5. Miney Batır ile Şülgen Padişah.....	161
3.1.6. Kara Yurga	162
3.1.7. Zayatülek İle Hıvhlıv	166
3.1.8. Alıp Batır (1.Versiyon)	170
3.1.9. Alpamişa (2. Versiyon)	171
3.1.10. Altı Yaşında Alpamişa (3. Versiyon).....	174
3.1.11. Alpamişa (4. Versiyon)	177
3.1.12. Uzak ile Tuzak Balabeşnek Parçası	181
3.2. Sosyal Hayatı Anlatan Destanlar	184
3.2.1. Kızıyürkpes ile Mayanhılıv	184
3.2.2. Mergen İle Mayanhılıv.....	191
3.2.3. Zühre ile Aldar	194
3.2.4. Maktımhılıv.....	198
3.2.5. Kıssa-yı Yusuf.....	199

	Sayfa
3.2.6. Yusuf Kitabı.....	210
3.2.7. El-Kıssa Bozyiğit	214
3.2.8. Tahir ile Zühre.....	219
3.2.9. Seyf-ül-Mülük.....	221
3.2.10. Kerte Mergen	223
3.2.11. Targın Batır	225
3.2.12. Targın İle Kujak	226
3.2.13. Ebrey Batır	228
3.2.14. KuzıyKürpes	228
3.3. Beyler-Hanlar Zamanını Anlatan Destanlar.....	238
3.3.1. Aktaş Han.....	238
3.3.2. Han Kızı Altınses (Altınsaç)	239
3.3.3. Cengiz-Name.....	240
3.3.4. İdige ile Muradım.....	242
3.3.5. İdege (Masallaşmış Versiyonu).....	253
3.3.6. Yalık Bey, Karmasan İle Sermesen Bey	255
3.3.7. İlevkey, Keyleyle ve Yayık Batırlar.....	259
3.3.8. Son Hartay (1. Versiyon)	260
3.3.9. Son Hartay (2. Versiyon)	262
3.3.10. Gaysa Oğlu Emet	263
3.3.11. Karagülümbet İle Akkülümbet.....	265
3.3.12. Küsek Bey	267
3.3.13. Babsak Bey İle Karağölümbet Bey	271
3.4. Kahramanlar Hakkındaki Destanlarda Anne ve Baba Motifi	272
3.4.1. Koblan Batır.....	272
3.4.2. Yek Mergen.....	275
3.4.3. Sura Batır	278
3.4.4. Bikiyen Mergen.....	283
3.4.5. Karasakal.....	285
3.4.6. Yulay İle Salavat	288
3.4.7. Mahmut Sesen (Ozan).....	292
4. ÇUVAŞ ALP HİKÂYELERİNDE ANNE VE BABA MOTİFİ.....	295
4.1. Annesi Çocuğa Alp Adını Koymak İster	295
4.2. Alp'in Babası Lıp.....	296

	Sayfa
4.3. Alp, Çift Süren Adamla Atını Cebine Sokup Gelir.....	296
4.4. Alp, Çocukları Sakatlar	297
4.5. Alp'ın Yatağı Bulut.....	298
4.6. Alplar Kafkas'tan İdil'e Göç Ederler	299
4.7. Alp'ın Annesi İdil Boylarına Daimi Olarak Yerleşmeyi Düşünür.....	300
4.8. Alp Çocuklarına Birbirleriyle Dostça Yaşamaları İçin Hayır Duası Eder	301
4.9. Alp, Babasını Kurtarmak İçin Padişahın Ordusuyla Çarpışır	303
4.10. Kış, Alp'ın Kalbini Donduruyor	304
4.11. Alp Terpet Hanı Yener.....	305
4.12. Supetey, Alp'ı Bitirmeye Kalkışır.....	306
4.13. Sarı Batur	307
4.14. Sarton Alp	308
4.15. Alp'ın Gözyaşından Oluşmuş Göller	310
4.16. Alp'a Anneanesi İle Annesinin Hayır Duası Güç Verir.....	310
5. SONUÇ	313
KAYNAKLAR	323
EKLER.....	327
EK-1. Motif Dizini.....	328
ÖZGEÇMİŞ	341

TABLoların LİSTESİ

Tablo	Sayfa
Tablo 5.1. Zayatülek ile Susılu destanının Tatar, Başkurt varyantları ile versiyonlarındaki ortak ve farklı motifler	318
Tablo 5.2. Alpamşa destanının Tatar varyantı ile versiyonlarındaki ortak ve farklı motifler	318
Tablo 5.3. Ak Kübik destanının versiyonlarındaki ortak ve farklı motifler	319
Tablo 5.4. Çora Batır destanının Tatar, Başkurt varyantları ile versiyonlarındaki ortak ve farklı motifler	319
Tablo 5.5. Kuzı Körpe İle Bayansılı destanının Tatar, Başkurt varyantları ile versiyonlarındaki ortak ve farklı motifler	320
Tablo 5.6. Tahir İle Zühre destanının Tatar, Başkurt varyantları ile versiyonlarındaki ortak ve farklı motifler	321
Tablo 5.7. Alpamşa destanının Başkurt varyantı ile versiyonlarındaki ortak ve farklı motifler	322
Tablo 5.8. Kıssa-yı Yusuf destanının Tatar, Başkurt varyantları ile versiyonlarında ortak ve farklı motifler	322

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış bazı kısaltmalar, açıklamalarla birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklama
AKM	: Atatürk Kültür Merkezi
BAM	: Başkurt Anne Motifi
BBM	: Başkurt Baba Motifi
bkz	: Bakınız
C	: Cilt
ÇAM	: Çuvaş Anne Motifi
ÇBM	: Çuvaş Baba Motifi
S. Thompson	: Stith Thompson
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TAM	: Tatar Anne Motifi
TBM	: Tatar Baba Motifi
TDK	: Türk Dil Kurumu
Yay.	: Yayınları
yy.	: Yüzyıl

1. GİRİŞ

Farsça kökenli olan destan terimi, günümüzde Azerbaycan Türkçesinde “dastan”, Başkurt Türkçesinde “dastan”, Kazak Türkçesinde “dastan”, Kırgız Türkçesinde “dastan”, Özbek Türkçesinde “dâstân”, Tatar Türkçesinde “dastan”, Türkmen Türkçesinde “dessân”, Türkiye Türkçesinde “destan” ve Uygur Türkçesinde “dastan” şekillerinde olmak üzere belli başlı bütün Türk lehçelerinde yaşamaktadır (Ansiklopedik Sözlük, 2003:136). Bunun dışında destan türü, Türk dünyasında *alıptıǵ nımax, comok, jomok, cır, jir, batırlar cırı, maadırlıǵ tool, kahramandık epos, kay çörçök, kaylap aydar çörçök, olongho, ölön, alıptıh nımah, boy, epos, epostık jırlar, köne epos, irtegi, batırlık ertegi* gibi farklı isimlerle de anılmaktadır (Çobanoğlu, 2007: 14).

Destan terimi, birçok bilim adamı tarafından tanımlanmıştır. Mesela; “Destan, yeryüzünün ve kâinatın oluşum sürecine dair ilk veriler olan mitlerden sonra ortaya çıkan, genel olarak mitlerin gölgesini ve çizgilerini taşıyan, kahramanlarının geçmişte yaşadığına inanılan, sözlü gelenek ortamında yüz yüze bir iletişim bağlamında anlatılarak nakledilen en geniş anlamıyla kahramanlık ana temalı öykülere verilen addır” (Çobanoğlu, 2007: 16) şeklindeki Çobanoğlu’nun tanımında, kahramanlık teması ön plana çıkartılmakla birlikte, yapılan diğer çalışmalarla aşk ve gelenek gibi başka konuların da destan türleri içinde işlendiği görülmektedir.

“Destanlar, milletlerin din, fazilet ve millî kahramanlık maceralarının manzum hikâyeleridir, destanlar halk gözüyle görülen, halk ruhuyla duyulan ve halk hayalinde masallaştırılan tarihlerdir, bununla beraber destan tarih demek değildir; ancak kökü tarihe dayanan, ilhamını tarihten alan bir halk edebiyatı verimidir.” (Banarlı, 1971, C.I. : 1-2) Banarlı, destan ile tarih arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir.

“Destanlar oluştuğu toplumun millî unsurlarını yansıtmaktadır. Bu yüzden destanlar millî şuuru uyandıran, toplumun birlik ve beraberliğini arttıran millî ürünlerdir. Milletlerin büyük işler yapmak için kendilerine güven duymalarında; türlü sosyal ve tarihî sebeplerle uzaklaştıkları millî benliklerine dönmelerinde; yeniden büyük millet olmak, hürriyet ve istiklâllerini korumak için davranıp kalkınmalarında vazife görürler.” (Banarlı, 1971, C.I.: 5) açıklaması, anlaşılacağı üzere millî destanlardan söz etmektedir.

“Destan (epos), bir boy, ulus (kavim) veya millet hayatında tam estetik hüviyet kazanmamış eser sayılan efsanelerden sonra nazım şeklinde ortaya çıkan en eski halk edebiyatı mahsullerinden biridir. Sözlü geleneğe bağlı bu anonim mahsuller, zaman ve

mekân içinde cemiyetin irâdesini ellerinde tutan ‘Kahraman-Bilge’ şahsiyetlerin menkabevi ve hakiki hayatları etrafında teşekkül etmiş uzun, didaktik hikâyelerdir. Tarihe bağlı olmakla beraber, tarih sayılmayan; ozanların kobuzlarla terennüm ettiği cemiyetin ortak hayat görüşü ile ülkülerini aksettiren bu eserlerin teşekkülü için bir «yaratma zemini» ile savaş, din değiştirme, göç, kuraklık vb. gibi büyük hâdiselerin millet vicdanında bir takım sarsıntılara sebep olması lâzımdır. İşte millet hayatında askerî, dinî, siyasî, içtimâî hadiselerin hazırladığı muhit içinde; kahramanlık, anekdotlar, menkabeler, felâketler, aşklar, hâtıralar, bilgiler, görgüler, ‘kızılalma’ sayılan hedefler, tek ve büyük olma ihtirası ozanlar tarafından ananenin getirdiği teknik ve kompozisyonla terennüm edilmeğe başlar. Umumiyetle İslâmiyetten önce ve sonra olmak üzere iki kolda sınıflandırılan destanlarımız bu esaslar içinde meydana gelmişlerdir.” (Elçin, 1981: 71)

Türk Dünyası destancılık geleneğine bakıldığında; “Türk Dünyası bugün hem Manas Destanı gibi dünyanın en hacimli destanına hem de “milletler yazılı edebiyata geçtikten sonra destan yaratmaz” şeklindeki düşüncüyü rafa kaldırma müktesid, son asırda, üstelik çoktan beri yazılı edebiyata sahip olan Türk boylarında bile yeni destanlar yaratabilecek geleneksel yapıya sahiptir. Hâlen destanların söylenmeye devam edilmesi Türk Dünyası destan geleneğinin bir zenginliği iken, yazılı edebiyatın yanında Azerbaycan, Doğu Türkistan gibi Türk Dünyasının farklı coğrafyalarında Nuzuğum, Gaçağ Nebi gibi yeni destanların yaratılması tesadüf değil, geleneğin başka bir zenginliğinin ve canlılığının bir göstergesidir. Bu zenginliğe, destanların eş ve benzer metinlerinin oluşması ve daireleşmesi de eklendiğinde, Türk Dünyası destan geleneği denildiğinde gerçekten büyük bir gelenekle karşı karşıya olduğumuz anlaşılmaktadır.” (Yıldız, 2015: 13)

“Şimdiye kadar yapılan birçok çalışmada ortaya konulduğu gibi, ‘destan’ teriminin kapsamı, Türkiye Türkçesi’yle oluşturulan edebiyat alanında, daha farklı ve geniştir. Çünkü bu alanda halk edebiyatının bir nazım şekli de geçmiş dönemlerde yazılmış tarih kitapları da, anonim destanlar da, çağdaş şiirler de, tasavvuf mahiyette eserler de ‘destan’ başlığını taşıyabilmektedir. Buna karşılık, Türkiye Türkçesinde ‘halk hikâyesi’ kavramı altında yer alan ürünler, Türk Dünyasında destanın bir türü olarak yer almaktadır.” (Yıldız, 2015: 14-15) Görüşünden hareketle, tez çalışmasının kapsamında incelenen metinlerde de Anadolu’da halk hikâyesi olarak adlandırılan türlerin, destan türü altında değerlendirilmesi söz konusudur.

Bu tez çalışması, kapsam ve sınırlılıkları açısından değerlendirildiğinde; tez, İdil-Ural coğrafyasında yaşayan Tatar, Başkurt ve Çuvaş Türk boylarının destanlarını

kapsamaktadır. İdil-Ural bölgesi, Rusya Federasyonu içerisinde yer alan coğrafyanın adıdır. Bölgenin adı İdil, diğer ismiyle Volga nehrinden ve Asya ile Avrupa'yı birbirinden ayıran Ural sıradağlarından gelmektedir. İdil-Ural coğrafyası, Yamal Nenest Okruğunun kuzeybatısındaki Yarı ve Kara şehirlerinden başlayıp, güneyde İdil ve Ural nehirlerinin Hazar denizine döküldüğü yerlerin arasında bitmektedir. Bu tez çalışmasında da bu bölgede yaşayan Türk halklarının destan metinleri birlikte ele alınıp incelenmektedir.

İdil-Ural olarak adlandırılan Tatar, Başkurt ve Çuvaş Türk boylarının yaşadığı bu bölgede ortaya çıkan, bu çalışmanın da konusu olan destan metinleri, burada yaşayan Türk halklarının tarihî ve kültürel mirasını yansıtan eselerdir. Yukarıda da değinildiği gibi, destanlar bir milletin millî ve toplumsal kimliklerini ortaya çıkaran, geçmişten geleceğe ışık tutan ürünler olduğu kadar, gelenekler ve inançlar çerçevesinde fertlerin/tiplerin hayat hikâyelerini de yansıtmaktadır. Bu nedenle de bu metinlerin derlenip gün ışığına çıkarılması da edebiyatta oldukça önemli bir yere sahiptir.

Çalışmamızın konusu olan, İdil-Ural bölgesindeki destanların derleme çalışmalarının 18. yüzyılın sonlarına doğru başladığı görülmektedir. Tabii bu derleme çalışmalarında destanların batı dünyasında yazıya geçiriliş sebeplerini Urmançi'nin düşündüğü gibi, *sadece koruma amacına yönelik* (2007:8) olduğu söylenemez. Destanların millî kimlik oluşturmak için ait olduğu milletlere yönelik politikalar üretmek üzere de hâkim milletler tarafından destanlara önem verildiği görülmektedir.

Bu tez çalışmasına kaynaklık eden İdil-Ural bölgesinde yer alan Türk boylarının destancılık alanıyla ilgili çalışmaların ne zaman ve nasıl başladığına bakıldığında, öne çıkan çalışmalar ve tarihler şu şekildedir;

Başkurt Destanlarının yayımları:

Başkurt destan araştırmaları, 18. yüzyılda İ. İ. Lepehin tarafından Güney Ural bölgesinde yapılan derlemelerin yayınlanmasıyla başlar. Daha sonra, bu çalışmalar Timofev Belyaev, V. İ. Dal, L. Suhodolskiy, V. Potanin, Ç. Velihanov, A. G. Bessonov, M. Ömötbayev, S. Soltanov, F. Tuykin, F. Veliyev, A. İ. Harisov gibi pek çok araştırmacının katkısıyla bugüne kadar sürdürülmüştür¹. 1812 yılında Kazan Üniversitesinin yayınevinde Rus asıllı Timofen S. Belyayev'in Kuziy Kürpes İle Mayanhılıv adlı epik eserin Başkurtça

¹ Bu araştırmalarla ilgili geniş bilgi için bkz.: Başkurt Halık İcadı, C.I, Öfö, 1972; Başkurt Azabiyate Tarihi, C.1, Öfö-1990.

versiyonunu kendi yorumu ile açıklayarak öykü² şeklinde Rusçaya çevirerek neşretmesi, aslında, Başkurt halk destanlarının araştırılması hususunda bir başlangıç teşkil etmiştir. V.İ. Dal, L. Suhodolskiy³ G.N. Potanin, R.G. İgnatyev gibi birçok Rus araştırmacısı Başkurtların Zayatülek ile Hıvhlıv destanını ele almış ve dönemin folklor severlerine tanıtmışlardır. 20. yüzyılın başlarında İzevkey ile Morazım destanı Möhemmetselem Ömötbayev ve Feyzi Veliyev tarafından; Ural Batır (Ural Batır), Akbuzat (Akbozat), Akhak Kola (Aksak Kola) Kunır Buga (Konur Boğa) destanları Möhemetşa Burangolov tarafından yazılı olarak kaydedilmiş ve bunlardan bazıları yayımlamıştır. Destanları derleme ve yayımlama işine 20.yüzyılın 20’li ve 30’lu yıllarında Gebdelehet Vildanov, Gebbes Devletşin, Segit Mirasov, Neki İsenbet, Gelimov Selem, Kirey Mergen, Ali Karnay gibi Başkurt bilim adamları da önemli katkıda bulunurlar⁴. Uzun yıllar süren çalışmalar sonucu, 1970’li yılların başlarında Ufa’da 18 ciltten oluşan *Başkort Halık İjadi* (İleride: Başkurt Halk Edebiyatı) serîsi hazırlanmış, Moskova’da Nauka yayınevinde destan örneklerinin Başkurtça ve Rusça olarak yapılan ilmî baskısını yayınlama imkânı doğmuştur⁵. Yirminci yüzyılın 50’li yıllarında Akbuzat, Alpamışa ile Barsınhılv, Kuzıykürpes ile Mayanhılv, Zayatülek ile Hıvhlılv, Alasabır ile Ebrey Batır gibi epik yadigârların yer aldığı üç ciltlik antoloji Başkurt Halk edebiyatı adlı eserde yayımlanmıştır⁶ (Süleymanov ve diğerleri, 2014-2: 12).

Bu çalışmada, Türk Dil Kurumu tarafından bu bölgedeki Türk destanlarını bir çatı altında toplama amacıyla yürütülen proje ile yayımlanan, 4 ciltlik Başkurt Destanları, anne

² T.S. Belyayev . Kus-Kurpyaç. Başkirkaya povest, pisannaya na Başkirkomyazike odnim kurayçem i perevedennaya na rossiyskiy v dolinah gor Rifeyskih,1809 goda Kazan, 1812.

³ L. Suhodolskiy. “Başkirkaya legende o Tulyake “ // Vestnik Russkogo geografiçeskogo obşestva, 1858. 24. Bölüm. No. 12, s. 65-72.

⁴ G.I.Potanin . “Doç morya v stepnom epose”. // Etnografiçeskoye obozrenle. 1892. No. 1-4. s. 38-69: “Başkirkkiye narodniye skazki”. // Düz..., Çev. A.G.Bessenov, Red: N.K. Dimitriyev, - Ufa, 1941; G. Vildanov. “Başkort Kaşkaları”, // Başkort aymağı. 1925. No. 1, s. 78-86; G. Vildanov “Başkort ekiyetterenen berevhe”. // Aynı eserde 1927. No. 3, s. 69-71; “Kobayırzar” // Aynı eserde No. 4, s. 17-19; G. Devletşin. “Mesem han”. // Aynı eserde. 1929. No. 7, s. 72-88; S. Miras. “Başkort beyzere hem handarı mizgelendegematur ezebiyetten ürneker”. Sesen. 1928. No. 11-12, s. 10-12.

⁵ BHİ: Epos (Destan).1., 2.Kitap // Düz, Önsöz Yazarı ve Açıklamalar: M.M. Segitov,: Sorumlu Muh.; E. İ. Harisov . Ufa: Başkurdistan Kitap Neşriyatı (İleride: BKN), 1973; BHİ: Epos // Düz, Giriş Makale Yazarı ve Açıklamalar; N. T. Zaripova; Sor. Muh., G. B. Höseneyov. Ufa: BKN, 1982. 3.Kitap; Biblioteka vsemimoi literaturı: Geroiçesky epos naradov SSSR. // Düz, Giriş ve Açıklamalar: A. A. Petrosyan; Çev., İ.Kıçakov, A. Mirdabalova, A. Hakimov. M. Nauka, 1975. 1. Cilt, sf. 67-115: Epos Naradov SSSR: Başkirkkiy Narodniy Epos. // Düz, A. S. Mirdabalova, M. M. Segitov, E. İ. Harisov; Araştırmacı Yazar: A. S. Mirdabalova; Yorum Yaz: A. S. Mirdabalova, M. M. Segitov: Başkurtça Metin Haz: M. M. Segitov, E. İ. Harisov; Çev: N. V. Kidayş-Pokrovskiy, A. S. Mirdabalova , A. İ. Hakimov, Sorumlu Red: N. V. Kidayş-Pokrovskiy. M.: Nauka , 1977; Başkirkoe narodnoe tvorçestvo, Epos. // Düz: M. M. Segitov: Yorum: N. T. Zaripova, M. M. Segitov ve A. M. Süleymanov; Önsöz: M. M. Segitov. Başkirkoe Kinijnoe İzdatelstvo (İleride: BNT), 1987. 1. Cilt; İzevkey menen Morazım: Tarihi kobayır. // Haz.: N. T. Zaripov. Ufa: Kitap. 1994.

⁶ Başkort Halık İjadi. Ufa: BKN, 1953. 1. Cilt. 1955. 3. Cilt. 1959. 2. Cilt.

ve baba motifi bakımından değerlendirilmiştir. Eser, Ahmet Süleymanov, Ganislan İbrahimov, Metin Ergun tarafından hazırlanmış; Metin Ergun, Gaynislan İbrahimov, Feride Aetbaeva ve Mehmet Yasin Kaya tarafından Türkiye Türkçesine aktarılıp, 2014 yılında yayımlanmıştır.

Eser şu ciltlerden meydana gelmektedir;

Mitolojik Destanlar isimli I. ciltte; Ural Batır (1. Versiyon), Ural Batır (2. Versiyon), İdil ile Yayık, Akbozat, Miney Batır ile Şülgen Padişah, Konur Boğa, Akhak Kula, Kara Yurga, Zayatülek ile Hıvhlıv, Alıp Batır (1. Versiyon), Alpamşa (2.versiyon), Altıyaşar Alpamışa (3.versiyon), Alpamşa (4. versiyon), Uzak ile Tuzak Balabeşnek Parçası isimli destanlar ve destanların versiyonları yer almaktadır. Eser, 396 sayfadır.

Sosyal Hayatı Anlatan Destanlar başlıklı II. ciltte; Kuzıykürpes ile Mayanhılıv (1. Versiyon), Kuzıykürpes (2. Versiyon), Zühre ile Aldar, Maktımhılıv, Kıssa-yı Yusuf, Yusuf Kitabı, El-kıssa Bozyiğit, Tahir ile Zühre, Seyfölmülük, Kerte Mergen, Targın Batır, Targın ile Kujak, Kıpçak Yiğidi ile Başkurt Kızı, Muradım ile Bukhın, Ebrey Batır ile Albirmes Alasabır, Ebrey Batır, Alasabır, Yusuf Kitabı ve Kuzıykürpes isimli destanlar yer almaktadır. Eser, 672 sayfadır.

Beyler-Hanlar Zamanını Anlatan Destanlar isimli III. ciltte; Aktaş Han (1. Versiyon), Aktaş Han (2. Versiyon), Han Kızı Altınses, Cengizname, Mamay Han Hikâyesi, Möyten Bey, Bey Tuksaba Oğlu Möyten Bey, Aksak Timur, İdige ile Muradım (1. Versiyon), İdege (2. Versiyon), Yalık Bey, Karmasan ile Sermesen, Keleyke, Yayık Batırlar, Son Hartay (1. Versiyon), Son Hartay (2. Versiyon), Gaysa Oğlu Emet, Tülle Membet, Karagölömbet ile Akkülömbet, Küsek Bey, Teteges Bey, Babsak Bey ile Karagölömbet, Kıpçak Soylu Yamgırsı Bey ile Kuskar Bey'in Yeni İl Bulduğu, Kazanferi Bey Zamanı-İki Kilmek Kavgası isimli destanlar ve destanların versiyonları yer almaktadır. Eser, 580 sayfadır.

Kahramanlar Hakkında Destanlar isimli IV. ciltte; Koblan Batır, Yek Mergen, Sura Batır (1. Versiyon), Sura Batır (2. Versiyon), Bayazit Batır, Kübelek-Tilev Batırları, Bikyen Mergen (Batır), Akşam Batır, Köbek Batır, Tülgen Batır, Sura Batır, Teves Mergen, Akay Savaşı, Karasakal, Kara At, Salavat Batır, Yulay ile Salavat (1. Versiyon), Salavat Batır (2. Versiyon), Burangol Kaşka, Perovskiyy Yaylası, Kinyekey, Sükem Batır, Bilal ile Düsen, Karas ile Akşa; Yerense Sesen, Akmırza Sesen ile Kobagoş Sesen ve

Mahmut Sesen isimli destanlar ve destanların versiyonları yer almaktadır. Eser, 282 sayfadır.

1987 yılında Muhtar Segidov'un yayınladığı "Borongo Başkort Kobayırzarı" isimli çalışma, destanların tasnifi açısından önemlidir (Yıldız, 2015: 27). Muhtar Segitov gibi bazı araştırmacılar, destanları tarihî dönemlere ve toplumun sosyal gelişimine bağlı olarak tasnif etmişlerdir. Buna göre Başkurt destanları şöyle sınıflandırılmıştır:

"1. Uruk cemiyetinin dağılışını yansıtan destanlar:

- a. Mitolojiye dayanan kahramanlık destanları ya da kobayırılar; Ural Batır, Akbozat.
- b. Hayvancılığa bağlı sosyal temalı ve aile kuruluşu hakkındaki kobayırılar ve hikâyeler; Akhak Kola, Kunır Boğa, Kara Yurga, Zayatülek ile Hıvhlıv.

2. Feodalizmin başlangıç dönemini yansıtan destanlar:

- a. Uruk-kabile huzuru ve beraberliği idealini öne çıkaran, bu bağlamda sosyal ve aile münasebetlerini anlatan hikâyeler; Alpamışa, Kuzıykürpes ile Mayanhılv, Zöhre ile Aldar.

b. Uruklar arası mücadeleleri yansıtan destanlar; Küsek Bey.

3. Feodalizmin gelişme dönemlerini yansıtan destanlar; İzeükey ile Morazım, Mergen ile Mayanhılv, Targın ile Kujak, Yek Mergen, Bozyiğit.

4. Feodalizmin son dönemini yansıtan destanlar ve hikâyeler; Karas ile Akşa, Teyiş Mergen, Salavat Batır, Bayık-Ayzar Sesen" (Kara Düzgün, 2007: 9).

Tatar Destanlarının ilk yayımları;

Tatar destancılık geleneğinde bir dönüm noktası olan 1552 yılında Kazan'ın Ruslar tarafından işgal edilişi, destancılık geleneğini olumsuz yönde etkilemiş; millî konulardan uzaklaştırılmak istenen Tatar halkına şiddetli baskılar uygulanmıştır. Millî konular işlenmeyince halkın varlığını muhafaza edebilmek için dinî konulara ağırlık verilmiştir. O zamanki mollaların destancılık geleneğini saçma bulması, hatta İslam dini için zararlı görmesi ve bu yöndeki olumsuz propagandaları da zaman içerisinde destancılık geleneğinin zayıflamasına zemin hazırlamıştır (Yıldız, 2015: 47). V. V. Radloff, 1872 yılında basılan " Türk Boylarının Halk Edebiyatından Örnekler " isimli eserinde Tatar halk hikâyelerinin mühim bir bölümünü, esasen de Sibir Tatarları arasında yaygın olanları ayrı ve hacimli bir ciltte yayınlamıştır⁷.

Nakiy İsenbet, 1940 yılında "Sovyet Edebiyatı dergisinde "İdigey destanının aslı versiyonu, yani Nakiy İsenbet versiyonunu bastırır (Zekiye 2003: 4). Tatar destanları ile

⁷ Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 17, 18, 19. Cilt Tatar Edebiyatı, Hazırlayan: Nil Yüziyev, Aktaran: Mustafa Öner, İsmail Türkoğlu, Orhan Söylemez, Hayrat Celal, Mustafa Toker. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.

ilgili en kapsamlı, *şu ana kadar içinde sadece Tatar destanlarını toplayan iki külliyat* yayınlanmıştır. Bunların ilki F. Ahmetova tarafından yayına hazırlanan *Galimcan İbrahimov Dil, Edebiyat ve Sanat Enstitüsü'nün 12 ciltlik Tatar Halık İcatı serisinin (1976-1988) "Dastannar" adlı cildi'dir. İkincisi de F. Urmançı'nın yayına hazırladığı "İnci Çeçtim-İnci Cıyam" serisinde yayınlanmış "Destanlar"dır (Kazan, 2001: 174, Urmançı, 2007-1: 27).*

"1984 yılında yayımlanan bu destan antolojisi, aslında Tatar destanlarının tamamını içine alamamıştır. Bunun en büyük delili ise, özellikle Sovyet devrinin kapanmasıyla birlikte ortaya çıkan yeni antolojiler ve müstakil çalışmalarda, yeni destan metnlerinin arşivlerden çıkarılarak yayımlanmasıdır. 2004 yılında yukarıda adı geçen Tatar Halık İcatı'nın " Dastannar " cildi genişletilerek yayımlanır. Yeni metinlerle zenginleştirilen yayında şu destanlar yer almıştır:

1. Mehebbet Dastannarı/Aşk destanları: Yosıf kıyssası, Buz Yigit, Seyfelmölik, Tahir bilen Zöhre, Leyle Bilen Mejnun, Kuzı Körpe bilen Bayan Sılu, Kamber, Şahsenem hem Garib, Tülek, Susılu Dastanı.
2. Tarihi dastannar/Tarihi Destanlar: İdige dastanı, İdige Pi, Tuktamış han, Tuktamış Han, Urak bilen Mamay, Mırza Dus, Maktımsılu, Hikeyeti Gıysa Uglı Amet, Çura Batır, Yır, Atulı Batır, Bi Ağış, Ak Bora, Hujaş, Seit, Ebilkasıym, Kuplandı, Karatsa, Büri Han, Jik Mergen, Sengilgölik Mergen, Tuktaşın Mergen, Helmet Mergen, Ataklı Kız Tukbike.
3. Alıplık Hikeyetleri/Kahramanlık Hikâyeleri: Alıpmemşen, Alpamışa, Alpaşa Hikeyeti, Alfamış, Meşek Alıp, Ak Kübek, Kara Kükil, Altain Sain Süme, Yestey Möñke, Kadış Mergen, Yirtöşlik, Küyirniñ Ugılı, Korkot " (Bayram 2011: 151).

Tatar destanlarının bilinen metnlerinin neredeyse tamamı 2007 yılında iki cilt hâlinde Türkiye'de de yayımlanmıştır. Bu çalışmada da anne ve baba motifleri bakımından değerlendirilen bu eserler, Fatih Urmançı tarafından yayına hazırlanıp Vedat Kartalcık ve Caner Kerimoğlu tarafından Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Tatar destanlarını içine alan iki ciltlik serinin I. cildi iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Mitolojik Destanlar; Tülek (1. versiyonu), Tülek Kitabı (2. versiyonu) (Mehammedgerez Aktarması), Tülek-

Susulu Dastanı (3.versiyonu), Tülek Kitabının Ahır (4. versiyon), Zayatülek ile Susulu (5. Versiyon), Yirtöşlik, Altayın Sayın Süme yer almaktadır. İkinci Bölümde Kahramanlık Destanları; Mişek Alıp, Yestey Mönki, Kara Kükel, Alıpmemşen (1. versiyon), Alpamşa (2. versiyon), Alpamşa (3. versiyon), Alpamşa (4. versiyon), Kadış Mergen, Ak Köbik (1. versiyon), Ak Köbök (2. versiyon), Kür Ulı, Kamber, Cık Mergen, Çura Batır Hikayesi (1. versiyon), Çora Batır (2. versiyon), Çora Batır (3. versiyon), Çora Batır (4. versiyon) yer almaktadır. Eserde destanlar, versiyonlarıyla birlikte verilmiştir. Eser, 399 sayfadır.

Tatar destanlarının II. cildi de iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümünde Aşk Destanları; Kuzı Körpe İle Bayansılı (1. versiyon), Kuzı Körpe İle Bayansılı (2 versiyon), Hurluga Ve Hemra yer almaktadır. İkinci bölümde Yazılı Destanlar: Yusuf Kitabı, Hikayet-i İsa Oğlu Amet, Tahir bilen Zühre (1. versiyon), Tahir – Zöhre (2. versiyon), Tahir bilen Zöhre (3. versiyon). Leyla bilen Mecnûn (1. versiyon) Leyla İle Mecnun (2. versiyon), Leyla bilen Mecnûn (3. versiyon) Şahsenem İle Garip, Seyfülmülk, Büz Yiğit yer almaktadır. Bu cilde de yine destanlar ve destanların versiyonları birlikte yer almaktadır. Eser, 447 sayfadır.

Çuvaş Destanlarının ilk yayımları;

Çuvaş Türklerinin sözlü edebiyatları ile ilgili ilk bilgiler, farklı milletlerin yazılı kaynaklarında yer almaktadır. Çuvaş halk edebiyatı ürünleri ile ilgili çalışmalar başlangıçta özellikle Rus ve Macar bilim adamları tarafından yapılmıştır. 18. yüzyıldan itibaren Rusya toprakları üzerinde yaşayan halklarla ilgili çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu çalışmalarla birlikte alp anlatmaları ile ilgili ilk çalışmalar da başlamıştır. Çuvaş halk edebiyatı metinlerinin bugüne kadar yapılmış en kapsamlı yayınlarından birisi olan 6 ciltlik ‘Çıvaş Halîh Sîmahlıhî’ serisinde altıncı cildin ikinci kitabında "Alıp Anlatmaları" efsane metinleriyle birlikte verilmiştir⁸. *Çuvaş Türklerinin sözlü geleneğinde de bir destanın yaşamadığı bilinmektedir. Fakat bu alp anlatmaları, alplarla ilgili olması, bazı anlatmaların Türk destan geleneğinde çok önemli yer tutan bazı epizotları tam olarak kapsamaları ve bazı çok önemli destan motiflerini içermeleri sebebiyle* (Bayram, 2006: 119-120) destan geleneği içinde görülmüştür.

Çuvaşların alp hikâyelerini yazıya ilk geçiren, etnograf Kapiton Mil’koviç olmuştur. Onun 1783’te yazıya geçirdiği “Duman İçinde Alp Görünür” metni, ilk kez 1827

⁸ 12. Bu serinin 1973 yılında basılan 1. ve 1976 yıllarında basılan 2. cildinde masalları; 1978 yılında basılan 3. ve 1979 yıllarında basılan 4. Cildinde şarkı-şiiirler; 1984 yılında çıkan 5. cildinde atasözleri, deyimler, bilmece vd.; 1985 yılında çıkan 6. cildin ilk kitabında çocuk folkloru ürünleri ve 1987 yılında çıkan ikinci kitapta ise mitler ve hikâyeler yer almıştır.

yılındaki “Severnıy Arhiv” dergisinde yayımlanmıştır. Sonradan aynı metni, V. K. Magnitski ve N. V. Nikolskiy de yayımlamışlardır. Bu ilk çalışmalardan sonra yazılı literatürde alp hikâyelerine uzun süre rastlanılmamıştır. Bundan halk destanlarının toplanıp incelenmesi çalışmalarının Rusya’da 19. yüzyılın ortalarında güç kazanmasının da etkisi büyüktür (Ersoy, 2009: 15).

Çuvaş halkının destanlarını araştırma işine 1940’tan beri pek çok kişi katılmıştır. Onlar, bu zenginliği değişik yönleriyle incelemişlerdir. Araştırmacılar aynı zamanda Çuvaş hikâyelerinin diğer halkların sözlü gelenekleriyle olan benzerliklerine de dikkat çekmişlerdir (2009: 17) sözleriyle, Feyzi Ersoy, Çuvaş destanlarıyla ilgili çalışmaları değerlendirmektedir. Bu hikâyelere araştırmacılar tarafından farklı isimlendirmeler yapılmıştır. Bunu da Ersoy, *Bu hikâyelerden İ.S. Tuktaş “Destanlı Masallar”, N.F. Danilov “Efsaneli Masal”, P.V. Denisev “Destanlı Hikâye”, V. F. Kahovsluy da “Rivâyet” diye bahsetmitir. İ.İ. Odyukov ise bunlara “Alplar hakkında söylenen destanlı hikâyeler” denilmesi gerektiğini öne sürmüştür. Odyukov’dan sonra bu hikâyelere “Alp hikâyeleri” denilmesi gelenek hâline gelmiştir* (2009: 18) sözleriyle ifade etmektedir.

Ulıp Halapışem (Alp Hikayeleri) adlı çalışma, muhtelif zamanlarda çeşitli araştırmacılar tarafından derlenen alplar hakkındaki hikâyelerin G. F. Yumart tarafından bir araya getirilmesiyle oluşmuş bir çeşit antolojidir. Yazarın, çalışmanın başında yer alan önsözünden de anlaşıldığı kadarıyla bu yayın, sahanın en kapsamlı eseri durmundadır (Ersoy 2009: 18) sözleri, eserin özelliklerini ortaya koymaktadır. Bu eser, Çuvaş Alp Hikâyeleri ismiyle Fevzi Ersoy tarafından Türkiye Türkçesine aktarılarak, 2009 yılında Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanmıştır. Eserde 10 ana başlık altında 227 mitolojik hikâye yer almaktadır. Eserdeki başlıklar şu şekildedir;

1. Alplar Nasıl Ortaya Çıkıyor
2. Alpların Çocukluğu
3. Alpların Boyu-Posu, Giyimi-Kuşamı, Duyguları
4. Alplar Dünyaya Mutluluk Getiriyorlar
5. Alplar İdil’e Gelirler
6. Alpların Savaşları, Çeşitli İşleri
7. Alpların Arkadaşları
8. Alplar Nasıl Yok Olmuş
9. Alp Topraklarıyla Sırtları, Alpin Gözyaşından Oluşmuş Göller, Alpin Oturduğu Yerler

10. Alplarla İlgili Batıl İnançlar (Ersoy 2009: 18-22).

Bu tez çalışmasına kaynaklık eden, anne ve baba motifleri bakımından değerlendirilen bu eserde, söz konusu motiflerin tespit edildiği hikâyeler, eserde yer aldıkları sıraya göre şunlardır:

2. Annesi Çocuğa Alp Adını Koymak İster, 5. Alp'in Babası Lıp, 12. Alp, Çift Süren Adamla Atını Cebine Sokup Gelir, 25. Alp, Çocukları Sakatlar, 52. Alp'in Yatağı Bulut, 59. Alplar Kafkas'tan İdil'e Göç Ederler, 61. Alp'in Annesi İdil Boylarına Daimi Olarak Yerleşmeyi Düşünür, 62. Alp Çocuklarına Birbirleriyle Dostça Yaşamaları İçin Hayır Duası Eder, 87. Alp, Babasını Kurtarmak İçin Padişahın Ordusuyla Çarpışır, 93. Kış, Alp'in Kalbini Donduruyor, 99. Alp Terpet Hanı Yener, 103. Supetey, Alp'ı Bitirmeye Kalkışır, 116. Sarı Batur, 117. Sarton Alp, 205. Alp'in Gözyaşından Oluşmuş Göller, 224. Alp'a Anneannesi İle Annesinin Hayır Duası Güç Verir (Asker Annesinin Mektubu).

Bu çalışmanın kaynağı olan, mitoloji, aşk, kahramanlık konularının işlendiği bu destanlar, İdil Ural bölgesinde yaşayan Türk halklarının (Başkurt, Tatar, Çuvaş) hem tarihî dönemlerine hem de toplumsal yapısına dair bilgiler vermektedir.

İncelenen destanların versiyonları tezde ayrı ayrı değerlendirilerek destanın versiyonlarında hangi motiflerin ortak, hangilerinin farklı olduğu, sonuç kısmında gösterilmiştir.

Tezin kapsam ve sınırlılıkları dahilinde, destanlarla ilgili verilen bu bilgilerden sonra tezin içeriğinde yer alan motif ve aile kavramı ile ilgili de şu bilgiler verilebilir;

Motif; *edebî eserin en küçük ögesine denir. Motif, aynı eser içinde yer alan diğer öğelerden biçim ya da anlam gibi özelliklerinden biriyle başkalık eder. Edebî eserdeki bir ses, bir söz ya da bağımsız bir ibare bazen bir motif olmaya yeter. Motiflerin bir düzen içinde bileşkesinden edebî eser oluşur. Bazı motifleri eser için vazgeçilmez unsurlardır ki, bunlara temel motifler denir* (Karataş 2011: 407). Bu tanımda da açıklandığı üzere motif, edebî eserleri oluşturan en küçük parçadır. Destan metinlerinin içerisinde de destanları oluşturan değişmez motifler vardır. Türklerin destanlarına bakıldığında Türk kültürünü, toplumsal değerlerini yansıtan ortak motiflerin bulunduğu görülmektedir. Motif alanının en kapsamlı çalışması Stith Thompson'nun Motif-Index of Folk-Literature isimli 6 ciltlik eseridir. Index'te motiflerin tematik olarak sınıflandırması ve numaralandırılması yapılmıştır. Bu çalışmanın konusu dahilinde, bu eserin "Aile (P200. - P299.)" teması altındaki anne ve baba motifleri incelenerek, destanlarda tespit edilen motiflerle

karşılaştırılmıştır. Bu mukâyese sonucu, Tatar, Başkurt destanlarında ve Çuvaş Alp Hikâyelerinde ortak olan motifler ve Stith Thompson'un eserinde yer almayan, bu çalışmada tespit edilen farklı motifler ayrı ayrı belirtilerek sonuç kısmında verilmiştir. Stith Thompson'un Motif-Index of Folk Literature eserindeki anne ve baba motifleri (Aile; P200-299) şu şekildedir:

P200. - P299. The Family / Aile

P200. The family / Aile

P201. Inherent enmity between members of a family / Bir ailenin üyeleri arasında doğuştan gelen düşmanlık

P201.1. Feud between two branches of family / İki soy ağacı arasında husumet

P202. Person reproached for having no relatives / Hiç akrabası olmadığı için ayıplanan kişi

P203. Game with ancestors' bones / Ataların kemikleriyle oyun

P205. Refusal to fight relatives / Akrabalarla kavgayı ret

P210. Husband and Wife / Karı Koca

P211. Wife chooses father's side in feud. Must choose between husband and father / Kadın kavgada kocasının tarafını seçer. Kocas ve babası arasında seçim yapmalıdır

P211.1. Wife chooses father rather than husband or son. (Cf. P253.3.) Only one can be saved; he alone is irreplaceable / Kadın, kocası veya oğlu yerine babasını seçer. (Cf. P253.3.) Sadece bir kişi kurtulabilir; yalnızca onun yeri doldurulamaz

P211.2. Mother kills husband for murdering their daughter / Anne, kızlarını katlettiği için kocasını öldürür

P212. P212. Wife more merciful than blood relations. They refuse to ransom condemned man; wife does so / Kadın, kan bağı olan akrabalarından daha merhametlidir. Mahkum olan adama fidye vermeyi reddederler, kadın ise verir

P213. Husband more merciful than blood relations. They refuse to ransom condemned woman; husband does so / Koca kan bağı olan akrabalarından daha merhametlidir. Akrabaları mahkum olan kadına fideye vermeyi reddeder, kocası ise verir

P214. Wife drinks blood of slain husband / Kadın maktül kocasının kanını içer

P214.1. Wife commits suicide (dies) on death of husband / Kadın kocasının ölümü üzerine intihar eder (ölür)

P216. Wife only one able to persuade her husband / Kadın kocasını ikna edebilen tek kişidir

P230. Parents and Children / Ebeveynler ve çocuklar.*

P230.1. Mother prefers son, father daughter / Kadın oğlunu, baba kızını tercih eder

P230.2. Mother dislikes her children in forced marriage / Kadın zoraki evlilikten olan çocuklarını sevmez

P230.3. Queen dislikes son who is unlike her and loves a poor girl: plots against him / Kraliçe kendisine benzemeyen ve fakir bir kızı seven oğlunu sevmez; oğluna komplo düzenler

P231. Mother and son / Anne ve oğul *

P231.1. Boy sickens from grief at mother's death / Oğul, annesinin ölümüne üzülmekten hastalanır

P231.2. Son warns mother. (Hamlet.) Oğul annesini uyarır.

P231.3. Mother-love / Anne sevgisi *

P231.4. Mother kills sons who lack courage to help her revenge her father and brothers, and are likely to betray the plot / Anne, babasının ve kardeşlerinin intikamını almaya yardım için cesareten yoksun ve muhtemelen komployu açığa vuracak oğullarını öldürür

P231.5. Mother reveals fact that son is offspring of supernatural father / Anne, oğulun, doğüstü babanın evladı olduğu gerçeğini açıklar

P231.6. Mother (eagle) casts out dull, stupid changeling; rears bold, energetic son / Anne (kartal) perilerin bıraktığı cansız, aptal bebeği kovar; cesur, enerjik oğlu büyütür

P231.7. Mother commits suicide when son wants to marry foreigner according to foreign rites / Oğlu yabancı dini törenlere göre bir yabancıyla evlenmek isteyince anne intihar eder

P232. Mother and daughter / Anne ve Kız *

P232.1. Wicked mother and her sons do everything to prevent daughter's marriage with beloved / Kötü anne ile oğulları kızının sevgilisiyle evlenmesini engellemek için her şeyi yaparlar*

P232.2. Mother lets daughter unwittingly marry own father in order to avenge his raping / Anne, tecavüzünün intikamını almak için kızının kendi babasıyla bilmeden evlenmesine izin verir

P233. Father and son / Baba ve Oğul *

P233.1. Son as pledge for father who has committed murder / Cinayet için babasına karşılık rehin verilen oğul.

P233.2. Young hero rebuked by his father / Babası tarafından azarlanan genç kahraman

P233.2.1. Father drives away bad son whom the mother prefers / Baba annesinin tercih ettiği kötü oğlunu kovar

P233.3. Berserks scold their father who apparently without reason called their adversary invincible / Berserkler, nedensiz şekilde düşmanlarını yenilmez olarak adlandıran babalarını azarlarlar

P233.3.1. Hero's son by giantess scorns his father's feebleness: still it is the son who is slain / Kahramanın dişi devden olan oğlu, babasının güçsüzlüğünü aşağılar: buna rağmen katledilen kişi oğuldur

P233.4. Natural son preferred to legitimate / Meşru yerine tercih edilen gayrimeşru oğul

P233.5. Oldest son responsible to father for welfare of others / Diğerlerinin refahından babaya karşı sorumlu en büyük oğul

P233.6. Son avenges father / Oğul babasının intikamını alır

P233.7. Son must threaten father before he will recognize him as son, even though he brings ring from his mother / Oğul, babası annesinin yüzüğünü getirse bile oğul olarak kendisini kabul etmeden önce babasını tehdit etmelidir

P233.8. Prodigal son returns / Kayıp oğul geri döner

P233.9. Son chastizes father for scorning mother / Oğul annesini aşağıladığı için babasını döverecek cezalandırır

P233.10. Father in vision reproves son about to succumb to temptation / Babanın hayali görüntüsü şeytana uymak üzere olan oğlunu azarlar

P233.11. Birthright transferred by father from the oldest son to another / Babanın en büyük oğuldan diğerine devrettiği doğuştan gelen hak

P234. Father and daughter / Baba ve kız *

P234.1. Daughter marries her husband's slayer in order to save her old father from war / Kız yaşlı babasını savaştan kurtarmak için kocasının katiliyle evlenir

P234.2. P234.2. Father and daughter die at same time / Baba ve kız aynı zamanda ölürlər

P236. Undutiful Children / İtaatsiz Evlatlar *

P236.1. Folly of father giving all property to children before his death. They abandon him / Ölümünden önce bütün mal varlığını çocuklarına veren babanın aptalca davranışı. Çocukları kendisini terkeder

P236.2. Supposed chest of gold induces children to care for aged father. They think that the chest of stones contains the inheritance / İçinde altın olduklarını sandıkları sandık çocukları yaşlı babalarına bakmaya teşvik eder. Taşlarla dolu sandıkta mirasın olduğunu düşünürler

P236.3. Not daring to curse father directly, son does so indirectly / Babaya doğrudan küfretmeye cesaret edemezler, oğul da gizliden küfreder

P236.4. Son deposes father and usurps throne / Oğul babasını tahttan indirir ve tahtı gaspeder.

P236.5. Undutiful children ridicule father while he is drunk and naked / İtaatsiz evlatlar, alkollü ve çıplakken babalarıyla dalga geçerler

P236.6. Undutiful son overawes his father by threats / İtaatsiz oğul tehditlerle babasını korkutur

P236.7. Undutiful son taught lesson showing his mother has suffered from him / Kendisi yüzünden annesinin açığı çektiğini göstererek ders verilen saygısız oğul

P237. Daughters flogged by parents / Ebeveynleri tarafından kamçılanarak cezalandırılan kızlar

P241. Parents descend to hell instead of sons / Ebeveynler oğulları yerine cehenneme düşer

P241.1. Pious children save their parents from hell / Dindar çocuklar ebeveynlerini cehennemden kurtarır

P242. Children punished for fathers' sins / Babalarının günahları için cezalandırılan çocuklar

P250. Brothers and Sisters / Erkek kardeşler ve Kız kardeşler.

P250.1. Elder children to protect younger / Genç çocuğu koruyacak yaşlı çocuklar

P251.1. Friend unfaithful but brother faithful / Vefasız arkadaş ancak vefalı erkek kardeş

P251.2. Warrior will not fight where his brother was slain. Place considered defiled / Savaşçı, erkek kardeşinin katledildiği yerde savaşmayacaktır. Kirli kabul edilen yer.

P251.3. Brothers follow each other in exile / Erkek kardeşler sürgünde birbirlerini takip ederler.

P251.3.1. Brothers strive to avenge each other / Erkek kardeşler birbirlerinin intikamını almaya çabalar

P251.4. Brothers scorn brother's wise counsel / Erkek kardeşler, erkek kardeşlerinin akıllıca nasihatini aşağılarlar

P251.4.1. Brothers kill brother because they fail to understand his wise answer / Erkek kardeşler, akıllıca yanıtını anlayamadıkları için kardeşlerini öldürür

P251.5. Two brothers / İki erkek kardeş

P251.5.1. Two brothers follow and help each other on piracy, etc / İki erkek kardeş birbirini takip eder ve korsanlıkta vb.de birbirine yardım eder.

P251.5.2. Two brothers are confusingly like each other / İki erkek kardeş şaşırtıcı derecede birbirine benzer

P251.5.3. Hostile brothers / Düşman kardeşler

P251.5.4. Two brothers as contrasts / İki zıt erkek kardeş

P251.5.5. Brother unjustly imprisoned by brother / Erkek kardeşi tarafından haksız yere hapse atılan erkek kardeş

P251.5.6. Manb̄b̄™s descendants shall serve those of his brother / Mane soyundan gelenler Mane'in erkek kardeşinin soyundan gelenlerin hizmetinde olacaktır

P251.6. Several brothers / Bir kaç erkek kardeş

P251.6.1. Three brothers / Üç erkek kardeş

P251.6.2. Four brothers / Dört erkek kardeş

P251.6.3. Six or seven brothers / Altı ya da yedi erkek kardeş

P251.6.4. Eight brothers / Sekiz erkek kardeş

P251.6.5. Nine brothers / Dokuz erkek kardeş

P251.6.6. Eleven brothers / On bir erkek kardeş

P251.6.7. Twelve brothers / On iki erkek kardeş

P251.7. Older brother has birthright, entitling him to a double share / Daha büyük erkek kardeş, kendisine iki kat pay hakkı veren doğuştan gelen hakka sahiptir

P251.8. Repudiation of relationship of birth between man and his bad brother / Adam ile kötü erkek kardeşi arasındaki doğum ilişkisinin reddi

P252. Sisters / Kız kardeşler

P252.1. Two sisters / İki kız kardeş

P252.1.1. Sister kills sister / Kız kardeş, kız kardeşini öldürür

P252.2. Three sisters / Üç kız kardeş

P252.3. Seven sisters / Yedi kız kardeş

P252.4. Eight sisters / Sekiz kız kardeş

P252.5. Nine sisters / Dokuz kız kardeş

P252.6. Ten sisters / On kız kardeş

P252.7. Eighteen sisters kill one another / On sekiz kız kardeş birbirlerini öldürür

P253. Sister and brother / Kardeş ve erkek kardeş

P253.0.1. Sisterb̄b̄™ s son / Kız kardeşin oğlu

P253.0.2. One sister and two brothers / Bir kız kardeş ve iki erkek kardeş

P253.0.3. One sister and three (four) brothers / Bir kız kardeş ve üç (dört) erkek kardeş

P253.0.4. One sister and ten brothers / Bir kız kardeş ve on erkek kardeş

P253.0.5. One sister and six (seven, eleven, twelve) brothers / Bir kız kardeş ve altı (yedi, on bir,on iki) erkek kardeş

P253.1. Brother about to drink blood of seemingly guilty sister / Görünüşte suçlu kız kardeşin kanını içmek üzere olan erkek kardeş

P253.2. Sister faithful to transformed brother / Dönüşmüş erkek kardeşe sadık kız kardeş

P253.2.1. Brother faithful to persecuted sister / Zulmedilmiş kız kardeşe sadık erkek kardeş

P253.3. Brother chosen rather than husband or son. Only one can be saved; he alone is irreplaceable / Koca ya da oğul yerine seçilmiş erkek kardeş. Sadece biri kurtarılabilir; yalnızca onun yeri doldurulamaz

P253.4. Girl comes to brother's aid when he is attacked. She slays the assailant and is eventually acquitted / Erkek kardeşine saldırıldığında kız yardımına gelir. Saldırganı katleder ve sonunda aklanır.

P253.5. Sister avenges brother's death / Kız kardeş erkek kardeşinin ölümünün intikamını alır

P253.6. P253.6. Sister warns brothers / Kız kardeş erkek kardeşlerini uyarır

P253.7. Brothers persecute sister's lover and are in return killed by him / Erkek kardeşler kız kardeşlerinin sevgilisine zulmeder ve karşılığında adam tarafından öldürürler

P253.8. Clever sister saves life of brother / Zeki kız kardeş erkek kardeşinin hayatını kurtarır

P253.9. Woman dies of sorrow for death of brother / Kadın erkek kardeşinin ölümünün kederinden ölür

P253.10. Great love of brothers for sister / Erkek kardeşlerin kız kardeşlerine duyduğu büyük sevgi

P260. Relations by law / Evlilik Yoluyla Akrabalar

P261. P261. Father-in-law / Kayınpeder

P262. P262. Mother-in-law / Kaynana

P262.1. Bad relations between mother-in-law and daughter-in-law / Kaynana ve gelin arasında kötü ilişkiler

P263. Brother-in-law / Damat

P263.1. Widower marries wife's sister / Dul erkek baldızıyla evlenir

P264. Sister-in-law / Üvey kız kardeş

P265. Son-in-law / Üvey oğul

P265.1. Idle sons-in-law driven away by gradually reducing their food / Yavaş yavaş yiyecekleri azaltılarak uzaklaştırılan tembel üvey oğullar

P270. Foster relatives / Manevi Akrabalar

P270.1. Foster parents fined for blemish on child / Çocuklarının adını lekeledikleri için para cezası verilen manevi ebeveynler

P270.2. Peasant and his wife as foster parents of exposed king's son / Tehlikeye açık kralın oğlunun manevi ebeveynleri olan köylü ve karısı

P270.3. Parents kill son for slaying their foster son / Ebeveynleri manevi oğullarını katlettiği için oğullarını öldürür

P271. Foster father / Manevi baba *

P271.1. Magician as foster father / Manevi babalık yapan büyücü

P271.2. Fisherman as foster father / Manevi babalık yapan balıkçı

P271.3. Dwarf as foster father / Manevi babalık yapan cüce

P271.4. Living king's or nobleman's son as foster son of father's friend: considered an honor for the foster father / Babanın arkadaşının manevi oğlu olan yaşayan krallar ya da asilzâdeler: manevi baba için onur olarak görülür

P271.5. Foster father as constant helper / Sürekli yardımcılık yapan manevi baba

P271.6. Foster children return foster father's love: avenge him, etc. Manevi evlatlar babalarının sevgisine karşılık verirler: intikamını alırlar, vb.

P271.7. KingBṮ s son named after his fatherBṮs foster father / Babasının manevi babasının ismini alan kralın oğlu

P271.8. Thor slays his foster father and takes himself the realm of Thrace / Thor manevi babasını katleder ve Thrace krallığının başına geçer

P272. Foster mother / Manevi anne

P272.1. Witch foster mother / Manevi annelik yapan cadı

P272.2. Foster mother as helper / Yardımcılık yapan manevi anne

P272.3. Former mistress as sonsBṮs foster mother / Oğulun manevi anneliğini yapan eski metres

P273.. Foster brother / Manevi erkek kardeş

P273.1. Faithful foster brother / Sadık manevi erkek kardeşler

P273.1.1. Foster brothers avenge each other / Manevi erkek kardeşler birbirlerinin intikamını alır

P273.1.2. KingBṮ s son begs pardon for treacherous foster brother / Kralın oğlu hain manevi erkek kardeşi için af diler

P273.1.3. Foster brother as constant adviser / Sürekli yol gösteren manevi erkek kardeş

P273.2. Faithless foster brother / Vefasız manevi erkek kardeş

P273.2.1. Promise of marriage to kingBṮs daughter induces warrior to fight foster brother / Kralın kızıyla evlilik sözü savaşçının manevi erkek kardeşe savaşmasına yol açar

P273.2.2. EarlBṮ s son seduces foster brotherBṮs sister and betrays himself / Kontun oğlu manevi erkek kardeşinin kız kardeşini baştan çıkarır ve kendini ele verir

P273.2.3. KingBṮ s son falsely accuses foster brother of attempt to seduce his sister / Kralın oğlu manevi erkek kardeşini, kız kardeşini baştan çıkarmaya çalışmakla haksız yere suçlar

P273.2.4. Magic writing makes foster brothers enemies / Büyü yazısı manevi erkek kardeşleri birbirlerine düşman eder

P273.3. Unable to hit man himself, enemy kills his foster brother / Kendi vuramadığı manevi kardeşi düşman öldürür

P273.4. Children of Tuatha De Danann fostered by Milesians / Milesianlar tarafından büyütülen Tuatha De Danann'ın Çocukları

P274. Foster sister / Manevi kız kardeş

P274.1. Love between foster sister and foster brother / Manevi kız kardeş ve erkek kardeş arasında aşk

P275. Foster son / Manevi oğul

P275.1. Foster son commits adultery with foster father's wife / Oğlu manevi babasının karısıyla zina eder

P280. Steprelatives / Üvey akrabalar

P281. Stepfather / Üvey baba

P281.1. Stepfather as foster father / Manevi babalık yapan üvey baba

P281.2. Stepfather murdered / Öldürülen üvey baba

P282. Stepmother / Üvey anne *

P282.1. Realm ruled by stepmother, while king is absent / Kralın yokluğunda üvey annenin yönettiği krallık

P282.2. Stepmother mourns her stepson's death, not her own son's / Öz oğlunun değil, üvey oğullarının yasını tutan üvey anne

P282.3. Stepmother in love with stepson / Üvey oğluna âşık üvey anne *

P282.3.1. Love of stepmother who has killed her husband refused / Kabul edilmeyen kocasını öldüren üvey annenin sevgisi

P283. Stepbrother / Üvey erkek kardeş

P283.1. Stepbrothers kill devastating monsters / Üvey erkek kardeşler yokediciler canavarları öldürür

P284. Stepsister. (Cf. K2212.1.) / Üvey kızkardeş

P290. Other relatives / Diğer Akrabalar

P291. Grandfather / Dede

P291.1. Grandfather as foster father / Manevi babalık yapan dede

P292. Grandmother / Nine

P292.1. Grandmother as foster mother / Manevi annelik yapan nine

P293. Uncle / Amca

P293.1. Mother's brother as foster father / Manevi babalık yapan dayı

P293.2. Mother's brother as helper / Yardımcılık yapan dayı

P293.2.1. Children take after their mother's brothers / Çocuklar dayılarına çeker

P293.3. Hero killed in fighting with father's brother / Amcasıyla savaşırken ölen kahraman

P293.4. Young prince sent to his father's mother's brother / Babaannesinin erkek kardeşine gönderilen genç prens

P293.5. Father's brother avenged / İntikamı alınan amca

P294. Aunt / Teyze

P294.1. Paternal aunt as aid / Yardımcılık yapan hala

P295. Cousins / Kuzenler

P296. Godparents / Vaftiz ebeveyni

P296.1. Godfather / vaftiz baba

P296.2. Godmother / vaftiz anne

P297. Nephew / Erkek yeğen

P298. Niece / Kız yeğen

Bu motiflerden “ * ” işaretli olanlar, tezin içerisinde tespit ettiğimiz ortak motiflerdir. Bunlar, yerleri ile birlikte, motif dizini bölümünde gösterilmiştir. Bu motiflerin dışında kalan, bu çalışmada tespit edilen anne ve baba motifleri, burada yer alan kategorinin altında numaralandırılmıştır. Mesela; anne ve oğulla ilgili, Index’te yer almayan motif, Index’in P231.Anne-Oğul bölümünün altında ya benzer motifin yanına ya da onunla ilgili motif yoksa dizinin son numasına “P231.1.1 veya P231...1.2.3.” şeklinde eklenerek numaralandırılmıştır. Bu şekilde Index’teki ilgili bölümler doldurulmuştur. Ayrıca Tatar, Başkurt Destanları ve Çuvaş Alp Hikâyeleri ayrı ayrı ele alındığı için, sonuç

kısımında tespit edilen motiflerin yerlerinin belli olması amacıyla, destanlardaki motiflerin geçtiği kısımlara, Tatar anne ve baba motifleri, Başkurt anne ve baba motifleri ve Çuvaş anne ve baba motifleri, diye ayrı ayrı numara verilmiştir. Mesela; “TAM-1(Tatar Anne Motifi).....TAM-2.....TAM-3....” bu destanda motifin geçtiği yer numarasıdır. Bu yerde bulunan anne motifleri, bu numaranın altında verilmekte ve bu şekilde motifin yeri belli olmaktadır. Anne ve babanın birlikte yer aldığı bölümlerde ise anne ve baba motiflerinin geçtiği yer, birlikte numaralandırılmıştır. Mesela; “TAM-5, TBM-17” şeklinde numaralandırılan yerde hem anne hem de baba motifi yer almaktadır. Ancak farklı numaralar almalarının nedeni; destanda anne ve baba motifinin birden fazla geçmesiyle ilgilidir. Bu, anne ve baba motiflerinin destanlarda yer aldıkları motif sayısının farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca anne ve babanın birlikte yer aldığı motiflerde de bu motifte hem anne hem de babanın olduğunu belirtmek için, yer numaraları birlikte verilmektedir. Mesela; “ *Anne ve babanın çocuktan vazgeçmesi* TAM-15, TBM-17” . Stith Thompson’un eserinde yer alan motifler ve yer almayanlar motifler, ayrı başlıklar halinde, geçtiği yer numarasının altında sıralanmıştır. Örneğin:

“Anne Motifi: TAM:15 (Tatar Anne Motifi)

(Metin).....

Stith Thompson’un Motif Index’inde Olan Motifler

P231.....TAM-15.1

Stith Thompson’un Motif Index’inde Olmayan Motifler

P231...1.2.3.....TAM-15.2”

“Baba Motifi: BBM-44 (Bashkurt Baba Motifi)

(Metin).....

Stith Thompson’un Motif Index’inde Olan Motifler

P230.....BBM-44.1

Stith Thompson’un Motif Index’inde Olmayan Motifler

P230...1.2.3.....BBM-44.2” bu şekilde metin ve motifler

düzenlenmiştir.

Sonuç kısmında tespit edilen motifler, geçtiği yer numaraları ile birlikte verilmektedir. Bu şekilde motifin hem yeri hem de Tatar, Başkurt destanlarında ve Çuvaş Alp hikâyelerinde kaç kez geçtiği görülmektedir.

TDK Güncel Türkçe Sözlük'te aile; *evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik* (www.tdk.gov.tr 2018: 2138) olarak tanımlanmaktadır. Aile, toplumu oluşturan bir temeldir. Bu temelin direkleri anne ve babalardır. Bireyin toplumun bir ferdi olması ve aidiyet kazanması, yani hayata atılmasının ilk basamağı ailede gerçekleşmektedir. Anne ve babaya da bundan dolayı büyük görevler düşmektedir. Çocuğun yetişip hayata atılması ve toplumdaki yerini alması anne ve babanın desteği ile gerçekleşmektedir. Her toplumda farklı aile tipleri olsa da aile kurumunun toplumdaki yeri, ne tarihî dönemde ne de coğrafyadan coğrafyaya değişmemektedir. Toplamların inanç ve kültürüne göre aile yapılarında da farklılıklar görülmektedir. Bazı ailelerde kadın ön plana çıkarken bazı ailelerde erkeğin ön planda olduğu görülmektedir. Bu durum tarihî destan metinlerine de yansımaktadır.

Türk kültür ve inancında ailenin yeri ve vazifeleri çok önemlidir. Türk aile sisteminde anne ve babanın önderliğinde çocuklar hayata hazırlanmakta ve toplumun bir ferdi olarak hayat sahnesinde rol almaktadırlar. Bundan dolayı Türk inanç ve kültüründe aile kutsal kabul edilir, özellikle de anne ve baba toplum içerisinde saygı duyulan ve çocuk üzerinde etkili olan iki kutsal ferttir. “Peki bu durum tarihî dönemlerde nasıldı?” diye sorduğumuzda, toplumun kültürel bir yansıması olan destanlarda bu sorunun cevabını bulmak mümkündür. Tarihî destan metinleri, aile kurumu ve bu kurumun fertleri arasındaki ilişkileri, o toplumun aile hayatına dair bilgileri de içermektedir. *Doğup büyüyen, sevip kızan, öldüren, ölen, mutluluğu ve mutsuzluğu tadan, yer yer olağanüstülüklere rastlansa bile insan olma yönleri ağır basan kahramanların canlandığı hikâyelerde aileyle ilgili veriler bulunması, ailenin üyeleri olan ana, baba ve çocuk arasındaki münasebetlerin sergilenmesi tabiidir* (1992: 598) düşüncesinde olan Sabri Koz, aile içinde olumlu ve olumsuz her türlü olay ve duygunun olabileceğini de vurgulamaktadır.

Türk Destanları, birey-aile ve aile- toplum ilişkilerini, ailenin yapısını, kuruluş aşamalarını, aile üyelerinin görev ve sorumluluklarını, aile içi ilişkileri ve ailenin toplum için değerini bütün ayrıntılarıyla anlatmaktadır (Şahin 2012: 118) şeklindeki görüşler de

destanların aile yapılarının belirlenmesinde önemli bir kaynak olduğu tezini kuvvetlendirmektedir.

Destanların, milletlerin kültürlerini yansıttığı düşüncesi de “*Bu metinler, içinde yaşatıldıkları toplumların kültürel kodlarını yansıtır. Söz konusu kültürel kodların çözülmesi, edebiyat toplum ilişkisini belirgin hâle getirir*” (Assman, 2015: 40-134, Kayhan, Ulsan 2016: 15) ifadesinde açık bir şekilde ortaya konmaktadır. Bu özellikleriyle destanlar her dönemde dikkati çekmiştir.

Bu çalışma, İdil-Ural bölgesindeki Türk boylarının aile hayatının destan metinlerine nasıl yansıdığına ışık tutmaktadır. Destan kahramanlarının bir toplumun ferdi olduğu ve bir aile ortamında dünyaya gelip yetiştiği düşünüldüğünde ailenin, destan metnindeki önemi görülmektedir. İncelediğimiz destan metinlerinde ailenin temeli olan anne ve babalar ele alınarak, onların ne gibi görevlerinin olduğu, destandaki olayları nasıl etkiledikleri çalışılmıştır.

Çalışmamızda öncelikle ayrı ayrı ele aldığımız destan metinlerinde anne ve baba motiflerinin tespiti yapılmıştır. Daha sonra da bu motiflerin alanın en kapsamlı eseri, Stith Thompson’un Motif -İndex’te Of Folk Literatüre isimli eserinde bulunup bulunmadığı tespit edilerek, anne ve baba kavramı açısından dünyada yer alan unsurlar, somut örneklerle mukayese edilmiştir; böylece diğer toplumlarla olan ortaklıklar tespit edilmiştir.

Destan metinlerinde değerlendirdiğimiz motiflerle ilgili kısımlar, araştırmacıların aktarmalarıyla ele alınmıştır. Bundan dolayı da aktarma hataları ve noktalama işaretlerinde herhangi bir düzeltme yapılmaksızın, kaynaktaki şekliyle teze alınmıştır. Kaynak olarak seçilen eserde, içerisinde anne ve baba motiflerinin geçmediği destanlar değerlendirilmemiştir. İçinde söz konusu motifler tespit edilen destanlarda söz konusu motiflerin hangi olaylar zinciri içinde yer aldığına anlaşılabilmesi için, ilk olarak destanların özetleri verilmiştir. İçerisinde motifin geçtiği kısımlar, motiflerin açık bir şekilde görülebilmesi için, olduğu gibi alınmış; motifin geçtiği yerler, altı çizilerek belirginleştirilmiştir.

Sonuç ve Motif Dizini bölümünde; Stith Thopson’un Motif İndex Of Folk Literature isimli eserinde yer alan ortak motiflerle söz konusu eserde yer almayan, ilk kez bu çalışmada tespit edilen farklı motifler, yer aldıkları bölümlerin numaraları birlikte verilmiştir. Destanlarda tespit edilen toplam motif sayısı sonuçta yer almaktadır. İnceleme

kısımında Stith Thompson'un eserinde yer alan motifler verildiği için, bunlara sonuç kısmında tekrara sebep olmamak için yer verilmemiştir.

Tespit edilen motiflerden hareketle, anne ve baba, olumlu ve olumsuz diye iki tipi üzerinden değerlendirilmiş; özellikleri sonuç kısmında, maddeler hâlinde verilmiştir. Bunun dışında birden fazla versiyonu ve versiyonu bulunan destanlarda, ortak ve farklı olan motifler de tablo halinde sonuç kısmında gösterilmiştir.

2. TATAR DESTANLARINDA ANNE VE BABA MOTİFİ

2.1. Mitolojik Destanlarda Anne ve Baba Motifi

2.1.1. Tülek (1. Versiyon)

Destanın Özeti:

Destanın birden çok versiyonu bulunmaktadır. Bu versiyonunda Tülek isimli destan kahramanının ve sevdiği peri kızı Susılu'nun, yeryüzünde ve su altında yaşadığı maceraları anlatılmaktadır. Destanda ilk olarak Tülek'in aile hayatı ve Baçman Han'dan kazandığı hediyelerden dolayı tuzağa düşürülmesi dile getirilmektedir. Tuzaktan kurtulan Tülek, su kenarında gördüğü Çaçdar Han'ın kızı Susılu'ya âşık olup onunla birlikte su altında yaşamaya başlamaktadır. Ancak kendisi yeryüzüne ait olduğu için, bir süre sonra su altı dünyasından kendi dünyasına çıkmak istemekte; Tülek ile Susılu, su altı dünyasının padişahı Çaçdar Han'dan izin aldıktan sonra su altı dünyasından ayrılmaktadırlar. Destanın sonunda yeryüzüne çıkan Tülek ve Susılu, Balkan dağında yaşamışlar ve bu dağda da ölmüşlerdir.

Baba Motifi: TBM-1

(...)

-Kız bu yiğitten kaçıp kilitlenmiş, bu iş bu yiğittendir! Dediler. Şimdi ne yapmak gerek, çabuk birleşip toplanıp gelin, bu kızın babası Çaçdar Han'a gidip söylemek gerek!

Ondan sonra Çaçdar Han'a gidip söylediler. Çaçdar Han padişah, çok kızgınlıkla birini gönderdi, söyledi:

-Neden öyle yapıp halkını helak ediyor? O yiğidi ilk önce kendisi kabul etmeseydi, insanın burada ne işi var? dedi. Elbette o adamın duası kabul olmuşa benziyor. Gidip kızıma söyleyin: sarayın kapısını penceresini açsın, o yiğidi kendi yanına alsın, özür dilesin, dua istesin! diye, bir adamını tembihleyip gönderdi.

O kişi babasının sözünü söyleyince, kız sarayın kapısını penceresini açtı. (...)
Tülek'i gördü, söyledi:

-Ey yiğit, ben seni sevmeden önce böyle iş yapmazdım. Ben yeraltı padişahının kızıyım. Bu işimi babam duysun diye, böyle yaptım deyip yiğidin gönlünü aldı. Yine söyledi:

-Ey yiğit şimdiye kadar işimiz yanlıştı, şimdi Allah'a şükür doğru oldu, deyip kız şaşkınlıkla Tülek'in boynuna sarıldı. Babasmdan seni kocalığa alma izni çıktığı haberi geldi, dedi (Urmançi 2007-1: 39).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P234. Baba ve kız TBM-1.1

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P234.6. *Kız babasının damada onay vermesi* TBM-1.2

Değerlendirme: Buradaki baba motifinde, babanın damat adayına onay vermesi işlenmektedir. Olumlu kız babalarının destan metinlerinde görev ve sorumluluklarına bakıldığında, kızın yuvasını kuran, onun için uygun damat dayını seçen ve evlilik için ilk adımı atan kişi, kızın babasıdır. Evliliğin gerçekleşebilmesi kız babasının onayına bağlıdır. Buradaki destan kahramanı Susılu da babasının onayı olmadan, sevdiğini saraya almamaktadır. Baba, çocuk üzerinde ve evlilik konusunda, yetkili ve söz sahibi olan kişidir. Özellikle aşk temasının işlendiği destanlarda, kız babasının olumlu ve olumsuz tavrı üzerine olaylar gerçekleşmektedir. Destan metnindeki olumlu baba, kızının duygu ve düşünceleri doğrultusunda hareket ederek onun için uygun eşi seçmekte veya onayını vermektedir. Ancak olumsuz tipteki baba, kızının duygularını önemsemeksizin, onun aleyhinde kararlar almaktadır. Bu iki tip babanın gösterdiği tavır üzerine, destanlardaki olaylar gerçekleşmektedir. Buradaki baba, kızı için uygun damada onay verip yuvasını kurmaktadır.

2.1.2. Tülek Kitabı (2. Versiyon)

Destanın Özeti:

Destanın bu versiyonunda da Tülek ve Susılu'nun aşkları ve hayatları anlatılmaktadır. Avda başarılı olan Tülek, kıskançlıktan dolayı tuzağa düşürülüp öldürülmek, istenmektedir. Ancak destanda Tülek, hem tuzaktan kurtulmakta hem de göl kenarında Susılu ile tanışmaktadır. Susılu'nun peşinden su altı dünyasına giden Tülek, bir süre burada yaşamakta fakat kendisi yeryüzüne ait olduğu için, bir süre sonra yurduna dönmek istemektedir. Bu versiyonda ailesinin yanına dönen Tülek, anne ve babasına kavuşmakta ve babasından hanlığını almaktadır. Ayrıca kendisine kötülük edenlerden de intikamını alarak, yaşamını Balkan Dağı'nda sürdürmekte ve sonunda da burada ölmektedir.

Baba Motifi: TBM-2

(...) Çaçdar Han padişah kızına çok kızıp birisini gönderdi, söyledi: “Neden öyle yapıp halkını helak ediyor. Kendisi yiğidi önceden kabul etmeseydi, insanın buraya gelmeye gücü nasıl gücü yetecek? dedi. “Kendisi getirmiştir, şimdi halkını neden yok ediyor? diye. “O insanın duası kabul olmuşa benziyor, gidip kızına söyleyin, sarayın kapısını açsın, o yiğidi kendi yanına alsın, hayır duasını beklesin.” deyip bunları bir kişi ile gönderdi.(...)

(...) “Ben yeraltında bir padişahın kızıyım. Bu işten babamın haberi olsun diye böyle bir şey yaptım. İsteğim çekişmedir.” deyip yiğidin gönlünü aldı ve söyledi: “Ey yiğit, şimdiye kadar bizim işimiz yanlıştı, şimdi Hak Teâla şükür, işimiz doğru oldu.” deyip büyük bir sevgiyle Tülek'in boyununa sarıldı.

Babamdan izin haberi geldi, seni kendime koca almaya dedi, (...) (Urmançı 2007-1: 61).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P234. *Baba ve kız* TBM-2.1

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P234.6. *Kız babasının damada onay vermesi* TBM-2.2

Değerlendirme: Tülek destanın bütün versiyonlarında ortak olan bu baba motifinde, babanın onayı ile âşıkların kavuşması anlatılmaktadır. Babanın kız çocuğu ve erkek çocuğu üzerindeki görev ve sorumluluklarına bakıldığında, baba erkek çocuğunda eğitme, yetiştirme ve ihtiyaçlarını karşılama; kız çocuğunda ise ona uygun eşi seçme, yuva kurması için onay verme gibi fonksiyonlarıyla ön plana çıkmaktadır. Özellikle babanın kızına eş seçmesi ve kızının sevdiğine onay verip yuvasını kurması, destan metinlerinde kız babasının temel görev ve sorumluluğudur. Babanın bu konuya olumlu ya da olumsuz yaklaşımı, iki âşğın kaderini belirlemektedir. Genelde aşk destanları olumsuz baba tipinin tavrı üzerine kurulmaktadır. Buradaki babanın olumlu yaklaşımı ve kızı için Tülek'i onaylaması, onların evliliğinde temel teşkil etmektedir. Ayrıca babanın onayı dışında, bir birlikteliğin doğru olmadığına da vurgu yapılmaktadır. Bu da babaya saygıyı ayrıca onun çocuk üzerinde ne kadar söz sahibi ve yetkili kişi olduğunu göstermektedir.

Baba Motifi: TBM-3

Çaçdar Han padişah söyledi: “Giderim diyeni ne zamana kadar tutarız.” dedi. Perilere emretti: “Gidin! Tülek'i sarayına ulaştırıp koyun! “Kabul ederseniz baba yurduna gitsek olmaz mı?” dedi. O zaman Çaçdar Han söyledi: “Er doğduğu yerde, it doyduğu yerde azizdir. Babası yurdunu özlemeyen ere, er mi denir” diye izin verdi (Urmançı 2007-1: 73).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P234. *Baba ve kız* TBM-3.1

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P234.6.1. *Babanın kızını, damadının yurduna göndermesi* TBM-3.2

Değerlendirme: Buradaki baba motifinde, kız babasının, damadını ve kızını erkek tarafına göndermesi anlatılmaktadır. Burada da vurgulandığı üzere destan kahramanları, evliliklerini yaptıktan sonra kendi yurtlarına dönmek istemektedirler. Bunun nedeni; erkek çocuğunun babasının yurdunda yaşamasının doğru kabul edilmesidir. Çünkü erkek, soyun devamı ve babanın yerini dolduracak olan kişidir. Destanda da bu konuya atıfta

bulunularak, erkek tarafının baskınlığı vurgulanmaktadır. Kız babasının bunu gerçekleştirmesi yani gitmelerini doğru kabul etmesi, erkeğin ve ailesinin baskın olduğunun göstergesidir. Destanlarda kız için damat seçilse ve kız babasının onayı ile evlilik gerçekleşse de gelinin ve damadın yurdu, erkek tarafının bulunduğu yer olarak kabul edilmektedir.

Anne, Baba Motifi: TAM-1, TBM-4

(...) O halk içinde Tülek'in babası Mirkazıy Bey de vardı. Tülek ile yanındaki kişiler selamlaşmaya başladılar. Orada selamlaşma sırası Tülek'in babasına geldi, kucaklaşıp selamlaştılar, Tülek'in bütün vücudu titreyip, rengi attı. Bir kızardı, bir düzeldi. Ondan sonra kız Tülek'ten gizlice sordu: "O kişi ile selamlaşırken bütün vücudun titreyip, rengin attı", dedi. Ondan sonra Tülek kıza söyledi: "Ey can muhabbeti, bu kişi benim babamdır, onunla sevip selamlaşmaktan boyunlarımın hali gitti. Bunun için titredim", dedi. Kız anladı kaynatasıdır.

(...) O bey hanımları içinde Tülek'in annesi de vardı. Annesinin iki memesine süt dolup geldi. Tülek annesi ile selamlaşırken annesinin iki memesinden süt fişkirip çıktı. Tülek'in yüzüne sıçradı ve ağzına girdi, Tülek yuttu, bal ve şekerden daha tatlıydı. Tülek süt lezzetinden ve toplantı güzelliğinden dolayı aklı gidip, ağlaya yazdı. Annesi sütü saçıldığında utanıp, dik bakamadı, şayet oğlu olduğunu hiç şüphesiz anladı. İçinden söyledi: "Ah yazık benim iki mememe süt doldu, olan çocuğa yarar, bu kimmiş? diye ağladı.

Kız yine Tülek'e gizlice sordu: "O sütü yüzüne sıçrayan hanım kimdi? dedi. Ondan sonra Tülek kıza söyledi: "Ey canım yoldaşı, bu yaşlı kadın benim annemdir!" Kız anladı, kaynanasıdır (Urmançı 2007-1: 75-77).

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul TAM-1.1

P233. Baba ve oğul TBM-4.1

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P231.8.6. *Annenin oğlunu görünce vücudunun tepki vermesi* TAM-1.2

P233.12.10. *Oğulun babayı görünce vücudunun tepki vermesi* TBM-4.2

Değerlendirme: Burada anne ve baba motifi birlikte yer almakta ve yıllar önce kaybedilen oğulla ebeveynlerin karşılaşması anlatılmaktadır. Anne ve babanın çocuk üzerinde farklı görev ve sorumlulukları olduğu gibi, bunun yanı sıra çocukla ilişkileri de birbirinden farklıdır. Öyle ki baba, yıllar sonra karşılaştığı oğluna herhangi bir tepki vermezken, annenin kendi olmasa da vücudu tepki vermektedir. Bunun nedeni; annenin çocuğuyla arasındaki bağın daha kuvvetli ve duygusal olmasına bağlıdır. Bu, annenin görev ve sorumluluklarına da yansımaktadır. Ancak baba sevgisi ve saygısı da çocuk için, destan metinlerinde büyük önem arz etmektedir. Bundan dolayı da destan kahramanının vücudu

babası karşısında tepki vermektedir. Buradaki motiften de anlaşıldığı üzere anne-oğul ilişkisinde annenin, baba-oğul ilişkisinde de oğulun baskın olduğu anlaşılmaktadır. Anne ve oğulun vücutlarının gösterdiği tepkilerden anlaşıldığı üzere, aradan ne kadar zaman geçse de aile bağları bundan etkilenmemekte, birbirlerine olan sevgileri değişmemektedir.

Anne ve Baba Motifi: TAM-2, TBM-5

(...) Ama yıllar önce bir oğlumuz kaybolmuştur. Senin adın nedir? diye sordular. Ondan sonra Tülek söyledi: “Benim adım Tülek’tir. Babamın ad Mirkazıy Bey’dır. İstediler, söyleyince, bütün halk kucaklaşıp, kutladılar hal hatır sordular. Tülek’in annesi ve babası Allah u Teala’ya şükredip, herkese haber verip, fakirlere çok mal dağıttılar (Urmançı2007-1: 73).

S. Thompson’un Motif İndex’inde Olan Motifler

P230. Ebeveynler ve çocuklar TAM-2.1, TBM-5.1

S. Thompson’un Motif İndex’inde Olmayan Motifler

P230.8. *Anne ve babanın çocuğunun müjdesini alınca mal mülk dağıtması, toy düzenlemesi* TAM-2.2, TBM-5.2

Değerlendirme: Burada anne ve baba motifi birlikte yer almaktadır. Destan metinlerinde anne ve baba, çocuklarıyla ilgili mutluluklarını, sevinçlerini ya da buradaki gibi müjdeli haberlerini, etrafındaki insanları sevindirerek kutlamaktadırlar. Bu durum baba tarafından ve onun maddi imkânları doğrultusunda gerçekleşmektedir. Ama burada anne ve babanın bu kutlamayı birlikte gerçekleştirmesi söz konusudur. Bu motifte anlatıldığı üzere, destanlarda çocukla ilgili muştulu haberin arkasından mal dağıtılıp, şükredilip, kutlama yapılması anne ve babanın yerine getirdiği bir görevdir.

2.1.3. Tülek Susulu Destanı (3. Versiyon)

Destanın Özeti:

Destanın bu versiyonunda da Tülek isimli destan kahramanının hayatı ve sevdiği Susulu ile yaşadıkları maceralar anlatılmaktadır. Bu versiyonda bazı sayfalar kaybolduğu için, destanın sonu belirsizdir. Ancak burada da Tülek, sevdiği kızla su altında yaşamaya başlamakta ancak belli süre sonra yurdunu özleyip Balkan Dağına çıkmakta ve burada hayatını kaybetmektedir.

Baba Motifi: TBM-6

(...) Çaçdar Han padişah kızına çok kızıp birisini gönderdi, söyledi: “Neden öyle yapıp halkını helak ediyor. Kendisi yiğidi önceden kabul etmeseydi, insanın buraya gelmeye gücü nasıl gücü yetecek? dedi. “Kendisi getirmiştir, şimdi halkını neden yok ediyor? “Elbette o insanın duası kabul olmuşa

benziyor, gidip kızıma söyleyin, sarayın kapısını açsın, o yiğidi kendi yanına alsın, dua istesin.” deyip bunları bir kişi ile gönderdi.(...)

(...) “Ben yeraltı padişahının kızıyım. Bu işim babama duyulsun diye böyle bir iş yaptım” deyip yiğidin gönlünü aldı ve söyledi: “Ey yiğit, şimdiye kadar bizim işimiz yanlıştı, şimdi Hak Teâla şükür, işimiz doğru oldu.” deyip büyük bir sevgiyle Tülek’in boyununa sarıldı. Babamdan izin çıktı, haber geldi: seni kocalığa almaya!” dedi (...) (Urmançı 2007-1: 89).

S.Thompson’un Motif Index’inde Olan Motifler

P234. **Baba ve kız TBM-6.1**

S. Thompson’un Motif Index’inde Olmayan Motifler

P234.6. **Kız babasının damada onay vermesi TBM-6.2**

Değerlendirme: Burada da destanın diğer versiyonlarında olduğu gibi, kız babasının damat adayına onayı işlenmektedir. Baba, burada standaki iki âşığın kavuşmasında ana rolü oynamaktadır. Kız babasını damat seçimi ve onayı, babanın kız çocuğu üzerindeki temel fonksiyonlarından biridir. Babanın bu duruma olumlu veya olumsuz bakışı, hem iki âşığın kavuşmasının hem de standada yer alan olayların temeli kabul edilmektedir. Olumlu baba tipindeki Çaçdar Han, kızı için uygun damat adayını onayladıktan sonra, onun yuvasını kurmaktadır. Babanın izni olmadan, iki âşığın kavuşması mümkün olmadığı gibi, doğru da kabul edilmemektedir. Kız çocuğu üzerinde baba baskın durumundadır. O yüzden kızın, babasının onayı dışında aykırı davranışta bulunması, kız çocuğu için yanlış kabul edilmektedir. Bu yüzden kız babaları, çocuklarının evliliğinde kilit noktadadırlar.

2.1.4. Tülek Kitabı’nın Sonu (Mehemmedgery Aktarması) (4. Versiyon)

Destanın Özeti:

Standada, Tülek destanının sonu anlatılmaktadır. Susulu’nun peşinden su altı dünyasına giden Tülek, kendi yurdunu ve ailesini özlediği için Çaçdar Han’dan izin isteyerek, Susulu ile birlikte Balkan Dağı’na yerleşmektedir. Anne ve babasına kavuşan Tülek, yıllarca Balkan Dağ’ında yaşadıkdan sonra hayatını burada kaybetmektedir.

Baba Motifi: TBM-7

Orada Çaçdar Han padişah söyledi: “Giderim diyeni ne zamana kadar tutarım”, dedi. Perilere emretti: “Gidin Tülek’i sarayına bırakıp gelin”, dedi. Tülek: “Kabul etseniz, babamızın yurduna gitsek olmaz mı? dedi. Orada Çaçdar Han padişah söyledi: “Er doğduğu yerde, it doyduğu yerde azizdir. Babası yurdunu özlemeyen ere er mi denir? Diye izin verdi. Yine söyledi: “Yurdunuzu, sarayınızı, halkınızı, malınızı ne yaparsınız?” dedi. Orada Tülek söyledi: “Ey padişah, bütün alemin isteğini veren Tanrı Teala’dır”, dedi.

Çaçdar Han padişah söyledi: “Sizi Allah’ı Teala’ya emanet ettim”, deyip, gönderdi (Urmançı 2007-1: 105).

S.Thompson’un Motif Index’inde Olan Motifler

P234. *Baba ve kız* TBM-7.1

S.Thompson’un Motif Index’inde Olmayan Motifler

P234.6.1.*Babanın kızını, damadın yurduna göndermesi* TBM-7.2

Değerlendirme: Buradaki motifte, destan kahramanı Tülek’in babasının yurduna dönmek istemesi işlenmektedir. Destan metinlerinde baba-oğul ilişkisi, erkek çocuğunun babasının yerini alıp, soyunu, davasını devam ettirimsi üzerine kurulmaktadır. Bundan dolayı baba yurdundan uzakta yaşayan destan kahramanlarının, geriye, baba yurduna dönmek istemesi söz konusudur. Bunun nedeni, kendilerine biçilen roldür. Bazen burada olduğu gibi kendi istekleriyle, bazen de kız babalarının teklifi ile baba yurduna dönmeleri söz konusudur. Çaçdar Han da erkek çocuğunun yerinin, baba yurdu olduğunu söyleyerek, kız babası olarak, erkek tarafının üstünlüğünü vurgulamaktadır. Bu da erkeğin evlilikte daha baskın olduğunu, onun yurdunda yaşamının destanlarda kabul gördüğünü işaret etmektedir. Tabii bütün bunlar ataerkil dönemin izlerini yansıtmaktadır.

Baba Motifi: TAM-3, TBM-8

(...)Orada selamlaşma sırası Tülek’in babasına geldi, kucaklaşıp selamlaştılar, Tülek’in bütün vücudu titreyip, rengi attı. Bir kızardı, bir düzeldi. Ondan sonra kız Tülek’ten gizlice sordu: “O kişi ile selamlaşırken bütün vücudun titreyip, rengin attı”, dedi. Ondan sonra Tülek kıza söyledi: “Ey can muhabbeti, bu kişi benim babamdır, onunla sevip selamlaşmaktan boyunlarımın hali gitti. Bunun için titredim”, dedi. Kız anladı kaynatasıdır.

(...) O bey hanımları içinde Tülek’in annesi de vardı. Annesinin iki memesine süt dolup geldi. Tülek annesi ile selamlaşırken annesinin iki memesinden süt fişkırp çıktı. Tülek’in yüzüne sıçradı ve ağzına girdi, Tülek yuttu, bal ve şekerden daha tatlıydı. Tülek süt lezzetinden ve toplantı güzelliğinden dolayı aklı gidip, ağlaya yazdı. Annesi sütü saçıldığında utanıp, dik bakamadı, şayet oğlu olduğunu hiç şüphesiz anladı. İçinden söyledi: “Ah yazık benim iki mememe süt doldu, olan çocuğa yarar, bu kimmiş? diye ağladı.

Kız yine Tülek’e gizlice sordu: “O sütü yüzüne sıçrayan hanım kimdi? dedi. Ondan sonra Tülek kıza söyledi: “Ey canım yoldaşı, bu yaşlı kadın benim annemdir!” Kız anladı, kaynanasıdır (Urmançı 2007-1: 107-109).

S. Thompson’un Motif Index’inde Olan Motifler

P231. *Anne ve oğul* TAM-3.1

P233. *Baba ve oğul* TBM-8.1

S. Thompson’un Motif Index’inde Olmayan Motifler

P231.8.6. *Annenin oğlunu görünce vücudunun tepki vermesi* TAM-3.2

P233.12.10. *Oğulun babayı görünce vücudunun tepki vermesi* TBM-8.2

Değerlendirme: Yine destanın bu versiyonunda da anne ve baba motifleri birlikte yer almakta ve destan kahramanının ailesine kavuşması anlatılmaktadır. Burada da yıllar sonra babasıyla karşı karşıya gelen destan kahramanının, ona duyduğu saygı ve sevgiden dolayı vücudu tepki vermektedir. Baba-oğul ilişkisi destan metinlerinde daha çok beklenti üzerine, yani oğulun babasının yerini alacak, soyunu devam ettirecek kişi olmasına dayanmaktadır. Anne gibi baba, çocuğa duygusal yaklaşmadığı için, baba değil, oğul bu ilişkide baskın durumdadır. Anne-oğul ikilisine bakıldığında ise burada olduğu gibi anne çocuğunu tanımasa da vücudunun tepki vermesi, aralarındaki bağın kuvvetli ve duygusal olduğunun göstergesidir. Anne-oğul ilişkisinde baskın taraf annedir. Bundan dolayı yıllar sonra bir araya geldiklerinde, iki taraf arasında farklı kişilerde tepkiler görülmektedir. Tabi bu durum anne ve babanın çocuk üzerindeki görev ve sorumluluklarının farklı olmasına da neden olmaktadır. Baba, daha çok maddi konularda, anne ise daha çok duygusal konularda ön plana çıkmaktadır.

Baba Motifi: TAM-4, TBM-9

(...) “Ey, Şah-ı Cihan sen bizlere han oldun. Biz sana halkla tabi olduk. Üç yıl oldu sormaya cesaret edemedik. Şimdi biz soruyoruz: “Kimin soyundansın? Sen kimin oğlusun? Adınız nedir?” diye sordular. (...) Ondan sonra Tülek söyledi: “Benim adım Tülek’tir. Babamın adı Mirkas Bey’dir” diye söylediğinde, bütün halk kucaklaşıp kutladılar hal hatır sordular.

Tülek’in babası ile annesi Allahu Teala’ya şükredip, herkese haber verip, fakirlere çok mal dağıttılar (Urmançı 2007-1: 109).

S. Thompson’un Motif Index’inde Olan Motifler

P230. *Ebeveynler ve çocuklar* TAM-4.1, TBM-9.1

S.Thompson’un Motif Index’inde Olmayan Motifler

P230.8. *Anne ve babanın çocuğunun müjdesini alınca mal, mülk dağıtması, toy düzenlemesi* TAM-4.2, TBM-9.2

Değerlendirme: Buradaki anne ve baba motifinde de yıllar sonra evladına kavuşan anne ve babanın yaşadığı mutluluk dile getirilmektedir. Genelde babanın yaptığı, ancak burada annenin de katıldığı bu motifte, çocuklarıyla ilgili mutluluk yaşayan ebeveynlerin, bunu mal dağıtıp dua ederek kutlamaları söz konusudur. Bu motif, babanın maddi imkânları doğrultusunda gerçekleşmektedir. Baba, destan metinlerinde hem gücünü göstermek için,

hem de evladının mutluluğunu paylaşmak için mal dağıtıp, toy düzenlemektedir. Evlat sevinci yaşayan anne ve babalar, bu mutluluklarını, etrafındaki insanlarla paylaşmaktadırlar. Bu durum destanlarda annenin ve babanın ancak daha çok babanın yerine getirdiği bir fonksiyondur.

2.1.5. Zayatülek İle Susılu (5. Versiyon)

Destanın Özeti:

Destan, Tülek destanının en hacimli versiyonudur. Burada Tülek, Morkas Han'ın oğludur. Han, altı oğlunu sınamak için, onlara at ve kuş vererek ava göndermektedir. Hanın oğulları arasında Zayatülek başarılı olmakta ve bu durum, kardeşleri ile arasını açmaktadır. Zayatülek'in kardeşleri onu öldürmek için tuzak kurmaktadırlar. Tuzaktan kurtulan Zayatülek, Susılu ile tanışıp su altı dünyasına gitmektedir. Burada Zayatülek, Susılu ile evlenip su altında yaşamaya başlamaktadır. Ancak yeryüzünü ve yurdunu özlediği için Çaçdar Han'dan izin alarak Balkan Dağ'na çıkmaktadır. Susılu ile burada hayatlarını devam ettirip, burada ölmüşlerdir.

Baba Motifi: TBM-10

(...) Babaları han hal ve hatırlarını sordu. Çocuklarını birer birer gözden geçirip, yaptıkları işleri sordu. Han çocuklarının iyi olduklarını görünce, sevincinden, onlara kuş avlamak için birer şahin verip, onun üstüne hepsine birer at vermek isteyip, söyledi:

- Yiğitlerim, hepiniz sürünün yanına gidin, sırayla dizginlerinizi şaklatın, bu şaklatma sırasında hangi at baksa, onu kendinize alın, cılız at da baksa bu çok cılız deyip almamazlık yapmayın, dedi.

Çocuklar sevinip, kuşlarını alıp, babalarına bakıp başlarını eğip, çıktılar.

Hepsi altın dizginlerini alıp sürünün yanına gittiler, Zayatülek'ten başkası dizginlerini şaklatmadan, sürü içinden en iyilerini seçip aldılar. Ama Zayatülek babasının sözünü ayakaltına aldırılmamak için, onun isteği doğrultusunda, dizgini şaklatır. Böylece cılız Akbüz tay ona bakar, Zayatülek de bana nasip bu tay diye, Akbüzce'yi yakalayıp, dizginledikten sonra, Büzce'nin rengi, kemiği (gövdesi cılız olsa da) iyiliğini, çevikliğini, anladı.

Bir süre sonra babaları bunları birer de kuş almaya gönderdi. Bunların bazıları kartal, bazıları şahin, bazıları da atmaca aldılar. Ama Zayatülek'i dışlayıp ona baykuş yavrusu gibi beyaz bir kuş yavrusu verdiler.

Bunlar hepsi bir gün kuş avlamaya gidip, ördek gibi kuşlara kendi ellerindeki kuşları gönderdiler. Zayatülek'in ağabeylerinin kuşları, bazıları turna, bazıları kaz ve bazıları da ördek yakaladı. Ama Zayatülek'in kuşu sekiz suna denen kuşu kovalayıp yakaladı ve tırnağının arasına sıkıştırıp, Zayatülek'in yanına getirdi. Bunlar kendi kuşlarını alıp babaları hana verdiler.

Han hepsine birer altın verdi. Zayatülek sekiz sunayı babasının önüne koyunca, babası bunu beğenip, on altın verdi (Uрманçı 2007-1: 113-115).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğul TBM-10.1

P236. İtaatsiz evlatlar TBM-10.2

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P233.12.4. *Baba sözünü dinleyip yerine getirmenin, çocuğun hayatını kolaylaştırması, refaha ulaşmasını sağlaması* TBM-10.3

P233.12.6. *Babanın çocuklarını yetişkin yaşa gelince sınaması ve ödüllendirmesi* TBM-10.4

P233.13. *Babanın oğlunun ihtiyaçlarını karşılaması* TBM-10.5

P236.8. *Babaya itaatsizlik, baba sözünün dinlenilmemesi* TBM-10.6

Değerlendirme: Buradaki baba motifinde, babanın oğullarını sınaması ve ihtiyaçlarını karşılaması işlenmektedir. Destan kahramanlarının hayatında anne ve baba, büyük önem arz etmektedir. Özellikle erkek kahraman üzerinde, burada olduğu gibi babanın yetiştirme, eğitime, sınama ve ihtiyaçlarını karşılama gibi pek çok görev ve sorumluluğu bulunmaktadır. Aynı şekilde destan kahramanının da onlar üzerinde sorumluluğu bulunmaktadır. Özellikle hayatına yönelik işlerde anne ve babasına karşı itaatkâr olması, onun hayatını kolaylaştırmakta, aksi durumda da bundan olumsuz etkilenmektedir. Destan metinlerinde, babanın erkek çocuğu üzerindeki temel fonksiyonu, onun eğitilmesidir. Buradaki baba, oğullarının nasıl yetiştiğini sınamak istemektedir. Bu, destan kahramanının babası tarafından hayata hazırlanmasıdır. Bunun için öncelikle onlara gerekli olacak ihtiyaçlarını temin etmektedir. Baba, çocuğun eğitiminden sonra, onun ihtiyaçlarını karşılamakla da sorumlu olan kişidir. Görüldüğü üzere babanın, maddiyata dayanan fonksiyonları bulunmaktadır. Dönemin şartları göz önüne alındığında, at, silah vb. ihtiyaçların baba tarafından tedarik edilmesi, söz konusudur. Bunun yanında babanın çocuklarına tavsiyelerde bulunması ve çocuklarının buna uyup uymaması da dile getirilmektedir. Burada yer alan motifte, baba sözünü dinlemeyen çocukların, bundan olumsuz etiklenmesi, baba sözünü yerine getiren çocuğun ise hayatında başarılı olması söz konusudur. Özellikle olumlu tipteki babanın, çocuğunu iyi yetiştirmesi ve yönlendirmesi, onun hayatında kolaylıklar sağlamaktadır. O yüzden çocuğun da buna uygun hareket etmesi gerekmektedir. Aksi durumda burada olduğu gibi, çocuk bundan olumsuz etkilenmektedir.

Baba Motifi: TBM-11

Padişah bu anda kızına: Ey kızım! O yiğit, elbette, sen gölün dışına çıkıp saçını taradığın zaman görmüş ve senin arkandan buraya gelmiştir, o yanına girsin, onun ne işi var, sor, onun sana zararı olmaz, bundan sonra nereden geldiyse, oraya gönder” diye mektup verip gönderdi. Susılu babasının mektubunu alıp okuduktan sonra, sarayın kapısını açtı. O anda Zayatülek saraya girip, sinirinden Susılu’nun saçından tuttu.

Susılu: “Ey yiğit! Şimdi ben senin oldum, sen benim oldun, benim saçımdan bırak”, dedi.

Bundan sonra Susılu babasına haber gönderdi.

Babası bu haberi duyduktan sonra: “Bu iş yakışır mı ki? O topraktan yaratıldı, biz ateşten yaratıldık, o yer üstünde yaşar, biz göl altında suda yaşarız”, dedi.

Vezirleri: “Ey padişah! Şimdi bu kızın nasibi insanoğlundandır”, deyince, padişah kızını Zayatülek’e vermeyi kabul etti (Urmançı 2007-1: 127).

S. Thompson’un Motif İndex’inde Olan Motifler

P234. *Baba ve kızı* **TBM-11.1**

S. Thompson’un Motif İndex’inde Olmayan Motifler

P234.6. *Kız babasının damada onay vermesi* **TBM-11.2**

Değerlendirme: Buradaki baba motifinde de diğerlerindeki gibi, kız babasının, damat adayına onay vermesi işlenmektedir.

2.1.6. Yırtöşlik

Destanın Özeti:

Destan, Yırtöşlik isimli destan kahramanının hayatı ve yaşadığı maceralar üzerine kurulmuştur. İlk olarak, Yırtöşlik’in aile hayatı ve babasının kendisine eş almak için gittiğinde, onu ejderhaya vermesi anlatılmaktadır. Yırtöşlik yiğit, kahraman biri olduğu için karşısına çıkan bütün kötüler ve düşmanları, eşinden aldığı Çalkoyruk isimli atı ve elmas kılıcıyla yenmektedir. Babasının aldığı eşi dışında, yendiği düşmanların kızlarını da kendine eş olarak almaktadır. Destanın sonunda da eşleri ile birlikte, babasının yurduna dönmekte ve hanlığın başına geçip yaşamaktadır.

Baba Motifi: TBM-12

(...)

Küçük oğlu babasına söyledi:

-Baba, bizim yaşayışımız çok iyi. Biz bir anlaşma yaptık. Baba, biz yedi oğul seninleyiz. Bizim büyük ağabeyimizin evlenme zamanı geldi. En küçüğü benim, benim de evlenme zamanım geldi. Bizi evlendirirsen, yedimize yedi kişinin kızını alırsın. Biz bu anlaşmayı yaptık. Bu yedi kız bir kişinin kızı olsaydı. Biz birbirimizden ayrı olmazdık.

Babası:

-O düşünceniz çok akıllıca, iyidir. Bir yedi kızlı kişiyi arayıp bakayım! dedi.

Han, elbiseler giyip, eline baston alıp, çocuklarına veda edip, karısına veda edip, yedi kızlı kişiyi aramaya çıktı. (...)

Çocukları babalarına bakıp karşılayıp, evine beraber girdiler.

Küçük oğlu sordu:

-Ey baba, nasıl gittin? dedi.

Babası söyledi:

-Yol iyi çocuğum. Yedi kızlı han bulup, size nişanlayıp geldim, dedi.

Hazırlandılar. Düğüne gidecekleri gün geldi çattı. Baba büyük oğlunu çağırıp söyledi:

- Oğlum, düğüne gidersek, ben gitmeden burada kalsam, düğünü yürütecek kimse olmaz. Şehrimizde ben hanım, yerime yurdu korumak için sizden biriniz kalsın. Sen büyük oğlum olarak kal! dedi. Senin nişanlımı alıp geliriz.

Oğlu kalmak istemedi.(...)

Yedinci küçük oğlunu çağırdı.

- Ey oğlum Yirtöşlik, ben düğün yapmaya gitmesem, onu bunu halledecek hiç kimse olmaz, hepimiz gitsek yurdu bekleyecek kişi yok. Benim yerime yurdu bekleyip, ben gelene kadar han olup kal! dedi.

Yirtöşlik söyledi:

- İyi, baba, hanlığa başkasını yabancı birini bırakmak iyi olmaz, ben kalayım, benim nişanlımı alıp gelirsin, dedi (Urmançı 2007-1: 135-139).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. *Baba ve oğul* TBM-12.1

S. Thompson Motif Index'inde Olmayan Motifler

P236.8. *Babaya itaatsizlik, baba sözünün dinlenilmemesi* TBM-12.2

P233.15. *Babanın oğlunun yuvasını kurması, gelin bulması* TBM-12.3

P233.16.1. *Yedi oğullu olan baba* TBM-12.4

Değerlendirme: Buradaki baba ve oğul motifinde, babanın yedi oğlunun olması ve yuva kurmak için babalarının gelin araması söz konusudur. Baba, destan metinlerinde kız çocuğunun yuvasını kuran, bunun için ilk adımı atan kişidir. Destanlarda, kız çocuklarının evliliğinde babanın karar verici olduğu görülmektedir. Buradaki motifte de babanın, tıpkı kız çocuğunda olduğu gibi, erkek çocuğu üzerinde de onun yuvasını kurmak gibi fonksiyonları bulunduğu dile getirilmektedir. Baba çocuk üzerinde lider kişi olmasından dolayı, destan kahramanları isteklerini onunla paylaşmakta ve babanın onayını almaktadırlar. Evlilikle ilgili babanın onayı alındıktan sonra baba, üzerine düşen görevi yapmaktadır. Kız çocuğu için damat seçimi ve onayı yaptığı gibi, baba, bu destanda oğulları için gelin aramakta ve seçim yapmaktadır. Buradan da anlaşıldığı üzere destan

metinlerinde, kız veya erkek çocuğu üzerinde babanın onlara uygun eş seçme, yuvalarını kurma gibi fonksiyonları mevcuttur. Bu fonksiyon, olumlu baba tipi için geçerlidir.

Destanda, babanın çocuk için yaptıklarının yanında, çocuğun babası için fedakârlık yapamadığı da işlenmektedir. Sadece küçük oğlu dışında, diğer altı oğul babanın isteğini gerçekleştirmemektedir. Burada babaya itaatsizlik, sözünü dinlelememe motifi de görülmektedir.

Baba Motifi: TBM-13

Düğün bitip, göç gideceği vakitte babası altı kıza malından mal, halkından halk, hazinesinden altı kıza akçe verip, sıra yedinci kıza geldi.

-Ey çocuğum, yedi çocuğumun içinde yedisinin özü olarak büyüttüğüm çocuklarımın küçüğü, sevgili kızım, malımdan mal, hazinemden akçe vereyim sana!

Kız cevap verdi:

-Benim kaynatam han olacak, halkım da var, malım da var, akçem de var!

Han hıçkırıp söyler:

-Neden almıyorsun? İsteğini ben sana vereyim, dedi.

Kız söyledi:

-Vereceksen, yemin et!

Han yemin etti. Kız söyledi:

-Yedi kat yeraltında, iç içe yedi saray içinde Çalkoyruk'ı, bağrının altında elmas kılıcı ver bana, babam.

Babası hıçkırdı:

-Yaşım yetmiş gelmiş, kendim de çok sıkıntı çekmişim. Zor olsa da yemin ettim, veririm.

Han çıktı yular aldı, Çalkoyruk'ı alıp çıktı, eyerleyip kızını üstüne bindirdi. Altı kızını arabaya, yani kızının birisini yüklü arabaya oturttu. Oturup malıyla, halkıyla çıktılar. Küçüğü malsız, halsiz, at üstünde çıktı (Urmançı 2007-1: 141).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P234. Baba ve kız TBM-13.1

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P234.5. Babanın kızının ihtiyaçlarını karşılaması TBM-13.2

P234.5.1. Babanın evlenen kızına mal ve hizmetçi vermesi TBM-13.3

P234.5.2. Babanın evlenen kızının at ve silah istemesi TBM-13.3

Değerlendirme: Buradaki baba ve kız motifinde babanın, kızlarını gelin ederken onlara mal, hizmetçi ve para gibi hediyeler vererek uğurlaması anlatılmaktadır. Bu durum, erkek çocuğu ile karşılaştırıldığında; baba, erkek çocuğuna, savaş için gerekli aletleri temin

ederken, kızına da evlenirken hediyeler verdiği görülmektedir. Baba, yuva kuran kızının ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bu motifte, kadına ve erkeğe biçilen rollerde farklılık görülmektedir. Kız evlilikte, erkek ise savaşta baba tarafından desteklenmektedir. Burada babanın en küçük kızı, geleneğin dışına çıkarak babasından at ve kılıç istemekte, baba daverdiği sözü tutmaktadır. Babadan alınan bu eşyalar kız tarafından değil, onun eşi tarafından kullanılmakta ve destanın devamında düşmanla mücadele önem arz etmektedir.

Baba Motifi: TBM-14

Han söyledi:

-Dünür buraya gel!

Geldi dünür, han söyledi:

-Yolunuzun üzerinde güzel, yüksek bir yer vardır. Otları böyle, suyu şöyle iyidir, dedi. Akşam olacak olursa buraya gelmeden dur, ya da geçip dur, bu yerde konma!

(...)

Böyle gittiler. İlk günün sonunda geç bir vakitte, hanın “konma” dediği güzel yere vardılar. (...) Han, dünürün söylediği sözü unuttu. Küçük kız söyledi:

-Babam konmamayı söyledi onun için gidelim!

Altı kız arabadan başlarını çıkarıp:

-Gece olmuş, bugün bitiyor... dediler. Sözü dinlemediler, kondular.

Kız bu Çalkoyruk'ı ile bir kayın ağacı altına durdu, inip, Çalkoyruk'ın ayakaltında oturdu. Önceki ihtiyar kıza iki yün vermiş: “Bir kötülük gelince onu tut” diye. Bu iki yünü eline alıp oturdu. Gece olduğunda halk uyumuştı. (...) Kızı yutmak isteyince iki yüne dokunup, uzağa fırladı. Bu ejderha yılan halkı tamamen sarıp yattı. Han, halkının ortasında uyuyormuş. Ejderha yılan hanı sakalından tutup uyandırdı.

-Ya han, benim otlağımda otlatıp, yani benim yerimde hayvanları otlatıp, benim suyumdan içirip, yakacağını yaktırıp, neden durdun burada? dedi. Bütün halkı ve seni yutarım, dedi.

Han korktu:

-Altı oğlumu, altı gelinimi vereyim, bırak! dedi.

Ejderha söyledi:

-Benim, seninki gibi altı oğlum, altı gelinim, kendimin de var.

Evde kalan oğlun Yirtöşlik'i verirsen bırakırım, dedi.

Han söyledi:

-Kendim veremem, halkımı uyandırıp gideyim, dedi.

Uyandırdı halkını söyledi:

-Ey çocuklarım, bu ejderha sizin altınızı nişanlılarınız ile almıyor, bu yılan Yirtöşlik'i istiyor, verelim mi, yoksa, vermeyelim mi? diye söyledi.

Oğlanları:

-Bu halkı bir Yirtöşlik için esirgemiyor musun? Verelim!

Verdi han Yirtöşlik'i. Bir zaman anlaşıp, vakti belirleyip ejderhadan kurtulup dönüp gittiler (Urmançı 2007-1: 141-143).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğul **TBM-14.1**

P234. Baba ve kız TBM-14.2

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.14. Anne ve babanın evladından vazgeçmesi TBM-14.3

P234.7. Babanın kızını koruması TBM-14.4

P236.8. Babaya itaatsizlik, baba sözünün dinlenilmemesi TBM-14.5

Değerlendirme: Buradaki baba ve kız motifinde, babanın kızlarını ve dünürünü korumak adına uyarıda bulunması ve kızların bu uyarıya uymamaları işlenmektedir. Babanın kız çocuğu üzerinde evlilikten sonra, başlıca görevi onu korumaktır. Burada olduğu gibi baba, dünürüne veya çocuğuna bir takım uyarılarda bulunmaktadır. Buna aykırı hareket eden çocuklar veya yakınları, anne ve baba sözünü, uyarısını dikkate almadıkları için olumsuz etkilenmişlerdir. Burada da babanın küçük kızı dışında, diğer kızları, baba uyarısına uymadıkları için, ejderhanın eline düşmektedirler. Yine baba sözüne itaat edilmediği için, destan kahramanları olumsuz olayla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bundan kurtulmak için de baba, en küçük oğlunu feda etmekte, kendi canları için ağabeyleri de ondan vazgeçmektedir. Buradaki motifte büyük oğullarının baskısıyla babanın, küçük oğlunu ejderhaya vermesi, ondan vazgeçmesi söz konusudur. Bu olumsuz baba tipinin özelliğidir.

Baba Motifi: TBM-15

(...) Yirtöşlik, Çalkoyruk'ın göğsünün altındaki elmas kılıcı alıp, kapı nöbetçisinin başını kesti. Barsa Kilmes padişaha ulaştılar. Yirtöşlik:

-Padişah, senin Könersılu adlı bir kızın var, onu istemeye geldim.

Padişah:

- Fakat ben kızımı vermiyorum. Bir ihtiyar kadını var, üç günlük yerden koşup, onu yenerseniz, kızımı veririm. Yenemezseniz başınızı keserim. Şehrin kenarına gidip, bugün konun! dedi.

İhtiyar geldi, eline iki kova almış. Yiğitle yarışmaya üç günlük yere gittiler. İhtiyar öksürür: (...)

İhtiyar akşamleyin geldi. Padişah sordu:

-Birleşip birlikte mi gittiniz, yoksa seni bırakıp mı gitti?

İhtiyar:

- Ben bu yiğidi sarhoş ettim, uyutup baktım, iki günden sonra koşup, geçip gitti.

Padişah:

-İyi bir hünerimi başardınız.

Padişah bunu görüp söyledi:

- Gidin yiğitler! Yine bir hünerim var, onu yapın kızımı vereyim, yapamazsanız, başınızı keserim.

Şehir kenarına gittiler. Yirtöşlik:

-Könersılu ne söylüyor, dinle. Cırtınlagıç dinledi. Könersılu:

- Babam sabah başlarını elmas baltayla kesecek. Bunu bilmiyorlar. Gün doğusunda süt gölü var, buraya temizleyip girseler, balta kesmez dedi. Yiğitler sabah ölecek diye, ağladı.(...)

Padişah:

- Ey yiğitler, yatın, bu balta ile başınızı keseyim. Balta kesmezse, yaşarsanız, kızımı vereyim.

Yiğitler:

- Hangimizin sırası?

Turgay Atıcı (Nişancı):

- Yırtışlık'ın sırası. O hiçbir hüner göstermedi.

Bu yiğitler:

- Yırtışlık kapı nöbetçisinin başını kesti. Turgay Atıcı senin sıran geldi, sen hiçbir hüner göstermedin.

Turgay Atıcı, korksa da yattı. Padişah bir ayağını başına, bir ayağını ayaklarına basıp oturdu, elmas baltayla kaldırıp vurdu. Balta başını kesmeden geri sıçradı, padişahın kendi başını kesti, padişah öldü.

Bu yiğitler Könersılı'yı yeraltından alıp döndüler (Urmançı 2007-1: 157-163).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P234. *Baba ve kız* TBM-15.1

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P234.3. *Kötü kalpli, zalim kız babası* TBM-15.2

P234.3.3. *Kız babasının verdiği sözü bozması* TBM-15.3

P234.6.2. *Kız babasının damat seçmesi* TBM-15.4

Değerlendirme: Baba ve kız motifinde, olumsuz kız babası tipinin destan kahramanına menfi davranışı işlenmektedir. Destan metinlerinde genelde destan kahramanının mücadele ettiği, zulüm eden, olumsuz tipler kız babalarıdır. Destan kahramanını sınama, kızına uygun olup olmadığına bakma, kız babasının vazifelerindendir. Bu destanda olumsuz baba, damat adayı olan destan kahramanını öldürmek istemekte ve yaptığı sınamaları başarıyla geçen kişiye, verdiği sözü bozmaktadır. Bundan dolayı da destan kahramanı tarafından öldürülerek hayatını kaybetmektedir.

Baba Motifi: TBM-16

(...)

İhtiyar, malını kesip yemek pişirdi. Kadınlar gelip, yemeği yiyip bitirdikten sonra, şehre yaklaşırken, bir kişiye rastladı. O kişi müjdelemeye koşup gitti. Babası müjdeciye çıkarıp bir düve verdi.

Eve geldi, üç karısını üç eve alıp girdi. Babasıyla, annesiyle ağlaşıp kucaklaştılar. Babası Yırtışlık'e hanlığını verdi, annesi üç karısına han kadınlığını verdi (Urmançı 2007-1: 171).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğul TBM-16.1

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.8. Anne ve babanın çocuğunun müjdesini alınca mal, mülk dağıtması, toy düzenlemesi TBM-16.2

P233.6.2. Babanın hanlığı oğluna vermesi TBM-16.3

Değerlendirme: Baba ve oğul motifinde babanın oğlunun müjdesini alması anlatılmaktadır. Baba ya da baba ve anne, çocuklarıyla ilgili yaşadıkları mutluluğu paylaşmak üzere mal, para dağıtıp insanları mutlu etmektedirler. Anne ve baba için bu bir vazife ve sorumluluk gibidir. Baba, maddi imkânları doğrultusunda, çocuğu ile ilgili bir sevinçli durum karşılığında bir ritüel gerçekleştirmekte; adeta bu sevincin sadakasını dağıtarak sevincin daim olmasını sağlamaya çalışmaktadır. Destanda erkek çocuğu yurda dönünce, baba, kendisine yerini vererek oğlunu şerefleştirmekte; anne de gelinlerine iltifat olarak han kadınlığını unvan olarak vermektedir.

2.1.7. Altayın Sayın Süme

Destanın Özeti:

Altayın Sayın Süme, dünyaya gelip olağan üstü çocukluk dönemi geçirdikten sonra ailesinden ayrılıp atları Arık Ciren ve Okkın Felek ile hanın kızını almak için, hanın şartlarını yerine getirmektedir. Bu sırada Ene Sulım ile tanışmakta, dost olup birlikte maceralar yaşamakta, kahramanlıklar göstermektedirler. Destanın sonunda ailesine dönen Altayın Sayın Süme, kız kardeşi ile Ene Sulım'ı evlendirmekte, babası da kendisini han yapmaktadır.

Baba Motifi: TAM-5, TBM-17

(...) Bu çocuk büyüdü.

-Baba, binmek için atım var mı?

-Var oğlum dedi. Güney tarafta bir dağ var, o dağın önünde yılmım var.

Bu çocuk altmış kulaç ipek bağı koynuna koydu, at yakalamaya gitti.

Yılkı çobanına geldi. Çoban:

-Ne lazım? dedi.

Çocuk:

-Babam beni at yakalamaya gönderdi.(...)

Geldi ki iyi atlar çoktur. Çocuk "Bismillah" deyip yular taktı, sırtına örtü ve eyer koydu, gümüşlü eyerini eyerledi, kollarını çekti, üstüne bindi, uçup göğe çıktı, uçup yere indi. Cesur yiğit cesurluğuna sabretti, evine döndü.

Babası:

- Çocuğum, nereye gittin? dedi.
- Çocuk:
- Geyik avlamaya gittim.

Çocuk avlanmaya gitti. Atın beyazını, samurun siyahını öldürdü, evine geldi. Babası derilerini yüzdü, annesi birleştirip elbise dıktı (Urmançı 2007-1: 173).

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul TAM-5.1

P233. Baba ve oğul TBM-17.1

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P231.8.2.1. *Annenin ihtiyaçların hazırlanmasına katkıda bulunması* TAM-5.2

P233.13. *Babanın oğlunun ihtiyaçlarını karşılaması* TBM-17.2

Değerlendirme: Buradaki baba ve oğul motifinde, destan kahramanının ihtiyaçları için babasına başvurması, babayı oğluna destek olan yardımcı kahraman fonksiyonuyla ortaya çıkartmaktadır. Babanın destan metinlerinde, özellikle erkek çocuğu üzerinde eğitime ve yetiştirme görevlerinden sonra, onun ihtiyaçlarını karşılamak gibi bir temel önceliği de bulunmaktadır. Dönemin şartları göz önüne alındığında, ulaşım için en gerekli olan at, destan kahramanına babası tarafından temin edilmektedir. Baba, destan kahramanının hayatında, onun ihtiyaçlarını karşılayan, onu çıkacağı yola hazırlayan kişidir. Anne de ihtiyaçların hazırlanmasına, kadına özgü işleri ile katkıda bulunmaktadır. Kadın ve erkeğe biçilen roller dâhilinde, anne ve baba, üzerine düşen görevleri yerine getirmektedirler.

Anne, Baba Motifi: TAM-6, TBM-18

Bir gün ihtiyar adam:

- Hanım, dedi, oğlumuzu öldürelim! Oturduğu yere çukur kazıp, üstüne süslü minder döşeyip koyalım, dedi, ona oturturuz, oraya oturup çukura düştüğünde, orada öldürürüz, dedi. Bu yiğit evine dönüp gelir. (...)

At söylüyor:

- Baban ile annen seni öldürmeye çalışıyorlar, dedi. Onlar baş köşeye çukur kazmışlar, onun üstüne süslü minder koymuşlar. Ona oturma yiğit, oturursan ölürsün.

Yiğit eve geldi. Babası ile annesi:

- Çocuğum otur mindere.

Çocuk:

- Yok ben mindere oturmam. Yalnız yer de yeter bize.

Çocuk gelip yan tarafa oturdu, başköşeye oturmadı. Çocuk babasına:

- Ey baba! Ben şimdi gidiyorum! Sen izin ver! dedi.

Babası:

- Çocuğum git!

Çocuğu evden çıkıp atına bindi. Babası annesi, güle güle, dedi.

Çocuk gittikten sonra, adam karısına:

-Çocuğumuz adı olmadan gitti. Birisi çocuğumuza rastlasa, adın ne diye sorsa, çocuğumuz ne diyecek?

Karısı:

-Ey herif, çocuğu çağır! Dönsün!

Çağırdı babası. Dönüp geldi çocuk. Babası:

-Ey çocuğum, senin adın yok.

Annesi kocasına:

-Ad koy buna!

İhtiyar adam:

-Bindiğin at Arık Ciren adında, Altayın Sayın Süme adın bu çocuğum! vedalaşıp gitti (Urmançı 2007-1: 173-177).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P230. Ebeveynler ve çocuklar TAM-6.1, TBM-18.1

P233. Baba ve oğul TBM-18.2

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.7. *Babanın çocuğa ad vermesi* TBM-18.3

P230.14.1 *Anne ve babanın çocuklarının ölümünü planlaması* TAM-6.2,TBM-18.4

P233.12.5. *Babadan izin alınması, bir yere gitmek için, görev için baba onayı* TBM-18.5

Değerlendirme: Destanın bu bölümünde, daha önce karşılaşılmamış bir anne ve baba motifi görülmektedir. Buradaki anne ve baba, çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayıp, onu yetiştirdikten sonra, evlatlarının ölüm planını yapmaktadırlar. Destan kahramanına babası, ad vermekte, ona kimlik kazandırmaktadır. Onun temel ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Destan kahramanı da kendisine olumsuz tavır sergileyen anne ve babasına saygılı davranıp onların onayı ile yurdunu terk etmektedir. Destanın başında olumlu yönde olan aile ilişkileri, bir anda değişmektedir. Olumsuz anne ve baba tipleri, en baştan itibaren çocuklarının hayatında olumsuzluklara neden olmaktayken bu destanda baba ve annenin olumlu tipten olumsuza dönüşmesi söz konudur. Anne ve baba, çocuklarının iyiliği için uğraşırlarken, ortada hiçbir neden olmaksızın, onu öldürmeyi planlamaktadırlar. Anne ve babanın, çocuğundan vazgeçmesi, onu kaderine terk etmesi, destan metinlerinde yer almaktadır. Toplum baskısı, düzene aykırı davranışlar, bunun temelini oluşturmaktadır. Ancak burada olumlu anne ve baba tipinin, yani çocuğun yetişmesinde ve çıkacağı yolda hazırlanmasında katkı sağlayan anne ve babanın bu davranışı, İdil-Ural bölgesinde yer alan destanlarda ilk kez görülmektedir. Anne ve babanın toplumda kutsal kabul edilip saygı gösterilmesi destan metinlerine de yansımaktadır ama bu, aile fertlerinin, her zaman çocuk

veya destan kahramanı için olumlu davranışlar sergileyeceği, onun hayatına kastetmeyeceği anlamına gelmemektedir. Buradaki motifte olduğu gibi, az da olsa annelik ve babalık vazifelerini yerine getiren, bunun yanında çocuğunu öldürmek isteyen aile fertleri de destanlarda yer almaktadır.

2.1.8. Mişek Alıp

Destanın Özeti:

Kara Han'ın ülkesinde yaşayan Mişek Alıp, hanın isteklerini tek tek yerine getirmektedir. İlk olarak han, Mişek Alıp'ı, Yan denen balığın altın yanağını ve Çüçele denen kuşun derisini bulmaya göndermektedir. Mişek Alıp, canı pahasına hanın isteklerini yerine getirmektedir. Bunları getirmeye gittiğinde yaşadığı maceralar, destanın asıl olayını oluşturmaktadır. Son isteğinde, Kara Han, eş olarak Tebene Kuga Hanım'ı istemektedir. Mişek Alıp, hanın isteği üzerine Tebege Kuga Hanım'ı alıp gelmektedir. Destanın sonunda Mişek Alıp'ı ödüllendirmeyen han ve halkı, Tebene Kuga Hanım tarafından sıçana; Kara Han, ağaçkakana dönüştürülmektedir. Destanın sonunda Mişek Alıp ile Tebene Hanım evlenmekte, Mişek Alıp han olmaktadır.

Anne, Baba Motifi: TAM-7, TBM-19

Mişek Alıp:

- Baban annen nereye gitti?

Kuşun yavruları:

- Babamız annemiz yok oldu. Bugün ejderhanın bizi yeme günüydü.

Baba yokken baba oldun, anne yokken anne oldun. Şimdi babamız annemiz bugün bizi ejderha yedi diye üzülüp gelir. (...) Babamız bizi beslemek için geyik tutup gelir. Annemiz gelip üzülüp, endişelenip gelir, yağmur yağar. (...)

Şimdi babası geldi, geyik getirdi. Havadan getirip bıraktı.

- İşte yeyiniz, yavrular! dedi.

Yavrular babasına:

- Karnımız tok, yemiyoruz, dedi, düşmanımızı yedik (Urmançi 2007-1: 189).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P230. Ebeveynler ve çocuklar TAM-7.1, TBM-19.1

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.14. Anne ve babanın evladından vazgeçmesi TAM-7.2, TBM-19.2

P230.19. Babanın çocukların yiyecek gibi temel ihtiyaçlarını karşılaması TBM-19.3

Değerlendirme: Buradaki motifte, anne ve babanın çocuklarını, ejderha karşısında yalnız bırakması işlenmektedir. Destan kahramanının kurtardığı kuş yavruları, anne

ve babaları tarafından korunmamaktadır. Anne ve babanın, çocuğunu korumak gibi temel görevi yerine getirmeyip bir zorluk karşısında çocuklarından vazgeçmeleri söz konusudur. Bunun yanında, bir zıtlık olarak, baba, yavrularının yiyecek ihtiyacını karşılamaktadır. Destan metinlerinde anne ve babaya farklı görev ve sorumluluklar verilmektedir. Bu destanda, annenin de koruma fonksiyonu yoktur, yavruları için üzüntü duymaktadır. Motifte, baba maddi, anne ise duygusal yönüyle ön plana çıkmaktadır.

2.2.Kahramanlık Destanlarında Anne ve Baba Motifi

2.2.1. Yestey Mönki

Destanın Özeti:

Yestey Mönki'nin bir ailesi yoktur. Aksak bir geyiğin, yavrusu için kendisinden yardım istemesi üzerine, Yestey Mönki kendisine yardım etmektedir. Bu yardım karşılığı, geyiğin yavrusu, destan kahramanına eş olmaktadır. Destan kahramanı daha sonra kahramanlığını sınamak ve göstermek için Yibegen ve Kara Alıp ile mücadele etmekte ve onları yenmektedir. Destandaki olaylar, onun gösterdiği kahramanlıklar üzerine kurulmaktadır. Destanın sonunda da düşmanlarını yenip yurduna dönmektedir.

Anne Motifi: TAM-8

(...)Bir gün koşturup açığa çıktı, bir geyiğe rastladı. Geyiğin yavrusu var, bu yavrusu aksakmış. (...)

Geyik:

- Senin sığırın var, bu sığırın sütü çıkmayan cana ilaç oluyormuş, diye duyup geldim. Onun sütünü ver bana, bu yavruma içirsem, ayağı iyi olur.

Yestey Mönki dönüp gelip, sığırını sağıp, geyiğin yavrusuna içirdi. Ayağı iyi oldu. Geyik oradan gitti. Bu geyik:

-Ey Yestey Mönki, yedi yıldan sonra benim peşime düş!

Yedi yıl olduktan sonra Yestey Mönki geyiğin peşine düştü. (...) Geyiğin iziyle giderken bir taş eve geldi. Bu taş eve gelip girdiğinde, bir kız oturuyor. Bu girdikten sonra kız dışarı çıktı. Yestey Mönki baksa, kendisinin boş şapkası, giyip durduğu elbisesi bu kızın evinde duruyor. (...)

Kız:

- Ey yiğit yedi yıl oldu, aksak geyik yavrusu olarak anam ile geldim. Senin ineğinin sütünü içtikten sonra iyi oldum. O zaman senin elbiseni alıp geldim. O zaman anam beni sana vermiş.

Yestey Mönki kızı aldı, hanım yaptı (Urmançı 2007-1: 199).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P232. Anne ve kız TAM-8.1

S. Thomson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P232.1.3.1. *Annenin iyilik karşılığı olarak kızını vermesi* TAM-8.1

Değerlendirme: Destan metinlerinde daha çok babaların kendi canlarını kurtarmak için veya bir kahraman tarafından zor bir durumdan kurtarılmanın mükafatı olarak kızını verdikleri görülmektedir. Bu destanda anne ve kızı motifinde, yaptığı iyilik karşılığında anne, kızını ödül olarak destan kahramanına vermektedir. Başka bir bakış açısıyla, anne, çocuğu adına da seçim yapmaktadır.

2.2.2. Kara Kükel

Destanın Özeti:

Kara Kükel ilk kahramanlık olarak kendisini öldürmeye gelen Timer Alp ile güreşip yener. Bunun üzerine, Timer Alp, canını kurtarmak için kızını Kara Kükel'e vermektedir. Bu şekilde destan kahramanı pek çok kişiyle mücadele ederek kızları karşılığında, düşmanlarının canını bağışlamaktadır. Destanın sonunda da Kara Kükel'in oğlu Kuçkar Alp babasını yurda gönderip onun gibi kahramanlık peşinde koşmaktadır.

Baba Motifi: TBM-20

(...) Timer Alp'ı alıp yere vurdu, boğazına kılıcını öldürmek için vurmak üzereydi, Timer Alp:

- Ey çocuğum, beni öldürme, bir anadan doğmuş gibi dost olalım, evimde biz kızım var, onu sana vereyim, dedi.

Kara Kükel:

-Sözünde durmazsın, dedi.

Timer Alp:

-Yok, sözümde dururum. Eğer sözümde dönersem, kendi çocuğumu, kendime kadın yapayım, diye yemin etti.

Evinde nice gün misafir oldu, ondan sonra kızını verip düğün yaptı.

(...)

Çuyın Alp yalvarıp:

- Ey, çocuğum, sen beni öldürme, aynı anadan doğmuş gibi arkadaş olalım. Benim evimde bir kızım var, onu vereyim!

Kara Kükel:

-Yok, ben seni bırakmam, sen sözün de durmazsın.

Kara Kükel bıraktı onu. Dünür olup kızını verdi (Urmançı 2007-1: 207-2 11).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P234. *Baba ve kız* TBM-20.1

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P234.3.7. *Babanın canını kurtarmak için kızını düşmanına vermesi* TBM-20.2

Değerlendirme: Buradaki baba motifinde, babanın canını kurtarmak için kızını düşmanına vermesi işlenmektedir. Baba, kız çocuğu üzerinde damat seçimi, yuva kurma ve onu tehlikelerden koruma gibi pek çok görev ve sorumlulukla, destanlarda ön plana çıkmaktadır. Burada olduğu gibi baba, kızın evliliğinde söz ve yetki sahibidir. Ancak burada kızına danışmaksızın, kendi canını kurtarmak için, kızını karşı tarafa verdiği görülmektedir. Burada iki farklı görüş ortaya konulabilir; birincisi kız çocuğu, hemen gözden çıkarılabilecek bir evlat durumundadır. İkincisiyse, kız çocuğu her türlü anlaşmazlığı çözmeye yetecek kadar kıymetlidir. Bu sebeple baba, karşı tarafa dostluğunun nişanesi olarak kızını vermektedir. Bu motifte babanın yaptığı davranış, canını kurtarmak açısından düşünüldüğünde olumsuz baba tipinin özelliğidir ancak anaerkil dönemin özelliği olarak damadın sınanması geleneği düşünüldüğünde, baba için olumsuzluk düşünülemez.

2.2.3.Alıpmemşen (1.versiyon)

Destanın Özeti:

Destanın bu versiyonunda esir düşen Alıpmemşen'i, olağanüstü çocukluk geçiren kardeşi kurtarmaya gitmektedir. İki kardeş birlikte düşmanı yendikten sonra, yurtlarına dönmektedirler. Destanın sonunda Alıpmemşen, karısı Mercensılı'nun düğününde çaldığı domra ve ok atışıyla ortaya çıkmaktadır. Eşiyle de tekrar evlenmektedir.

Baba Motifi: TBM-21

(...) Bir gün de bir yaşında, iki günde iki yaşında olmuş. Üç günde üç yaşında, on iki günde altı yaşında olmuş.

Babası annesi onu denemek için:

- Oğlum şurada hedef tahtasına atış yapıyorlar. Git orada, birinden mancımık al at, dediler.

İsmi İrnek'tir. Gider bu.

-Nereye ağabey, ok yayı bana ver, ben de atayım, demiş.

Bir yiğit vermiş. Yayı çekeyim dediğinde, kırmak içim çekmiş. O yiğit, şimdi bunu vuruşup göndermiş.

Döner bu babasına annesine.

Nasıl oğlum, vurdun mu?

-Yok, beni vuruşup, dönderip gönderdiler, demiş.

Şimdi bunu on sekiz yaşına ulaştırırlar. On sekiz gün bekleyince, on sekiz yaşında yiğit olmuş.

Bunu on sekiz yaşındakilerin yanına gönderirler.

-Git, oğlum, şurada hedef tahtasına atış yapıyorlar. Git oraya.

Yalnız gider. Yay sorup atsa, bu kırmaya çekermiş. Biri ona üzülür.

-Gözünü kısıp, Alıpmemşen'e benzemiş, kimin oğlusun! der.

Ağlayıp döner bu:

-Benim bir yerde Alıpmemşen isimli ağabeyim var mı? der.

Şimdi babası annesi söyleyivermişler.
-Şurada zindanda yatar o ağan, demişler.
-Ben onu kurtarmaya gideyim.
Babası:

-Şu ahırda Tilkören denen at var, onu al, gel (Urmançı 2007-1: 217).

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P230. Ebeveynler ve çocuklar **TBM-21.1**

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P233.12.6. *Babanın çocuklarını yetişkin yaşa gelince sınaması ve ödüllendirmesi* **TBM-21.2**

P233.13. *Babanın oğlunun ihtiyaçlarını karşılaması* **TBM-21.3**

Değerlendirme: Anne ve babanın destan metinlerinde çocuğun yetiştirilmesi, korunması ihtiyaçlarının karşılanması vb. gibi pek çok görev ve sorumluluğu bulunmaktadır. Burada anne ve babanın bunları bir beklenti içinde yapması söz konusudur. Yetişkin çağa gelen kahraman, anne ve babası tarafından sınanmaktadır. Destan kahramanlarının yetişmesinde, güçlü bir yiğit olmasında babanın eğitici vasfı önem arz etmektedir. Onu sınamak, yetiştirdiğini görmek de babanın sorumluluğundadır. Babanın buradaki görevleri anne ile birlikte gerçekleşmektedir. Destanlarda baba-oğul ilişkisi, bir beklenti üzerine kurulabilmekte, çocuk düşmandan intikam alacak, babanın davasını devam ettirecek olan kişi olarak görülmektedir. Bundan dolayı bu durum, aile ilişkilerine de yansımaktadır. Bu destanda çocuğun yetiştirilmesi ağabeyini kurtarma beklentisi üzerine kurulmaktadır. Bunun yanında baba, çocuğu için gerekli ihtiyaçları da temin etmektedir. İhtiyaçları karşılamak da babanın görev ve sorumlulukları arasındadır. Çocuğun verilecek görev için sınanmasında anne de babanın yanında yer almaktadır.

2.2.4.Alpamşa (2. Versiyon)

Destanın Özeti:

Destanın bu versiyonunda Alpamşa, fakir bir ailenin çocuğudur ve hayatını sürü güderek geçirmektedir. Baharda bulduğu kaz yavrusunu büyütür, sonbaharda kaz uçup gider. Alpamşa da arkasından üzülür. Daha sonra bir ihtiyarın tavsiyesiyle Alpamşa, padişahın düzenlediği yarışlara katılarak Sandugaçla evlenmeye hak kazanır. Ancak Sandugaç'ın talibi olan padişah Kılıtap, kendilerine savaş açınca, Apamşa eşini de alıp, Kılıtap ile savaşmaya gider. Alpamşa, bu savaşta, Kılıtap'a esir düşer. Zindanda yatarken büyüttüğü

kazın yardımıyla, Sandugaç'a mektup gönderir ve yiyecek ister. Sandugaç da isteklerini arkadaşından gönderir. Alpamşa, bu zindandan Kıltaç'ın kızının yardım etmesiyle kurtulup yurduna dönür. Destanın sonunda da karısı ve kardeşinin kendini tanımasıyla, ortaya çıkarak heykelini yıkanları tüfeği ile öldürmektedir.

Baba Motifi: TBM-22

(...)

- Onun şartı şu der: Üç değirmen taşının ikisini koltuk altına kıştırıp, birisini eline alabilen kişiye padişah kızını verir, der.

Alpamşa durup düşünmeden, ikinci günü sürüsünü bırakıp, yarışın olduğu yere gider. Meydana ulaşır. Bu dağ başına çıkıp ulaşır. Dönünce düğün yaparlar. Padişah, padişahlığın yarısını verir Alpamşa'ya:

- Yarısına ben cevap vereyim, yarısına sen bak, der.

Bundan bir süre önce Kıltaç denen bir padişah Sandugaç'a görücü göndermiş. Padişaha:

- Kızını vereceksen ver, vermezsen, savaşıp alırım diye söylemiş bu.

Şimdi kız evlendi, Kıltaç padişah istediğini yapsın!

Şimdi Kıltaç savaş açtı. Alpamşa, Kıltaç padişahın savaşa başlaması hakkındaki haberi duyduktan sonra, babası ile görüşür:

- Ne yapıyoruz! der. Savaşa Sandugaç'la ikimiz gideriz, der. Babasından at ister: Baba sen bize at ver dedi.

Babası:

- İşte filan yerde iki alay sürü var, bundan kendiniz dilediğiniz atı seçip alın, der.

Şimdi Alpamşa ile Sandugaç sürünün durduğu yere alıp giderler (Urmançı 2007-1: 223).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P234. *Baba ve kız* TBM-22.1

S. Thompson Motif Index'inde Olmayan Motifler

P234.5. *Babanın kızının ihtiyaçlarını karşılaması* TBM-22.2

P234.6.2. *Kız babasının damat seçmesi* TBM-22.3

Değerlendirme: Buradaki motifte, kız babasının düzenlediği yarış ile kendisi ve kızı için uygun damadı seçmesi işlenmektedir. Babanın kız çocuğu üzerindeki görev ve sorumluluklarına bakıldığında, evlilik konusu başta gelmektedir. Kızının evliliğinde söz sahibi olan baba, bu yetki ile damat adaylarını bir takım sınamalara tabi tutmaktadır. Bu motifte anaerkil dönemin damat seçme geleneğinin izleri görülmektedir. Seçilen damada, kız babası hanlığının yarısını da vererek damadını kendi ülkesinin başına getirmektedir. Ayrıca kız babası, kızı ve damadının ihtiyaçlarını karşılamakta, onları çıkacakları savaş

için hazırlamaktadır. Bu hazırlığın başında binilecek at gelmektedir. Savaşta at çok önemli olduğundan, olumlu tipteki baba, bunu sağlamaktadır.

Baba Motifi: TBM-23

Şimdi kız ihtiyarı bırakıp, Alpamşa'nın yanına yalnız gitmek ister.
Babasından izin ister.

- Baba ben atla kıra gezmeye çıkıyorum, der.

Babası kıza izin verir. Kız ata biner gider ve dosdoğru Alpamşa'nın yanına gelir. Alpamşa ile Kıltaç'ın kızı söyleşirler. (...)

- Eğer ben seni buradan kurtarırsam, sen beni arkadaşlığa kabul eder misin? Der kız.

- Alırım hemen şimdi, babanın evine dönüp gideriz, der. benim pantolonum, gömleğim çürüdü, eğer buradan kurtarmayı düşünüyorsan, önce sen bana pantolon gömlek alıp getir, der. (...)

(...) Sen beni kurtarmak istiyorsan babanın sandığında demir kesen bir elmas var, sen bunu alıp gelersen, beni kurtarabilirsin, der. Babanın yanına girmek için büyük hile gerekir, der. Babanın çalışma odasına girdiğinde, iki it vardır, bunların birisinin ayağına bas, ayağına basar basmaz o itler sana saldırırlar, onlar senin gömleğini yırtıp bırakırlar. Sen, ağlayıp, babana söyle: "Şu itleri öldürmek olmaz mı, sana it mi yakın, kızın mı yakın" diye söyle, der. (...)

Kız babasının yanına dönüp gider. Dönüp daha atı bağlamadan babasının yanına girer. Babasının kapısının önünde yatan itin ayağına basar. İki it hemen ısırmağa başlarlar. Kız itlerden kurtulur ve babasının yanına geçip, onun ayaklarına kapanıp ağlar. Kıltaç padişah itleri dövmeye gider. Babası gider gitmez kız elması alır ve öteki odaya geçip, şalvarlar, gömlekler topayıp, Alpamaşa'nın yanına gider (Urmançı 2007-1: 231).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P234. Baba ve kız TBM-23.1

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P234.8. *Kızın düşmana yardım etmesi, babasını kandırması* TBM-23.2

Değerlendirme: Buradaki baba motifinde, kızın babasının düşmanına yardım etmesi işlenmektedir. Destanlardaki aile ilişkilerinde, fertlerin birbirlerine karşı bir takım görev ve sorumlulukları bulunmaktadır. Burada baba-kız ilişkisine aykırı bir durum dile getirilmektedir. Destanlarda olumsuz tipteki ebeveynler olduğu gibi, bu versiyondaki gibi olumsuz tipte evlatlar da görülmektedir. Kötü babanın kızı, babasına ihanette bulunmakta, babasının düşmanına yardım etmektedir. Aile ilişkileri açısından, babaya saygı, hürmet gibi davranışların yerini bu destanda ihanete bıraktığı görülmektedir ancak babanın olumsuz tip olması, kızın ihanetinin sebebidir.

2.2.5. Alpamşa (3. Versiyon)

Destanın Özeti:

Destanın bu versiyonunda Alpamşa, bir padişahın dördüncü oğludur. Kılta, Hasan ve Hüseyin adında üç tane ağabeyi bulunmaktadır. Destanda ilk olarak, Kılta'ya istenilen Karlıgaçsılı'nın verilmemesi üzerine, kız tarafına savaş açmaları ve bu savaşta, Alpamşa'nın Hasan ile Hüseyin isimli ağabeylerinin ölümü anlatılmaktadır. Daha sonra Karlıgaçsılı'yu yenen Alpamşa, onunla evlenmektedir. O, kızın ülkesindeyken, anne ve babasına eziyet eden Kılta ağabeyinden, Akbüz atı almaya geldiğinde intikam almaktadır. Destanın asıl olayını, Alpamşa'nın Karşıgaçsılı ile gittikleri savaşta esir düşmesi ve buradan kurtulması oluşturmaktadır. Destanın sonunda ülkesine dönen Alpamşa, ağabeyi Kılta ile Gölsılı'nın düğününde ortaya çıkmaktadır.

Baba Motifi: TBM-24

Bu zamanda yaşayan başka bir padişahın iki kızı vardır. Bu kızların büyüğü Gölsılı, küçüğü Karlıgaçsılı adındadır. Gölsılı güzel kız, Karlıgaçsılı cesur kızdır. Kılta, Karlıgaçsılı'yu düşünde görüp, ona âşık olur. Yiğit kendi rüyasını babasına anlatıp, Karlıgaçsılı'yı istetip, dünürü göndermek ister. Padişah oğlunun sözünü dinleyip, Karlıgaçsılı'ya dünürü gönderir. Kızın babası söyler: “ Gölsılı'yu bırakıp, küçük kızımı veremem”, der. Kılta babasına kızıp çıkıp gider. Hasan ile Hüseyin Kılta'nın ağabeyleri üzüldü, “Karlıgaçsılı'yu savaşıp alıp geliriz” diye öbür padişaha karşı savaş açmayı isterler. Babalarından izin alırlar. İzin alır almaz bunlar çok uzak yola çıkıp giderler (Urmançi 2007-1: 241).

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P233. **Baba ve oğul** TBM-24.1

S. Thompson Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P233.12.5. **Babadan izin alınması, bir yere gitmek için, görev için baba onayı** TBM-24.2

P233.15. **Babanın oğlunun yuvasını kurması, gelin bulması** TBM-24.3

Değerlendirme: Buradaki baba motifinde, destan kahramanının yuva kurmak için, babasına başvurması anlatılmaktadır. Destan kahramanı âşık olduğu kızı istemesi için, babasını göndermektedir. Babanın erkek ve kız çocuğu üzerindeki görev ve sorumluluklarına bakıldığında, ikisi için de yuva kurma, bunun için ilk adımı atma, gelin ve damat seçme gibi ortak öncelikleri bulunmaktadır. Destanlarda evliliğin, babaların önderliğinde gerçekleştiği görülmektedir. Buradaki erkek babası da bu konudaki üzerine düşen görevi

yerine getirmektedir. Olumlu tipteki baba, bu konuda çocuğunun duygu ve düşünceleri doğrultusunda hareket etmektedir.

Destanın kahramanları, babanın izni ile hareket etmektedirler. Maceraya, göreve atılmadan önce çocuklar, babasının onayını almaktadır. Bu durum babanın çocuk üzerinde söz sahibi ve lider kişi olduğunun ispatıdır.

Anne, Baba Motifi: TAM-9, TBM-25

(...)Hal hatır sorar Alpamşa:

-Ey bebeciğim, işte şimdi biz ne hale kaldık, ben padişah karısıyım. Ama bu Kıltaç adlı yaramaz oğlumuz oldu. Bu bizi tahtımızdan düşürüp, evimizden kovup çıkardı, babasını at gütmeye, beni de sığır gütmeye koydu, der.

-Tamam anne, biz ondan öcünü alırsınız elbet, diye, annesini avutur şimdi bu. (...)

(...) Alpamşa merdivende durmuş: Kıltaç'ı elinden tutup çekip atın arkasına atar. Kıltaç atın öbür yanına gidip düşüp yere girer. Alpamşa: "Eğer babam ile annemin ayak toprakları olayım diye tövbe etmezsen, ebediyen böyle kalırsın, der. Kıltaç tövbe edip: "Babamın, annemin ayakaltındaki toprakları olayım, kurtar beni", diye yalvarınca Alpamşa onu çekip çıkarır ve Akboz ata binip kendi yoluna gider (Urmançı 2007-1: 243-245).

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğul TBM-25.1

P231. Anne ve oğul TAM-9.1

P233.6. Oğul, babasının intikamını alır TBM-25.2

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P230.22. Oğulun anne ve babasına kötü davranması TAM-9.2, TBM-25.3

P231.3.1. Annenin düşmanı oğluna şikâyet etmesi TAM-9.3

P231.3.2. Oğulun annesinin öcünü alması TAM-9.4

Değerlendirme: Buradaki anne ve baba motifinde, olumlu ve olumsuz tipteki evlatların, anne ve babaya karşı tutumları işlenmektedir. Anne ve babanın çocuk için değeri ve önemi çok büyüktür. Öyle ki ebeveynler, çocuğun, dünyaya gelişinden itibaren, hayatında etkili ve söz sahibi olan kişilerdir. Ebeveynlerin, çocuklarına verdikleri emek ve sevgi, onları kutsallaştırmaktadır. Ancak buradaki gibi her evlat veya her anne baba bu kutsallığa, aile ilişkilerine ve aile düzenine uygun hareket etmemektedir. Anne ve baba, bu olumsuz tipteki evlatlarına çare olarak yine diğer evlatlarından yardım istemektedir. Çocuklardan biri anne ve babaya saygısızken, diğeri onlara yapılan saygızlığın hesabını soran, anne ve babanın arkasında duran, onların güvencesi konumundadır. Destanlarda olumsuz

ebeveynler olduğu gibi, olumsuz evlatlar da bulunmaktadır. Motifte, bir tarafta anne ve babaya saygısız, onlara hürmet etmeyen, aşağılayan çocuk diğer tarafta anne ve baba için gelecek umudu, düşmana ve tehlikeye karşı güvence durumunda olan olan çocuk yer almaktadır ve bunların anne baba uğruna çatışması söz konusudur. Anne ve baba yanlısı olan destan kahramanı, anne ve babanın intikamını almaktadır. Motifte anne ve babaya saygının önemi vurgulanmaktadır.

Baba Motifi: TBM-26

Padişahın büyük kızı Alpamşa'yı görür görmez ona âşık olur.

- Yiğit ben seni kurtarırım, kurtarınca beni hanımlığa alırsan, der o.
- Önce kurtar bakalım, ondan sonra bakarız. der Alpamşa.

Kızların hepsi de dönüp giderler. Büyük kız babasının demir küreğini, elmas egesini alıp, yiğidi öldüğünde diriltecek doktor alıp, Alpamşa'nın yanına gelir. Demir kürek, elmas eğerle kurtarır bu Alpamşa'yı (Urmançi 2007-1: 247).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P234. Baba ve kız TBM-26.1

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P234.8. *Kızın düşmana yardım etmesi, babasını kandırması* TBM-26.2

Değerlendirme: Bu versiyondaki baba motifinde, kızın babasına ihanet etmesi işlenmektedir. Kötü kalpli baba, kızı tarafından kandırılmaktadır. Aile ilişkilerinde, anne ve babaya saygı ve hürmet gösterilmesi temel teşkil etmektedir. Ayrıca ebeveynlerin çocuk üzerindeki hakları düşünüldüğünde, çocukların onların aleyhinde tavır ve davranış göstermesi, toplumda doğru kabul edilmemektedir. Ancak Alpamşa destanının bazı versiyonlarında, kız çocuğu bu duruma aykırı davranışta bulunarak, olumsuz babaya karşı da olsa düşmanın safında yer almaktadır. Kötü bir babaya sahip olsa da kızın yaptığı davranış aile düzeni ve ilişkisi bakımından değerlendirildiğinde, olumsuz bir durumdur.

Baba Motifi: TBM-27

Alpamşa kıyıda duran on beşer on sekizer arşın tomrukları alır ve kaldırıp padişahın bütün askerlerini tarumar eder. (...) Padişah kendisi de korkusundan kaçıp dönüp, at yalağı altına girip yatar. (...) Alpamşa kıza sorar:

-Baban nerede, o da burada askerler ile öldü mü? der.

-Hayır, der kız, o sağ, der.

-O korkup yalak altında yatıyor, der.

Padişahı yerinden çekip çıkarırlar. Padişah yürüyerek değil, sürüne sürüne girip, Alpamşa'ya baş vurup yalvarmaya başlar.

-Bütün padişahlığım senin, kızım senin, sadece beni öldürme, der.

Alpamşa:

-Baba padişahlığın gerekmez, kızın ile bize bir oda ver, bu odada kalırsınız biz, der (Urmançı 2007-1: 247).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P234. Baba ve kız TBM-27.1

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P234.3.7. *Babanın canını kurtarmak için kızını düşmanına vermesi* TBM-27.2

P234.8.1. *Kızın babasının yerini göstermesi, onu ele vermesi* TBM-27.3

Değerlendirme: Bu versiyondaki baba ve kız motifinde de kızın babasını gözden çıkarması ve onu düşmana teslim etmesi işlenmektedir. Baba, destandaki olaylarda düşman ve olumsuz tiptir. Ancak bu durum, aile ilişkileri ve aile bağları açısından değerlendirildiğinde, kızın babası yerine düşmanın yanında olması, olumsuz bir davranıştır. Destanlarda çocuklarından vazgeçen ebeveynler bulunduğu gibi, babalarını düşmana veren, onlardan vazgeçen evlatlar da yer almaktadır.

Destanda, baba da canını kurtarmak için kızını kullanmaktadır. Burada, destan kahramanına kızını vermeyi teklif ederek canını kurtaran olumsuz tipte bir baba bulunmaktadır. Bu durum babanın kızını önemsemediğini ve kolay gözden çıkarabildiğini göstermektedir. Motifteki baba-kız ilişkisine bakıldığında, ikisi için de birbirlerinin bir değeri ve anlamı bulunmamaktadır. Öyle ki ikisi de birbirlerinden vazgeçebilmektedirler. Destanlarda sağlam aile bağlarının yanında, buradaki gibi, aile bağlarının zayıf olduğu ilişkiler de mevcuttur. Bu destan için değerlendirildiğinde bu durum, babanın olumsuz tip olmasından kaynaklanmaktadır.

2.2.6. Alpamşa (4. Versiyon)

Destanın Özeti:

Destanın bu versiyonunda Alpamşa çobanlık yapmaktadır. Sürü güderken bulduğu yaralı kazı iyileştirip uçurmaktadır. Sürü güderken kendisine padişahın, üç değirmen taşını tepeye çıkarana kızını vereceğini söylerler. Bunun üzerine Alpamşa'da gücünü gösterip Sandugaç ile evlenmeye hak kazanmaktadır. Ancak padişah kızını vermeyip Alpamşa'yı hapsedmektedir. Alpamşa da iyileştirdiği kazdan Sandugaç'a haber gönderip ekmek ve su istemektedir. Daha sonra Sandugaç'ın yardımıyla hapisten kurtulan Alpamşa, Sandugaç ile birlikte, dev padişahıyla savaşmaya gitmektedir. Destanın sonunda düşmanlarını yenip eşi Sandugaç ile birlikte yurduna dönmektedir.

Baba Motifi: TBM-28

- Sandugaç, sen babanın elmasını bana alıp gelebilir misin? Elmasım olsa ben buradan kurtulurdum, der. (...)

Şöylece bu döner de arar şimdi. Babasının odasında durur ufak tefek elmas. Bunların babasının yanına girdiğinde köpek vardır. (Masa boyu kadar gösterir).

- Şimdi öbür köpek senin yanında durur. Köpeğin ayağına bas. Bu köpek seni ısırır. Babana söyle, sen bu köpeği attırırsın, yoksa beni mi attırırsın, diye söyle, dedi. Beni dinliyorsan attır bu köpeği diye söyle, dedi.

Döner babasının odasına gelip girdikten sonra köpeğin ayağına basar Sandugaç. Sandugaç'ı ısırır köpek. Isırdıktan sonra bir süre babasına ağlar.

- Neden bu köpeği attırmıyorsun? Beni neredeyse ısırıp öldürecekti, der.

Babası köpeği atmaya çıkıp gider, köpeği attırayım diye. Kız gizli elması (eli ile anahtar bükür gibi yapar ve kaçmayı gösterir) ayrılıp gider (Urmançı 2007-1: 255).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P234. Baba ve kız TBM-28.1

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P234.8. *Kızın düşmana yardım etmesi, babasını kandırması* TBM-28.2

Değerlendirme: Buradaki baba motifinde de kız çocuğunun babasına ihanet etmesi ve zindandaki düşmanı kurtarması işlenmektedir. Kız, kötü niyetli babanın yanında değil, âşık olduğu olumlu tipteki kahramanın yanında durmaktadır. Öyle ki kız, babasını kandırıp babasının elmasını çalmaktadır. Alpamşa destanındaki aile ilişkileri, özellikle baba-kız arasındaki ilişkinin, aşka yenik düştüğü ve versiyonlarda kızın babasını veya babanın kızı gözden çıkardığı görülmektedir.

2.2.7. Kadış Mergen

Destanın Özeti:

Destanda Kadış Mergen isimli destan kahramanının hayatı ve kahramanlıkları anlatılmaktadır. İlk olarak Kadış Mergen ve iki ağabeyinin, ejderha tarafından çalınan mallarının peşine düşmesi dile getirilmektedir. Kadış Mergen, ejderhanın evine misafir olup karısı tarafından ağırlandırılır. Sonra da ejderhalarla mücadele edip, ejderhaların eşlerini ağabeyleri ile evlendirmektedir. Ağabeyleri ise Kadış Mergen'e düşmanlık etmektedir. Destanın sonunda Kadış Mergen yurduna han olmakta, düşmanlık eden kardeşleri de hayatını kaybetmektedir.

Baba Motifi: TBM-29

Bir yerde bir ihtiyar varmış, onun üç oğlu varmış. Onun küçük oğlunun adı Kadış Mergen idi, alp kişiydi. Onların üç sürü malları vardı. Günlerden bir

gün büyük oğlu malına baktı. Bakınca bir sürü malın olmadığını gördü. Ejderha gelip malını çalıp gitmiş. O gün kaldı, sabah ile ortanca oğlu gitti malını görmeye. Yine bir sürüyü Ejderha çalıp gitmiş. O gün kaldılar, sabah kalktılar. Sabahleyin kalkıp küçük oğlu Kadış Mergen, kalan malı görmeye gitti. Kalkıp gelse kalan malı ejderha yine çalıp gitmiş (Urmançı 2007-1: 259).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. *Baba ve oğul* TBM-29.1

S. Thompson Motif Index'inde Olmayan Motifler

P233.16. *Üç oğullu olan baba* TBM-29.2

Değerlendirme: Bir şeyi üç kere denemek, masallarda üç aşamalı işlerden sonra sonuca varmak, Oğuz Kağan Destanı'nda Oğuz'un üç kez evlenmesi, üç çocuğunun olması, onları üç ayrı yöne göndermesi gibi ayrıntılarında yer alan üç sayısı, burada çocuk sayısı ile ilişkilendirilmektedir. Buradaki baba motifinde babanın üç oğlu olması, bir sonraki motifte üç ev yapmaları üç sayı motifiyle ilgilidir.

Baba Motifi: TBM-30

Oradan ihtiyarın yurduna gittiler. Babalarına, annelerine geldiler. Anne babaları yaşlanmışlar. Üç ev yaptılar, her biri zengin oldu, birçok yıl yaşadılar. Babaları öldü, mezar kazdılar, içine gömdüler. Kendilerine yurt tutup kaldılar (Urmançı 2007-1: 263).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P230. *Ebeveynler ve çocuklar* TBM-30.1

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.5. *Çocuğun anne ve baba için son vazifesi* TBM-30.2

Değerlendirme: Çocuk üzerinde anne ve babanın görevlerinin bulunduğu gibi, çocuğun da ebeveynlerine karşı görev ve sorumlulukları bulunmaktadır. Bu destandaki ebeveynler ve çocuklar motifinde çocukların babaları için son vazifelerini yerine getirmeleri anlatılmaktadır. Ölen anne ve babanın defnedilmesi ve arkasından yapılan ritüeller, anne ve babanın geride kalan çocukları tarafından yerine getirilmektedir. Bu, çocuğun anne ve babası için yerine getirdiği son vazifesidir.

2.2.8. Ak Kübik

Destanın Özeti:

Destanda ilk olarak Ak Kübik'in olağanüstü bir şekilde dünyaya gelmesi ve doğduktan sonra yaptıkları dile getirilmektedir. Kiden Han, Ak Kübik'i görüp oğlunu onu öldürmek

için göndermektedir. Destanın asıl olayını da Ak Kübik ile Manguş arasındaki çekişmeler ve Ak Kübik'in Manguş'u öldürmesi oluşturmaktadır. Kiden Han, oğlunu öldüren Ak Kübik'ten öç almak için ona savaş açmaktadır. Destanın sonunda Kiden Han, Ak Kübik'e olan düşmanlığını sona erdirmektedir.

Anne Motifi: TAM-10

O çocuk annesinin karnında konuştu:

- Ben doğarım, doğarım,

Doğunca belimi boğarım nilüfer çiçekli derin suda

Taze vücudumu yıkarım.

Ben doğarım, doğarım,

Bu dünyayı görürüm,

Gümüş yüzlü yengemin

Ağzını burnunu öperim.

Doğru oturun, ebeler,

Yakın oturun ebeler!

Ondan sonra ebeler kaçtılar. Bu doğdu (Urmançı 2007-1: 267).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul TAM-10.1

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P231.8.8. Doğmadan önce anne karnında çocuğun konuşması TAM-10.2

Değerlendirme: Buradaki anne ve çocuk motifinde, olağanüstü, mitolojik bir durum söz konusudur. Bu bölümdeki anne motifi, Proto-Türk motifleri arasında kabul edilmektedir. Proto-Türk; Ön Türkler, GökTürklerden önceki tarihî devirlerinde var olmuş ve sonradan Türkler tarafından benimsenen bazı sosyal özelliklere sahip olan, Türk ailesine mensup diller konuştukları ve anaerkil oldukları; ancak daha sonra çevre toplumların etikisiyle ataerkil oldukları tahmin edilen topluluklardır.⁹ Oğuz Kağan destanında da çocuğun doğduktan sonra anne sütünü içmek istemeyişi de bu tarz motiflerdendir.

Baba Motifi: TBM-31

Elçi geldi padişa Mangış'ı Kübik'in öldürdüğünü söylemeye. Onu duyup, han öfkeleni. Yerinden kalkıp çıktı da oradan Kübik'e gitti. Kiden Han'ı yedi kişi, yedi kayın ile direyip durdular.

- Gitme Kiden Han dediler. Bu yiğit kişi seni öldürür. Oğlun Mangış senden yığitti, onu da öldürdü. Sabret! Sen önce asker topla, asker ile gidersin, dedi.

Kiden Han bıraktı, gitmedi. Haber verip asker topladı (Urmançı 2007-2: 275).

S. Thomson'un Motif Index'inde Olan Motifler

⁹Jean Paul, Roux, (Çevr: Galip Üstün). (1995). Türklerin Tarihi-Büyük Okyanus'tan Akdeniz'e İki Bin Yıl, İstanbul: Milliyet Yayınları, s.156.

P233. *Baba ve oğul* TBM-31.1

S. Thomson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.16. *Babanın çocuklarının intikamını alması* TBM-31.2

Değerlendirme: Buradaki baba motifinde babanın, oğlunun ölüm haberini alması ve onu öldürene savaş açması anlatılmaktadır. Baba için oğul, onun varisi ve düşmanlarıyla mücadelesinde en büyük destekçisidir. Bundan dolayı baba, oğlunun intikamını almak istemektedir. Son Hartay destanında da bu tür baba motifi yer almaktadır. Kiden Han da intikam için hazırlık yapmaktadır.

2.2.9. Ak Köbök

Destanın Özeti:

Bu versiyon ile Ak Kübik versiyonu arasında kahramanın ismindeki ses değişikliği bakımından bir farklılık söz konusudur. Ak Köbök'ün anne karnında konuşup normal doğmak istemeyişi ve annenin oğlunu normal doğuma ikna etmesi de diğer versiyondan farklıdır. Destandaki olaylar biraz karmaşıktır. Ancak destanın esasını, Ak Köbök'in Manguş, Salur Kazan ve Ködön Han ile yaptığı mücadeleler oluşturmaktadır. Bu versiyonda diğerinden farklı olarak Ak Köbök hayatını kaybetmektedir. Destanın sonunda yaralanınca gömülmekte, bir kez savaş için kalktıktan sonra bir daha kalmamak üzere ölmektedir.

Anne Motifi: TAM-11

Annesinin karnında Ak Köbök yürüdü, doğma vakti geldi. Yengeleri geldi annesine, annesini oturtular. Ak Köbök annesinden doğmaz. Şaşıp kaldılar. Ak Köbök annesinin karnında konuşmuştur.

- Ben normal şekilde doğmuyorum, karnının bir kenarından yırtıp çıkarım, dedi. (...)

Annesi çocuğuna:

-Yavrum, senin Tanrı'nın yarattığı şekilde doğmamana ben razı değilim.

Ak Köbök ondan sonra Tanrı'nın yarattığı şekilde doğmuş. Kaltı babasının kılıcını saçına bağladı, çıplak olarak göle balık tutmaya gitti. (...)

Ak Köbök babasının kılıcını aldı, altı ayaklı küheylanın bir ayağını kesip aldı, Ködön Han hiçbir şey anlamadan evine dönüp geldi. Ak Köbök de evine dönüp annesine geldi. Annesine Ködön Han'nın küheylanının altı ayağından kesip aldığı bir ayağını verdi, turnasını da verdi. Annesi onları kazana koyup kaynattı. Ak Köbök annesine:

-Bana binecek at var mı, anne? Dedi.

- Sen benim karnımda olduğu zaman bir kısrağ bir taya gebe kaldı on iki ay, kısrağ şimdi doğmuştur, dedi. Onun doğurduğu tay senin binecek atın olsun (Urmançı 2007-1: 283-285).

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul TAM-11.1

S.Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P231.8.2. *Annenin oğlunun ihtiyaçlarını karşılaması* TAM-11.2

P231.8.8. *Doğmadan önce anne karnında çocuğun konuşması* TAM-11.3

P231.8.8.1. *Annenin çocuğu doğuma ikna etmesi* TAM-11.4

Değerlendirme: Mitolojik motiflerin yer aldığı destanın bu bölümünde, Ak Köbök isimli destan kahramanının doğum anı anlatılmaktadır. Buradaki anne motifi de Proto-Türk motifleri arasında yer almaktadır. Anne karnındaki çocuk, annesi tarafından normal, Tanrı'nın onay verdiği şekilde doğmaya ikna edilmektedir. Bu durum, tıpkı Oğuz Kağan destanındaki çocuğun, annesi Müslüman olmadan sütünü emmemesi motifine benzemektedir. Oğuz destanında çocuk, Ak Köbök destanında ise anne, çocuğunu doğru yol için yönlendirmektedir. Destanda annelik fonksiyonları üzerinden, çocuğun yanlış yapması engellenmektedir. Burada, çocuğun hayatında annenin ön planda oluşu, çocuğu yönlendirmesi ve eğitmesi de anaerkil dönemin izlerini yansıtmaktadır. Çocuğun ihtiyaçları da anne tarafından karşılanmaktadır. Diğer Tatar destanlarında bu görev, baba tarafından gerçekleştirilirken, burada bu görevi anne yerine getirmektedir.

2.2.10. Kür Ulı

Destanın Özeti:

Destanda Kür Ulı olarak babasının adıyla anılan kahramanın, İstanbul padişahıyla yaptığı mücadeleler anlatılmaktadır. İstanbul padişahı, beğenmediği tay yüzünden vezirinin gözlerini çıkarttırmaktadır. Bunun üzerine kür yani kör olan vezir de padişahın beğenmediği atı yetiştirmekte ve oğluyla birlikte İstanbul padişahının karşısına dikilmektedir. Vezir'in oğlu babasının yetiştirdiği atla, babasını da alıp Şemlivil denilen yere gitmektedir. Burada etrafına topladığı adamlarla haraç toplamaktadır. Destandaki olaylar, babasının adını alan Kür Ulı'nın gösterdiği kahramanlıklar üzerine kurulmuştur. İstanbul padişahının kızıyla evlenen Kür Ulı'nın babasının sonuyla ilgili bilgi, destanda yer almamaktadır.

Baba Motifi: TBM-32

Kür ihtiyar çocuğuna söyledi:

- Bin gri kısrğa, kara aygırı doru atı yedeğe al! dedi. Padişahın yanına gidiyoruz dedi.

Kür Batır, oğlu ile padişaha geldiler. Padişaha söyledi:

- Gördün mü ? Sen benim gözümü çıkardın, senin de gözünü çıkarsınlar!

(...)

Bir dağın eteğine gelip durdu. Orada hiç kimse yoktu ve yaşamaya yaraşır güzel yerdı. Bir şehrin yakınındaydı, şehrin adı Şemlivil idi. Yiğit babasını dağın kenarına koydu, o şehrin içine girdi. Bir domra alırken, yiğitleri etrafına toplamaya başladı, on kadar yiğit oldular. Yiğitlere söyledi:

- Siz bana yoldaş olur musunuz? Benim yaşlı babam var, bir dağın eteğinde koyup geldim, dedi.

Yiğitler, iyi dedi. Kür Ulı yiğitlerle Kör ihtiyarın yanına geldi. Yiğitlerin başı oldu. Geleni gideni bırakmaz, kervanını soyup durur. (...)

Bir gün Aga Çavuz yetip geldi. Yiğitler Kür Batır'ın oğluna söylediler:

- Kalk, Kür Ulı! (Urmançı 2007-1: 305).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. *Baba ve oğul* TBM-32.1

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P233.12.9.1 *Oğulun babasının adıyla anılması* TBM-32.2

Değerlendirme: Buradaki baba ve oğul motifinde, babanın çocuğa kimlik kazandırması söz konusudur. Destanlarda kahramanlar, çeşitli yollarla ad alıp bu isimleriyle anılmaktadırlar. Bu destanda kahraman, babasının fiziki özelliğini belirten lakapla ilgili bir isim taşımakta ve daima bu isimle anılmaktadır. Kür Ulı, babasının verdiği eğitimle büyüttüğü tay vasıtasıyla nam kazanmaktadır. Bundan sonraki motifler babayla ilişkili değildir.

2.2.11. Kamber

Destanın Özeti:

Destanda Kamber ile Arzımbike'nin yaşadığı aşk ve ayrılık anlatılmaktadır. Kamber ve ablası Arzımbike'ye dünür olup Arzımbike'yi Kamber'e sözlemekte ancak Arzımbike'yle evlenmek isteyen olan Arşımbuy'un anneannesi, iki âşığı ayırmak için, âşıklara birbirlerinin ölüm haberini vermektedir. Bunun üzerine Kamber, uzak bir ülkedeki Gölimsılı ile evlenmektedir. Rüyasında Arzımbike'yi gören Kamber, onun yaşadığını anlayıp geri dönerek Arzımbike ile evlenmektedir. Destanın sonunda Arzımbike'nin üvey annesi Kamber'i öldürmek isteyince, iki âşık Kamber'in yurduna dönmektedir.

Anne, Baba Motifi: TAM-12, TBM-33

İstemeye gittiklerinde kızın babası evde yok. Annesi üveydir.

Anne söyledi:

- Ey, babası evde yok. Babasının büyük oğlu, bunun ağabeyi var. Bunu çağırıp da, sözleşelim, kabul ederse, verelim, der.

Bunlar kızla sözleşip saklarlar. Bir aydan sonra babası da döner. Babası kızını Arşimbuy denen bir kişiye sözleşip dönmüştü.

Dönüp çay içmeye oturunca hanım:

- Ey, yaşlı han, Arzimbike'yi damada sözleşdik, der.

- Ey, ihtiyar hanım der han. Ben de sözleşmişim, siz daha önce yapmışsınız iyi. İlk önce kapıyı melek açar, sizinki olsun şimdi, der (Urmançı 2007-1: 313).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P231. Anne ve kızı TAM-12.1

P234. Baba ve kızı TBM-33.1

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P234.6.3. *Babanın kızının ilk sözlendiği yere rıza göstermesi* TBM-33.2

P232.5.1. *Üvey annenin çocuk üzerinde daha az söz sahibi olması* TAM-12.2

Değerlendirme: Buradaki motifte üvey annenin çocuk üzerinde söz sahibi olmadığı dile getirilmektedir. Kızın babası yokken, onun evliliği ile ilgili olarak anne, tercih yapamayıp kararı ağabeye bırakmaktadır. Annenin üvey olması da bunun nedenidir ancak, genellikle anne, kızın evliliğinde söz ve yetki sahibi değildir. Ayrıca baba da kızın sözlendiği ilk yeri kabul etmektedir. Burada babanın, kendi istediği yer dışında, başkasına kızını vermesi ve onun için iyi olacak yeri onaylaması söz konusudur. Destan metinlerinde olumsuz tipteki kız babalarının, genellikle kızlarını kendi istedikleri yere verdikleri görülmektedir. Buradaki olumlu baba tipinde, kızın iyiliği için, babanın değil, ağabeyin sözlendiği damat adayı kabul edilmektedir.

Anne, Baba Motifi: TAM-13, TBM-34

(...) Döndüler Arzimbike'nin evine, eşik altına, Arzimbike'yi yeniden Kamber'e vermek istediler. Kamber'e düğün yapar ablası.

Arzimbike'nin annesi üvey, o aşağılayan ihtiyarın yanındadır. Damada yemek pişirip alıp girer, sadece koyun döşünün etini pişirmiştir.

- Bunu gözümün gördüğü damadıma yedirin, diye alıp girdim. Hiç kimseye vermeyin, sadece kendisine yedirin, der.

-Damadın uyuyor şimdi, kalkınca yediririz, der Arzimbike.

Gölimsılı bunu da anlayıp, söyler:

-Yeme, Kamber, yeme,

Yeme, Kamber, yeme,

Bütün döşün içinde

Zehir koyulmuş olmasın, der.

Böyle yapıp bunu Kamber yemedi. Çıkıp bağlı duran köpeğe vermişlerdi, köpek donup kaldı.

-Yok, bize burada durmak iyi değil, der Gölimsılı. Bunlar bizi öldürmek ister. Yiğidim diyen kişinin yurdunda olması gerekir. Dönüyoruz biz. Girip kaynatandan izin iste, der.

Bu girer, handan izin ister. Han söyler:

-Haydi, çocuğum, razıyım. Genç malım senin olsun, yaşlı malım bana kalsın. Benim bundan sonra kimsem yok, der (Urmançi 2007-1: 319-321).

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P234. Baba ve kız TBM-34.1

P282. Stepmother / Üvey anne TAM-13.1

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P233.12.5. Babadan izin alınması, bir yere gitmek için, görev için baba onayı TBM-34.2

P234.6.1. Babanın kızını damadının yurduna göndermesi TBM-34.3

P282.4. Üvey annenin üvey kızının kocasını öldürmek istemesi TAM-13.2

Değerlendirme: Buradaki anne motifinde, üvey annenin yaptığı kötülük dile getirilmektedir. Buradaki olumsuz tipteki anne, üvey kızının evliliğine engel olmak için planlar yapmaktadır. Üvey anne ve baba motifine, İdil-Ural destanlarında sık karşılaşılmemektedir. Burada da görüldüğü üzere, üvey anne, üvey evladının aleyhinde davranışlar sergilemektedir. Kızın, hazırlanan tuzağın farkına varması, üvey annenin planını bozmaktadır. Baba motifinde ise baba, çocuk üzerinde lider durumundadır. Öyle ki kızın yurdundan ayrılması için kendisinden onay alınmaktadır. Baba onayı, destan metinlerinde sıkça görülen bir motiftir. Bu durum babanın çocuk üzerinde yetki ve söz sahibi olduğunun göstergesidir. Babanın kızını erkek yurduna göndermeye onay vermesi, yani erkeğin kendi yurdunda yaşamasının doğru kabul edildiğini hem de bunun için babanın onayı gerektiğini göstermektedir. Baba, kız veya erkek çocuğu üzerinde, yapılan işlerde danışılan ve onayı alınan aile büyüğüdür. Bütün bunlar ataerkil dönemin izlerini yansıtmaktadır.

2.2.12. Cık Mergen

Destanın Özeti:

Tugızak Nine, çocuklarını düşmana karşı uyarmaktadır. Ancak çocukları onun uyarısını dikkate almadığı için yurtları baskına uğramış ve kendileri düşman tarafından katledilmişlerdir. Cık Mergen, işte bu aileden geriye kalan, onların intikamını alacak olan kişidir. Destan kahramanı babası sayesinde yetişip, yiğit bir savaşçı olmaktadır. Etrafında

topladığı Başkurtlarla, Kazan Han'ına savaş açmaktadır. Ancak düşman eline esir düşmektedir Uzun yıllar esir kalan Cık Mergen, Kazan Hanı'nın vuramadığı akkuşu vurarak, usta avcılığı sayesinde esirlikten kurtulmaktadır. Destanın sonunda da yurduna dönmektedir.

Anne Motifi: TAM-14

(...) Bu kadar açık yerden Tugzak Ebi şüphelenip: “Ah eyvah çocuklar, çadırı pek çok düşmanın gözünün önüne diktik. Yani kurduk, sonu hayırlı olsa iyiydi”, dese de, çocuklar: “Ey anneciğim, bizim olduğumuz zamanda düşmanın gözü kör” dediler. Hassas gönlünün şüphesi bu sözle kaybolmasa da, kendi yiğit çocuklarına güveni ihtiyarı yüreklendirdi. (...)

Tugzak Ebi ünlü bir ordu komutanının karısıydı.(...) Ordu komutanı bu gidişinden dönmedi. Tugzak Ebi bu zamandan sonra, dokuz oğlunu kanatları altına toplayıp, Koriç denen kıra göçüp geldi. Bu kırdaki ağacına sığamayan kuş kirazı, frenk üzümü üvez ve gayretli arıların sadece taze ıhlamur çiçeğinden topladığı saf balları onları doyurur, taştan taş sıcırayıp şırıldayan soğuk çeşme onları sulardı. Agıydil suyu gibi sakın giden kaygısız hayat sadece kendi şeklinde aktı. Tugzak Ebi de dokuz oğlunun meydan görme vakitlerinin geldiğini anlayıp, onları evlendirdi. Bu günden sonra yiğitler babalarının izinnden savaşa gitmeye başladılar.

(...)Yüksek ıhlamur ağacının herhangi bir yerinde baykuş, şüphelenip, seyrek seyrek ötüyordu.

Tugzak Ebi'nin yüreği hemen endişelendi. Fakat yiğitler eğlence şerefi için içilen şerbetçi otlı baldan dolayı hiçbir şey duymadan yorulup uyumuşlardı. Tugzak Ebi'nin keskin kulağına su üstünde şap şup eden bir ses duyuldu. Tam bu arada:

-Ey Tanrım! Çabucak, yavrularım, kürek sesleri duyuluyor, düşman var çabuk kalkın!, diye bağırса da, yiğitlerin uykusunu açamadı.

Çok geçmeden, yiğitlerin yattığı ak çadırı kısıkanç düşman kuşatıp aldı. Tugzak Ebi'nin kıymetli temeli yıkıldı. (...)

Fakat cahil, bilgisiz düşman kıymetli neslini kökünden kazıyamadı. Düşmanın geldiğini sezen dokuzuncu gelin, iki yaşındaki kendi çocuğunu alıp, kaçıp, kurtulabildi. O da, kırın bir kenarına gidi, kendi yiğidinin kederinden sararıp öldü. Sadece onun göğsünün sütünü emip duran çocuk sağ kaldı (Urmançı 2007-1: 323-325).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul TAM-14.1

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P231.8. Annenin, babanın yokluğunda çocuğu yetiştirmesi ve eğitmesi TAM-14.2

P231.8.3.Babanın yokluğunda geçim işlerinin annenin üzerinde olması TAM-14.3

P231.8.3.1. Babanın yokluğunda annenin çocuklarını evlendirmesi TAM-14.4

P231.8.4. Annenin oğlunu koruması TAM-14.5

P231.8.4.1. *Annenin yaşanacak olumsuzlukları sezmesi* TAM-14.6

P231.8.4.2. *Ölen annenin çocuğunun onu emerek hayatta kalması* TAM-14.7

P231.8.4.8. *Annenin uyarısını oğulun dikkate almaması* TAM-14.7

Değerlendirme: Buradaki anne motifinde, annenin, babanın yokluğunda yerine getirdiği, görev ve sorumlulukları anlatılmaktadır. Oğullarını bir çatı altında toplayan annenin, onları eğitmek, yetiştirmek ve evlendirmek gibi pek çok görev ve sorumluluğu bulunmaktadır. Aslında bu fonksiyonlar, babanın görev ve sorumluluğudur. Ancak onun yokluğunda anne, ailenin reisi durumundadır. Ayrıca anne, kendi tecrübesi ve yaşantısından yola çıkarak, çocuklarına uyarıda bulunmaktadır. Bu, annenin, çocuklarını koruma fonksiyonunu yerine getirmesidir. Anne, yaklaşan olumsuzluğu da içgüdüleriyle sezmektedir. Annenin uyarısını dikkate almamak, bu destanda da çocuklar ve aile için olumsuz bir durumla neticelenmektedir. Ancak annenin, yaşanan olumsuzlukları sezmesi, burada, annenin evladının canını kurtarmasını sağlamaktadır. Annenin gösterdiği bu fedakârlık, destandaki olayların seyrini değiştirmektedir. Destandaki olaylarda anne, kilit noktadır. Onun çocuk üzerinde gerçekleştirdiği koruma fonksiyonu ve olumsuzlukları sezip, tedbir alması, destandaki olaylar için büyük önem arz etmektedir.

Baba Motifi: TBM-35

İhtiyar yiğit öksüzün yanına gelip:

- Ey Agidil boyunun güçlü kişisi, ünlü yiğidi! Sen nerede yatmayı bilirsin çocuğum. Lanetli, yani beddua edilmiş ordunun başına doğan yiğit çocuğum, ben senin babanım. Kalk yerinden işte bu ıhlamur ağacının altında sana atandan kalan ok, yay var. İşte o kırdan atanın sahibini öldürdükleri küheylanın var. Al sen bu oku, bin bu ata, git batıya. Burada sen kendi malını, şanı bulursun. Tek şunu unutma: Bu yer senin doğduğun yerin, burada senin kıymetli nenen, yiğit ataların, sevgili annelerin, kardeşleri yaşamışlar. Onlar kendi şanlarını yaşamışlar. Onlar kendi şanlarını ata babadan alagelmişler. Bu neslin adını, yani ününü kaybetme, çocuğum, sana bu bütün geçmişinden selam. Sağ ol, yiğit yavrum Cık. Senin adın Cık olsun! Yayın güçlü olsun! dedi ve gözden kayboldu (Urmançı 2007-1: 327).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. *Baba ve oğul* TBM-35.1

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.7. *Babanın çocuğa ad vermesi* TBM-35.2

P233.12.13. *Babanın hayalinin oğlunun yardımına gelmesi* TBM-35.3

P233.13.1. *Babadan oğula kalan emanetler* TBM-35.4

Değerlendirme: Destanın bu bölümünde destan kahramanının karşısına babasının hayâli gelmektedir. Babanın öldükten sonra da çocuğun hayatında etkili olmaya devam ettiği durumlar, destanlarda yer almaktadır. Ancak baba, bunu daha çok vasiyeti ve oğluna söylediği sözlerle gerçekleştirmektedir. Burada olağanüstü bir şekilde, babanın hayâli, oğlunun yanına gelmektedir. Baba, oğluna kim olduğunu söyleyerek onun kendilerine yapılanların intikamını alacak kişi olduğunu haber vermektedir. Bunun için de gerekli olan savaş aletlerini nerede bulacağını söylemektedir. Tabii bu silahlar, babasından destan kahramanına kalan emanetlerdir. Burada baba, destan kahramanına kendisinin, savaş aletlerini ve atını vererek, onu savaş için hazırlamaktadır. Baba, çocuğu üzerindeki, ihtiyaçlarını karşılama fonksiyonunu öldükten sonra da yerine getirerek, onun hayatını kolaylaştırmaktadır. Babadan kalan bu eşyalar, destan kahramanının düşmanlarına mücadelesinde önem arz etmektedir. Bunun yanında, yetim ve kimsesiz kalan destan kahramanına, babanın hayattaymış gibi ad vermesi de söz konusudur. Bu şekilde destan kahramanı, babası vasıtasıyla toplumda kimlik kazanmaktadır. Babanın verdiği bu isim, onu toplumda ve kendinden sonra da insanlar arasında birey olarak anılmasını sağlamaktadır. Destan kahramanları için böylesi önemli görev, baba tarafından gerçekleştirilmektedir. Buradaki baba motifinde baba, hem oğlunun yiğitlik yolunda ihtiyacı olan unsurları sağlamak hem de ona isim vermek suretiyle, öldükten sonra dahi temel babalık görevlerini yerine getirmektedir.

2.2.13. Çura Batır Hikâyesi (1. Versiyon)

Destanın Özeti:

Destanda Çura Batır'ın hayatı ile Ruslara ve Gali Bey'e karşı verdiği mücadeleler anlatılmaktadır. Destanda ilk olarak Kazıy Bey'in adamı olan Çura'nın babası Narren ve annesi Minlisulu'nun hayatları işlenmektedir. Daha sonra Kazıy Bey'in yanından ayrılan Narren ve Minlisulu'nın Çura isimli oğulları dünyaya gelmektedir. Çura doğduktan sonra, bir yiğit olarak etrafına korku salmaktadır. İdil boyuna savaşmaya gittiğinde, Gali Bey'in gelip ailesine hakaret etmesi üzerine onunla mücadeleye girişmektedir. Gali Bey'i öldüren Çura, daha sonra Kazan'ı işgal eden Ruslarla savaşmaya başlamaktadır. Destanın sonunda da Rus kızından doğan çocuğunun kendisini öldüreceğine inanılırken, o bu çocuğu öldürmeyip, İdil nehrinde boğularak hayatını kaybetmektedir.

Anne, Baba Motifi: TAM-15, TBM-36

(...) Minlisulu sancılandı. Sancılandığını kocası Narren Batır'a utanıp söyleyemedi, türkü ile söyledi. Söylediği türkü şudur. Minlisulu söyler:

(...)

Bu boyu bırak damağıma taşı,
Ver onu içeyim desem, suyu acı,
Doğsa başım genç gelin,
Doğmasa başım ağrımaz,
Ey yiğidim, yiğidim,
Kendin ol ebe,

O zaman Narren Batır'ı Minlisulu'nın sancılandığını anlayıp, ne yapacağını bilmeden heyecanlanmışken, Minlisulu, Narren Batır'ın kaybolduğunu anlayıp, yine türkü ile söyledi:

Ey yiğidim, yiğidim,
Heyecanlanma yiğidim.
Kabrinde Kazıy Bey'in kardeşini kesip,
Kendi elinle sen vurdun,
Korkmadın, yiğidim!
Heyecanlanma yiğidim!
Kurbanlığını kessene,
Duanı etsene,
Hizmetçini azat etsene,
Çabuk yetişip gelsene

Narren Minlisulu'dan bu sözü duyduktan sonra çabucak kalkıp, Kalavız deresine gelip, abdest alıp iki rakat namaz kılıp gelip, Çura denen hizmetçisini azat edip, gök aygırını kesip kurbanlık edip, Tanrı'ya yalvarıp gelip, Minli çocuğunu aldı. Erkek çocuk doğdu. Adını azat ettiği hizmetçisinin yerine Çura koydu (Urmançı 2007-1: 333).

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P230. Ebeveynler ve çocuklar TAM-15.1, TBM-36.1

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P230.7. *Babanın çocuğa ad vermesi* TBM-36.2

P230.7.1. *Babanın çocuk doğarken gerçekleştirdiği ritüeller* TBM-36.3

P230.17.1. *Annenin doğumda babadan yardım istemesi* TAM-15.2

Değerlendirme: Bu destanda kahramanın doğumunda anne ve baba motifleri birlikte yer almaktadır. Anne ve babanın çocuğun doğumunda birlikte hareket etmeleri, babanın bir takım adetleri yerine getirmesi söz konusudur. Babanın, oğlu doğarken, kurban kesme, dua etme, kölesini bağışlama gibi, pek çok geleneksel ritüeli yerine getirmesi gerektiği dile getirilmektedir. Çocuğun dünyaya gelişinde babanın bunları yapmasında annenin sözleri etkili olmaktadır. Dünyaya gelen çocuğa baba tarafından isim verilerek çocuğun toplumda kimlik kazanması sağlanmaktadır. Motifte annenin, fizyolojik uğraşı yanında babanın maddi ve manevi gerçekleştirdiği ritüeller açıklanmaktadır.

Baba Motifi: TBM-37

Bu anda Çura Batır kızı alıp babasının evine gelmişti, babası Narren Batır, oğlu Çura Batır'ın ö'ünden çıkıp Gali Bey'in yapıp gittiği aşağılamayı oğlu Çura Batır'a türkü ile söyledi. (...)

Ey oğlum, ey Çuram,
Ben ben olduğumu,
Yorup atıma binen,
Koyunumdan iyisini kesen yoktu.
Sürümden vergi alan yoktu,
Sen oğlumun yokluğunda
Aktaş'ın Gali Bey geldi de
Koyunumun semizini kesti de,
Sürümden vergi aldı da
Baban Narren yaşlılara
Taş ile başına gözüne vurdu da,
Annen Minlisılı hanımın
Yüreğinden çıkmaz şekilde
Kötü sözler söyledi de
Verdiğim şeyi almadı
Koyun güdücüyü gönderiverdim, almadı (Urmançı 2007-1: 339).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. *Baba ve oğul* **TBM-37.1**

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P233.6.1.1. *Babanın düşmanı oğluna şikâyet etmesi* **TBM-37.2**

Değerlendirme: Buradaki baba motifinde, babanın düşmanı oğluna şikâyet etmesi dile getirilmektedir. Destanlarda baba-oğul ilişkisi, oğulun baba için düşmana karşı bir güvence olması üzerine kurulmaktadır. Oğul, babanın gelecekteki varisi, düşmanlarına karşı sığınağı, intikamını alacak olan kişi ve soyunun devamıdır. Bu durum yukarıda olduğu gibi destandaki olaylara da yansımaktadır. Bundan dolayı baba, düşmanla karşı karşıya kaldığında, oğluna sığınmakta ve ondan yardım istemektedir. Babanın oğlu üzerinde olduğu gibi, oğulunda ailesi üzerinde görev ve sorumluluğu bulunmaktadır. Onları intikamını almak, yapılan saygısızlığa engel olmak, çocuğun anne ve babası için yapması gereken vazifelerdir. Bundan dolayı baba, beklenti içerisinde.

Baba Motifi: TBM-38

Çura Batır böyle deyip istediğine, Gali Bey:
İki dana, bir öküz alırsın, dedi.
Bu anda Çura Batır:

Senin baban öldüğü zaman adaksız kalmış diye işitmişim. Bu iki danayı babanın adağına kes, dedi. Öküzü annenin arkasına koş, dedi (Urmançı 2007-1: 341).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğul TBM-38.1

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P230.5.1. Babanın adağı TBM-38.2

Değerlendirme: Baba ve oğul motifinde ölüm anında gerçekleştirilen ritüellere vurgu yapılmaktadır. Destanlarda doğum ve ölüm anında, eski Türk inancı olan atalar kültünün yansıması olan ritüeller gerçekleştirilmektedir. Bunlardan birisi de babanın ölümü üzerine, arkasından adak adayıp kurban kesmektir. Bu ritüel de çocuğun babası için yapması gereken vazifelerden biridir. Buradaki motifte, çocuktan beklenen bu âdete, gönderme yapılmaktadır. Bunlar, eski Türk inancının destanlara yansımasıdır.

Baba Motifi: TBM-39

Naren Batır sefil olup, aç kalıp dayanamayınca Kazan'daki oğlu Çura Batır'a geldi. Kazan'a gelip, Çura'yı arayıp sorup bulup gelince, Narren bir evde Çura Batırlar ile bal içip oturuyormuş. Narren Batır geldiğinde Çura Batır babasını tanıyıp, kötü giyimli kötü görünümlü olduğu için utanıp, geri döndü. (...)

Böyle söyleyen er Çura'nın babası,

Yuvarlak kovanını eline alıp,

İlden ile dilenir.

Çura Batır babası Narren'in bu sözlerini duyup... Babasına çok söz söyledi. Sonra babası Narren'e çok akçe verdi.

-Sen gidip, bir yerden at elbise alıp, iyi kap alıp, falan gün biz askere çıkarız, şu günde sen de hazır olup, bir taraftan bayrak kaldırıp gel, dedi. Bu anda ben seni görüp koşarım. Geldiğimde sen bana vurup yık, dedi. Sonra onlar geldiğinde ben cevap veririm, sen bakıp dur, dedi. (...)

Bunun önceden söylediği şekilde yaptılar. Sonra asker geldi. Çura Batır'ı gördüler: Attan inip, ihtiyar bir adamın yanında diz çökmüş. Sonra Çura Batır:

-Ey asker! Siz hepiniz de attan inin! Bu gelen benim babam Narren Batır, diye söyledi.

O vakit bütün askerler indi, Narren Batır'a gelip hürmet ettiler (Urmançı 2007-1: 343).

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğul TBM-39.1

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P230.12. Babaya saygı gösterilmesi TBM-39.2.

P233.13.2. Oğulun, babanın hazırlık yapmasını istemesi TBM-39.3

P233.17. Babanın dilenmesi TBM-39.4

P233.17.1. Oğulun babadan utanması TBM-39.5

P233.17.2. Babanın oğula para vermesi TBM-39.6

Değerlendirme: Babanın fakirleşmesi, dilenmesi, çocuk için bir utanç kaynağı olarak görülmektedir. Çünkü oğul, babanın geçiminden, refahından sorumludur ve bunu yerine getirememesinin ayıbıyla yüzleşmektedir. Çocuğun burada vazifelerini yerine getirmesi, babasının hâlini görünce telafi etmeye çalışması söz konusudur. Babasına para verip hazırlık yapmasını istemektedir. Bu şekilde Çura, babası üzerindeki görev ve sorumluluğunu yerine getirmektedir. Baba için evladın, sığınak, güvence olması nedeniyle, baba sıkıntıya düştüğünde oğluna gelmektedir. Baba ve oğul, ilişkisinde, babanın çocuğu üzerindeki sorumluluklarının, baba yaşlandığında oğula geçtiği ve oğulun babanın hayatından sorumlu olduğu görülmektedir.

Anne Motifi: TAM-16

Yedirip içirdikten sonra, Çura Batır'ın annesi türkü ile dolanıp, övünüp söyledi:

(...)

İdil'de iki amca

Urak, Mamay beyler var.

Kazanda han adamı

Narren oğlu Çura var,

Kaş arası genişlik var,

Duyan da var, bilen de var,

Karşısına gidip gören de var,

Duyan da olmasa,

Şimdiki de nerede var?

Kazandaki han adamı

Benim, oğlum Çura, der (Urmançı 2007-1:345).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul TAM-17.1

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P231.8.9. Annenin oğluyla övünmesi TAM-17.2

Değerlendirme: Anne, kahraman bir evlada sahip olmanın sevincini yaşamaktadır. Çocuk yaptıklarıyla, iyi veya kötü, ailesinin adını, onların benliğini de yansıtmaktadır. Kötü davranışları da iyi davranışları da ailesine yansıtmaktadır. Çünkü aile, çocuğun dünyaya gelişinden yetişmesine kadarki süreçte, çocuğun yetişmesinde, etkili olan bir kurumdur. Bundan dolayı da anne ve babanın eseri olan çocuğun yaptıkları anne ve baba için de önem arz etmektedir. Çünkü onlar da bu davranışlardan sorumlu tutulmaktadırlar. Bu sebeple anne, onu yetiştirmenin ve annesi olmanın gururunu yaşamaktadır.

2.2.14. Çora Batır (2. Versiyon)

Destanın Özeti:

Destanda Çora'nın babası Narren, fakir ve bir hanın hizmetçisi olarak yaşamaktadır. Han'ın oğlu Minlisulı'ya ahlaksızlık edince, Narren onu öldürüp yurttan ayrılmaktadır. Çora Batır'ın dünyaya gelmesiyle kısa süre sonra namı yayılarak etrafına korku salmaktadır. Burada da Ali Bey'le mücadele eden Çora, destanın sonunda ailesiyle vedalaşarak Kazan'ı savunmaya gitmektedir. Sarı Hanım'dan dünyaya gelen oğlu ile Ruslarla savaşırken İdil nehrine düşerek boğulmaktadır.

Baba Motifi: TBM-40

Çora'nın babası Narık, Narık'ın babası Arik fakirlerdendir. "Haydi hizmetçi olup gidelim" dediler. Giderler ve bir halka gelirler. Arik orada hizmetçi olup çalışır. Narık de başka bir hana gider. Narık hana hizmetçi olup bağlanmıştı, han efendi:

- Sana bir elbise yapalım, bir yıl bu elbise ile çalış, der.

Narık: "Bana elbise yapmak gerekmez, hanım, 25 yaşına gelinceye kadar çalışırım, 25 yaşına değdikten sonra, sürünün içinden bir at seçip alırım, ona da gümüşten dizgin kesersin. Söylediğim yerden bir de kız alır verirsin" der (Urmançı 2007-1: 351).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P230. Ebeveynler ve çocuklar TBM-40.1

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.20. Fakir baba TBM-40.2

Değerlendirme: Destan kahramanının babası fakir, hizmetçi olarak anlatılmaktadır. Babanın maddi durumu destan kahramanının hayatını etkilemektedir. Zengin baba, çocuğunun ihtiyaçlarını karşılarken, fakir babanın çocuğu, herşeyi kendi mücadelesiyle kazanmak zorundadır. Bu durum, destan kahramanının sosyal hayatını da etkilemektedir.

Baba Motifi: TBM-41

Aradan bir gün, iki gün geçer, ama hanın oğlu yok, hanın oğlunun nerede olduğunu bilen duyan yok, hanın yanındakiler:

- Narık'ın işi bu derler.

Han:

- Narık bu işi yapmaz, der.

- Yapmazdı, fakat sizin oğlunuz, han efendim, onun namusuna el uzattı. Yaptıysa bu sebepten yapmıştır, der.(...)

Han:

- Sen bizim oğlanı ne yaptın? der.

Narık:

- Başını kestim, ambara gömdüm, der.

Han:

- Senin bana hiçbir zararın değmezdi, ne oldu böyle, neden benim oğluma takıldın? der.

Narık:

- Namusuma ilişti de sabrım kalmadı, der.

Han:

- Öyleyse sen buradan git, şimdi bizim aramızda dostluk olmaz, der (Urmaançi 2007-1: 355).

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P233. *Baba ve oğul* TBM-41.1

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P233.14.2. *Babanın oğlunun katilini affetmesi* TBM-41.2

Değerlendirme: Baba, oğlunu öldüren Naren Batır'ı, haklı olduğu için cezalandırmayıp göndermektedir. Destanlarda baba için oğul, soyunun devamı, ailenin geleceğe yönelik güvencesidir. Bundan dolayı baba, oğluna zarar veren ya da onu öldüren kişilere karşı intikam besler. Ancak burada, babanın oğlu, edepsizlik yaptığı için, namus meselesinden dolayı öldürülmektedir. Baba da bundan dolayı, oğlunun katilini affetmekte ve onu yurdundan göndermektedir. Baba, oğlu da olsa yapılan kötülüğe sahip çıkmamaktadır.

Baba Motifi: TBM-42

Yolda gidip dururken hanımı sancılanır. Çocuğu doğduğu zaman ateş olup doğar. Sol ayağının değdiği yerden su çıkıp, suyu ateşi söndürür. Çora'nın ecelinin sudan olması bunun içinmiş. Narık'ın Kazak hizmetçisi, onun arkasından Kukışlı Tama'ya gelip, Narık'ten azad etmesini ister. Narik hizmetçisine:

- Azad ol, der. bundan sonra Narik Kazak hizmetçisini azad eder ve bu hizmetçi gibi canı temiz olsun diye, oğlunun adını Çora koyar (Urmançi 2007-1: 355).

S.Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P233. *Baba ve oğul* TBM-42.1

S.Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P230.7. *Babanın çocuğa ad vermesi* TBM-42.2

P230.7.1. *Babanın çocuk doğarken gerçekleştirdiği ritüeller* TBM-42.3

Değerlendirme: Babanın, çocuğun yetiştirilme aşamasında olduğu gibi, doğumunda da bir takım görevleri bulunmaktadır. Bunlardan biri de hizmetçisini azat etmektir. Destanın diğer versiyonlarında bu motifte, baba kurbanlar kesip, dua da etmektedir. Burada sadece

köle azat edilmektedir. Baba tarafından ad verilerek çocuğa toplumda kimlik kazandırılmaktadır.

Baba Motifi: TBM-43

Ali Bey ona bir gün: “Çora bir yere gittiğinde bana haber et, ben o zaman gelip onun babasından öç alacağım ve kıymetini biraz düşüreceğim, der. (...)

Ali Bey o gün, kırk korumasını alıp, oraya gelir. Bal yaptırır:

Yemek için deyip koyunlar kestirir,

Susuzluğuna rakılar ballar süzdürür,

İhtiyar Narik’in başına gözüne vurur

Minli Sılu annesine kötü sözler söyler.

Han kızı kardeşine sert davranır.

Bundan sonra o gider. Narik de ata binip oğluna koşar.

(...)

Bundan sonra Çora’yı görür:

Asker başı Ali Bey,

Düşman içinde güçlü bey,

Fırtına gibi vurup geldi, der.

Çevreye korku saldı

Misafire denen koyunlarımı kestirdi,

Susuzluğuna bal bozalar süzdürdü,

Altmış yaşındaki babanın

Başına gözüne vurdu, der.

Karından doğan kardeşine

Şeriatte sığmaz sözler söyledi, der.

Koyun sürüsü verdim almadı,

Deve sürüsü verdim almadı,

Sarımsak gibi dişli,

Keçi derisi gibi kulaklı

(...)

Tasmalı Kir’e binip gitti, der.

Çora bu sözü işitti,

Sıkıldı ve öfkелendi,

Kızmış demir gibi oldu,

Vurmak için kılıç alıp,

Saplamaya mızrak alıp

Kuşcitmes’e bindi, der.

Ali Bey’in arkasından

Avlayı verip gitti, der (Urmançı 2007-1: 359-361).

S.Thompson’un Motif Index’inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğul **TBM-43.1**

S.Thompson’un Motif Index’inde Olmayan Motifler

P230.12.1. *Düşmanın babadan öç alması* **TBM-43.2**

P233.6.1.1. *Babanın düşmanı oğluna şikâyet etmesi* **TBM-43.3**

Değerlendirme: Çocuktan öç almak veya ona zarar vermek için anne ve babanın kullanılması, çocuk için anne ve babanın değerini göstermektedir. Çocuk, anne ve babasının güvenliğinden ve hayatlarından sorumlu görüldüğü için, düşman da onlar aracılığıyla, destan kahramanından intikam almaktadır. Onlarının saygınlığını düşürmesi, çocuğun evlatlık görevini yerine getirememesi anlamına gelmektedir. Düşmanın yaptıkları karşısında baba, oğlundan yardım istemektedir.

Anne, Baba Motifi: TAM-18, TBM-44

Kükişli Tama'ya geldi,
Babasına son sözünü söyledi,
Al şimdi, babam, al şimdi,
Sağlıkla kal şimdi.

(...)

İhtiyar Narik söyledi, der.
Gidersen, oğlum, git, oğlum,
Gittiğin yolun açık olsun.

Çora annesine söyler:

- Al şimdi, annem, al şimdi

Sağlıkla kal şimdi!

Ali Bey'i öldürdüm,

Ali Bey'in başına

Gelmez kötülük getirdim.

Narik'ın oğlu ben isem,

Ben Kazan'a gidiyorum, der

(...)

- Al şimdi, annem, al şimdi

Sağlıkla kal şimdi!

On ay beni taşıdın,

Halkalı beşik yaptırdın,

Sabah uykusunu dört böldüm,

Çekip meme emince

Bağrına, ay annem, sinmişim.

Bundan sonra yaşayınca

Emdiğim sütü helal et!

Narik'ın oğlu ben isem,

Ben Kazan'a gidiyorum, der

Bu anda annesi söyledi:

Kap kap yemek verdim.

Helal olsun, yavruçğum!

Ayrı memeden süt verdim,

Helal olsun, yavruçğum!

Alarak git, çocuğum, alarak git,

At yanına salarak git,

Yağa ezilmiş bişiyi

Çıkınına sokup git.

Yolda oturup yersin,

Bunu veren annem,

Arkamdan ağlayıp kaldı, diye,

Beni de bir anarsın,
Sen Kazan'a gidince
Dar sokakta yürürken
Ayağını yalayıp,

Çok sağlam bas, ey, Çora'm (Urmançı 2007-1: 367-369).

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul TAM-18.1

P233. Baba ve oğul TBM-44.1

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P230.9. Baba duası TBM-44.2

P231.1.1.1. Annenin oğluyla vedalaşması TAM-18.2

P233.14.3. Babanın oğluyla vedalaşması TBM-44.3

Değerlendirme: Destan kahramanları çıkacakları yolda, önce anne ve babaları ile helalleşip onaylarını ve gittikleri yol için dualarını almaktadırlar. Bu vedalaşma, çocuğun çıkacağı yol için önem arz etmektedir. Anne, kahramanın yol için yiyecek ihtiyacını karşılarken, baba da duasıyla yolunu aydınlatmaktadır. Bu motifte, anne ve babanın, çocuk üzerinde, koruma ve temel ihtiyaçlarını karşılama fonksiyonlarını yerine getirip çocuklarını uğurlamaları dile getirilmektedir.

2.2.15. Çora Batır (3. Versiyon)

Destanın Özeti:

Destanın bu versiyonunda Çura'nın babası Narren Bey, 1. ve 2. versiyondan farklı olarak zengin bir beydir. Uzun müddet çocuğu olmayan Narren Bey'in Çura isminde oğlu dünyaya gelmektedir. Bu kahraman yetişkin çağa ulaşınca, babadan izin alıp düşmanla savaşıma gitmektedir. Ayraktanlar ve Gali Bey'le mücedele eden Çura, Ayraktanlara baş eğdirip, Gali Bey'i öldürmektedir. Destanın sonunda Çura, anne ve babasından izin alıp Kazan hanına hizmet etmeye gitmektedir.

Baba Motifi: TBM-45

Narık çok zengin olmuş, mallı olmuş, şöhretli olmuş; fakat onun tek bir yeri eksikmiş. Bu yaşlandığı günlerde kendisine destek olacak bir çocuğu olmamış. Kırk evde kırk çocuk varken tek bir Narık Bey'in çocuksuz olması, elbette hoş bir şey değil. Nice kurbanlar kesip, Allah'tan çocuk dilesen, nice evliyalara kabrine gidip, ziyaret edip, burada konup, hayvanlar kestirip, etini fakirlere dağıtıp dualar kılmış. Lakin çocuk olmamış da olmamış.

Günlerden bir gün, gecelerden bir gece Allah'ın rahmetiyle Narık Beyin karısı dünyaya bir erkek çocuk getirir ve ismini Çura koyarlar (Urmançı 2007-1: 393).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P230. Ebeveynler ve çocuklar TBM-45.1

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.20.1 *Çocuksuz zengin baba* TBM-45.2

Değerlendirme: Zengin ve fakir baba motifleri, çocuğun hayatını ve toplumdaki statüsünü etkilemektedir. Zengin babanın çocuğu, hayatını kolaylıkla kurmakta, istedikleri baba tarafından karşılanmaktadır. Fakir baba motifinde, destan kahramanı isteklerini mücadele ile elde etmekte ve toplumda alt sınıf olarak nitelendirilmektedir. Bundan dolayı, babanın konumu, destan kahramanının hayatında önem arz etmektedir.

Baba Motifi: TBM-46

(...) O sıkılır. Bunun için günlerden bir gün babasından çok güzel sudaki balık gibi, havada uçan kuş gibi, rüzgardan da hızlı yürüyüp duran at ister. Bu ata binip aslanlar avlamaya çıkmak istediğini, Ayraktanlar'dan atalarının öcünü almak istediğini bildirir. Lakin babası oğlunun Ayraktanlar ile savaş açıp, kendilerine kim bilir ne belalar getirmesinden korkup, ilk önce at vermeye razı olmaz, lakin oğlu çok yalvarıp isteyince, kendi sürüsünden bir at seçip almasına izin verir (Urmançı 2007-1: 393-395).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğlu TBM-46.1

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P233.12.5. *Babadan izin alınması; bir yere gitmek için, görev için baba onayı* TBM-46.2

P233.13. *Babanın oğlunun ihtiyaçlarını karşılaması* TBM-46.3

Değerlendirme: Buradaki baba motifinde de baba, destan kahramanın ihtiyaçlarını karşılayan kişidir. Dönemin şartları düşünüldüğünde, ulaşım ve mücadele için gerekli olan at, baba tarafından kahramana tedarik edilmektedir. Bunun yanı sıra, destan kahramanının çıkacağı macara öncesi, babadan onay alması, bir mecburiyet gibidir. Destanlarda onay ve izin olmadan, destan kahramanı yurdunu terk edip maceraya atılmamaktadır.

Baba Motifi: TBM-47

Çura bu anda bütün Ayraktan çocuklarını öldürür ve eline geçenleri yok ederdi. (...) bu korkunç olay çok çabuk Ayraktanlar arasında yayıldı. Gali Bey'in kendisine de işitildi. Gali bey birdenbire oğlunun öldüğünün işitip, önce

çok üzülse de sonradan öfkesi üzüntüsünü yenip, yüzleri bir kötü şekle gelip, dişlerini gıcırdatıp, Narık Bey'in çocuğu Çura'yı yeryüzünden yok etmek istedi (Urmançı 2007-1: 395-397).

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P233. **Baba ve oğul** TBM-47.1

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P233.14.4. **Babanın oğlunun intikamını alması** TBM-47.2

Değerlendirme: Buradaki baba motifinde de babanın oğlunun intikamını almak için, oğlunun katiline savaş açması dile getirilmektedir. Baba için oğul, onun soyunun devamı, düşmanına karşı güvencesidir. Bundan dolayı, ona zarar veren kişiden baba, intikam almaktadır. Evladına zarar veren, baba için düşman kabul edilmektedir.

Baba Motifi: TAM-19, TBM-48

Çura'nın adı bu günden sonra çok çabuk türlü kabileler arasına yayılıp, hatta büyük yiğitler ondan korkar oldular. Çura bu hadiseden sonra Akkala'da kalmadan, anne babasından ayrılıp, Kazan Han'ına hizmet etmek için yola çıkıp gitti (Urmançı 2007-1: 399).

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P230. **Ebeveynler ve çocuklar** TAM-19.1, TBM-48.1

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P230.4.2. **Çocuğun anne ve babadan ayrılması** TAM-19.2, TBM-48.2

Değerlendirme: Destanlarda çocuklar, ömür boyu anne ve babalarının yanında kalmamaktadır. Daha çok macera ve kahramanlık peşinde koşan destan kahramanları, belli bir dönemden sonra, ailelerinden ayrı düşmektedirler. Burada da destan kahramanının ailesinden ayrılıp, Kazan'a gitmesi söz konusudur. Bu durum, destan kahramanının yetişkin olup ailesine ihtiyacı kalmayınca kendi yolunu çizmesi olarak değerlendirilebilir.

2.3. Aşk Destanlarında Anne ve Baba Motifi

2.3.1. Kuzı Körpe ile Bayansılı (1. Versiyon)

Destanın Özeti:

Ak ve Kara Han isimli hanların Kuzı Körpe ve Bayansılı diye birinin kız, diğerinin erkek çocukları olmaktadır. İkisini evlendirmek için babaları, kendi aralarında sözleşmektedir. Destanın ilerleyen bölümünde Kuzı Körpe'nin babası Ak Han vefat etmektedir. Bunun üzerine Kara Han, Kuzı Körpe'yi yetim kaldığı için kızına denk görmemektedir. Destanın

bundan sonrasında, iki âşığın bir araya gelmek için verdiği mücadeleler anlatılmaktadır. Kara Han, Kuzı Körpe'yi öldürünce iki âşık kavuşamamaktadır. Bayansılı da sevdiğinin arkasından intihar etmektedir.

Baba Motifi: TBM-49

Evvel zamanda iki han vardı. Biri Ak Han, biri Kara Han idi. Onların hatunları hamile kaldı. İkisi anlaştılar. Kara Han ile Ak Han: “Bizim iki hatunumuz hamile kaldı, doğduklarında, birisi kız, birisi oğlan olursa, onları evlendiririz.”

İki han ak geyik avına çıktılar. Avlandılar. Geyik vurdular. Sonra döndüler.

Onlar yurda döndüğünde, karıları karıları çocukları doğurmuşlardı. Ak Han'ın çocuğu oğlan oldu, Kara Han'ın çocuğu kız oldu.

Ondan sonra yurda döndüler Ak Han'ın atı yığılıp düştü. Sahibi Ak Han'ın boynu kırıldı kaldı. Ak Han'ın karısı ağladı, üzüldü. (...)

Ak Han'ın oğlu üç yaşına gelince, Kara Han damadını anası ile çağırır. (...) Kara Han oturup gördü onu. Kapının yanında av köpeği yatıyordu, ona Kuzı Körpe dayandı. Kara Han:

- Kapının yanında yatan köpeğe dayanan Ak Han oğluna ben niçin vaat ettim, kızımı vermeyi? Artık vermem diye aklından geçirdi. (...) Ak Han'ın karısı, Kara Han'ın kaçtığını anlayıp, geldi ona:

- Niçin gittin ilini bırakıp?

Kara Han söyledi:

- Kapıda yatan köpeğe dayanan oğluna kızımı vermem (Urmançi 2007-2: 31).

S. Thomson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğul TBM-49.1

P234. Baba ve kız TBM-49.2

S. Thomson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.6. Babaların çocuklarını evlendirmek için sözleşmesi TBM-49.3

P233.12.3.1. Erkek çocuk babasının ölmesi TBM-49.4

P234.3.3. Kız babasının verdiği sözü bozması TBM-49.5

P234.3.4. Kız babasının kızının sevdiğini hor görmesi TBM-49.6

Değerlendirme: Çocuklar dünyaya gelmeden önce, babaların kendi aralarında verdikleri söz Kırgız kültüründe “*bel kudalık*”¹⁰ olarak adlandırılmaktadır. Destan kahramanlarının bir kısmının evlilik konusunda babasına bağlı olduğu görülmektedir. Özellikle kız babasının damat seçimi, onayı, evlilikle ilgili tavrı ise âşıkların kaderini belirlemektedir. Burada da baba, çocuk üzerindeki yetkisini kullanarak, daha doğmadan onun adına eşini seçmektedir. Aşk destanlarında, verilen bu söz, erkek çocuğunun babasını kaybetmesiyle

¹⁰ Kırgız Türklerinde, çocuklar dünyaya gelmeden aile arasında söz kesilmesi

kız babası tarafından bozulmaktadır. Baba, çocuk için güç ve toplumdaki statüyü belirleyici bir faktördür. Kız babası, babasız yani arkasız olduğu için sosyal olarak kendine ve kızına uygun bulmadığı damat adayını onaylamamaktadır. Kız babasının bu tavrı ve sözünü bozması, aşk destanlarının temelini oluşturmaktadır. Aşk destanları, bu olumsuz baba tipinin tavrı ve yaptıkları üzerine kurulmaktadır.

Anne, Baba Motifi: TAM-20, TBM-50

(...)

Kuzı Körpe okunu yayını aldı, annesine dedi:

-Buğday ver, yiyip çıkayım.

Annesi büyük kaşıkla koydu, verdi.

Çocuk söyledi:

-Büyük kaşıkla yemem.

Annesi küçük kaşıkla koydu, verdi. Çocuk yine yemedi.

-Elinle koyup ver bana buğdayı, dedi annesine.

Annesi eliyle koyup verdi, annesinin elini buğdayla tuttu.

Annesi:

-Elim yandı, dedi.

Ondan sonra annesine söyledi:

-Benim karım nereye gitti? Doğruyu söyle!

Annesi söyledi:

-Şu küçük halinde yaşın gelmeden kim söyledi sana?

Oğlan dedi:

-Ben şimdi koşuya gidiyorum, sen bana azık hazırla!

Annesi azık hazırladı. Annesine çocuk sordu:

-Benim için binilecek at var mı?

Annesi Kuzı Körpe'ye:

-Babanın beyaz atı var, onun dizgini var, eyeri var. Babanın silahı var, kılıcı var, sadağı var, süngüsü var.

Azık silahıyla Kuzı Körpe koşuya çıktı (Urmançı 2007-2: 33).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul **BAM-20.1**

P233. Baba ve oğul **BBM-50.1**

S. Thompson Motif Index'inde Olmayan Motifler

P231.8.2. *Annenin oğlunun ihtiyaçlarını karşılaması* **TAM-20.2**

P231.8.2.2. *Annenin oğluna azık hazırlaması* **TAM-20.3**

P231.9.2. *Oğulun anneden sırrı öğrenmek için işkence yapması* **TAM-20.4**

P231.9.3. *Çocuğun sırrı, gerçeği anneden öğrenmesi* **TAM-20.5**

P233.13.1. *Babadan oğula kalan emanetler* **TBM-50.2**

Değerlendirme: Destan metinlerinde anne, babanın yokluğunda, çocuğun hayatında ve olaylarda ön plana çıkmakta, kilit noktaya gelmektedir. Destan kahramanı kendisinden gizlenen sırları, annesinden öğrenir. Destan kahramanı annesine işkence yaparak hayatındaki gerçekleri öğrenmekte ve sevdiği kızın peşine düşmektedir. Bundan dolayı anne, olayları başlatan, çocuğun bilmediklerini ortaya koyan anahtar gibidir. Baba da olmadığı için, çocuk üzerinde söz sahibinin anne olduğu görülmektedir. Bunun yanında, yola çıkacak destan kahramanın, babası olmadığı için ihtiyaçları da anne tarafından tedarik edilmektedir. Babadan kalan at, silah vb. eşyalar, anne tarafından oğula teslim edilmektedir. Babanın olmadığı durumlarda; anne babanın görev ve fonksiyonları da üstlenmektedir.

Anne, Baba Motifi: TAM-21, TBM-51

Annesi dedi:

-Dur! Ben düş göreyim senin gideceğin yola!

Odasına bir yastık attı, annesi onun için yattı. Annesi uyuyup kaldı.

Çok uyuyunca, Kuzı Körpe annesini uyandırdı:

-Çok yattın, benim yolumu kesme!

Annesi kalktı:

-Ne gördün, anam düşte?

Annesi söyledi gördüğü düşü:

-Bugün kötü düş gördüm, oğlum,

Tepe ardında büyük bir ağaç gördüm, oğlum,

Ev üstüne yıkıldı oğlum,

Kapının önünde sarı yılan, oğlum,

Yoluna uzanıp yattı, oğlum!

(...)

Annesi:

- Bugün kötü düş gördüm, oğlum,

Fikrin otuz kurdu, oğlum,

Oradan nasıl çıkarsın, oğlum?

Kırın kırk kurdu, oğlum,

Oradan nasıl çıkarsın, oğlum?

Kuzı:

- Bugün kötü düş gördüm, ana,

Fikrin otuz kurduna, ana,

Kırın kırk kurduna, ana,

Kırk süngü isabet eder, ana,

Annesi:

-Bugün kötü düş gördüm, oğlum,

Sıçanlar girmez sık orman, oğlum,

Oradan nasıl çıkarsın, oğlum?

Atlar dönmez ala dağ, oğlum,

Oradan nasıl çıkarsın, oğlum?

Kuzı:

-Bugün kötü düş gördüm, ana,

Sıçanlar girmez sık orman, ana,
Elmas kılıcım bilir onu, ana,
Atlar dönmez ala dağ, ana,
Elmas kılıcım bilir onu, ana.

Annesi evde kaldı, Kuzı Körpe gitti karısını aramaya (Urmançı 2007-2: 33-35).

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul TAM-21.1

P233. Baba ve oğul TBM-51.1

S. Thompson Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P231.8.4.3. *Anneye yaşanacak olayların rüya ile haber verilmesi* TAM-21.2

P231.9.4. *Annenin oğlunu gitmemesi için engellemesi* TAM-21.3

P233.13.1. *Babadan oğula kalan emanetler* TBM-51.2

Değerlendirme: Buradaki anne motifinde, annenin destan kahramanını engellemeye çalışması anlatılmaktadır. Bunun yanında anne, rüya yoluyla oğlunun karşısına çıkacak engelleri de görmektedir. İlk olarak anne, çocuğunun tehlikeye atılmasını, sevdiğinin peşine gitmesini istememektedir. Bunun nedeni, annenin, oğlunu koruma içgüsüyle hareket etmesidir. Bunun için ona bahaneler üretmektedir. Annenin çocuğu koruma fonksiyonu, rüya ile tehlikelerin ona bildirilmesi veya olumsuzluklardan haberdar olma gibi motifleri de beraberinde getirmektedir. Ancak destan kahramanı, annesinin onu korumak için gösterdiği bu engelleri, babasından aldığı emanetlerle geçmeyi planlamaktadır. Burada babanın, hayatta olmasa da çocuğun hayatında etkili olması söz konusudur.

Baba Motifi: TBM-52

(...) Kızın babası Kara Han önce kızını Kalmak'a vermişti. Kız onu sevmedi, yakınlaşmadı.(...)

Kara Han bu sefer üç kişi gönderdi Kuzı Körpe'ye, onu alıp gelsinler deyip.

Bayansılı, Kuzı Körpeye söyledi: -Şimdi git! dedi. Ona güzel kıyafetini giydirdi, uyardı kocasını:

-Oraya gidince, içme rakı! Sarhoş olursan öldürürler, dedi.

Kuzı Körpe bu sefer gitti, Kara Han'a geldi, yere oturttu, ağırladı onu.

Kuzı Körpe, Bayan'ın sözünü unuttu, söyledi:

-Ağırlıyor. Bayan'ın koyunu, ineği içiyor, içse de sarhoş olmuyor, ben de içeyim!, dedi.

Kuzı Körpe içti, sarhoş oldu. Kara Han yüz asker hazırladı, Kuzı Körpe'yi öldürmeye niyetlendi.(...)

Kara Han yedi yüz asker hazırlayıp takibe gitti. Yiğitler Kuzı Körpe'yi tuttular, ondan sonra öldürdüler. Kurgan yaparak onun içine Kuzı'nın kemiğini koydular (Urmançı 2007-2: 41-45).

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P234. Baba ve kız TBM-52.1

S. Thomson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P234.3.2. *Babanın, kızının sevdiğinin ölüm emrini vermesi* TBM-52.2

P234.3.4.1. *Babanın kızını sevmediğine vermesi* TBM-52.3

Değerlendirme: Olumsuz baba tipi, hem kendi çocuğunun hem de çocuğunun sevdiğinin hayatını olumsuz olarak etkilemektedir. Aşk destanlarında kız babaları, daha çok bu kategoride yer almaktadır. Kızının duygularını önemsemeyen baba, onu kendi isteği ama kızının sevmediği kişiyle evlendirmektedir. Bu durum, babanın kız çocuğuna verdiği değer ve onu ne kadar önemsedığinin göstergesidir. Daha önce verdiği sözü tutmaması, üstelik kızının sevdiğinin ölüm emrini vermesi olumsuz baba tipiyle bağdaşmaktadır. Görüldüğü üzere, anne ve baba, her zaman çocuklarının iyiliğine hareket etmemektedir.

Baba Motifi: TBM-53

Bayansılı babasının öldürdüğünü duydu, güzel elbisesini kuşandı, güzel kalpağını giydi, babasına geldi.

- Uzağa gidip ne vurdun, baba?
Ceylanlar vurup geldin mi, baba?
Ceylanların eti tatlı deyip, baba?
Bana neyini getirdin, baba?
Peşinden gidip ne vurdun, baba?
Hayvanlar alıp geldin mi, baba?
Hayvanların eti tatlı deyip, baba?
Yağlı kısımlarını getirdin mi, baba?
Babası kızına söyledi:
- Kayından dayak alırsın, Bayan!
Halkta güzel ararsın, Bayan!
Halktan güzel bulunsan, Bayan!
Adını Kuzı Körpe koyarsın, Bayan!
Meşeden dayak alırsın, Bayan!
İlde güzel ararsın, Bayan!
İlden güzel bulunursa, Bayan!
İsmini Kuzı diye koyarsın, Bayan!
Kız söyledi:
- Atı sen tutup getirsen, baba!
Altınlı yular takırsın, baba!
Attan ata takmak için, baba,
Altınlı yular ben miydin, baba?
Sürünün kısırağını sürüye sen katsan, baba,
Sürüye onu katmaya aygırın varsa, baba!
Sürüden sürüye katmaya, baba!
Sürülük kısırağın ben miydin, baba? (Urmançı 2007-2: 45).

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P234. Baba ve kız TBM-53.1

S. Thomson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P234.3.8. *Baba ve kızın atışması* TBM-53.2

Değerlendirme: Olumsuz tipteki babanın kızıyla atışması motifin temelini oluşturmaktadır. Baba, kızının sevdiğini öldürdüğü için kızını teselli etmektedir. Kız da babasının yaptığı kötülüğü yüzüne vurmaktadır. Çocuğa kötülük her zaman düşmandan, yabancından gelmemekte, bu destanda olduğu gibi, çocuğun ebeveynleri, özellikle baba, çocuğuna en büyük düşmanlığı yapabilmektedir. Olumsuz baba tipinin en önemli özelliği, çocuğunun ölümüne sebebiyet vermesidir.

Anne, Baba Motifi: TAM-22, TBM-54

(...) Bayansılı Kuzı Körpe'nin sarayına ulaştı, kırk kız gelene kadar kapısını açtı, girdi.

Ölen erinin üstünü açtı, koynuna girdi, altın saplı bıçağın sapını erinin göğsüne koydu, erini kucakladı ve bıçağın sivrisi kendi göğsüne girdi. Öldü Bayansılı.

Öldükten sonra kırk kız ardından geldi, öldüğünü gördü. Kırk kız döndü Kara Han'a, kızın öldüğünü söyledi.

Sonra anası ve babası geldi öldüğü yere, ikisini iki yere ayırıp kümbet yapıp gömdüler (Urmançı 2007-2: 47).

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P230. Ebeveynler ve çocuklar TAM-22.1, TBM-54.1

P234. Baba ve kız TBM-54.2

S. Thomson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P230.4. *Anne ve babanın çocuklarına mezar yaptırması* TAM-22.2, TBM-54.2

P234.3.9. *Babaya kızının ölümüm haberinin getirilmesi* TBM-54.3

Değerlendirme: Kızın babası, kızını ve sevdiğini yaşarken ayırdığı gibi, öldükten sonra da ayrı ayrı mezar yaptırıp gömdürmektedir. Olumsuz tipteki baba, evladının ölümünden sonraki tercihi dahi saygı göstermemektedir. Olumsuz tipteki kız babasının kini ve öfkesi, evladından daha ileri gelmektedir. Tahir ile Zühre destanının bir versiyonundaki olumsuz baba tipi, kızının ölümünden sonra pişmanlık yaşarken, buradaki babanın kinini, ölümünden sonra da sürdürmesi söz konusudur.

2.3.2. Kuzı Körpe İle Bayansılı (2. Versiyon)

Destanın Özeti:

Destanın bu versiyonunda Akhan ile Karahan'ın çocukları olan Kuzı Körpe ile Bayansılı, önce Akhan'ın ölmesi, sonrada Kuzı Körpe'nin köpek yalağından yemek yemesi nedeniyle, Karahan tarafından ayırılmaktadırlar. Kara Han bu versiyonda da Kuzı Körpe'yi öldüterek dolaylı da olsa kızının ölümüne sebep olmaktadır. Destanın sonunda iki âşık hayatlarını kaybetmekte ve destan mutsuz sonla bitmektedir.

Baba Motifi: TBM-55

Eski zamanda Akhan ile Karahan varmış. Çok yakın dostlarmış.(...)
(...) birimizin oğlu, birimizin kızı olursa kulaklarını dişletip dünür oluruz,
derler.

Tüm hızıyla dönüp gelen Akhan kapıya alnını vurarak ölür kalır. O ölünce
Karahan oğluyla kızını büyütür. Bir gün o kızla yiğide yemiş verir. Yiğidin
yemişi köpeğin yalağına düşer, yiğit onu alıp yer.

Karahan:

- Köpek yalağından yemek alıp yiyen kişiden hayır yok, deyip malını,
mülkünü, karısını, kızını alıp yabana kaçıp gider.

Kuzı Körpe anasıyla kalır (Urmançi 2007-2: 49).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğul TBM-55.1

P234. Baba ve kız TBM-55.2

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.6. Babaların çocuklarını evlendirmek için sözleşmesi TBM-55.3

P233.12.3.1. Erkek çocuk babasının ölmesi TBM-55.4

P234.3.3. Kız babasının verdiği sözü bozması TBM-55.5

P234.3.4. Kız babasının kızının sevdiğini hor görmesi TBM-55.6

P234.3.10. Kız babasının çocukları birlikte büyütmesi TBM-55.7

Değerlendirme: Buradaki baba motifinde, babaların çocuklarını dünyaya gelmeden sözlemeleri, çocuğun evlilik hayatına ilk adımıdır. Bu söz, babanın çocuk üzerindeki yetkisinin ve çocuğun evlilikte babaya bağlı olduğunun göstergesidir. Erkek çocuk babasının ölmesi, aşk destanlarında, erkek çocuğun hayatındaki olumsuzlukların başlangıcıdır. Arkasında güçlü babaya sahip olmayan kahraman, kız tarafınca horlanmaktadır. Erkek çocuğunun babası ölünce de kız babası, ölenle dostluklarının hatırına çocukları büyütmetedir. Bu motif, destanın sadece bu versiyonunda

bulunmaktadır. Bu, başlangıçta babanın sözüne sadık kalmasının göstergesidir. Ancak Kuzı Körpe'nin huylarının babanın hoşuna gitmemesi, Kuzı'nın koruyup kollayacak bir babaya sahip olmaması, kız babasının kendisine karşı olumsuz tavır oluşturmaya neden olmaktadır. Böylece kız babası, verilen evlilik sözü bozmakla olumlu tipten olumsuz tipe dönüşmektedir.

Anne Motifi: TAM-23

Kuzı Körpe döner:

- Ana pilav yiyelim, geldi, pilav pişir, der. Anası pişirir, kaşıkla vermeye başlar.

- Hayır, elinle ver, der Kuzı Körpe.

Eliyle sıcak pirinci almıştı. Kuzı Körpe anasının avcunu sıkıp tuttu ve:

- Benim sözlendiğim kız var mı? dedi. Kim o? Adı ne? dedi.

- Evet, Bayansılı der, anası.

- Neden ben bunu bilmiyorum?

- Onu babası alıp gitti.

- Neden? Fakire vermek istemedi, der anası.

- Öyleyse bana azık hazırla, onu aramaya gidiyorum, der Kuzı Körpe.

- Oğlum, kırk ölüm bir gelse,

- Nasıl geçersin? Der anası.

- İp atıp geçerim.

- Farenin bile geçemeyeceği sık orman olur.

Nail geçersin?

- Kulaç atıp geçerim.

Anası ağlaya ağlaya azık hazırlar ve oğlunu yolcu eder (Urmançı 2007-2: 51-53).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul TAM-23.1

S. Thompson Motif Index'inde Olmayan Motifler

P231.8.2.2. Annenin oğluna azık hazırlaması TAM-23.2

P231.9.2. Oğulun anneden sırrı öğrenmek için işkence yapması TAM-23.3

P231.9.3. Çocuğun sırrı, gerçeği anneden öğrenmesi TAM-23.4

P231.9.4. Annenin oğlunu gitmemesi için engellemesi TAM-23.5

Değerlendirme: Bu versiyonda da destan kahramanı kendisiyle ilgili sırları annesinden öğrenir. Bu motifler, 1. versiyonla aynıdır.

Baba Motifi: TBM-56

Babası bütün ülkeden asker toplar. (...) Asker ağaca ulaşır. Kuzı'yı görürler. O anlar öldürmeye geldiklerini.

- Sız bana eziyet ektirmeyin, benim sağ ayağımın altında altın bıağım var, onunla öldürün, bıçağı Bayan’a verin, der.

Kuzı’yı öldürüp gömerler.(...)

Düğün öncesi Bayansılı babasına söyler:

(...)

Babası:

- Sağlam dayak alalım,

Ülkede yiğit seçelim,

İsmi Kuzı koyalım.

Bayan:

- Ülkede yiğit bulsak da,

İsmi Kuzı koysak da,

Kuzı Körpe olmaz, der (Urmançı 2007-2: 53-55).

S. Thompson’un Motif İndex’inde Olan Motifler

P234. Baba ve kız **TBM-56.1**

S. Thomson’un Motif İndex’inde Olmayan Motifler

P234.3.2. *Babanın, kızının sevdiğinin ölüm emrini vermesi* **TBM-56.2**

P234.3.8. *Baba ve kızın atışması* **TBM-56.3**

Değerlendirme: Buradaki baba motifinde de, 1. versiyondaki gibi, kız ile babanın yüzleşmesi dile getirilmektedir. Bu motifte 1. versiyondan farklılık, babanın damadını öldürdüğü bıçağı kızına verdirmesidir.

2.3.3. Hurluga ve Hemra

Destanın Özeti:

Hüsrev isimli padişahın çocuğu yoktur; gerçekleştirdiğı ritüellerden sonra, kendisine on dört yaşına girdiklerinde ölecekleri bilgisiyle, Allah tarafından ocuk bağışlanmaktadır. Hüsrev padişah, dünyaya gelen çocuklarını on dört yaşına geldiklerinde, korumak maksadıyla Çin’in Maçin şehrine göndermektedir. En küçük ocuk olan Hemra’nın yaptığı hayırların neticesi olarak, çocukların on dört yaşından daha uzun yaşayacaklarının müjdesi, babaya verilmektedir. Destanın asıl olayını, Çin’e giden çocukların döndükten sonra, babaları tarafından Bülbülköye’yi bulmaları için görevlendirmeleri ve çocukların burada yaşadıkları maceralar oluşturmaktadır. Hüsrev’in en küçük oğlu Hemra, babanın bu isteğini yerine getirdikten sonra, kardeşleri tarafından tuzağa düşürölerek kuyuya atılmaktadır. Bülbülköye’nin, padişaha oğlunun başına gelenleri söylemesiyle, Hüsrev oğluna kavuşmaktadır. Destanın sonunda da Hemra, Bilbülköye’yi aradığı zamanda tanıştığı Hurluga ile evlenmektedir.

Baba Motifi: TBM-57

Evvel zamanda Hösrev isimli bir padişah yaşamış. Onun erkek çocuğu yokmuş. Bunun için çok üzülmüş.(...)

Ondan sonra padişaha dediler: “Padişah senin için ben doksan defa Hak Tealaya gittim, Hak Teala dedi: Ben padişaha oğul vermez idim, senin hatırın için oğul, bir kız verdim. On dört yaşında onların canlarını alırım”, dedi. Padişah bu haberi işitip, başını yerden kaldırıp dedi: Böyle... dünyadan geçtim diye, feryat edip ciğerini bağrını kan edip söylediğidir:

(...)

Ondan sonra padişah hatimlerle sohbete başladı. Hak Teala kudretiyle büyük hatunundan iki oğlu oldu. Küçük hatunundan bir oğlu, bir kızı oldu. Padişah... mutluydu, sevinç geldi... (...)

Bundan sonra eve gelip kırk gece kırk gündüz toy temaşa ettiler... oğlanlara at koydular. Küçük hatununun oğlunun adını Hemra koydu, kızın adını Gülcemile koydu. Büyük hatununun oğlunun adını ...Ur koydu. Diğer oğlunun adını Hürşid koydu.

(...)Oğlanları on dört yaşına ulaştı. Ondan sonra padişah bunların tedbirini alayım deyip Çin Maçın şehrine gönderdi (...) (Urmançı 2007-2: 57-59).

S. Thompson’un Motif İndex’inde Olan Motifler

P230. Ebeveynler ve çocuklar **TBM-57.1**

P233. Baba ve oğul **TBM-57.2**

S.Thompson’un Motif İndex’inde Olmayan Motifler

P230.7. *Babanın çocuğa ad vermesi* **TBM-57.3**

P230.8. *Anne ve babanın çocuğunun müjdesini alınca mal, mülk dağıtması, toy düzenlemesi* **TBM-57.4**

P230.20.2. *Erkek çocuğu olmayan baba* **TBM-57-5**

P230.20.2.1. *Babaya şartlı çocuk bağışlanması* **TBM-57-6**

P233.14.5. *Babanın oğlunu koruması* **TBM-57-7**

Değerlendirme: Türk destanlarında sık rastlanan çocuksuz zengin baba motifiyle başlayan destanda baba, erkek çocuğunun yokluğundan dolayı üzüntü duymaktadır. Babaya şartlı çocuk verilmesi motifiyse, Allah’ın takdirine razı olmamanın anlamını ortaya koymaya yöneliktir. Şart, çocukların on dört yaşında ölmesidir. Kudretli zengin baba, çocuklarının müjdesini alınca, toy düzenleyip kutlama yapmaktadır. Bu da babanın yerine getirdiği, çocukla ilgili görevlerinden biridir. Bu şekilde baba, hem gücünü göstermekte hem de çocukları için şükretmek amacıyla bu ritüelleri gerçekleştirmektedir. Babanın çocuk üzerindeki koruma fonksiyonu, çocuklarını ölümden kurtarmak isteyen babanın onları Çin’e göndermesi şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Baba Motifi: TBM-58

Hemra onları görüp binlerce sadaka verdiğinde, hepsi, fakir, fukarayla gözlerini açarak dua ettiler. (...) Hak Teala fakirlerin duasını kabul etti. Fakirlerin dua bereketine onlara uzun ömür bağışladı. (...)Kasım'ı gönderdiler padişaha, giden oğlanların geliyor dediği:

Ey, sultanım, arzum işit!

Can ile cananın geldi,

Çin Maçın şehrine giden,

Kervanın geldi.

Açıldı bir gonca gülün,

Bahçeye geldi bülbülün,

Tanrı halletti müşkülün,

Tükenmez müşkülün geldi(...)

Padişah bu haberi işitip, mutlu oldu... Hediyeler ihsanlar verdi. Daha sonra padişah... türlü saz, kaval, zurnalar ile davullar çaldırıp, oyunlar oynatıp oğlanlarını karşılamış, onlara toy düzenleyip onlarla kucaklaşarak, görüşmüş,(...)

Daha sonra, padişah kırk gün toy temaşa etti. Açları doyurdular, hayır dua ettiler (Urmançı 2007-2: 61-63).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğul **TBM-58.1**

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.8. *Anne ve babanın çocuğunun müjdesini alınca mal, mülk dağıtması, toy düzenlemesi* **TBM-58.2**

P230.8.1. *Çocuklara ömür bağışlandığı için babanın sevinmesi* **TBM-58.3**

P230.8.2. *Babaya müjdecî gitmesi* **TBM-58.4**

Değerlendirme: Destanın başında şartlı bağışlanan çocuklara ömür verilmesi, baba tarafından kutlanmaktadır. Burada da baba, çocuklarıyla ilgili müjdeyi toy düzenlemek, kurban kesmek ve mal dağıtmak gibi ritüellerle kutlamaktadır. Bu motif, destanlarda babanın yerine getirdiği bir sorumluluktur. Çocukları için şükretme ve etrafını da bu mutluluğa ortak etme, dolayısıyla mutluluğun sadakasının dağıtılması, bu versiyonda da yer almaktadır.

Baba Motifi: TBM-59

Hüsrev padişah, bu düşü yordurduktan sonra, Bülbülcöye'yi alıp dönmek için iki oğlunu gönderir. (...)

Bundan sonra Hüsrev padişahın iki oğlu babalarının yanına dönerler. Hemra'nın bulduğu kuşu da alırlar. Hüsrev, Hemra hakkında soru sorunca bilmez gibi davranıp: "Bizi eziyete gönderdiğin yetmedi mi, onu da mı gönderdin? derler. (...)

Padişah halkı toplar, Bülbülcöye hallerinin nasıl olduğunu, ağabeylerinin Hemra'yı nasıl öldürüp kuyuya attığını söyler. Padişah “Hemra'yı hangi kuyuya attınız, bulup getirin!” diye bütün ülkeden asker toplayıp ağabeyleri rehber edip aramaya gönderdi (Urmançı 2007-2: 65-73).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğul TBM-59.1

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P233.12.5.1 *Babanın rüyada gördüğü kuşu bulmak için oğullarını görevlendirmesi* TBM-59.2

P233.14.6.*Babanın oğlunu aratması* TBM-59.3

P233.18. *Oğulların babaya yalan söylemesi* TBM-59.4

Değerlendirme: Baba, çocuklarını zor bir işle görevlendirmektedir. Genelde çocuklar babadan görev için onay alırken, burada babanın çocukları göreve göndermesi söz konusudur. Destanda kardeşler arası anlaşmazlıktan dolayı, küçük kardeşin ölüme terk edilmesi ve babanın da bu konuda kandırılması söz konusudur. Bu motif Tatarlarda Yusuf Kitabı, Başkurtlarda da Kıssa'yı Yusuf isimli destanda da geçmektedir. Babaya çocukları tarafından yalan söylenmektedir. Ancak burada babanın çocuklarını uğrunda göreve gönderdiği kuş, Kıssa'yı Yusuf destanında kurdun fonsiyonunu yerine getirmekte, babaya söylenen yalan ortaya çıkmaktadır. Baba da oğlunun bulunması için arama başlatmaktadır. Babanın çocuğundan vazgeçmemesi, ona sahip çıkması söz konusudur. Babanın oğlunu aratması, çocuğuna verdiği değer göstergesidir.

Anne, Baba Motifi: TAM-24, TBM-60

Bundan sonra Hemra, eline saz alıp, halkla ve ana babasıyla türkü yoluyla vedalaşır.

Hüsrev padişah, toy yapıp Hemra'yı Hurluga ile evlendirir ve onlar bahtlı günler geçirirler (Urmançı 2007-2: 79).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P230. Ebeveynler ve çocuklar TAM-24.1,TBM-60.1

P233. Baba ve oğul TBM-60.2

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.4.2. *Çocuğun anne ve babadan ayrılması* TAM-24.2, TBM-60.3

P233.15. *Babanın oğlunun yuvasını kurması* TBM-60.4

Değerlendirme: Motif, destan kahramanının anne ve babasıyla vedalaşması, onların hayır duasını alıp helalleşmeleri üzerine kurulmuştur. Anne ve baba ile veda, onların rızasını almak anlamına gelmektedir. Ayrıca baba, yine çocuk üzerindeki yuva kurma görevini, onlara düğün yaparak yerine getirmektedir.

2.4. Yazılı Destanlarda Anne ve Baba Motifi

2.4.1. Yusuf Kitabı

Destanın Özeti:

Yusuf, gördüğü rüyayı babası Yakup peygamber'e anlatmakta ve yorumlatmaktadır. Rüyası ve babasının kendisine beslediği sevgiden dolayı, Yusuf, kardeşleri tarafından tuzağa düşürülmektedir. Kardeşleri Yusuf'u önce kuyuya atmakta, sonra da köle tüccarına satmaktadırlar. Bu şekilde, Yusuf'un Mısır'a yolculuğu başlamaktadır. Mısır padişahına evlatlık olan Yusuf, padişahın karısının kendisine beslediği aşk yüzünden zindana atılmaktadır. Destanın sonunda esaretten kurtulan Yusuf, Mısır'a padişah olmakta, böylece gördüğü rüya gerçekleşmektedir. Kardeşleriyle bir araya gelen Yusuf, onları affedip babasına kavuşmaktadır. Kendisine âşık olan, üvey annesi Züleyha ile de evlenmektedir.

Baba Motifi: TBM-61

(...)Babası, küçüklüğünde göz değmesin diye yüzüne örtü yapıp örtmüş. İnsanlar ona hayran kalıp âşık oluyorlarmış. Yusuf'un saçını uzatmasına izin vermiş, örtüye büründürmüş. Ziyetle süsleyip kendi elleriyle on iki örtüye sokmuş babası. (...)

Bir vakit Yusuf düş görür, düşünü babasına söyler:

-Babacığım ben bir düş gördüm, düşte bana on yıldız secde etti.

Babası Yusuf'a şunu söyler:

- Yusuf evladım, bu düşü diğer kardeşlerine söyleme. Ben senin için en sevdiğim oğlum derim, diğer kardeşlerin bilmesinler bu düşünü. Eğer onlar benim seni böyle sevdiğimi bilirlerse, kıskanırlar. Kıskançlıktan ne de olsa zarar vermeye çalışırlar. Bu rüyayı ben şöyle yorumyorum:

- Sen diğer kardeşlerinden daha büyük olacaksın. İşte on kardeşin sana secde ediyorlar, senin önüne dizilip duruyorlar. Arslanın kaburgasını kıran güçlü ağabeyin de, dilde usta olan ozan ağabeyin de, atla herkesi geçen hızlı ağabeyin de, yırtıcıları öldüren okçu ağabeyin de, at üstünde usta olan ağabeyin de, kendileri hangi yanlarıyla senden üstün olursa olsunlar, kıskanıyorlar seni. Sen kimseye bu rüyayı söyleme (Urmançı 2007-2: 81).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğul TBM-61.1

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.20.3. Peygamber baba TBM-61.2

P233.12.7.1. *Babanın en küçük oğlunu daha fazla sevmesi* TBM-61.3

P233.12.8. *Babanın oğlunun rüyasını yorumlaması* TBM-61.4

P233.12.11. *Babanın oğluna nasihatte bulunması* TBM-61.5

P233.14.5. *Babanın oğlunu koruması* TBM-61.6

Değerlendirme: Bu destandaki baba motifinde babanın çocuklarına yaklaşımı, onun toplumdaki statüsünün çocuk üzerinde etkilerinin ne olduğu işlenmektedir. Babanın peygamber olması, çocuğunun rüyasını yorumlayabilmek gibi özelliklerinin bulunması, destan kahramanı Yusuf'un hayatını etkilemektedir. Çocuğun gördüğü rüya, baba tarafından yorumlanarak, geleceği ile ilgili bilgiler verilmektedir. Tıpkı burada olduğu gibi, destanlardaki babaların özellikleri, maddi güçleri, toplumdaki statüleri çocuğun hayatını ve geleceğini olumlu veya olumsuz anlamda etkilemektedir. Baba sayesinde Yusuf, geleceğinden haberdar olmaktadır. Ayrıca babanın, rüyası ile ilgili oğluna nasihatte bulunması da onu korumak ve kardeşler arasında kıskançılığa engel olmak istemesinden kaynaklanmaktadır. Ancak babanın, çocukları arasında ayırım yapması, yani küçük oğlun fazla sevilmesi üzerine yorumlanan rüya, kardeşler arasında kıskançılığa ve aralarının açılmasına neden olmaktadır. Babanın çocuklarına yaklaşımı da destan kahramanının hayatını etkilemektedir. Burada durumdan olumsuz etkilenen, babanın sevdiği küçük oğludur. Görüldüğü üzere olumlu tipteki babanın da çocuğuna dolaylı yoldan zarar vermesi, yaşayacağı tehlikelere sebep olması söz konusudur.

Baba Motifi: TBM-62

- Biz babamıza şöyle cevap veririz: Uçan bir kargayı öldürelim ve onun kanını Yusuf'un gömleğine boyayalım. Dönünce babamıza Yusuf'u kurt yedi, biz ava gitmiştik, uzağa gitmiştik, yırtıcı hayvanlar gelip yemişler, deriz. (...)

Döndüğümüzde Yusuf'u kurt yiyip gitmiş, işte sadece yırtık gömleği kalmış, diye haber vermişler.

Yakup çok ağlamış:

-Yok benim çocuğumu yiyen kurdu getirin. O neden benim çocuğumu yediğini diliyle söylesin, demiş.

Bundan sonra çocuklar tekrar kıra gitmişler. Yolda giden günahsız bir kurdu tutup işte bu kurt Yusuf'u yemiş diyerek babalarının karşısına getirmişler.

Yakup kurda bakıp sormaya başlamış:

Yakup söyler: - Yusuf'umu nasıl yedin,

Gömleğini yırtmadın, bütün koydun?

Nasıl Allah'tan korkmadın?

Peygamberi mahrum mahzun koydun şimdi.

Kurt dile gelmiş:

Söyler: - Yusuf'unu ben görmedim,

Ve nerede olduğunu ben bilmedim.

Bundan sonra babaları:

- Bu kurt da dertli benim gibi yavrusunu kaybetmiş. Götürün onu nereden aldıysanız oraya. (...)

Oğulları kurdu götürmüşler. Kurt da yoluna çocuğunu aramaya gitmiş.

Yakup her gün, her gece Yusuf'u hakkında ağlayıp sızlıyormuş. Gözleri körleşmiş oğlunun hasretinden, görmez olmuş, iyice yaşlanmış (Urmançı 2007- : 83-85).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. *Baba ve oğul* TBM-62.1

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.12.2. *Babanın kandırılması* TBM-62.2

P233.14.7. *Babanın oğlunun acısıyla kör olması* TBM-62.3

P233.14.8. *Babanın kurtla konuşması* TBM-62.4

P233.18. *Oğulun babaya yalan söylemesi* TBM-62.5

Değerlendirme: Buradaki baba motifinde, babanın çocukları tarafından kandırılması ve çocukların babaya yalan söylemesi işlenmektedir. Küçük oğlunun başına gelenler, babadan gizlenmekte, hatta buna sebep olan büyük kardeşler babaya yalan söylenmektedir. Çocuğun babaya saygısı, ona itaati gibi sorumlulukları düşünüldüğünde, burada babayı çocukların kandırması, baba-oğul ve aile ilişkisine aykırıdır. Babanın çocuk üzerinde lider ve söz sahibi olması, ayrıca kutsallığı bu durumun doğru kabul edilmemesinin nedenidir. Babanın kurtla konuşması, olağanüstü bir durumdur. Ancak babanın peygamber olması, kendisinin olağanüstü yeteneklere sahip olmasını da beraberinde getirmektedir. Buradaki baba motifinde de babanın statüsü ve özellikleri, onun çocukları üzerindeki fonksiyonlarını yerine getirmesinde yardımcı olmaktadır. Çocuğunu kurtarmak isteyen baba, bu şekilde kendisine söylenen yalanı boşa çıkartmaktadır. Bu yetenekleri ve özellikleri baba, evladını korumak ve kurtarmak için kullanmaktadır. Motifte çocuğu arama, kurtarma için, babanın olağanüstü yeteneklerini sergilemesi söz konusudur. Babanın evlat acısıyla kör olması da babanın çocuğuna verdiği değer in göstergesidir.

Anne Motifi: TAM-25

Yusufların köyünden geçerken mezarlığa gelmişler.

Deve ,Yusuf'un anasının kabri yanından geçiyormuş. Yusuf'un eli ayağı bağlanıvermiş. Anasının mezarı üstünde ağlayıp oraya düşüp kalmış. Kervancılar dönüp bakmadan uzun yol gitmişler. Yusuf anasının mezarı üstünde çok ağlamış, bahtsızlığı hakkında konuşmuş (Urmançı 2007-2:85-87).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul TAM-25.1

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.5.2. *Çocuğun annesinin mezarını bulması* TAM-25.2

P231.1.2. *Oğulun ölen annesine hâlini anlatması* TAM-25.3

Değerlendirme: Anne ve çocuk motifinde, annenin çocuk üzerindeki duygusal etkilerine ve çocuğun annesizlikte yaşadıklarına vurgu yapılmaktadır. Destan kahramanının annesinin mezarını bulması ve ona hâlini söylemesi, anne sevgisinin, anneye sığınmanın göstergesidir. Anne, destan metinlerinde çocuk üzerinde koruma, onu tehlikelerden uzak tutma gibi fonksiyonlarıyla ön plana çıkmaktadır. Ancak burada annenin sağ olmaması, çocuğun tehlikeye düştüğünde, perişan olduğunu, bunu engelleyecek birinin olmadığını göstermektedir. Bundan dolayı, anneye bir özlem ve hâlini anlatma, zor anında annenin mezarına sığınma söz konusudur.

Baba Motifi: TBM-63

Günlerden bir gün padişah Züleyha'yı karşısına çağırır:

-Kızım sana ne oldu? Sen günden güne eriyor, soluyorsun, yüzün sarardı.

Gözlerin kederli bakmaya başladı, diye sorar babası Züleyha'ya.

Züleyha'nın babası onun her sözünü, her dileğini yerine getirmiş, onun hakkında kaygılanmış. Züleyha ona bir yıllık sırrını söylemek zorunda kalmış.

- Senin dizine başımı koyup daldığımda, bundan bir yıl önce, düşümde çok güzel bir yiğit görmüştüm. O, Mısır padişahı Yusuf'um dedi. Bir yıl geçtikten sonra, ben aynı düşü gördüm, babacığım. Her vakit o göz önümde, hiçbir iş yapamıyorum. Senin tek kızınım, gönder beni Mısır ülkesine, diye babasına arz etti.

Babası der:

- Kızım, kervanla üç aylık yol. Oraya nasıl gitmek gerek? Pek çok zorlukla karşılaşsın?

Yine de Züleyha çok arzu edip isteyince, onu cariyeleri, hizmetkarları, köleleri ile mallar yükleyip kervanla Mısır ülkesine yolcu eder (Urmançı: 2007-2: 89).

S. Thomson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P234. Baba ve kız TBM-63.1

S. Thomson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P234.5.1. *Babanın evlenen kızına mal ve hizmetçi vermesi* TBM-63.2

P234.6. *Kız babasının damada onay vermesi* TBM-63.3

Değerlendirme: Baba motifinde, babanın kız çocuğu üzerindeki damadı onaylama ve yuva kurma fonksiyonlarını yerine getirmesi söz konusudur. Kız çocuğunun evliliğinde baba,

baş faktördür. Onun onay vermesi ile kızın evliliği gerçekleşmektedir. Burada da kızının sevgisine sahip çıkan, olumlu baba tipi görülmektedir. Kızının derdine çare olarak, onu istediği damada vermeye razı olmaktadır. Bunun üzerine de gerekli ihtiyaçları karşılayıp onu, damadın yurduna göndermektedir. İdil-Ural destanlarındaki, olumsuz tipteki kız babasının aksine, kızının sevgisine ve sevdiğine saygı gösteren ve onun mutluluğu için uğraşan babalar da mevcuttur. Burada babanın onayı ve kızının yuva kurma aşamasında ona destek olması, babanın evlilikte, yerine getirmesi gereken sorumluluklardır. Saray çevresinden olan kız çocuğunun evlenirken ihtiyaçları hizmetçi, para vb. şeylerdir. Babanın kız ve erkek çocuğu için ortak olan ihtiyaçları karşılama fonksiyonunun içeriği görüldüğü üzere farklıdır. Erkek çocuk, baba tarafından at, silah vb. eşyalarla savaşa hazırlanırken, kız da hizmetçi, mal vb. şeylerle evlilik için hazırlanmaktadır. Bu da destan metinlerinde kız ve erkek çocuğuna biçilen rollerin farklı olduğunu göstermektedir.

Anne Motifi: TAM-26

Züleyha padişaha:

- Erkek çocuğumuz yok. Bu çocuk hayatımıza güzellik getirir, der.(...)

Padişah da Züleyha'nın sözünden çıkmaz bu nedenle Yusuf, padişahla Züleyha'nın erkek çocuğu olur.

Günler geçer, Yusuf büyür. Güzel bir yiğit olur. Onun güzelliğine hayran olmayan kişi kalmaz. Kendi evlatlığı olduğuna bakmadan Züleyha Yusuf'a âşık olur. Düşünde gördüğü yiğidi tanır, gece gündüz onu düşünür (Urmançı: 2007-2: 91).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P282. Üvey anne TAM-26.1

P282.3. Üvey oğluna âşık üvey anne TAM-26.2

Değerlendirme: Buradaki anne motifi, İdil-Ural destanlarında, destanın Tatar ve Başkurt varyantlarında görülmektedir. Onun dışında yer almamaktadır. Ancak Türk dünyası destanlarına bakıldığında, bu motif, *Ebulgaz Bahadır Han'ın Şecere-i Terâkime adlı eserinde anlatıldığına göre, Oğuznâme'nin "Buğrahan'ın han olduğunun zikri" adlı bölümünde* (Juruyev 2017: 56) de yer almaktadır. Orada da Buğrahan'ın eşi, üvey oğlu Kuzu Tegin'e âşık olup iftira atmaktadır. Bu durum, destan kahramanının aşması gereken bir sınavdır. Üvey anne üzerinden destan kahramanının gücü ve namusu sınanmaktadır.

Anne Motifi: TAM-27

Züleyha Yusuf'u kucaklamak ister, onun yanına yedi kapıyı kapatıp girmiştir.
Yusuf der:

- Sen benim anamsın. Kendi doğurduğun anam olmasan da, anam sayılırsın. Nasıl anama âşık olayım da sevgi besleyeyim? Ben seni sadece ana olarak sevebilirim.

- Sen karşılık vermez misin? Ben senin için yıllardır yanıyorum. Benim yüreğimi anlamak istemez misin?, diyerek Züleyha Yusuf' a sarılmaya başlar.

Kucaklayayım derken Yusuf kaçır. Kaçmasın diye Züleyha ardından koşar. (...) Yusuf'un eteğine tutunur. Yiğidi çekince gömleği yırtılır. Yusuf kaçır kurtulur. Bundan sonra Züleyha çok kinlenir:

- Tamam ben sana yapacağımı biliyorum! Sana anlatırım kim olduğumu, der.

Kocası dönünce şu haberi ona söyler:

- İşte biz evlatlık aldık. O bana aşk sözleri söylemeye başladı. Ben odamda otururken odama girip beni kucaklamaya başladı. Onunla tartışırken yakası yırtıldı.

Padişah çok sinirlenir:

- O nasıl evlatlık olup da benim karıma edepsizlik eder? Ben onu cezalandırırım, der (Urmançı 2007-2: 91-93).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P282. Üvey anne TAM-27.1

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P282.3.1. *Analığın evlatlığına iftira atması* TAM-27.2

Değerlendirme: Üvey anne motifinde, üvey annenin evlatlığına iftira atması işlenmektedir. Destan kahramanı bu süreçte anne tarafından zorlanmakta, bundan ancak iradesi ve namusuyla kurtulabilmektedir. Destan kahramanı üvey anne üzerinden sınava tabî tutulmaktadır. Bu sınavı geçtiğinde, sağlam ahlaklı olduğu kanıtladığında, kendisi Mısır ülkesine padişah olacaktır. Burada destan kahramanının gösterdiği irade, ileride onun hayatını olumlu yönde etkileyecektir.

Anne Motifi: TAM-28

Bir zaman Yusuf padişah at üstünde sarayın önünden geçiyormuş. Sağ elinde kamçısı. Züleyha, Yusuf'un karşısına çıkıp yolunda bekliyormuş. Ağlayıp gözleri körelmeye başlamış, iyi de görmüyor. Çökmüş yüzü, narsuzlaşmış. Yusuf'a aşkından yaşlanmış Züleyha. (...)

Yusuf bir fikre gelmiş.

- Züleyha ben seni anlıyorum böyle ateşler içinde sen sadece doğru sevgiyle dayanabiliyorsun, böyle sevebiliyorsun. Ben senin bütün azaplarını alıyorum, sevgini kabul ediyorum, demiş.

Sonra Züleyha ile evlenmeye razı olmuş. Züleyha sevinir, içindeki kaygılar biter. Günden güne yüzündeki sarılığı eksilir (Urmançı 2007-2: 95-97).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P282. Üvey anne TAM-28.1

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P282.3.2. *Analığın üzüntüden kör olması* TAM-28.2

P282.3.3. *Çocuğun analığıyla evlenmesi* TAM-28.3

Değerlendirme: Buradaki üvey anne motifinde, üvey annenin evlatlığına beslediği aşktan dolayı üzüntüden kör olması işlenmektedir. Bu durum tıpkı Yusuf gibi, Züleyha için de bir sınavdır. Yusuf'a âşık olmak, onun kaderidir. Bu uğurda sabırlı olması, aşkından vazgeçmemesi ve çektiği acılar, sonunda onun aşkına kavuşmasını sağlamaktadır. Yusuf, üvey annesi sayesinde namusunu kanıtlamakta, Züleyha da aşk yolunda çektiği acılarla, aşkını göstermektedir. Tüm bu sınavların sonucunda âşıklar, mutluluğa kavuşmaktadırlar. Züleyha rüyada gördüğü aşkına, Yusuf da rüyada gördüğü hükümdarlığa erişmektedir.

Baba Motifi: TBM-64

- Tamam, başka zaman İbni Emin'i de alıp gelin, babanıza selam söyleyin, der Yusuf.

Bunu dönüp babasına söyleyince sürekli oğlu sağdır diye ümitlenerek yaşayan baba, bu sözleri söyleyen kişi Yusuf değil mi ki, diye şüphelenmeye başlamış. (...)

Altın, İbni Emin'in torbasından çıkınca, onu cezaya çaptırmış gibi yanına alır. Babalarına yazı gönderir. “*İbni Emin güvenilir elde. Mümkünse kendiniz gelin*”. Ağabeylerine:

- Başka zaman babanızı da getirin diyerek göndermiş.

(...) İkinci kez gidişlerinde babalarını da Dine'yi de alıp giderler. On kardeşi onun önünde secde ederler. O vakit Yusuf örtüsünü açar.

- İşte ne zamandır babamın gördüğü düş gerçek çıktı. On kardeşim benim önümde secde ettiler, demiş.

Sonra ihtiyar Yakup oğlunu kucaklayıp ağlayarak yeniden görmeye başlar (Urmançı 2007-2: 97-99).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. *Baba ve oğul* TBM-64.1

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P233.12.11. *Oğulun babaya mektup göndermesi* TBM-64.2

P233.14.7.1. *Babanın oğlunun sevinciyle gözlerinin açılması* TBM-64.3

P233.14.9. *Babanın öldü bildiği oğlunun yaşadığına ümitlenmesi* TBM-64.4

Değerlendirme: Baba ve oğul motifinde babanın oğluyla ilgili beslediği ümitlerinin gerçekleşmesi söz konusudur. Evlat acısı çeken baba, oğlunun yaşadığına ümitlenerek ondan vazgeçmemektedir. Yakup peygamber, bu şekilde oğlunun sevgisiyle sınanmaktadır. Bu uğurda çektiği acıların neticesinde, oğluna kavuşmaktadır. Oğlunun

üzüntüsüyle kaybettiği gözlerine de kavuşmaktadır. Destanda aile ilişkileri üzerinden, aile fertlerinin sınanması söz konusudur. Yakup peygamber oğluna beslediği sevgisiyle, Yusuf analığı üzerinden namusuyla, Züleyha üvey evladı üzerinden aşkıyla sınanmaktadır. Aile fertleri bu sınav neticesinde, başarılı olup destanın sonunda istediklerine kavuşmaktadırlar.

2.4.2. Hikayet-i İsa Oğlu Amet

Destanın Özeti:

Destan, İsa Oğlu Amet'in hayatı ve yaşadığı maceralar üzerine kurulmuştur. Canıbek Han'ın hanımı kız çocuğu dünyaya getirince, han ölüm emrini vermektedir. Kızın Birdebek ağabeyi kızı kaçırmaktadır. Canıbek Han, İsa Oğlu Amet'i de kaçırılan kız çocuğunun arkasından vazifelendirmektedir. Destanın ilerleyen olaylarında han, kızını Mingel Bey'in oğlu Timur'a vermek isteyince, Amet ile han kızı birlikte kaçmaktadır. Amet ile han kızının bir oğlu olur ve yaklaşan düşman yüzünden onu kaderine terk ederler. Destanın sonunda bu çocuk Salcı olarak anılmakta ve kendisini tanıtmaktadır.

Anne, Baba Motifi: TAM-29, TBM-65

(...)Bir gün han söyledi:

- Ey hanım! Ben avdan dönene kadar çocuk dünyaya gelir. Eğer kız çocuk olursa öldür! Eğer erkek çocuk olursa, güneyden sevdiğin birini müjdecî olarak gönder! Eğer kız olup öldürmezsen, seni öldürürüm, dedi.

Han ava gittikten sonra Taydulı Hanım, Tanrı Teala'nın fermanıyla bir kız doğurdu.

Kızını öldürmedi, büyük oğlu Birdibek'e gönderdi. Büyük oğlu Bidibek kızı evlatlık aldı. (...)

Han saraya geldi, Taydulı Hanım karşıladı. Han ok attı, bacağa geldi.

Hanım dokuz sultanın anasıydı. Oğulları sinirlenip babalarına söylediler:

-Oğlan gerekiyorsa, dokuz oğlun var, sadece bir kızını neden çok görüyorsun, dediler.

Bundan sonra han, sinirlenip kızı öldürmeye adam gönderdi.

Taydulı'nın iki atı vardı. Birinin adı Aşıkça, diğerinin adı Tubıkçak idi. Bu iki atı kuşandırıp kızı kaçırsın diye adam gönderdi.

Birdibek'e haber geldi kızı alıp kaçtı. Çerkez'e gidip yer tuttu.

Canıbek Han'ın bu işine halkın gönlü razı olmadı:

-Oğlanlarını kovmaya başladı, diyorlardı.

Han halkın gönlünün razı olmadığını öğrenip bir gün dedi ki:

-Kim benim oğlumu getirirse, kızımı ona veririm, dedi.

Orada İsa oğlu Amet dedi:

-Ey Hanım! Emrederseniz, ben getiririm, dedi.

Han dedi:

-Peki, öyle olsun! (Urmançı 2007-2: 101).

S.Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P232. Anne ve kız TAM-29.1

P233. Baba ve oğul TBM-65.1

P234. Baba ve kız TBM-65.2

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.17.2. *Baba avdayken çocuğunun doğması* TBM-65.3

P232.3. *Annenin kızını koruması* TAM-29.2

P233.19. *Babaya oğulların kızması* TBM-65.4

P234.3.2.4. *Babanın, kızının ölüm emrini vermesi* TBM-65.5

P234.3.6. *Babanın kızını kurtarmaya çalışmaması, başkasından beklemesi* TBM-65.6

P234.3.6.1 *Babanın oğlunu getirene kızını vaat etmesi* TBM-65.7

P234.3.6.2. *Babanın kız erkek ayırımı yapması ve kızını hor görmesi* TBM-65.8

P234.6.4. *Kız babasının damat seçmesi* TBM-65.9

Değerlendirme: Buradaki baba motifi kız ve erkek çocuklara sahip olması nedeniyle çeşitli olaylarla bütünleşmektedir. İlk olarak babanın avdayken çocuğun doğması işlenmektedir. Türk destanlarında bu motif oldukça yaygındır. Destanlarda baba olacak olan kişi, çocuğun doğumunu avda beklemekte, kendisine müjdeci av ortamında gelmektedir. Bu destanda da baba uzaktayken çocuğunun dünyaya gelmesi, destandaki olayların zeminini oluşturmaktadır. Buradaki baba, çocuğun kız olması durumunda, daha doğmadan ölüm emrini vermektedir. Olumsuz baba tipinin yer aldığı motiflerde, kızın değersiz olması, evilikte rızasının alınmaması, buradaki gibi ölüm emrinin verilmesi gibi durumlar söz konudur. Olumsuz baba tipi için kız çocuğunun değeri, söz hakkı yoktur. Ancak kız çocuğuna anne ve kardeşleri sahip çıkmaktadır. Buradaki olumlu tipteki anne, kızını babasına karşı ölümden korumaktadır. Ayrıca oğulları da babaya karşı gelerek, anneye sahip çıkmaktadırlar. Aile ilişkisinde, oğulların, babaya karşı anneyi savunması, oğulun babaya itaat etmesi, sözünü dinlemesi gibi motiflerin, olumsuz baba tipinde geçerli olmadığı göstermektedir. Olumsuz tipteki ebevenlere karşı, çocuk saygı göstermemekte ve karşılarında yer almaktadırlar. Çocuğun anne ve babaya karşı tavırlarında, ebevenlerin olumlu ve olumsuz karakterleri etkili olmaktadır. Türk kültüründe kadın, savaşçı ve yiğit olarak tanımlanmakta ve erkek gibi toplum içerisinde söz sahibi olmaktadır. Dede Korkut'ta da kadın toplum için önemli ve değerlidir. Ancak burada buna aykırı bir durum vardır; Arap kültüründen etkilenme bu değer yargısındaki değişikliğin sebebi olabilir.

Babanın oğlunu getirene kızını vaat etmesi de kız çocuğunun değersiz ve gözden çıkarılabilecek bir evlat olarak görüldüğüne örnektir.

Anne ve Baba Motifi: TAM-30, TBM-66

Amet büyük dağın başında oturuyordu. Kız önce görüp dedi:

- Birkaç kişi geliyor, dost olmaz, düşman olacak, dedi.

Bir zaman geçti, Amet kendisi gördü:

- Alaçın Alav'dır, handan gelen düşmanmış, dedi.

O vakit oğlan doğmuştu. Beşiğiyle gidemedi. Bir ağaç dalına astılar.

Koyunun kuyruk yağını oğlanın ağzına sürdü, Tanrı'ya verdi (Urmançı 2007-2: 105).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P230. Ebeveynler ve çocuklar TAM-30.1, TBM-66.1

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.21. *Anne ve babanın oğlunu ağaç dalına beşiğiyle asıp hayatını kurtarması* TAM-30.2, TBM-66.2

Değerlendirme: Anne ve baba motifinde, çocuğun hayatını kurtarmak amacıyla ebeveynler tarafından erk edilmesi işlenmektedir. Olumlu tipteki anne ve babanın, çocuğun hayatta kalmasını sağlamak temel görevidir. Destan kahramanı, anne ve babası sayesinde hayatta kalmaktadır.

2.4.3. Tahir İle Zühre (1. Versiyon)

Destanın Özeti:

Zengin padişahın çocuksuzluk çekmesi ve kızı olduğu takdirde kızını vezirin oğluna verme şartıyla kendisine çocuk bağışlanmasından sonra, bu şartların fertleri olan Tahir ile Zühre, belli yaşa gelinceye kadar birlikte okula gitmekte ve birbirlerine âşık olmaktadır. Bu durum padişahın kulağına da ulaşmakta ve padişah da iki âşığı gözüyle görmektedir. Bunun üzerine söz verdiği şekilde âşıkları evlendirmek istemektedir. Fakat eşi buna razı olmayıp kocasının fikrini değiştirmektedir. Bunun üzerine Zühre'nin babası, iki âşığı ayırmaktadır. Destanın sonunda da Tahir'i öldürmektedir. Zühre de sevdiğinin acısıyla dua edip hayatını kaybetmektedir. Destan, iki âşığın ölümüyle ve padişahın pişmanlığıyla son bulmaktadır. İki âşığa mezar hazırlanmakta ve aralarını açan Arap isimli köle de aralarına gömülmektedir. Orada da iki âşığın kavuşmasına engel olunmaktadır.

Baba Motifi: TBM-67

(...) Eski zamanda bir ulu ve meşhur padişah vardı. Malı, hazinesi ve askeri pek çoktu, bunca saltanatlıkla dünyada hiçbir şeye ihtiyacı yoktu. Lakin

dünyada ne kız ne de oğlan çocuğu vardı. Bu sebeble gönlüne biraz kaygı ve sıkıntı gelirdi. (...)

Devriş koynundan bir elma çıkarıp dualar okuyup üfleyerek ve tırnakla elmanın tam ortasından bölerek yarısını padişaha yarısını vezire bölüp dedi:

- Ey padişahım, bir çocuğun olacak. Eğer kız olursa adını Zühre koyasın.

Ondan sonra vezire dedi:

- Sen de işte,, şu şekilde yap, inşallahü Tealâ bir çocuğun olur. Eğer erkek olursa ismini Tahir koy ve bunları birbirinden ayırmadan, ikisini bir yerde eğitip büyütün ve bunlar büyüüp balığ olduklarında Allahüteâ'nın fermanıyla kızını Tahir'e ver, dedi. Eğer birbirlerinden ayırırsanız başlarına Ferhâd ile Şirîn, Leyla ile Mecnun (...) başlarına gelenler gibi acayip hâller gelerek kıyamate kadar dillerde hikâye olup söylenir dedi (Urmançı 2007-2: 109-101).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P230. Ebeveynler ve çocuklar TBM-67.1

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.20.1 Çocuksuz zengin baba TBM-67.2

P230.20.2.1. Babaya şartlı çocuk bağışlanması TBM-67.3

Değerlendirme: Buradaki baba motifinde, zengin babanın çocuksuz olması ve şartlı olarak kendisine çocuk bağışlanması işlenmektedir. Babanın, maddi durumu, toplumdaki statüsü çocuğun hayatında etkili olduğu gibi, çocuklu veya çocuksuz olmak da babanın statüsünü belirlemektedir. Dede Korkut'un Dirse Han Oğlu Boğaç Han boyunda olduğu gibi, bir çocuk sahibi olmak diğer kişilere karşı üstünlük sağlar. Bu destan açısından düşünüldüğünde, çocuğun kız veya erkek olması, padişah daha doğrusu onun statüsü bakımından farklılık arz etmemektedir. Burada zengin kız babası, gücü ve kudretiyle, hem çocuğu üzerinde hem de etrafına karşı yetkili ve söz sahibidir. Bu durum destandaki olayların temelini oluşturmaktadır. Baba olması, çocuğuyla ilgili evlilik fonksiyonunu yerine getirmesine bağlanmaktadır. Baba, bu şartı yerine getirmediği için evladı hayatını kaybedecektir.

Anne, Baba Motifi: TAM-31, TBM-68

Ondan sonra han, düşünceye dalarak kızımı Tahir'e versem gerek deyip düğünün faydasını bildirerek, hanıma bakıp dedi:

Bir fikir kılsam gerektir, halkın toplasam gerektir.

Kızımı verip Tahir'e düğünün yapsam gerektir.

Altın saray yaptırıp, cevher ile bezetip,

Oyuncular oynatıp, düğünün yapsam gerektir.

Altın evler kurdurup, halkım toplasam gerektir.

İpek atlas yaydırıp, düğünün yapsam gerektir.

(...)

Vadem günü gelmiştir, yeme günü gelmiştir.

Can kızımın toyunu görme günüm gelmiştir.
El-kıssa, hanım handan bu sözleri işitip, sözüne razı olmayınca, hana bakıp dedi ki:
-Fikrine gönlüm koymam, sözüne kulak açmam,
Böyle düğünler yapmana hiç de razı olmam,
Hanlar başı olsan da, kızın meselesini bilmezsin.
(...)
Vezir kişiye kız veren, bu nasıl kötülüktür.
Vezir kişiye kız veren işitmedim, görmedim,
Kızım verip Tahir'e, hanım olup gittiğim.
El-kıssa, han, hanımdan bu sözleri işitip, hanımın gönlünün olmadığını anladı ve hanımına bakıp dedi:
"Ben, kendi gözümlle görmeyince bu Arab'ın sözüne inanmam" demiş.(...)
Padişah yerinden kalkıp hiçbir şeye bakmadan doğru bahçeye giderek, uzak bir yerden bunları seyr ve temaşa kılıp gözledi (Urmançı 2007-2: 121-123).

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P232. Anne ve kız TAM-31.1

P234. Baba ve kız TBM-68.1

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P232.1.1. *Annenin kızının evliliğine karşı çıkması* TAM-31.2

P234.6.5. *Babanın kızını sevdiğiyle evlendirmek istemesi* TBM-68.2

P234.6.6. *Babanın kızı ile sevdiğini gözetlemesi* TBM-68.3

Değerlendirme: Buradaki anne ve baba motifinde, olumsuz anne ve önce olumlu daha sonra olumsuzu dönüşen baba tipi birlikte yer almaktadır. Babanın kızı için verdiği sözü yerine getirmek istemesi ve âşıkları gözetlemesi, babanın kızının evliliği için ön hazırlıktır. Ancak burada annenin olumsuz tavır sergilemesi, kızın hayatını olumsuz etkilemektedir. Baba, kızını burada sevdiğine vermek istemektedir. Aşk destanlarında babanın olumsuz tavrı ve sözünden dönmesi, âşıkların ayrılmasının nedenidir. Ancak burada âşıklara karşı çıkan kişi annedir. Bu şekilde destanda iki âşığın ayrılığına sebep olacak ortam oluşmaktadır. Annenin kızın evliliğinde olumsuz tavır sergilemesi, destanlarda çok sık görülmemektedir. Bu konuda baba, daha ön plandadır.

Anne, Baba Motifi: TAM-32, TBM-69

(...)Bunların birbirlerine hakiki muhabbeti olduğunu anlayıp, evvelki vadesine göre:

- Zühre'yi Tahir'e vermem gerek, dedi ve sarayına gelip düğün için hazırlıklara başladı. Ama Zühre'nin anası hanım, padişahın düşüncesini sezip buna karşı bir hile aramaya başladı. (...)

- Ey kocakarı, benim Zühre'yi Tahir'e vermeye hiç gönlüm yoktur. Çünkü benim kızım padişah kızıdır, şehzadelere layıktır ve bu Tahir vezir oğludur. Sen bir ilaç yap, padişahın Tahir'den gönlü soğusun, vermekten vazgeçsin, deyip, kocakarıya pek niyaz edip, yüz altın verdi. Eğer bu güzel işi yaparsan, bin altın daha veririm, dedi.

(...)Sihir torbasını yanına alarak padişahı soğutmak için biraz sihir söyledi.

Ondan sonra yeni bir mezardan toprak alıp, efsunlayıp üfleyerek, Zühre'nin anasına getirip verdi ve dedi ki:

- Ey hanım, bu toprağı şerbet içine koyup içersen çok iyilik görürsün, dedi, hanım da bu toprağı alıp, "tamam kocakarı" diyerek bir zaman sakladı. Bir gün padişah şerbet istedi, hanım da hemen okunmuş toprağı karıştırarak padişaha sundu.

Hanın da çok susamış vaktiydi, şöyle böyle bakmadan şerbeti içti. O an padişahın gönlünde nefret ve soğukluk peyda oldu. Derhal, Tahir saraydan çıksın deyip, Tahir'i Zühre'den ayırdı. Başka bir eve yerleştirip vadesini bozdu (Urmançı 2007-2: 127).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P232. Anne ve kız TAM-32.1

P234. Baba ve kız TBM-69.1

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P232.1.1. *Annenin kızının evliliğine karşı çıkması* TAM-32.2

P232.1.2. *Annenin hileyle kızını sevdiğinden ayırması* TAM-32.3

P234.3.1. *Babanın kızının evliliğine karşı çıkması* TBM-69.2

P234.3.3. *Kız babasının verdiği sözü bozması* TBM-69.3

P234.6.5. *Babanın kızını sevdiğiyle evlendirmek istemesi* TBM-69.4

Değerlendirme: Buradaki anne ve baba motifinde de babanın kızının evliliğine olumlu yaklaşımı annenin ise olumsuz tavrı işlenmektedir. Anne yaptığı büyü ile babayı evlilikten soğutmakta ve çocukların hayatını olumsuz etilemektedir. Baba da evlilikte söz sahibi olduğu için iki âşığı birbirinden ayırmaktadır. Tahir ile Zühre destanının bu versiyonunda dolaylı yoldan âşıkları ayıran olumsuz anne tipidir.

Baba Motifi: TBM-70

Bundan üzerine vezirler ayağa kalkıp padişahın Tahir'i bağışlamasını dilediler. Bunların dileğini kabul edip:

- Kanını size bağışladım, lakin bu şehirde durmasın Merdin şehrine gönderilerek hapsedilsin, dedi. Ve eğer bu şehre geldiğini işitirsem, aman vermez öldürürüm, deyip yemin etti. (...)

(...) Padişah, Tahir'in savaştan el çektiğini gördükten sonra, onun önüne gelip söyledi:

- Ey yemek ve tuz hakkını bilmez hain çocuk, bu askeri haksız yere neden kırdın? Seni kendi evladım gibi büyütmemin karşılığında yaptığın iyilik bu mu? Beni halkın diline dolayıp küçük düşürdün. Biraz sabretsen Zühre'yi verirdim. Çabuk elini uzat, bağlan, dedi. (...)

Daha sonra padişah dileklerini kabul edip bir sal yapmalarını emretti. (...)

Padişah Tahir'in ayağına bağlar bağlatıp ellerini arkaya koydurup yine bağlattı ve o saldaki sandığa koydurup Şat suyuna bırakıp saldırdı (Urmançi 2007-2: 131-153).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P234. Baba ve kız TBM-70.1

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P234.3.2.1. *Babanın, kızının sevdiğini sürgüne göndermesi* TBM-70.2

P234.3.2.2. *Babanın, kızının sevdiğini sandığa koyup suya attırması* TBM-70.3

P234.3.2.3. *Babanın, kızının sevdiğinin canını bağışlaması* TBM-70.4

Değerlendirme: Buradaki baba motifinde, kız babasının iki âşığı ayırmasının yanı sıra, kızının sevdiğini öldürtebilecekken canını bağışlaması fakat ona farklı cezalar vermesi dile getirilmektedir. Baba, destanın başındaki statüsünü, çocuğunun hayatını olumsuz etkilemek için kullanmaktadır. Destan kahramanını öldürmeyen baba, onu sürgüne göndererek ve sandığa koyup nehre attararak, kızından uzaklaştırmaktadır. Bu destanda da babanın onayı olmadan iki âşık yanyana gelememektedir. Baba, kızının hayatında söz ve yetki sahibidir. Annenin büyüyle de olsa kızının ve sevdiğinin hayatını olumsuz etkilemektedir.

Baba Motifi: TBM-71

Zühre Tahir'e çok niyaz ederek söyledi ki:

- Ey benim hakikatli yârim, âşığım Tâhircan, bizim hükmümüz ve erkimiz kendi elimizde değildir. Babamız beni filan oğluyla nikahlayıp büyük düğün yapmıştır.

Lakin bizim gönlümüz sizden başkasına meyilli değildir (Urmançi 2007-2: 167).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P234. Baba ve kız TBM-71.1

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P234.3.4.1. *Babanın kızını sevmediğine vermesi* TBM-71.2

Değerlendirme: Buradaki olumsuz baba tipinde, babanın kızın hayatındaki yetkisi anlatılmaktadır. Evlilikte, kız çocuğu söz sahibi değildir. Özellikle olumsuz baba

tipinin yer aldığı destanlarda, söz sahibi babadır ve burada olduğu gibi kızın düşüncelerini önemsemeksizin, kızını kendi istediği kişiyle evlendirme yetkisi bulunmaktadır. Bu durum destanlarda kız çocuğuna verilen değeri ve toplumda evliliğin kimin onayı ve izni ile gerçekleştiğini göstermektedir. Olumsuz baba, çocuklarının duygu ve düşüncelerine önem vermeyen, babalık fonksiyonlarını kendi çıkarları doğrultusunda gerçekleştiren ebeveynidir. Bu destan da olumsuz baba tipi üzerine oluşmaktadır.

Anne, Baba Motifi: TAM-33, TBM-72

Han, Tahir'i getirtip cellada emir verip çabuk bu hain çocuğun başını kesin, diğerlerine ibret olsun, dedi. (...)

Padişah da bir kuluna Tahir'in teninden kesip getirmesini buyurdu. Köle hemen kesip getirdi. Padişah pişirip Zühre'ye yedirilmesini emretti. (...)

Zühre Sultan ağlayıp Tahir'in gövdesini kucaklayıp öpüp: "İlahi, bu saatte benim canımı al", diyerek üç kez gül açar gibi açılıp ruhunu teslim etti ve şehit oldu. Bunlar padişah sözünde durmadığı için oldu. Akıllı adamlara büyük ibrettir.

(...) Padişah Zühre'yi vermediğine çok pişman oldu. Ama ne fayda, çömlek kırılınca olan iş oldu (Urmançı 2007-2: 151-177).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P230. Ebeveynler ve çocuklar TAM-33.1, TBM-72.1

P234. Baba ve kız TBM-72.2

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.4.3. Babanın ve annenin sevdiğinden ayırdığı evladın ölmesi TAM-33.2, TBM-72.3

P234.3.2. Babanın, kızının sevdiğinin ölüm emrini vermesi TBM-72.4

P234.3.5. Babanın kızına yaptığı kötülükten pişmanlık duyması TBM-72.5

Değerlendirme: Buradaki motifte, kız babasının, kızının sevdiğini öldürmesi işlenmektedir. Padişah, iki kez canını bağışladığı Tahir, üçüncü kez karşısına çıktığında ölüm emrini vermektedir. Böylece kızını sevdiğinden tamamen ayıran babanın kendi kızı da ölmektedir. Padişahın, eşinin sözüne uyarak kendisine çocuğun şartlı verildiğini unutması, çocuğu şartı yerine getirmeyip sevdiğinden ayırdığı için kaybetmesi söz konusudur. Diğer aşk destanlarından farklı olarak, bu versiyonda baba pişmanlık duyar ancak iş işten geçmiştir. Bu versiyonda babanın olumlu tipten olumsuz tipe dönüşmesinde anne, yani bir kadın etkilidir.

2.4.4. Tahir ile Zühre (2. Versiyon)

Destanın Özeti:

Destanın bu versiyonunda da padişah ve vezire, birbirleriyle evlendirilmek şartıyla çocuk verilmektedir. Ancak padişah, çocuklar yetişkin çağa gelince sözünü bozarak iki âşığı ayırmaktadır. Daha sonra da Zühre'nin Karaçumak isimli âşığının dolduruşuyla, Tahir'i öldürmektedir. Bunun üzüntüsüyle Zühre de hayatını kaybetmektedir. Ölen iki âşığa kininden dolayı padişah, kızının öldürdüğü Karaçumak'ı da aralarına gömdürerek iki âşığı mezarda da ayırmaktadır.

Baba Motifi: TBM-73

Günlerden bir gün padişah çok üzüлp düşünürken cariyesine: “Bugün benim yanıma filan vezirimden başka kimsenin girmesine izin vermeyin!” demiş ve fikir deryasına dalıp çocuğu olmayışına ağlaya ağlaya bitkin düşmüş (Urmançı 2007-2: 181).

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P230. Ebeveynler ve çocuklar TBM-73.1

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P230.20.1 *Çocuksuz zengin baba* TBM-73.2

Değerlendirme: Buradaki çocuksuz baba motifi 1. versiyon ile aynı özellikleri taşımaktadır.

Baba Motifi: TBM-74

(...) ağaç arasından yeşil cübbeli, büyük ak abalı eline yeşil dayak almış, ak sakallı, kıvırlı suretli, nur yüzlü bir ihtiyar gelip çıktı ve bunlara selam verdikten sonra, kesesinden iki kırmızı elma çıkarıp ikisine verip: “Bu elmanın yarısını kendiniz yiyin, yarısını hanımlarınız yesin, AllahüTeâla şahımıza bir kız çocuk, vezire bir erkek çocuk verir, bunlar büyüyünce padişah kızını vezirin oğluna vermeli!” demiş ve kaybolmuş (Urmançı 2007-2: 181).

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P230. Ebeveynler ve çocuklar TBM-74.1

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P230.20.2.1. *Babaya şartlı çocuk bağışlanması* TBM-74.2

Değerlendirme: Bu versiyondaki şartlı çocuk müjdesi ve elma motifi 1. versiyon ile aynıdır.

Baba Motifi: TBM-75

Böylece onlar 14 yaşına gelince padişah: “Şimdi bunlar iyice büyüdüler, birbirine namahrem oldular” diyerek mektepten aldı, Can Tahir ile Can Zühre’yi görüştürmez oldu. (...)

Zühre’nin günden güne kapanıp sararmaya başladığını babası görünce: “Kızıma güzel hava gerek” diyerek deniz güzel bir bahçe içine güzel bir saray yaptırıp, Zühre’yi cariyeleri ile oraya yerleştirip anası ile ablasını da Zühre’nin yanına koydu. (...)

Bunun üzerine padişah çok sinirlenmiş bir sandık yaptırıp bir yerine delik açtırmış ve Tahir’i bu sandığa koyup suya bırakmış (Urmançı 2007-2: 183).

S. Thompson’un Motif Index’inde Olan Motifler

P234. Baba ve kız TBM-75.1

S. Thompson’un Motif Index’inde Olmayan Motifler

P234.3.1.1. *Babanın kızının sevdiğiyle görüşmesine engel olması* TBM-75.2

P234.5.2. *Babanın kızı için saray yaptırtması* TBM-75.3

Değerlendirme: Buradaki baba motifinde, babanın destanın başında, kendisine verilen şartı yerine getrimemesi işlenmektedir. Çocuklar on dört yaşına girdiklerinde, yetişkin oldular diyerek kız babası, çocukları ayırmaktadır. Hemra ile Hurluga destanında da on dört yaşında çocukların ölmeleri şartının getirilmesi, destanlardaki formülistik sayılar arasındaki benzerliği ortaya koymaktadır. Babanın şartı yerine getirmemesine ve âşıkları birbirinden ayırmasına destanın ilk versiyonunda bu duruma anne, neden olurken bu versiyonda baba, kendi iradesiyle âşıkların görüşmesine engel olmaktadır. Âşıkların kaderini değiştirecek olayların ilk halkası da bu şekilde gerçekleşmektedir. Baba, kızının sevdiğine karşı merhametsiz bir tavır takınırken, kızına karşı şefkatle yaklaşmakta, onun için saray yaptırmaktadır.

Baba Motifi: TBM-76

(...) Karaçumak, Tahir’in döndüğünü sezmiş ve bahçede gizlenip Tahir’in Zühre’nin yanına geldiğini görünce padişaha gidip söylemiş.

Tahir’i tutup zindana kapamışlar. Ertesi gün padişah bütün şehir halkını toplatıp meydana getirip Tahir’in başını vurdurmuş. (...)

Bunu işitince Zühre takati kalmayıp sarayından çıkıp meydana girmiş ve koşup Tahir’i kucaklayıp ağlayarak babasına öfke sözlerini söyleyip canını teslim etmiş. (...) Padişah, Tahir’e kinlenip Tahir ile Zühre’nin arasına Karaçumak’ı gömdürmüş. Tahir ile Zühre’nin mezarları üstünde ikisi birmiş gibi gül bitip ikisi birleşmişler. Karaçumak’ın mezarı üstünde diken çıkıp iki gülün arasına yerleşmiş (Urmançı 2007-2: 187-189).

S. Thompson’un Motif Index’inde Olan Motifler

P234. Baba ve kız TBM-76.1

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P234.3.2. *Babanın, kızının sevdiğinin ölüm emrini vermesi* TBM-76.2

P234.3.11. *Kız babasının evladının ölümüne sebep olması* TBM-76.3

P234.3.12. *Babanın kızı ile sevdiği arasına düşmanını gömdürmesi* TBM-76.4

Değerlendirme: Baba motifinde kız babasının kızının ve sevdiğinin sonunu hazırlaması işlenmektedir. Baba, destanın ilk versiyonunda pişmanlık duyarken burada, çocuklara karşı kinini sürdürmekte ve iki âşığı mezarda dahi ayırmaktadır. İki âşığın arasına, Zühre'nin zorla evlendiği ve öldürdüğü Karaçumak'ı gömdürerek, mezarda da kavuşmalarına engel olmaktadır. Destanın bu versiyonunda da iki âşığın ayrılmasında ve destanın mutsuz sonla bitmesinde temel faktör, olumsuz baba tipidir.

2.4.5. Tahir ile Zühre (3. Versiyon)

Destanın Özeti:

Destanın bu versiyonunda da padişahın kızı, vezirin oğlu dünyaya gelince evlendirmek için babalar sözleşmektedirler. Ancak daha sonra Tahir'in babası olan vezir, hayatını kaybetmektedir. Bunun üzerine Zühre'yi, başka bir vezirin oğluna, Karaçumak'a vermektedir. Tahir, sözlüsünün başkasına verildiğini öğrenince, gizlice Zühre ile görüşmektedir. Padişaha bu durumu Karaçumak haber vererek, iki âşığı birbirinden ayırmaktadır. Padişah önce sürgün edip, sonra sandığa koyup nehre atarak Tahir'i uzaklaştırmaya çalışmaktadır. Üçüncü aşamada padişah, Tahir'i öldürmektedir. Zühre de bu acıyla Karaçumak'ı öldürüp intihar etmektedir. İki âşığın arasına Karaçumak'ı gömdükleri için, iki âşığın üzerinde biten güller, kavuşamamaktadır.

Baba Motifi: TBM-77

(...) "Müjde padişahım!" diye seslendi.

Padişah dedi: "Ne müjdesidir?" Vezir dedi: "Ey padişahım hanımın çocuk doğurdu." Padişah dedi: "Erkek çocuk mu yoksa kız çocuk mu?" vezir dedi: "Kız çocuktur" dedi. Padişah sordu: "Adı nedir?" Vezir dedi: "Adına Zühre dediler!"

O sohbette bir vezir vardı. O vezir söyledi: "Benim hanımım oğlan doğurdu, adı Tahir'dir" dedi. O padişah ile vezir dosttu. Padişah söyledi: "Git, oğlunu al gel! İkisi aynı evde kalsınlar, birbirleriyle dost olsunlar!" dedi. O vezir gidip oğlunu getirdi. İkisi aynı yerde oynadılar, aynı mektebe gittiler. Günlerden bir gün, Allahuteâ'nın buyruğu ile Tahir'in babası olan vezir öldü. Bir başka vezir daha vardı. Onun bir oğlu vardı. Adı Karaçumak idi. Zühre'yi ona verdiler (Urmançı 2007-2: 191).

S. Thomson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğul TBM-77.1

P234. Baba ve kız TBM-77.2

S. Thomson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P233.12.3.1. *Erkek çocuk babasının ölmesi* TBM-77.3

P234.3.4.1. *Babanın kızını sevmeye vermesi* TBM-77.4

P234.3.10. *Kız babasının çocukları birlikte büyümesi* TBM-77.5

Değerlendirme: Buradaki baba motifinde de, babaların, çocuklar dünyaya geldiklerinde, diğer versiyonlardaki gibi söz kesmeleri söz konusudur. Kız babası, çocukların birlikte büyümesini istemektedir. Bu şekilde iki âşığın kaderleri de birleştirilmektedir. Ancak erkek çocuğunun babası vefat edince, iki âşığın kaderi de değişmektedir. Çünkü baba, erkek çocuğu için destek ve toplumda statü anlamına gelmektedir. Yetim kalan destan kahramanı, kız babası tarafından horlanmakta ve çeşitli zorluklara sürüklenmektedir. Bundan dolayı erkek çocuğunun babasız kalması, onun hayatını olumsuz şekilde etkilemekte, Zühre de başka vezirin oğluna verilmektedir. Babanın statüsü ve varlığı, çocuğun evlilik hayatında büyük önem arz etmektedir. Tıpkı burada olduğu gibi, babanın statüsüyle destan kahramanının hayatı olumlu, yokluğu ile de olumsuz etkilenmektedir.

Baba Motifi: TBM-78

Tahir gelince Zühre söyledi: “Ey Tahir sen benim kardeşim değil misin? Tahir söyledi: “Hayır, senin baban ilen benim babamın şartı varmış. Şimdi, babam öldüğü için seni Karamuç’a vermişler.” (...)

Karamuç, Zühre’yi izleyip gelip babasına söyledi: “Ey baba, Zühre gece gündüz Tahir ile yatıyor, bana selamet ver”, dedi. Vezir gidip bu sözü padişaha söyledi. Padişah sinirlenip söyledi: “Gelin Tahir’i alıp getirin!” vezirler Tahir’i getirdiler. (...) Padişah, Tahir’i öldürmek için sandığa koyup gönderdi, suya bıraktı (Urmançı 2007-2: 191).

S. Thomson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P234. Baba ve kız TBM-78.1

S. Thomson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P233.12.3.1. *Erkek çocuk babasının ölmesi* TBM-78.2

P234.3.2.2. *Babanın, kızının sevdiğini sandığa koyup suya attırması* TBM-78.3

P234.3.3. *Kız babasının verdiği sözü bozması* TBM-78.4

Değerlendirme: Bu versiyondaki baba motifinde de, kız babasının sözünü bozması, erkek çocuğunun babasının ölmesine bağlanmaktadır. Bu motifler, 1. versiyon ile aynıdır.

Baba Motifi: TBM-79

“Gidip o sandığı getirin!” dedi. Dadılar sandığı alıp getirdiler.

Sandık ağırdır, içinde mal vardır diye kız babasına gönderdiğinde babası söyledi: “Bu sandığın içinden her ne çıkarsa kızımın olsun!” dedi. Kız sandığı açıp baktığında içinden güzel, zifa, padişah gibi, yüzü ay gibi bir yiğit çıktı.

Kız bu yiğidi görünce gayri ihtiyari âşık oldu, aklı gitti. Dadıları Tahir’in yüzüne gül suyu serpererek uyandırdılar.

Aklı başına gelince kız, Tahir’i babasına gönderdi. Babası da âşık oldu. Sonra padişah söyledi: “Kızıma bu yiğitle nikâh kılıyorum” diye gönderdi. Kız söyledi: “Evet, kabul ediyorum” dedi. Canla ve başla padişah kızı Tahir’le nikâhladı (Urmançı 2007-2: 193-195).

S. Thomson’un Motif Index’inde Olan Motifler

P234. Baba ve kız TBM-79.1

S. Thomson’un Motif Index’inde Olmayan Motifler

P234.6.2. Kız babasının damat seçmesi TBM-79.2

P234.6.5. Babanın kızını sevdiğiyle evlendirmek istemesi TBM-79.3

Değerlendirme: Bu versiyondaki baba ve kız motifinde, kız, görür görmez âşık olduğu kişiyi babasına göndererek onun onayını almak istemektedir. Babanın onayı, kız için önemlidir. Kızın evliliğinde sadece kızın değil, babanın da damadı beğenmesi, onaylaması, evliliğin temelini oluşturmaktadır. Olumlu ve olumsuz her iki baba tipinde de, baba onayı, çocuğun evliliğinde önem arz etmektedir.

Baba Motifi: TBM-80

(...) Tahir’i alıp giderken bir baktı, Tahir padişahın yüzünü görmek istedi, cellatlara söyledi: “Beni babam katına götürün!” dedi. Padişah yanına götürdüklerinde, Tahir söyledi:

(...)

Padişah bu beyti Tahir’den işitince cellatlara söyledi: “Parçalayın, her parçasını bir ağaca asın!” dedi. Cellatlar Tahir’i öldürdü, şehit oldu. Her bir parçasını ayrı bir ağaca astılar.

Zühre cellatların birini öldürdü. Padişah söyledi: “Yanıma gönderin!”, dedi. Zühre padişahın katına çıktı. Zühre yeniden söyledi:

(...)

Babam, yok sizde Müslümanlık hey,

Katar katar kervanlar hey,

Katarlar, şeyh geçer hey,

Pazarda et mi tükendi hey?

Babam Tahir’in etini ister hey.

(...) Tahir senden başka yar alırsam bıçağa kesileyim, diye yemin etmişti. O sebepten Zühre Karaçumak’ı ve kendini öldürdü. (...)

Daha sonra padişah söyledi: “Kendi oğlum gibi büyüyen, kendim öldürdüm”, diyerek çok üzüldü ve öldü (Urmançı 2007-2: 199-201).

S. Thompson’un Motif Index’inde Olan Motifler

P234. Baba ve kız TBM-80.1

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P234.3.2. *Babanın, kızının sevdiğinin ölüm emrini vermesi* TBM-80.2

P234.3.5. *Babanın kızına yaptığı kötülükten pişmanlık duyması* TBM-80.3

P234.3.11. *Kız babasının evladının ölümüne sebep olması* TBM-80.4

Değerlendirme: Buradaki baba ve kız motifinde de diğer versiyonlarla ortaklık söz konusudur.

2.4.6. Leyla ile Mecnun

Destanın Özeti:

Kays'ın babasının çocuk özlemi çekmesi ve Kays'ın dünyaya gelmesinden sonra Kays ve Leyla gittikleri mektepte tanışıp birbirlerine âşık olmaktadır. Ancak bu iki âşığın, hâlleri herkesin diline dolanınca, Leyla'nın babası da bu hâli öğrenip kızını okuldan almaktadır. Böylece iki âşık birbirinden ayrılmaktadır. Kays'ın babası, Leyla'yı istetmekte, ancak Leyla'nın babası Kays'ı deli, divane diye hor gördüğü için kızını vermemekte ve Leyla'yı ailesi, İbni Selim isimli başka birine vermektedir. Ancak Leyla, Kays'a aşkından dolayı bu kişiye eş olmamaktadır. Kays da Leyla'ya aşkından, Mecnûn olarak kendini çöllere atmaktadır. Destan, birbirlerinin aşkından vazgeçmeyen âşıkların ölümüyle son bulmaktadır. Önce Leyla aşk acısıyla hastalanıp ölmekte, Mecnûn da onun acısıyla hayatını kaybetmektedir.

Baba Motifi: TAM-34, TBM-81

(...) Her kim gelse, yedirip içirip, ona develer kurban edip izzet ve ikram ederdi. Cümle kabile halkı bunun nimetiyle doyup, her kimin maslahatıysa, hatrını bulurdu. Mal ve mülkü, toprağı çok olup, cihanda hiçbir şeye ihtiyacı yoktu.

Lakin uzun zamadır çocuğu olmadığından hasret çekip ciğeri yanardı. “Gönlü mübarek bir kişi dua bereketiyle Hak Teâla bana bir çocuk verse, cihanda beni bir oğulla mutlu etse “ diye malını hak yolunda saçardı. (...)

Bir gün Hak Teâla rahmetiyle hanımı hamile kaldı. Vakti yetip ay paresi gibi hilal kaşlı bir oğlan dünyaya geldi, ana babasının gözleri aydın olmuştu, Hakk'a çok şükredip koyunlar ve develer kurban ettiler, bunları fakirlere dağıttılar. Nice günler düğünler, bayramlar yaptılar. Çocuğun adını Kays koydular, ekmek ve nimetle yetiştirmeye başladılar. Esen yelden de güneşten de sakınıp, nazar gelmesin diye alına elif çizdiler. (...)

Bir süre geçip yedi yaşına girdi, her şeyi anlatmaya başladı. Babası ilim ve hüner öğretip cahil kalmasın diye... (...)

Mübarek bir vakitte ziyafetler verip dua niyazla Kays'ı o hocaya verdiler (Urmançı 2007-2: 203).

S. Thomson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P230. Ebeveynler ve çocuklar TAM-34.1, TBM-81.1

P233. Baba ve oğul TBM-81.2

S. Thomson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P230.8. *Anne, babanın çocuğunun müjdesini alınca mal, mülk dağıtması, toy düzenlemesi* TAM-34.2, TBM-81.3

P230.20.1 *Çocuksuz zengin baba* TBM-81.4

P233.12. *Babanın oğlunu yetiştirmesi ve eğitmesi* TBM-81.5

P233.12.1. *Babanın oğlunu mektebe göndermesi* TBM-81.6

Değerlendirme: Buradaki anne ve baba motifinde de zengin ama çocuksuz baba motifi vardır. Mal, mülk sahibi ebeveyn için dünyadaki en kıymetli şey, çocuk sahibi olabilmektir. Çünkü çocuk, anne ve babanın varisi, soyunun devamıdır. Bundan dolayı anne ve baba, ona sahip olabilmek için, mallarını, zenginliklerinin bu uğurda harcamaktadırlar. Destan metinleri, genellikle bu baba motifiyle başlamaktadır. Çocuk sahibi olduktan sonra da anne ve babanın bu mutluluğu paylaşmak için gerçekleştirdikleri ritüeller bulunmaktadır. Bunların başında mal, mülk dağıtma, toy düzenleme, bu ritüellerin başında gelmektedir. Bu destandaki olumlu baba, çocuk üzerindeki eğitime ve yetiştirme fonksiyonlarını da yerine getirmektedir. Onu kendisi eğittiği gibi, ayrıca mektebe de göndererek eğitim almasını sağlamaktadır. Erkek çocuğun eğitiminden baba sorumludur.

Baba Motifi: TBM-82

Onların aşkı herkesin diline düştü, halk birbirine anlatmaya başladı, ortada destan oldu.

Evet, Leyla'nın babasına ar geldi ve bir daha mektebe göndermedi. (...)

Arap kablesi katı olduğundan Leyla'nın babası kızını çadırdan dışarı çıkarmayıp Mecnûn'dan hep saklıyordu (Urmançı 2007-2: 205-207).

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P234. Baba ve kız TBM-82.1

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P234.3.1.1. *Babanın kızının sevdiğiyle görüşmesine engel olması* TBM-82.2

P234.3.13. *Babanın kızını okula göndermeyerek cezalandırması* TBM-82.3

Değerlendirme: Bu destandaki baba ve kız motifinde, babanın kızına ve hayatına yönelik olumsuz tavırları işlenmektedir. Kız çocuğu babanın onayı olmadan evlenememekte veya sevdiği insanla bir araya gelememektedir. Burada kızın gizli yaptığı davranış ve hakkında çıkan dedikodular, geleneksel toplumda baba için utanç olarak kabul edilmektedir. Bundan dolayı baba, kızını sevdiğinden ayıracak tutum ve davranışlar sergilemekte, kızının eğitimine son vermekte, kızın sevdiğini görmesini engellemektedir. Dolayısıyla, Leyla ile Mecnûn destanı da olumsuz tipteki kız babasının bu tavrı üzerine kurulmuştur.

Baba Motifi: TBM-83

Zavallının hâli perişan diye ahvalini beyan edince babası oğlunun böyle aşka tutulduğunu duyup gözlerinden kan revân olup bir zaman sonra buna ağlamakla çare bulunmaz, erkenden bir çere bulmak için kabilesinin ulularını yanına toplamış, hepsi bir yerde toplanıp bu derdin çaresi için birbirine danışmışlar. Sonunda söz bir yere getirip şunu münasip gördüler ki gidip Kays için Leyla'yı babasından isteyecekler (Urmançı 2007-2: 209).

S. Thomson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğul **TBM-83.1**

S. Thomson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P233.15.1. *Babanın oğluna sevdiği kızı istemesi* **TBM-83.2**

Değerlendirme: Buradaki baba ve oğul motifinde, erkek çocuğunun babasının oğlunun mutlu olması yolunda babalık fonksiyonlarını olumlu olarak kullanması işlenmektedir. Olumlu tipteki baba, oğlunun istekleri doğrultusunda ve onun hayatındaki acıları sonlandıracak şekilde davranmaktadır. Çözüm odaklı hareket eden baba, tamamen oğlunun yararına, üzerine düşen görevi yerine getirmektedir.

Baba Motifi: TBM-84

(...) Leylâ'nın babası:

- Sözünüz pek güzel. Lakin kızımız pek küçüktür. Şimdi boşverelim. Vakti gelince sizden başka kimse aramayız, demiş.

- Başım üstüne, deyince bunlarda dediler ki özür bahane etmek bize lazım değildir. Buraya gelmişken, nikâh yapalım. Sonra ne zaman dersiniz, o vakit alırız. Ve ne kadar başlık isterseniz veririz. Sizden mal esirgemeyiz dediklerinde Leylâ'nın babası çaresiz:

- Sözün doğrusu odur ki oğlunuz divane derviş bir adam. Zaman zaman kabilemiz etrafında türlü türlü beyitler söyleyip inler, Arap halkını rüsva eder. Eğer siz oğlunuzu iyileştirip düzeltirseniz, o vakit sizden kız değil, canımı esirgemem (Urmançı 2007-2: 211).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P234. Baba ve kız **TBM-84.1**

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P234.3.1. *Babanın kızının evliliğine karşı çıkması* TBM-84.2

P234.3.4. *Kız babasının kızının sevdiğini hor görmesi* TBM-84.3

Değerlendirme: Buradaki baba ve kız motifinde, kız babasının, çocuğu üzerindeki yetki ve söz sahibi oluşu işlenmektedir. Burada baba, kızının duygularını önemsemeyerek kendi düşünceleri doğrultusunda, damat adayıyla ilgili karar vermektedir. Babanın hor gördüğü, divâne olarak adlandırdığı damat adayı, kabul edilmemektedir. Kıza fikri sorulmadan, babanın kızının evliliği hakkındaki görüşü ve tavrı önem arz etmektedir. Bundan dolayı da olumsuz baba, evliliğin gerçekleşmesinde engeldir.

Baba Motifi: TBM-85

Bazıları babasına dediler ki onu Kabe'ye götürüp bir dua edilse ümit olabilir. Mecnun'un anası bunu makul görüp o yıl hacca niyet ederek bütün hazırlıkları yaptı. Kays'ı deveye bindirip Kabe'ye revan oldular. Gittiklerinde babası oğlunun elinden tutup onu Kabe'ye getirerek:

- Oğlum, burada ne dua edersek o kabuldür. Mekke-yi Mükerremin örtüsüne tutunup Huda'dan derman isteyip sevda-yı aşkı başımdan alıp beni eski hâlime döndür, diye dilek dile, dedi.

O vakit Mecnun "aşk" sözünü işitince aceleyle Kabe'nin perdesine yapışarak:
- Yarabbi, derde düşar olup kapına geldim. Merhametinden benim duamı kabul et! Yarabbi! Beni sevda-yı aşktan soğutup cananımdan ayırmak isterler. İlahi! Aşk derdimi günden güne arttır, ömrümü bu aşkla ahir eyle, diye niyaz eyledi.

Babası bu hâli görünce artık çare kalmadı diyerek birlikte geri döndü (Urmançı 2007-2: 211-213).

S. Thomson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P233. *Baba ve oğul* TBM-85.1

S. Thomson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P236.8. *Babaya itaatsizlik, baba sözünün dinlenilmemesi* TBM-85.2

P233.15.2. *Babanın oğlunu aşktan vazgeçirmek istemesi* TBM-85.2

Değerlendirme: Baba, oğlunun aşkına çare bulamayınca, onu aşktan vazgeçirmek istemekte; çocuk üzerindeki etkisini bu yönde kullanmaya çalışmaktadır. kullanarak onu içinde bulunduğu aşktan kurtarmak istemesi anlatılmaktadır. Aslında bunu yapmak istemesinin nedeni, onun acı çekmesine, harap olmasına engel olmaktır yani olumludur. Ancak âşık oğul tarafından bu kabul edilmemektedir. O, içine düştüğü durumdan memnun olduğu için, babasının isteğini geri çevirmektedir. Burada baba sözünü, isteğini geri

çevirmek de söz konusudur. Görüldüğü üzere babanın da çocuk üzerinde çaresiz kaldığı, onu vazgeçiremediği durumlar bulunmaktadır.

Baba Motifi: TBM-86

Leyla'nın kabilesinden bazı münafıklar Leyla'nın babasına söylerler:

- Kabilemizin namusu kalmadı. Her gün gelip edepsizlik ediyor. Bu sevdadan kurtulmalı, dediler. Leyla'nın babası Mecnûn'u utanıp öldürme kararı aldı ve Mecnûn gelince kabilesine onu öldürme emrini verdi (Urmançı 2007-2: 213).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P234. **Baba ve kız TBM-86.1**

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P234.3.2. *Babanın, kızının sevdiğinin ölüm emrini vermesi* **TBM-86.2**

P234.3.17. *Babanın kızının âşık olmasından utanması* **TBM-86.3**

Değerlendirme: Baba ve kız motifinde, babanın kendi onayı dışında gerçekleşen aşktan utanması ve tedbirler alması işlenmektedir. Kız babası, bu destanda da âşıkların kavuşmasında ve yuva kurmasında engel teşkil etmektedir. Toplumda ahlaksızlık olarak değerlendirilen olayların sonunda, baba, bu duruma çare olarak, kızının sevdiğinin ölüm emrini vermektedir. Kız babası, kızının duygularının aksine davranış sergileyerek, onları ölümle ayırmayı hedeflemektedir. Dolayısıyla, olumsuz kız babası, hem kızının hem de onun sevdiğinin hayatını olumsuz etkileyebilmektedir.

Baba Motifi: TBM-87

(...)Toprağa bulanmış. Babası oğlunu bu halde görünce, ağlayarak yanına geldi:

- Ey benim gözümün nuru, gönlümün mutluluğu, bu senin sevdan ne tükenmez sevdadır, dediğinde Mecnun babasının ayağına düşüp özür dileyerek:

- Ey benim hayatıma sebep olan atam, azizim! Nice zamandır hizmetinizden uzak kaldım. Ama benim bunda zerre kadar suçum yoktur. Aşk padişahı beni kendine kul edip aklımı alarak divane etmiş, çöllere salmıştır. Şu halde onun hükmü altındayım. İtaatinden başka şeye kudretim yok. Sen iyilik ederek yeteneksizliğimi affet, diyerek sözünü tamamladı. Babası ah ederek:

- Oğlum, seni bu halde böylece bırakıp nasıl gideyim? Anana nasıl cevap vereyim? Daima hasretinden ağlayıp divane olmaktadır. Lütfedip sözümü tutup bu sevdadan geç! Seni ananın yanına alıp döneyim. Ümittir ki derdine bir çare buluruz, dedi. Mecnun bu sözleri işitince:

- Ey benim ömrümün sermayesi babam! Ömrünüz uzun ve devletiniz daim olsun! Benim derdimin dermanı için nice hazineler sarf ettin. Lakin bu aşk yarası giderilmez. Ve ben bu derde kendi irademle tutulmadım, belki Hakk'ın iradesi böyledir. Evet Kerem edip beni kendi hâlime bırakıp kendi yolunuza gidiniz, diye sözünü tamamladı.

Biçare babası bu sözleri işitince yeniden ağlamaya başladı. Mecnun bu hali görünce, babayla oğul bir zaman ağladılar. Sonunda babası ne yapıp edip Mecnun'u kabilesine alıp döndü (Urmançi 2007-2: 215).

S. Thomson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P233. *Baba ve oğul* TBM-87.1

S. Thomson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P230.12. *Babaya saygı gösterilmesi* TBM-87.2

P233.14.11. *Babanın oğlundan vazgeçmemesi* TBM-87.3

P233.15.2. *Babanın oğlunu aşktan vazgeçirmek istemesi* TBM-87.4

Değerlendirme: Baba ve oğul motifinde, oğul, babanın sözünü tutmasa da babanın oğlundan vazgeçmemesi işlenmektedir. Olumsuz tipteki ebeveynlerin aksine, çocukları için her türlü fedakârlığı yapan, onların iyiliği için mücadele eden ve ne olursa olsun onlardan vazgeçmeyen ebeveynler de destanlarda yer almaktadır. Kays'ın babası, oğlunu aşktan vazgeçirip yurduna götürmek istemektedir. Kays ise babasına son derece saygılı ve evlat olarak sorumluluklarının farkında olmasına rağmen, babasının gösterdiği çizgide hareket edememektedir. İçindeki aşk ateşinin, anne ve baba sevgisinden daha ileri geldiği, bunu da ilahi kaynağa bağladığı anlaşılmaktadır. Baba ise oğlu için mücadele etmeye, ondan vazgeçmemeye karardır. Bu motifte baba için evlat sevgisinin önemi ve ondan vazgeçilmemesi dile getirilmektedir.

Anne Motifi: TAM-35

Arap'ın söylediği beyitlere karşı söylediği beyitlerden (Leyla'nın) Mecnun'a âşık olduğunu anlayıp, akşam olunca Leylâ'nın anasına durumu anlattı. Anası biçare şaşırdı. Kıza yalvarıp:

-Asla bu sırrı kimseye söyleme! Dillerde destan olup rezil oluruz, diye tembih etti ve kızı Leyla'ya nice sözler ve nasihatler etti (Urmançi 2007-2: 217).

S. Thomson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P232. *Anne ve kız* TAM-35.1

S. Thomson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P232.3. *Annenin kızını koruması* TAM-35.2

P232.3.2. *Annenin kızına nasihatte bulunması* TAM-35.3

Değerlendirme: Destanlarda sıkça karşılaşılmayan anne ve kız motifinde, annenin destan metinlerindeki görev ve sorumluluklarından olan koruma fonksiyonu ile ön plana çıktığı

görülmektedir. Destanlarda, erkek kahramanın ve onların hayatlarının işlenmesi, annenin erkek çocuğu üzerindeki fonksiyonlarıyla ön plana çıkmasına neden olmaktadır. Ancak burada anne, tıpkı erkek çocuğunda olduğu gibi, kız çocuğu üzerinde de koruma fonksiyonunu yerine getirmektedir. Kızının zarar görmesini istemeyen anne, ona nasihatlerde bulunarak onun hayatını korumaya çalışmaktadır. Annenin, kızının evliliğinde ve hayatında baba kadar söz sahibi olmadığı görülmektedir. Çünkü kızının aşkını öğrenen anne, buna sahip çıkmak yerine, geleneklerin ve toplumun baskısının etkisiyle, gizlemesini ve bundan olumsuz etkileneceğini belirtmektedir. Annenin isteklerini gerçekleştirecek, ona sahip çıkacak yetkisinin bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Baba Motifi: TAM-36, TBM-88

(...) Kızı elden kaçırmayalım diyerek birkaç hediye hazırlatıp söz bilir adamlarla Leylâ'nın babasına gönderdi. Onlar da kabul edip büyük sofralar kurdular. Gelen damatlara sonra şunları dediler:

- Önceden söz vermiştiniz. Şimd Hakk'ın emriyle kızıınıza nikâh kıymaya geldik, hayırlı işi geciktirmek olmaz. Arada bir düşmanlık peyda olur. Birbrine uygun olan bu iki kişi akdedip birbirlerine verelim de mutlu olsunlar.

Leylâ'nın annesi de "münasip" deyince o vakit Leylâ'yı bin altın başlıkla İbn-i Selâm'la nikâhlayıp dualar okudular.

Leylâ kendisini İbn-i Selâm ile nikâhladıklarını duyunca:

- Vah babam! Neden kötülükler edip hiç beklemezken beni yabancı bir adama verip sadık âşığım olan Mecnûn'umdan ayırdın?, diyerek matemler etti (Urmançı 2007-2: 231).

S. Thomson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P232. Anne ve kız TAM-36.1

P234. Baba ve kız TBM-88.1

S. Thomson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P232.1.3. *Annenin kızını sevmediğine vermesi* TAM-36.2

P234.3.4.1. *Babanın kızını sevmediğine vermesi* TBM-88.2

Değerlendirme: Buradaki anne ve baba ile kız motifinde, kız çocuğunun evlilik hayatını anne ve babanın yönlendirdiği, eşini onların seçtiği dile getirilmektedir. Görüldüğü üzere, kızın duygu ve düşünceleri alınmaksızın, evliliği ve eşi anne ve baba tarafından onaylanmaktadır. Anne ve babanın, özellikle babanın çocuk üzerinde yuva kurma, damat seçme gibi görev ve fonksiyonları bulunmaktadır. Ancak olumsuz tipteki ebeveynler, bunlarda çocuğa danışmadan, kendi duygu ve düşüncelerine göre hareket etmektedirler. Burada olduğu gibi ebeveynlerin, çocuğun rızası ve onayı olmadan onu sevmediği kişiyle evlendirmeleri söz konusudur. Anne ve babanın çocuk üzerindeki yetkilerini, onun hayatını

olumsuz yönde etkileyecek şekilde kullanmaları söz konusudur. Bu da olumsuz tipteki ebevenleri öne çıkaran özelliktir.

Baba Motifi: TBM-89

Mecnun'un babası oğlunun çöllerde aylarca gezip dönmemesine hasret edip bir fayda görmeyince bir köşeye oturup Mecnun'un bu hâlini düşünüp sürekli ağlıyor, bu dertle hasta olup inliyordu. Bir gün düşündü ki:

- Şimdi ömrüm sona yaklaştı. ahirete gittiğimde mallarım başka adamlara kalır, yerim boş kalır. Ne olursa olsun bir defa daha gidip nasihat edeyim, belki tesir eder, diyerek gitti. Çok yürüdükten sonra dağda bir mağaraya girip Mecnun'u gördü ki bir deri bir kemik kalmış. Ağlamaktan gözleri içine göçmüş, toz toprak içinde kalmış. (...)

- Ey biçare Kays'ım! Korkma, yabancı değil, babanım, dedi. Mecnun babasını tanıyınca özür dileyip ayağına yığıldı. Babası da onu kucaklayarak iki gözünden öptü, ağlamaya başladılar. Bir zaman sonra babası Mecnun'a bakıp gördü ki oğlu çıplak. Yanında bir kıyafet getirmişti, onu giydirip nasihat etti, dedi ki:

- Ey benim ciğerimin eti! (...) Benim ömrüm geçti. Senden başka çocuğum yok. Sen dönmeden ahirete gidersem, yerim boş kalır. Malımı yabancılar basar, yerime otururlar. Bu kadar zamanlık ata ocağını söndürmek reva mıdır? Dönelim, yerime otur.

Bütün malımı diriırken sana vereyim. Sonra pişman olursun. Beni üzme, diye pek çok nasihat etti. Mecnun'a tesir etse de aşkıdan ayrılmak fikri daha güçlü geldi.

- Ey benim şefkatli babam! Nasihatlerinin hepsi de doğrudur. Candan kabul etmeye hazırım. Ama sevda beni kendine kul eylemiştir. Bir türlü akıl da kabul ettirmez.

Sizden şunu istiyorum, beni kendi hâlime bırakıp küstahlığımı affedin. Baba olma hakkını helal edip beni yok sayın, devletle gidin ve dünya döndükçe yaşayıp rahat olunuz, diye sözünü tamamladı. Babası biçare Mecnun'dan bu cevabı duyunca, bu, sevdadan vazgeçmez diye üzülüp dedi ki:

- Ey babanın canı! Sözümü kabul etmezsin, hep sağ ol! Lakin sana vasiyetim odur ki ömrüm dolup ahirete gittiğimi işitince beni gömerken sen de bir avuç toprak atıp ağla. Ruhum için bir Fatiha okuyup beni şad edersin, diyerek gözlerinden öperek veda edip döndü (Urmançı 2007-2: 233-235).

S. Thomson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğul TBM-89.1

S. Thomson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P233.12.3. *Babanın vasiyette bulunarak oğullarını kendinden sonraki hayata hazırlaması* TBM-89.2

P233.14. *Baba için evlat acısı* TBM-89.3

P233.14.3. *Babanın oğluyla vedalaşması* TBM-89.4

P233.15.2. *Babanın oğlunu aşktan vazgeçirmek istemesi* TBM-89.5

P236.8. *Babaya itaatsizlik, baba sözünün dinlenilmemesi* TBM-89.6

Değerlendirme: Babanın çocuğunun hâinden duyduğu acı ve çaresizliğin anlatıldığı motifte, baba perişan haldeki oğlunu, bu dertten kurtarmak için elinden geleni yapmaktadır; oğluna merhamet ve şefkatle yaklaşmaktadır. Oğul ise babasının sözünü dinlemeyeceği için babasından helallik istemekte, onun içine düştüğü yoldan ayrılmayacağı kanaatine varan baba, oğluyla vedalaşarak ondan beklentilerini, evlat olarak vazifelerini, vasiyetle dile getirmektedir.

Baba Motifi: TBM-90

Bir gün avcının biri dağda Mecnun'a rastlayıp:

- Ey namussuz! Sen burada Leyla diye feryat edip duruyorsun. Baban senin derdinden ahirete gitti, kardeşlerinin hepsi matem ediyor. Senin gibi çocuk olmasın daha iyi, dedi.

Mecnun bu sözü işitince derdi bir iken iki oldu, kanlar saçıp dövünmeye başladı. Babasının mezarını sordu, buldu, üzülüp aklına gelince feryada başlayıp dedi ki:

- Ey benim şefkatli babacığım! Benim hasretimle kendini Hakk'a verip, beni garip bıraktın! Ne yapayım? Sağlığında hizmetinde olamadım. Bana gücenip gittin. Ne kadar acı ki seni rahat uyutamadım, diyerek çöllere geri döndü (Urmançı 2007-2: 237).

S. Thomson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. *Baba ve oğul* TBM-90.1

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.5.3 *Çocuğun babasının mezarını bulması* TBM-90.2

P233.12.3.2. *Oğulun babasının vasiyetini yerine getirmesi* TBM-90.3

Değerlendirme: Baba ve oğul motifinde, Kays, babası için hayatta yapamadığı evlatlık vazifesini, onun ölüm haberini aldıktan sonra yerine getirmektedir. Vasiyetin çocuk üzerindeki önemi büyüktür. Baba, vedalaştığı sırada oğluna kendisiyle ilgili görev ve sorumluluğunu hatırlatarak beklentisini dile getirmiştir. Kays da babasının ölümü üzerine hem babası için üzülmekte, hem de evlat olarak babasının beklentisini ve vasiyetini gerçekleştirmektedir.

Anne Motifi: TAM-37

Selim hikâyeyi bitirince Mecnun gerekli hisseyi çıkardı, daha sonra ahbaplarını sorup ah ederek ağlamaya başladı.

- Acaba benim anam şimdi hasretimden ne hâledir. Çoktandır gördüğüm yok, dediğinde Selim, koşarak gidip, Mecnun'un anasını deveye bindirdi, oğlunun yanına getirdi.

Mecnun anasını görünce onu kucakladı, uzun uzun ağlaştılar. Sonra anası:

- Oğlum! Seni alıp döneym, babanın yerine oturtayım, dedi. Sözünü geçiremeden ağlayarak geri döndü. Çok geçmeden oğlunun hasretinden ahirete gitti (Urmançı 2007-2: 243).

S.Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul TAM-37.1

P231.3. Anne sevgisi TAM-37.2

S.Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P231.8.18. Oğulun anne sözünü dinlememesi TAM-37.3

Değerlendirme: Buradaki motifte de çocuğun annesini merak etmesi ve onunla ilgili yerine getirmedığı evlatlık vazifesini sorgulaması söz konusudur. Aşk ateşiyle anne ve babasına sırt dönen Kays, babasının ölümü üzerine bundan üzüntü duymakta ve annesini hatırlayarak merak etmektedir. Anne ve oğulun karşı karşıya gelmesi ve sevgilerini, üzüntülerini paylaşmaları, onların arasındaki ilişkinin ayrılıktan etkilenmediğini göstermektedir. Anne de oğlunun iyiliği için onu yurda götürmek istemekte fakat Kays, onun da sözünü dinlememektedir. Annesine karşı evlatlık vazifesini yerine getirmeyen âşık, onun da kendi hasretiyle ölmesine sebep olmaktadır. Anne ve baba, bu destanda çocukları üzerindeki isteklerini gerçekleştirememektedirler. Onların sevgisinden daha önde olan aşk, çocuğu anne ve babasından uzaklaştırmaktadır.

Anne Motifi: TAM-38

Bir gün Leyla'nın hâli kötü oldu, vücudu kuruyup gül cemali solup gölge gibi yatağa yığıldı. Anasının aklı başından gitti.

-Gözümün nuru, ne oldu? Gül cemalin niçin sararıp soldu? , deyince Leyla da ah ederek:

- Ey sevgili anam! Hayatımın bağına güz yeli esti. Bundan sonra bana ilaç vermeyin. Derdim ilaç kabul etmez. Derdim deva kabul etmez. Benden ümidi kesin. Beni Hakk'a verin. Ve son olarak hakkını helal et, dedi ve anasının alnından öpüp dedi ki:

- Anam, senden ricam odur ki ben ölünce tabutumun üstünü güller ve sümbüllerle bezeyip kefenimi kanla boya. Aşk yolunda şehit olduğum belli olur. O halde defnedin. Aşkıyla kendinden geçen Mecnun'um ne zaman ki benim vefatımı işitip gelir, mezarımın üstüne oturup beni arar, toprağımdan başka iz bulamaz ve dertli yakasını yırtıp feryat eder. Bir diğer vasiyetim de: Mecnun'um benden sana yadigar, Tanrı emaneti olsun. Hakaret gözüyle bakmadan güzellikle tutun, dedi.

Leyla, vasiyetini tamamlayınca, bir defa daha “Ya Allah” diyerek ruhunu teslim etti. Anası ve diğer kardeşleri feryat edip vasiyetini yerine getirdi, tabuta koyup kabile halkı ile alarak gidip defnettiler (Urmançı 2007-2: 251-253).

S. Thomson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P232. Anne ve kız TAM-38.1

S. Thomson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P231.1.1. Anne için evlat acısı TAM-38.2

P232.4. Kızın anneye vasiyette bulunması TAM-38.3

Değerlendirme: Buradaki anne ve kız motifinde de anne kız ilişkisi ve kızın son anında anneye vasiyette bulunması işlenmektedir. Anne, çocuk üzerinde daha şefkatli ve merhametli duygularla öne çıkmaktadır. Kızının hâline üzülen annenin elinden çare gelmemektedir. Çünkü çocuk üzerinde baba etkili ve yetki sahibidir. Çocuk da ölüm anında isteklerini ve vasiyetini ona söyleyerek, ondan bunları gerçekleştirmesini beklemektedir. Babaya göre daha duygusal ve merhametli olan anne de onu geri çevirmemektedir. Evlâdının ölümüne tanık olan anne de bundan büyük üzüntü duymaktadır ve kızının vasiyetini yerine getirmektedir.

2.4.7. Şahsenem ile Garip

Destanın Özeti:

Şah Abbas padişah ile Ak vezir çocuk sahibi olurlar ve bunları evlendirmek için sözleşirler. Vezirin hayatını kaybetmesi üzerine padişah, kızı Şahsenem ile Garip'in görüşmesine engel olup verdiği sözü bozmaktadır. Bunun üzerine iki âşık kavuşmak için mücadeleler vermektedir. Destanda Garip, Halep'e sürgüne gönderilmektedir. Bu sırada Şah Abbas da gördüğü kuşa âşık olup, iki âşığa yaptığı kötülüğün farkına varmaktadır. Hatasını anlayan padişah, kızını Garip'e vermeye ikna olmaktadır. Ancak Garip, Halep'te düştüğü kuyuda hayatını kaybetmiştir. Şahsenem de bunun üzerine Halep'e gidip, Garip'in öldüğü yerde dua ederek hayatını kaybetmektedir. Destan iki âşığın ölümüyle son bulmaktadır.

Baba Motifi: TBM-91

Lâkin padişahın dünyada hiç çocuğu yok idi. Daima hak sübhane ve teala'nın dergâhında ağlayıp çocuk diler idi.

Günlerden bir gün padişah ile vezir ava çıktılar. Padişah dedi ki:

- Ey vezir, ikimizin de hanımı hamiledir. Hangimizin hanımı kız ya da oğul doğurursa birbirimize verelim. Eğer birbirimizden biri ölürse hayatta kalanımız, sevabına yapsın, diyerek kendi dileklerini kaydedip mühürlediler.

Şehre iki fersah yol kalmıştı ki önlerine iyi haberle biri geldi. Dedi ki:

- Hazretlerinin hanımı kız çocuk sahibi oldu. Ak vezirin hanımı oğlan sahibi oldu, dedi.

Bunun üstüne o kişiye padişahla vezir haddinden fazla nimetler verdi. Ak vezir atından düşüp ilâhî emir ile canını Allah'a teslim etti. (...)

(...) Okuldayken dahi birbirlerinden ayrılmazlardı. (...) Eğer serbest iseler, çocuklardan kaçıp aşk hâlini ve derdini konuşurlardı. Saatlerce birbirlerinden ayrılmazlardı.

Bu sözler dosta düşmana yayıldı. Hatta padişah da işiterek çok sinirlendi ve dedi ki:

- Bu ne biçim iştir? Bir yetimle benim gibi padişahın kızının adı çıkmış, diyerek utancından birkaç gün Şahsenem'i mektebe göndermedi, azap kılıp kendi sarayına bir mollayı getirtip kızını ona teslim etti, Garip'i önceki mollasına teslim edip dedi ki:

- Bunu asla serbest bırakmayın, deyince bunları böylece divane kıldılar (Urmançı 2007-2: 263).

S. Thomson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğul TBM-91.1

P234. Baba ve kız TBM-91.2

S. Thomson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.6. Babaların çocuklarını evlendirmek için sözleşmesi TBM-91.3

P230.8. Anne ve babanın çocuğunun müjdesini alınca mal, mülk dağıtması, toy düzenlemesi TBM-91.4

P230.17.2. Baba avdayken çocuğunun doğması TBM-91.5

P230.20.1 Çocuksuz zengin baba TBM-91.6

P233.12.3.1. Erkek çocuk babasının ölmesi TBM-91.7

P234.3.1.1. Babanın kızının sevdiğiyle görüşmesine engel olması TBM-91.8

P234.3.3. Kız babasının verdiği sözü bozması TBM-91.9

P234.3.4. Kız babasının kızının sevdiğini hor görmesi TBM-91.10

P234.3.13. Babanın kızını okula göndermeyerek cezalandırması TBM-91.11

Değerlendirme: Buradaki baba motifinde de ilk olarak çocuksuz zengin babanın çocuk sahibi olması işlenmektedir. Bu haberin babaya, avdayken gelmesi de dönemin şartları ve ekonomisiyle ilgilidir. Güç sahibi baba, veziriyle anlaşarak, çocuklarını evlendirmek için sözleşmektedir. Bu babanın çocuk üzerindeki evliliği için damat adayını seçme ve onlayma fonksiyonlarıyla ilgilidir. Evlilikte çocuğa sorma, fikrini alma söz konu değildir. Bu konuda baba yetki ve söz sahibidir. Aşk destanlarının temelinde bu motif yer almaktadır. Sonrasında erkek çocuk babasının ölümü, iki âşığın, özellikle erkek çocuğunun kaderini değiştirmektedir. Baba, erkek çocuğunun hayatında statü ve güç anlamına gelmektedir.

Yetim kalan erkek çocuğu, kız babası tarafından aşağılanmaktadır. iki âşığın ayrılmasını istemektedir. Bunun için de ilk olarak görüşmelerine engel olmaktadır. Babanın varlığı, ölümü, çocuğun evliliğine bakışı, çocuğun hayatında tıpkı burada olduğu gibi büyük önem arz etmektedir.

Anne Motifi: TAM-39

El- kıssa Garip'in anası ağlayarak Garip'e nasihat edip dedi ki:

- Ey, oğlum, baban ölmeseydi seni maksadına erdirirdi. Ne yazık ki benim padişaha sözüm geçmez. Ey oğlum! Başka yerden kimin kızını seversen alıp vereyim, dedi. (...)

Anası gördü ki aşkı sağlamış; bunun için çaresiz kalmıştı. Padişah, Garip'in anasını çağırarak dedi ki:

Oğlunu bir tarafa gönder, yoksa öldürürüm, dedi.

Garip'in anası şaşırıp dedi ki:

- Şimdi ne yaparım? diye evine ağlayarak döndü. Garip, anasına baktı. Anası çocuğuna bakıp şu beyti okudu. Anasının beyti şudur:

-Ey Garip, senin için başıma

Yüz bin dert düştü, şimdi neyleyim?

Zehir zıkkım olur yediğimiz aşımız,

Başım alıp nereye gideyim.

Yine de bir söz demesem bir oğlum olmaz,

Oğlum seninle gitmesem olmaz,

Öldürürüm, der, oğlunu Abbas,

Böyle sözler derler oğlum ne edeyim? , diye söyledi.

Garip, anasının bu sözlerini dinleyip dedi ki:

-Ey canım ana, ölümünden korkmak âşığa yaramaz. Âşığın yârinden ayrı kalanı ölmüş gibidir, deyip ağlayarak çıkıp gitti.

Anasıyla kardeşi ağlayarak oturup kaldılar (Urmançı 2007-2: 265-267).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul TAM-39.1

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P231.1.1. Anne için evlat acısı TAM-39.2

P231.8.10. Annenin oğlunu aşktan vazgeçirmek istemesi TAM-39.3

P231.8.11. Annenin çocuğunun isteklerini yerine getirecek güce sahip olmaması TAM-39.4

Değerlendirme: Motifte, babasız kalan Garip'i annesi teselli etmektedir. Babanın ölümüyle birlikte, annenin çocuk üzerindeki sorumlulukları artmaktadır. Ancak görüldüğü üzere, babasızlık onların toplum içindeki güçlerini kırmakta, bu da annenin çocuğun isteklerini yerine getirememesine neden olmaktadır. Burada çocuk için, babanın varlığının önemi anlatılmaktadır. Baba, toplumda güç ve çocuk için destektir. Anne, kadın, toplumda geri

planda tutulduğu için, özellikle de eşi olmadığı için güçsüz gözle bakılmakta ve ciddiye alınmamaktadır. Bundan dolayı da çocuğu üzerinde görev ve sorumlulukları yerine getirecek yetkiye sahip olamamakta; oğlunu aşktan vazgeçirerek, hayatını kurtarmaya çalıştığı görülmektedir. Annenin bundan dolayı çaresizliği ve evladı için acı çekmesi söz konusudur.

Baba Motifi: TBM-92

O zaman zindancılar gelerek Garip'i bağlayıp padişaha getirdiler. Biçare Garip'i Şah Abbas öldürmeyi çok istese de, Garip'in amcası İran padişahına vezir idi, Garip'i istedi. Padişah dedi: -Öldürecektim, vazgeçtim. Halep şehrine git. Eğer Garip burada diye işitirsem mutlaka öldürürüm diyerek serbest bıraktı (Urmançı 2007-2: 267).

S. Thomson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P234. Baba ve kız TBM-92.1

S. Thomson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P234.3.2.1. Babanın, kızının sevdiğini sürgüne göndermesi TBM-92.2

Değerlendirme: Olumsuz tipteki kız babası, baba ve kız motifinde, kızını sevdiğinden ayırmak için onu sürgün etmektedir. Tıpkı burada olduğu gibi, kız babasının, kızının evliliğine bakışı, bu konudaki tavrı, yine iki âşığın kaderini belirlemektedir. Burada olumsuz tavır sergileyen baba, iki âşığın ayrı düşmesindeki temel faktördür. İki âşığın ayrılması için de her türlü kötülüğü yapmaktadır. Padişah olması, toplumda güçlü ve yetkili olması, bu kötülükleri gerçekleştirebilmesini kolaylaştırmaktadır. Tıpkı erkek çocuk babası gibi, kız çocuğunun babasının statüsü de çocukların hayatını etkilemektedir.

Baba Motifi: TBM-93

Bu arada Baba Şah Kadir denilen bir baba vardı, onun hiç çocuğu yok idi. O baba Garip'i alıp evine getirdi. Güzel giysiler giydirdi. Kendi çocuğum diyerek canından aziz görür idi. Lâkin Garip mahbubesini hatırlayıp, hayaller içinde kimseye halinden bahsetmez idi. Baba Şah ne yapacağını bilmeden nice hekimler getirtip gösteritti, hiçbir çare bulamadı. Baba Şah şundan bundan bahsetti. Garip hiçbir şeyi demedi (Urmançı 2007-2: 269).

S. Thomson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P271. Manevi baba TBM-93.1

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P271.9. Çocuksuz babanın başkasının çocuğunu sahiplenmesi TBM-93.2

P271.9.1. Manevî babanın evlatlığının derdine çare araması TBM-93.3

Değerlendirme: Manevi baba motifinde, babanın başkasının çocuğunu sahiplenmesi ve ona babalık yapması işlenmektedir. Burada sadece çocuğun fizyolojik babası değil, onu evlat alan manevî babanın da çocuk üzerindeki temel fonksiyonlarını yerine getirmesi anlatılmaktadır. İlk olarak çocuğun temel ihtiyaçları, baba tarafından karşılanmaktadır. Manevî baba da evlatlık aldığı oğlu için, çaba göstermekte, onun derdine çareler aramaktadır. Tıpkı olumlu tipteki fizyolojik baba gibi, çocuğunun hayatı için endişe duyması söz konusudur.

Baba Motifi: TBM-94

-Ey vezirlerim, şimdi Garip'i bulun, onun kadrini şimdi anladım. Onu kızımıyla birleştireyim, dedi.

Ama Garip'in anası işitip padişahın karşısına geldi.

Padişah Garip'in anasına şu beyti okudu: Padişah Abbas Han'ın beyti şudur:

(...)

Gül uzatsam yâre gitmez,

Yarsız benim ömrüm geçmez,

İyi kötüyü fark etmez,

Kendi başına gelmeyince,

Şah Abbas der: Hiç yanmadım,

Evvelten Mecnun olmadım,

Âşığın kadrini bilmedim,

Kendi başıma gelmeyince.

El-kıssa. Şah Abbas bu sözleri dedikten sonra Garip'in anası sevinip evine döndü. Sonra vezir söyledi:

- Ey padişahım! O size görünen peri değildir. Huda'nın size gösterdiği kudre nağmeliğidir. Niçin ki Hasan oğlu Garip'e kızınızı veririm diye mektup verip, yurdunuzdan ayırdılar. Onun için gösterdiği sanatı, dedi.

Padişah yine ağlayarak söyledi beyit. Şah Abbas Han'ın gazeli şudur:

-Cuş vurup cuş kaynatıp bırakıp

Aşk ateşi yamanmış dostlarım,

Garip ise Şahsenem'i vereyim,

Aşk ateşi yamanmış dostlarım

Gidip kadı ile müftü getirin,

Vezir vekil, şahit olun, oturun,

Âşıkları muradına erdirin,

Aşka ateşi yamanmış dostlarım,

(...) (Urmançı 2007-2: 291-293).

S. Thomson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P234. Baba ve kız TBM-94.1

S. Thomson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P234.3.5. Babanın kızına yaptığı kötülükten pişmanlık duyması TBM-94.2

P234.3.5.1. *Babanın kızı gibi aşka düşünce kızını anlaması* TBM-94.3

P234.6.5. *Babanın kızını sevdiğiyle evlendirmek istemesi* TBM-94.4

Değerlendirme: Baba ve kız motifinde, olumsuz tipteki kız babasının, kızının evliliğine ve sevdiğine karşı gösterdiği olumsuz tavrı değiştirmesi işlenmektedir. Erkek çocuk babasının ölümünden itibaren, olumsuz tavır sergileyen kız babası, kendisi aşk ateşine düşünce, kızının ve sevdiğinin hâlini anlamakta ve pişman olmaktadır. Bu motif, İdil-Ural destanlarından sadece bu destanda görülmektedir. Diğer destanlarda kız babası daha çok kızının ölümünden sonra pişmanlık duyarken, bu destanda kendisi âşık olup kızını aşkını anlamaktadır. Bundan dolayı da yaptığı kötülüğü telafi etmek için âşıkları kavuşturmak istemektedir. Görüldüğü üzere, âşıkların kavuşması, babanın tavrının değişmesine bağlıdır.

2.4.8. Seyfûlmülk

Destanın Özeti:

Destanda Seyfûlmülk isimli destan kahramanının rüyasında gördüğü kıza âşık olması ve onu bulmak için verdiği mücadeleler anlatılmaktadır. Seyfûlmülk rüyasında gördüğü kıızı bulmak için babasından izin alıp onu aramaya çıkmaktadır. Yolda Seyfûlmülk ve kendisine yoldaş olan vezirin oğlu, pek çok zorlukla karşı karşıya kalmaktadır. Bunlardan ilki Zenki isimli cinler padişahı tarafından zindana atılmalarıdır. Daha sonra devlerle Sehipcelal'i kurtarmak için mücadele etmektedirler. En sonunda Seyfûlmülk, Sehipcemal'i kurtarıp ailesine kavuşturmaktadır. Ancak Sehipcemal'in ailesi kızlarının Seyfûlmülk ile evlenip onun yurduna gitmesine karşı çıkmaktadır. Bundan dolayı Sehipcemal'in babası Seyfûlmülk'ü öldürtmekte ve Sehipcemal de intihar etmektedir. Destan iki âşığın ölümüyle son bulmaktadır.

Baba Motifi: TBM-95

Seyfûlmülk padişah oğludur. Bir vakit babası düşmanla savaşa gider. (...) Babası dönünce söyler ona Seyfûlmülk:

- Ben padişah kızı Sehipcemal'a âşık oldum. Dünyada ondan güzel kız yok. Onu aramaya gidiyorum, der.

Padişah oğluna hemen karşı çıkmaz:

- Oğulcuğum, peki hangi tarafta bu Sehipcemal? Hangi padişahın kızımıyış?, der,

- Ben onun padişahın kızı olduğunu da başka bir şeyi de bilmiyorum.(...) Lakin ben onu aramalıyım, der Seyfûlmülk.

Babası buna karşı çıkmaz:

- Belki seferin uzak olur, oğlum. Sana yardımcıları gerekir. Yolcu dostlar, yiyecek içecek malzemeleri, giyecek, aletler gerekir. Hazırlamaya başlarız.

Babası onunla elli köle asker yollar. Seyfölmölk'ün en yakın dostu vezirin oğludur. Diğerleri köle askerler. Elli deveyi yükle yükleyip eşyalar, yiyecekler, giyecekler gönderirler (Urmançı 2007-2: 309).

S. Thomson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P233. *Baba ve oğul* TBM-95.1

S. Thomson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P230.20.4. *Zengin baba* TBM-95.2

P233.13. *Babanın oğlunun ihtiyaçlarını karşılaması* TBM-95.3

P233.15.3. *Oğulun babaya âşık olduğunu söylemesi* TBM-95.4

Değerlendirme: Destan kahramanın padişah babasına âşık olmasını söylemesi, baba ve oğul motifindeki olaylar zincirinin başlangıcını teşkil eder. Babanın padişah olması, zengin olması veya hayatta olması, erkek çocuğunun hayatı için önem arz etmektedir. Burada babanın gücü ve zenginliği çocuğun çıkacağı yolda, ihtiyaçlarının baba tarafından karşılanmasını sağlamaktadır. Bu da destan kahramanının çıkacağı yolda, işlerini kolaylaştırmaktadır. Buradaki babanın çocuk üzerindeki temel ihtiyaçlarını karşılama fonksiyonunu yerine getirmesi söz konusudur. Çocuğun âşık olduğunu babasına söylemesi de bu konuda onayını almasıyla ilgilidir. Destan kahramanı hâlini babasına anlatarak, düşüncesini babanın onayına sunmaktadır. Baba da bu şekilde ona onay vererek, olumlu baba vazifesini yerine getirmektedir.

Baba Motifi: TBM-96

Şehrin padişahı bunları yanına çağırır. Onun kızı Seyfölmölk'e âşık olmuşmuş. O babasına emir vermiş:

-Bu yiğidi tutun, ben ona âşığım, hiçbir yere göndermeyin, demiş.

Oysa o cinler padişahı Zenki imiş. Zenki kızı uzun boylu, kaba, görünüşte çirkin bir kızmış. Seyfölmölk ile gece geçirmeyi düşünüyor. Zenki padişah kendisi için çok güzel olan kızının sözünü dinliyor.

(...)Zenki'nin kızı:

- Ben sana âşık oldum. Seni çok seviyorum! Ben seninim, deyip sevgisini bildirmiş.

Seyfölmölk:

- Hayır, Zenki'nin kızı, siz padişah kızı da olsanız, benim gönlümü bağlamazsınız(...) (...) Babama söylesem, seni öyle bırakmaz, dünyadan yok etmeye kadar gider, kendisi yapar, diyerek Seyfölmölk'ün yanından çıkıp gider. Sabah tan atınca padişah:

-Niye sen benim güzel kızıma öyle yüz gösterdin? O seni saf sevgiyle seviyor. O benim güzel kızım. Bana Zenki padişah, cinler padişahı derler. İstesem her şeyle bürünebilirim, istesem herşeyi yapabilirim. Peki sen bunlardan korkmuyor musun? Sen gelecekte ne kadar ağır yolları geçmek zorunda kalacaksın düşünmüyor musun?, der.

- Hayır, siz beni tutmak zorunda değilsiniz. Sizin kızınız bana gerekmez, diye cevap verir Seyfölmölk. (...) Zenki hiçbir şey yapamıyor, kızına gönderemiyor. Bunu tek dostuyla karanlık yeraltı bölmesine kapatıyor.
- Siz burada ebediyen kalacaksınız. Ne zaman benim kızıma razı olursunuz, o zaman aydınlık hayata çıkarsınız, diyor (Urmançı 2007-2: 309-313).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P234. **Baba ve kız TBM-96.1**

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P234.**3.14.** *Kız babasının kızı için başkasına zölüm etmesi* **TBM-96.2**

P234.**5.3.** *Kız babasının kızının isteklerini yerine getirmesi* **TBM-96.3**

Değerlendirme: Buradaki baba motifinde, kötü niyetli babanın kızının istekleri doğrultusunda hareket etmesi söz konusudur. Baba, etrafına karşı olumsuz olsa da çoğu kız babasının aksine, kızının duygu ve düşüncelerine göre hareket etmektedir. Kızına değer veren ve onun isteklerini gerçekleştirmek isteyen baba, kızı için olumlu davranırsa da onun için başkasına zulüm etmektedir.

Anne,Baba Motifi: TAM-40, TBM-97

(...) Yiğit babasına gider kızın. Padişaha gidip konuşur.

Padişah kızını uzak yerlere göndermeyi istemez. Kim olursa olsun bir yiğide verip göndermek de istemez. Burada çok padişah oğlu var, der. Karısı da razı olmaz kızını da göndermeye.

Sehipcemal'in babası meclisi toplar, bu meclise bütün yiğitlerini çağırır. Onlar açık alanda kılıçla savaşmak zorunda kalırlar. Savaşta Seyfölmölk bütün yiğitleri yener. Sehipcemal de babasına söyler:

- Yendi bak, sözünü tut.

- Tamam kızım senin dediğin gibi olsun, der padişah. Lakin içten razı olmaz. Bir sınav daha yapıp görelim. Üç defa daha sınavayım ondan sonra kazanırsa alır kızımı, der.

Türküyle yarışmak zorunda kalır. Ondan da geçer Seyfölmölk. Şiir gecesi olur, ondan da geçer. Üçüncü mecliste de yener.

Babasının vermeyecek hâli yoktur. Düğün meclisi de yapar. Lakin burada üç dört kişiye Seyfölmölk'ü öldürmelerini emreder.

Kızla yiğit öylece oturmuşlar. Kızı hediye vermek hilesiyle mi nedir alıp götürürler. O vakit padişahın bir yiğidi öldürür Seyfölmölk'ü. Kız bu hali görür ve:

- Baba ana, siz beni öldürdünüz. Lakin siz beni sevmediniz. Bu benim tek sevgim. O olmayınca bana da hayat yok, diyerek kendini öldürür.

Ana babası çok pişman olurlar (Urmançı 2007-2: 321-323).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P232. **Anne ve kız TAM-40.1**

P234. **Baba ve kız TBM-97.1**

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.4.3. *Babanın ve annenin sevdiğinden ayırdığı evladın ölmesi* TAM-40.2, TBM-97.2

P232.1.1. *Annenin kızının evliliğine karşı çıkması* TAM-40.3

P234.3.1. *Babanın kızının evliliğine karşı çıkması* TBM-97.3

P234.3.2. *Babanın, kızının sevdiğinin ölüm emrini vermesi* TBM-97.4

P234.3.3. *Kız babasının verdiği sözü bozması* TBM-97.5

P234.6.2. *Kız babasının damat seçmesi* TBM-97.6

Değerlendirme: Buradaki anne ve baba motifinde, anne ve babanın çocuklarının evliliği üzerinde yetki sahibi olmaları işlenmektedir. Baba öncelikle kızının sevdiği, damat adayını sınamakta ve seçim yapmaktadır. Sınamayı geçse de damat adayı kızın ailesi tarafından onaylanmamaktadır. Bu durum kızın hayatında anne ve babanın söz sahibi olduğunun, onların onayı olmadan birlikteliğin gerçekleşemediğinin göstergesidir. Olumsuz tipteki anne ve baba, kızının duygularını önemsemeksizin kendi düşünceleriyle hareket etmektedir. Bu durum da kızın hayatını olumsuz etkilemektedir. Kız babası, kızının sevdiğini öldürterek iki âşığın kavuşmasına engel olmaktadır. Görüldüğü üzere anne ve babanın olumsuz tavrı hem çocuğun hem de sevdiğinin hayatını olumsuz etkileyip ölümlerine sebep olmaktadır. Bu da her anne ve babanın çocuğunun hayatına olumlu etkisi olamadığının, onun ölümüne sebebiyet verecek davranışlar sergilediklerinin göstergesidir.

2.4.9. Büz Yiğit

Destanın Özeti:

Destanda ilk olarak Büz Yiğit'in dünya gelmesi ve han kızına âşık olması dile getirilmektedir. Büz Yiğit ve han kızının aşkına, kızın babası karşı çıkmakta; bunun için de kızını vermek istediği Zitun isimli kişiyle Büz Yiğit'i öldürmenin planlarını yapmaktadır. Zitun, hanın emriyle Büz Yiğit'i öldürüp, sonra da kızın babasıyla kutlamalar yapmaktadır. Han kızı da sevdiğinin ölümü üzerine canına kıyarak intihar etmektedir. Destanın sonunda Büz Yiğit'in ailesi, hanın ükesine gelip onun yaptığı kötülüğü affetmektedirler. Anne ve baba çocuklarının başında ağıt söyleyerek feryat etmektedirler. Destan bu şekilde son bulmaktadır.

Baba Motifi: TAM-41, TBM-98

Bir oğlu doğdu, padişaha, yurda lâyük,
Hediye verip düğün yaptı, ülkeye yayıp

Yurduna çok iyilik yapmış.
Düğün yaptı her türlü canlıyı kesip.
(...)
Düşünde bu kız ağlayıp kayboldu,
Yiğidin göğsüne kaygı doldu.
Bakışıyla derman bulamadan,
Yiğidin günden güne yüzü soldu.
Babası ile anası haber aldı,
Yalnız için canlarını kurban etti,
Derdine yalnızının derman bulamadan,
Babası ile anası zar oldu (Urmançı 2007-2: 325-329).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P230. Ebeveynler ve çocuklar TAM-41.1, TBM-98.1

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.8. *Anne ve babanın çocuğunun müjdesini alınca mal mülk dağıtması, toy düzenlemesi* TAM-41.2, TBM-98.2

P231.1.1. *Anne için evlat acısı* TAM-41.3

P233.14. *Baba için evlat acısı* TBM-98.3

Değerlendirme: Anne ve baba motifinde, anne ve babanın çocuk sahibi olduktan sonra gerçekleştirdiği ritüeller anlatılmaktadır. Çocuğa gelen her türlü zarar ve dert anne ve baba için büyük kederdir. Burada anne ve baba çocuklarının içine düştüğü durum karşısında, tıpkı Leyla ile Mecnûn destanındaki ebeveynler gibi çaresiz kalmaktadırlar. Oğulları aşk ateşine düşen anne ve babanın, onun uğruna kendilerini feda etmeleri söz konusudur. Anne ve baba eğer ki olumlu tip olarak destanda yer almaktaysa, çocuğu için her türlü fedakârlığı yapıp onun başına gelen olumsuzluklar için büyük üzüntüler duymaları söz konusudur.

Baba Motifi: TBM-99

Kızınız ile bir yiğit oynayıp,
Yatmış bir taht üstünde koyun koyuna,
Benim söylediğim söze inanmazsan,
Bakınız, aziz hanım, kapı açıp.

Duyup han kılıcını eline aldı,
Ülkesine sinirlenip haber saldı.
Sokaktaki pek çok asker bunu bilip,
Han kızının taş evini kuşatıverdi.

(...)

Hanın kızına söylediği söz:
-Ay kızım! Bu ne kötülüktür? dedi.

Babana yaptın kötülük, dedi.
Nerden azıp geçene yoldaş oldu,
Şehirde adam yok mu böyle? dedi.

Ey çocuğum, erkek bulamayıp şaşırdın mı?
Yeryüzünde hanların oğlu yok mu?
Nerden azıp geçene yoldaş oldu,
Kullar ile, köleler ile azdın mı?

Bu nasıl bir bela başıma saldın?
Böyle büyük utanmazlığa nasıl düştün?
Yurdunda böyle han oğlu yok mu?
Yoldan azıp geçene nasıl kaldın?

Kızın babasına verdiği cevap:
“Kulağım sağır olduğundan,
Konuşsan, sözünü anlamam,
Ne kadar iyi bulsan da,
Hiç bana uymaz.
(...)
Babam, başımı alsan da,
Zindanına atsan da,
Bu yârimden gitmem.
Yüzünü görmeden kalsam da,
Bizden makul kız bulup,
Kendi aklınca yaparsın,
Yurttan iyi seçip,
Sevdiğine verirsin.
Ben yârimden başkasının
Ölsem yüzünü görmem.
Bu yüzü görmeden,
Derdime yok dermanım.
Yüzünü görüp ölsem ben,
Dünyada yok şikâyetim.” (Urmançı 2007-2: 355-359).

S. Thompson’un Motif Index’inde Olan Motifler

P234. *Baba ve kızı* TBM-99.1

S. Thompson’un Motif Index’inde Olmayan Motifler

P234.3.4. *Kız babasının kızının sevdiğini hor görmesi* TBM-99.2

P234.3.8. *Baba ve kızın atışması* TBM-99.3

P234.3.15. *Babanın başkasının sözüyle kızına kızması* TBM-99.4

Değerlendirme: Buradaki baba ve kız motifinde, baba başkasının sözüyle hareket ederek kızının duygularını önemsememektedir. Kızın geleneklerin dışına çıkarak babadan habersiz sevdiğiyle buluşması, toplumun ahlak değerlerine ters düşmekte, baba da bu sebeple kızına hakaret etmektedir. Öte yandan kız da babasına karşı gelerek sevdiği genci

korumakta, baba otoritesiyle uygun bulunan eşle evlenmenin doğru olmadığını babaya söylemektedir.

Baba Motifi: TBM-100

(...) Han kızını önce ona veririm dermiş. Zitun kıza âşıkmiş. Bu haberi işitip bin kişiyle Zitun gelmiş. (...)

Han önüne geldi ve selam verdi,

Han, geldiğine sevinip selamını aldı:

“Gerekli günde ulaştın damadım” deyip

Sağ yanında yer verdi.

Han kalkıp: “Evladım, şimdi otur, dedi,

Kızım için söz verdim bu yıl, dedi,

Aramızda büyücü peyda olmuş,

Başını kesip bana getir, dedi.

(...)

“Ey evladım, onu öldürürsen, kız senin,

Olur dost giderse, dost senin.

Handan izin aldıktan sonra gitmiş,

İhtiyarın evine geldi dedi.

(...)

Garip başını darağacına astı, dedi,

Halkın tümü ağlayarak oradan kaçtı, dedi,

Hana halk “Öldürdük” dedi,

Kurtulduk diye düşmandan hediye saçtı.

“Düğün yapın” diye yurduna emir verdi,

Padişahın öldürdüğünü tüm yurt öğrendi,

Kız, bu işten habersiz, gafıl,

Davar kesip düğün yaptı, dedi (Urmançı 2007-2: 375-399).

S. Thompson’un Motif İndex’inde Olan Motifler

P234. **Baba ve kız TBM-100.1**

S.Thompson’un Motif İndex’inde Olmayan Motifler

P234.3.2. *Babanın, kızının sevdiğinin ölüm emrini vermesi* **TBM-100.2**

P234.3.2.5. *Babanın, kızının sevdiğini öldürünce hediyeler dağıtması* **TBM-100.3**

P234.3.4.1. *Babanın kızını sevmediğine vermesi* **TBM-100.4**

P234.3.4.2. *Babanın kendi damat adayı ile kızının sevdiğini öldürmesi* **TBM-100.5**

Değerlendirme: Buradaki baba ve kız motifinde, babanın kızı üzerindeki yetkisini kullanarak, kendi doğrularınca hareket etmesi işlenmektedir. Baba, bu yetkiyi ve gücü, kızının hayatını olumlu etkileyecek şekilde değil de onu sevmediği kişiye vererek kullanmaktadır. Ayrıca, iki âşığı ayırmak için, kendi seçtiği damat adayına, kızının

sevdiğini öldürme emrini vermektedir. Babanın, Büz Yiğit'i öldürttüktan sonra da kutlamalar yapması, olumsuz tip olduğunun işaretidir. Bu destanda, diğer aşk destanlarından farklı iki motif yer almaktadır. İlki babanın, kızının sevdiğini damat adayına öldürtmesi, diğeri de ölünün ardından kutlama yapması, hediye dağıtmasıdır.

Baba Motifi: TBM-101

Babasına kız, sordu:

(...)

“Duydum ey baba,

Av avlamaya gitmişsin,

Şaşırp kalmışsın,

Sık orman içinden

Yavru sumru vurmuşsun,

İyi bakan kızına

Bir kalkanı kıymaz mı?

Ata binip çıkmışsın,

Düşmanı yıkmışsın,

Dünya şimdi büyüdü,

Ölmez haber duymuşsun.

(...)

Damat kesip düğün yaptın,

Kızın sözünü alır mı?

Büz Yiğit'in kemiğini

Bin Zeytün'e vermem!

Ölen yârimin kabrini

Altınlı eve vermem,

Onlarca yar bulsan da

Hiç kabul etmem

Aklı kıt babamın

Yaptığı işi ne edeyim?

Ölen yârimi görmesem

Yaşayıp ne yapayım?

Hanın kızına verdiği cevap:

“Ağlama, kızım, ağlama,

Ülkede güzel çok

Ülkeden ülkeye gideyim,

Seni ona vereyim.

Dilerim, yavrum, üzülme,

(...)

Karaçeçsılı'nun cevabı:

“Evladının gönlü kalmıştır,

Büyü yapsan da olmaz o,

Nur yiğidini getirsen,

Onu da kabul etmem,

Kemiklerim kırıldıktan sonra

İkram etsen de olmaz o

(...) (Urmançı 2007-2: 403-407).

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P234. *Baba ve kız* TBM-101.1

S.Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P234.3.8. *Baba ve kızın atışması* TBM-101.2

P234.3.8.1. *Babanın kızını teselli etmesi* TBM-101.3

Değerlendirme: Kız ile baba atışmaktadır. Kız, babasının kötülükleri karşısındaki suskunluğunu, sevdiğini öldürtmesiyle bozmaktadır. Babasına hesap soran kız, yapılan haksızlığı babasının yüzüne vurmaktadır. Baba ise kızının tavrı karşısında onu teselli etmeye ve kötülüğünü makûl göstermeye çalışmaktadır.

Anne, Baba Motifi: TAM-42, TBM-102

Han kızını görmeye utanır,
Anası, yalnızım, diye ağlar,
Yanına bir iki adam yoldaş alıp,
Anası dayanamayıp gider...

Kızına ağlayıp kederini söyledi:
Yapmıştır baban sana "kurban fazlası"
Evladı anasına bakmaz,
Utanıp anası evine döndü.

El-kıssa. Karaçeçsılı'nun kıyafetlerini görüp türküler söylediğidir:
(...)

Babama söyleyin sözümü,
Kanlı yaş aldı gözümü,
Babama dünya geniş olsun,
Kurban ettim kendimi..."

Zavallı kız ağlaya ağlaya dama girdi,
Hayattan ölmeyi daha iyi gördü.
Taş kilidi içinden kilitledikten sonra
Kendine kendisi hançer vurdu.

Han, işitip halkında ağladı,
Anası yüzünü parçalayıp haykırdı,
Bütün halk bu haberi işittikten sonra
Büyük küçük eve gitti.
Ağlasa da iş geçmişti,
İki yalnız dünyadan gitmişti,
Hanım "Böyle olacağını bilmedim!" deyip
Kendi yüzünü kendisi tırmalayıp yarmıştı.

(...)
Han kızı yanında ağlar,
Kendi elini kendisi dişler,

Hanımı padişaha sinirlenip
“Tüm kötülükler senden!” diye ağlar.

(...)
“Yalnız kızını öldürüp rahatladın” , dedi,
Mezara canını alıp koydun, dedi,
Gelecekte sevincin kim olacak, dedi,
Hayattaki tohumunu kopardın, dedi,
Zavallı han söyler: “Bilmedim” diye.
Öldürürken pazara girmedim, diye
Sakalını yolarak padişah çok ağlar,
Zavallının muhabbetini görmedim, diye.

Mezara hal gelerek çadır kurdurdu,
Altın deriden ev yaptırdı,
“Zavallı yalnızım!” diye han ağlar,
Ağlayarak öleni kim kaldırdı? (Urmançi 2007-2: 413- 421).

S. Thompson’un Motif İndex’inde Olan Motifler

P232. Anne ve kız TAM-42.1

P234. Baba ve kız TBM-102.1

S.Thompson’un Motif İndex’inde Olmayan Motifler

P230.4.3. *Babanın ve annenin sevdiğinden ayırdığı evladın ölmesi* TBM-102.2

P232.5. *Annenin kızının ölümünden babayı sorumlu tutması* TAM-42.2

P232.5.1. *Annenin çocuk üzerinde daha az söz sahibi olması* TAM-42.3

P233.14. *Baba için evlat acısı* TBM-102.3

P234.3.5. *Babanın kızına yaptığı kötülükten pişmanlık duyması* TBM-102.4

P234.3.11. *Kız babasının evladının ölümüne sebep olması* TBM-102.5

Değerlendirme: Buradaki anne ile baba ve kız motiflerinde de aşk destanlarında, babanın neden olduğu olumsuz son yaşanmaktadır. Annenin durmuna bakıldığında, anne, kızı için üzülmemekte ancak elinden bir çare gelmemektedir. Çocuk üzerinde babanın yetkisi ve söz sahibi olduğu, annenin bu konuda geri planda kaldığı anlaşılmaktadır. Sevdiğinden ayrılan kız ise kendi canına kıyarak anne ve babayı kedere boğmaktadır. Bu davranışla, özellikle babayı cezalandırdığı söylenebilir. Baba, anne tarafından da suçlanarak evlat katili durumuna düşmektedir. Sonunda, babanın pişman olması, evladı için acı çekmesi söz konusudur. Sonu ölümle biten bazı destanlarda baba, buradaki gibi iş işten geçtikten sonra pişmanlık duyarken bazılarında ise bu pişmanlığı da duymamakta, Tahir ile Zühre

destanının 2. versiyonunda olduğu gibi kızını mezarda da sevdiğinden ayırmak için, aralarına düşmanlarını gömmektedir.

Anne Motifi: TAM-43

Han, zavallı, ağlasa da sabretti,
Yalnızının öldüğünü anladı,
Hanım, oğlu öldüğünü öğrendikten sonra
Yüzünü parçalayıp ağlayıp saçını yoldu.
“Allah emrettikten sonra
Bu yalandan gittikten sonra,
Söylesen de fayda yok.
Yanaklarını kan edip,
Ağlasan da fayda yok.
Ey hey, ölüm, hey ölüm,
Baba ile anadan,
Kardeş ile evlattan,
Kimi ayırmaz bu ölüm (Urmançi 2007-2: 435).

S.Thompson’un Motif Index’inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul TAM-43.1

S.Thompson’un Motif Index’inde Olmayan Motifler

P231.1.1. Anne için evlat acısı TAM-43.2

Değerlendirme: Buradaki anne ve oğul motifinde annenin çocuğunun ölüm haberini alması işlenmektedir. Annenin destanlardaki görev ve fonksiyonlarına bakıldığında, çocuğa korumacı ve duygusal yaklaştığı görülmektedir. Ancak burada ölüme bir teslimiyet ve kabulleniş söz konusudur. Anne, evladının ölümü karşısında, ölüme çare olmadığını dile getirmektedir.

Anne Motifi: TAM-44

Hanımın evladını sorup ağlayışı:
Bağrımın paresi,
İki gözüm karası,
Canımın sevdiği can yavrum,
Seni nerede görürüm?
Kime evladım derim?
Sen aklıma gelende,
Nasıl dayanırım?
Uzak yola gitmişsin,
Selam söylesem, gitmez,
Candan tatlı can evladım,
Kaygın içten gitmez.
Seni nereden bulurum?
Seni nerede arayayım,
Kimi sen diye düşünüyüm?

Senden başka, yalnızım,
Gözümün gördüğü yoktu,
Senden başka bizlere
Sevgili yoktu.
Yalnız idin, bir idin,
Şimdi nasıl yaşarım?
Yüzünü nerede görürüm?
Kimler ile yürüyeyim?
Kimler ile durayım?
Sen aklıma düşende
Nasıl yaşayayım?

Seni nereden bulayım?
Kederli babanın,
Ağlayan ananın,
Dertli gönlünü
Kim rahatlatır, göz nurum? (Urmançı 2007-2: 437-439).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul TAM-44.1

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P231.1.1. Anne için evlat acısı TAM-43.2

P231.1.3. Annenin evlat acısını türküyle dile getirmesi TAM-44.3

Değerlendirme: Buradaki motifte, acısıyla feryat eden annenin çocuğunun arkasından söylediği sözler anlatılmaktadır. Anne, çocuğa daha merhametli ve şefkati duygularla yaklaştığı için, acısında da bunları görmek mümkündür. Olumlu tipteki anne ve baba için evlat, hayata yönelik umut ve servettir. Çünkü ona sahip olabilmek için herşeylerini ortaya koyan anne ve babanın onu kaybettiklerinde, hayatlarındaki en önemli serveti, umudu kaybetmenin acısını yaşamaktadırlar. Burada anne, bu duyguyu daha kuvvetli yaşamaktadır. Öyle ki ağzından dökülen ağıtın sözlerin de evlat acısını yansıtmaktadır. Nasıl ki nini söyleyerek, onunla ilgili hayallerini, beklentilerini dile getiriyorsa burada da acısını ağıtla dile getirmektedir.

Baba Motifi: TBM-103

Han, korkup halkıyla ata bindi,
Gelen hanı karşıladı.
Ecel Haktan, sebebi bizden oldu
Günahını boynuna alıp arz etti.

“Han, eceli onun bizden oldu,
Ne yapsa da bendesine Allah yaptı.
Gafillik ile bu işi yapmıştık.

Pişman olup bütün halk ağlamıştı.

Önünde günahımız var, arz ettik.
At binip sizi karşıladık.
Elinizde kılıcınızı tutuyorsunuz,
Ne yaparsınız yapın, boyun eğdik.”

“Evladım Tanrımın takdir ettiği çıkar,
Sebebi onun sizden çıkar.
Cezan ahirette olsun senin,
Allah’a yaptığın iş, ayan beyan çıkar.

Affettim, diyerek han ata bindi.
Bu han affettikten sonra gönlü rahatladı,
Askerler şehre girdi,
Büz Yiğit’in mezarına geldi, dedi (Urmançı 2007-2: 445).

S. Thompson’un Motif Index’inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğul TBM-103.1

P234. Baba ve kız TBM-103.2

S. Thompson’un Motif Index’inde Olmayan Motifler

P233.14.2. *Babanın oğlunun katilini affetmesi* TBM-103.3

P234.3.5.2. *Kız babasının öldürdüğü oğulun babasına yaptığı kötülüğü itiraf etmesi* TBM-103.4

Değerlendirme: Olumlu erkek babası ile olumsuz kız babası karşı karşıya gelmektedir. İki baba karşılaştırıldığında, biri hem kızına hem de sevdiğinin ölümlerine sebep olan baba, diğeri ise oğlunun katilini dahi öldürmekten çekinen, cezasını ilâhi adalete bırakan, babalığı gibi, insanlığıyla da kimseye kötülüğü olmayan babadır. Bu iki ebeveynden yola çıkarak, her baba, ya da her annenin, evlat üzerindeki görevlerini, sorumluluklarını onların hayatını olumlu etkileyecek şekilde gerçekleştiremedikleri söylenebilir. Hayatın bu gerçeği de, destanlara çocuğuna ve etrafına karşı, iyi, dürüst, babalar olduğu gibi, adaletsiz, merhametsiz babaların da yer alması şeklinde yansımaktadır. Ebeveynlerin tavrı, çocuğun hayatına yön vermektedir.

Anne Motifi: TAM-45

“On ay seni taşıyıp,
Emziğimle emzirip,
Tatlı yemek yedirip
Bakmış ananım.
Anan duruyor başında.
Kalkılmaz yere gitmişsin,

Kalk, yavrum, kalksana!

Kederli ananı görsene,

Hâlimi bir sorsana!

Sana geldim görmeye,

Yüzünü sevmeye,

Ardımda kim kalır?

Tayım kim olur? (Urmançi 2007-2: 447).

S.Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul TAM-45.1

S.Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P231.1.1. Anne için evlat acısı TAM-45.2

P231.1.3. Annenin evlat acısını ağıtla dile getirmesi TAM-45.3

Değerlendirme: Anne, oğlunun mezarı başında acıyla söylediği sözlerinde, çocuğu için bir anne olarak yaptıklarını ve kendisinden sonra çocuğun varisi olduğunu dile getirmektedir. Anne ve baba bu dünyadan göçtüğünde de onların ruhlarını huzura erdirecek, onların adını yaşatacak evladın olması, onlar için önem arz etmektedir. Bundan dolayı evlat acısı yaşayan ebeveynler, geride kendilerini hatırlayacak bir evladın olmamasından büyük üzüntü duymaktadır.

3. BAŞKURT DESTANLARINDA ANNE VE BABA MOTİFİ

3.1. Mitolojik Destanlarda Anne ve Baba Motifi

3.1.1. Ural Batır Destanı

Destanın Özeti:

Ural Batır destanı, Başkurtların en hacimli destanlarından biridir. Destanın temelinde yatan hikâye oldukça karmaşıktır. Destanda, Ural Batır'ın yetişmesi, insanlara musallat olan insan görünümlü kötü ruhlarla mücadelesi dile getirilmektedir. Yenbirzi ve Yenbike isimli karıkocanın çocukları Şülgen ve Ural, torunları İdil, Yayık, Nöğöş, Hakmar gibi üç neslin maceraları destanda anlatılmaktadır. Destanın ilk kısmında dünyanın kuruluşu, Yenbirzi ve Yenbike isimli karıkocanın yani insanoğlunun ortaya çıkışı, çocuklarını yetiştirmesi gibi olaylar yer almaktadır. Destanın ikinci kısmında Ural ve Şülgen isimli kardeşlerin ölümü yenebilmek için ölümsüzlük arayışı ve bu sırada yaptıkları kahramanlıklar işlenmektedir. Ural Batır karşısına çıkan kötülerle savaşarak onları yenmektedir. Kötülüğün tarafına geçen kardeşi Şülgen ile de savaşmaktadır. Sonuç olarak da Ural Batır elde ettiği ölümsüzlük suyunu kendisi için kullanmak yerine yeryüzüne serpererek, yeryüzünün sonsuza kadar var olmasını sağlamıştır. Destanın son bölümünde ise üçüncü nesil kahramanlar, Ural'ın oğulları İdil, Yayık, Nöğöş ve Hakmar ortaya çıkmaktadır. Şülgen ve Ural'ın oğulları babalarının işine devam ederler. İnsanları korumak için kötü ruhlarla mücadele etmeyi sürdürürler. Destan, Ural Batır'ın ölümüyle son bulur. Ural'ın gövdesinin gömüldüğü yerde Ural Dağ'ı oluşur.

Baba Motifi: BBM-1

(...)
İki oğluna Yenbirzi,
Anlatıvermiş:
İkiniz de çocuklarımsınız,
Göz bebeğimsiniz,
Ağzınızda süt kokusu gitmedi
Gücünüz henüz yetmedi,
Kolunuza sopa almaya,
Kuşa doğan uçurmaya,
Daha arslan binmeye
Çağınız yetmedi.
Ben ne veririm yiyiniz,
Benim söylediğimi yapınız;
At yerine çapmaya,
İşte geyiğe bininiz.
Sığırcığın yuvasına
Yağılbaş kuşunu atınız.

Susanız oyunda,
İşte, ak su içiniz.
Küpte dolu duran
Kandan uzak durunuz
Deyip bunlara daha da
Adet öğretmiş.
Kan içmeyi oğullarına
Bir kez daha yasaklamış.
Günlerden bir gün gelince
Atayla ana ikisi
Avlanmaya gidince
Şülgen'le Ural ikisi
Evde yalnız kalınca
(...)
İki çocuk konuşup
Yemekten söz açmış da
Şülgen düşünüp durmuş da
Kan içiştten atasının,
Menettiğini bilse de
Sakın içmeyin demişse de
Şülgen, Ural'ı kandırıp
Şöyle söylemiş:
Can kıyıp avlanmak
Güzel iş olmasa
Susayınca kan içmek
Tatlı bir şey olmasa
Atanlar uykularını terk edip
Her gün üzüldü,
Kolunu – ayağını yorup
Bizi evde bırakıp
Gitmez idi, av deyip
Ural, haydi, olmazsa
Küpü açalım,
Her birinden az az,
Birer damla içelim
Kanın tadını bilelim.

Ural;
Babamın sözünü tutacağım
Ben o kanı içmeyeceğim.
Yiğit olup büyümeyince,
Tam töreyi öğrenmeyince,
Yurt gezip görmeyince
Gerçekten de dünyada
Ölümün yokluğunu görmeyince,
Sopa alıp koluma
Hiçbir cana kıymayacağım.
Sülüğün sürdüğü kanı ben
Küpten içmeyeceğim.
Şülgen;

İnsanı yener, ölümün
Buraya gelmeyeceğini,
Gelip bizi bulmayacağını
Babam söyledi ya!
Bütün cana biz ölümüz,
Daha da söyledi ya!
Şimdi neden ürküyorsun,
Kan içmekten mi korkuyorsun?

Ural;
(...)
Babamın bize söylediği,
Bizim daha görmediğimiz
Ölüm, o zaman bizim de,
Göz önümüzde olmaz mı?
Diye, sözü duyunca,
Şülgen bir az düşünmüş.
Ona bakıp bırakmamış.
Küpten az az,
Kanı emip içmiş.
Atasına söylememeye,
Ural'dan söz almış.
(...)

(...)Yenbirzi Ata, küplerin eksildiğini görüp, oğullarına kanı kimin içtiğini sormuş. Şülgen, kimse içmedi, deyip onu aldatmış. Yenbirzi ata eline kalın bir sopa alıp, oğullarını sırayla dövmeye başlamış. Ural ağabeyine acıyıp söylememişse de, Şülgen dayanamayıp kendi hatasını söylemiş. Yenbirzi ata, daha da sert vurmaya başlayınca Ural, babasının kolundan tutmuş (...) (Süleymanov ve diğerleri 2014-1: 55-62).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. *Baba ve Oğul* **BBM-1.1**

P236. *İtaatsiz evlatlar* **BBM-1.2**

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P233.12. *Babanın oğullarını yetiştirmesi ve eğitmesi* **BBM-1.3**

P233.12.2. *Oğulun babasının sözünü dinlemesi, babanın onu yetiştirdiği şekilde hareket etmesi* **BBM-1.4**

P236.8. *Babaya itaatsizlik, baba sözünün dinlenilmemesi* **BBM-1.5**

P236.8.1. *Babanın sözünü dinlemeyen oğullarını cezalandırması* **BBM-1.6**

Değerlendirme: Mitolojik bir destan olan Ural Batır Destanı'nın bu bölümünde, destan kahramanlarının babaları tarafından hayata hazırlandıkları ve yaşamları ile ilgili bilgilerin,

babaları tarafından çocuklara verildiği görülmektedir. Olumlu tipteki babanın burada öne çıkan görevleri çocuklarını iyi bir şekilde yetiştirmek, büyütmek, onları tehlikelerden korumak ve onların üzerinde otoritesini kurmaktır. Yenbirzi adlı baba, çocuklarına bir takım yasaklar koyarak çocuklarını korumaya çalışmaktadır. Oğullarından Şülgen, babasının sözünü tutmayarak onun yasakladığı şeyi yapmaktadır. Baba, koyduğu kurala uyulmadığını anlayınca, iki oğlunu da döverek cezalandırılmaktadır. Destan konusu gereği mitolojik unsurlar barındırsa da aile hayatına yönelik kurallarla ilgili bilgiler de içermektedir. Destanda babasının sözünü dinlemeyen oğulun başına kötü bir olay gelirken, yani babası tarafından öldüresiye dövülürken, babasının sözünden çıkmayan oğulun ise kardeşini ele vermeyen, sağlam karakterli ve babasına artık dur diyecek kadar da doğruluğu savunan bir yiğit olduğu görülmektedir. Bu motifte baba sözünü dinlemenin çocuk için ne denli önemli olduğu anlatılmaktadır. Yenbirzi adlı baba, çocuklarını seven ve onları korumaya çalışan bir baba olsa da sözünün dinlenmediğini, koyduğu yasağın çiğnendiğini anlayınca, öfkeyle hareket etmektedir. Bu durum destanda ölümün kışkırtması olarak anlatılmış olsa da öfkenin, evlatlarını gözünden sakınan bir babayı bile nasıl acımasız bir insana dönüştürdüğünü göstermektedir.

Anne ve Baba Motifi: BAM-1, BBM-2

Birinci oğul:
Katil padişah kızından
Senden doğan oğlunum;
Sekiz yaşımda at bindim,
Yurt gezip çok dolaştım,
İzleyim senin yolunu
Bir yerde bir kan gördüm
Kan yere sinmiyor,
Kanı kuzgun içmiyor,
Canavar, kuzgun toplanıp,,
Her gün gelip kokluyorlar.
Anama dönüp söyledim,
Bütün sırrını sordum;
Anam bana söylemedi,
Oturup hüngür hüngür ağladı.
Ne diyeceğimi bilemedim,
Şaşırdım, bunaldım,
Sırrını anlamadım.
Diyar diyar çok gezdim
Çok insanlar gördüm.
Genciyle yaşlısıyla karşılaştım.
Kan hakkında sordum
Birisi de açık söylemedi,
Böyle deyip söyledi:
Baban bize Tanrı gibi,

Yardım etti, evlat.
Babanın hakkını koruyoruz.
Ananın hatırını koruyoruz
Sen babandan kut alan,
Sen anandan süt emen,
Onlara ortak çocuksun.
Bizlere şan çocuksun.
Anandan geçip evlada
Ortak sırrını söylemeyiz.
Babanın hürmet hakkı için
Anana ant etmişiz.
Var yavrucak, dön evlat
Anandan sorup öğren,
Anan söylerse bütün sırrını,
Özün düşünüp bil evlat,
Deyince döndüm evime
Yine baktım anama
Anam asla söylemedi,
Beden sırrını gizledi
Ben oturup ağladım
O yine söylemedi,
(...)
Anam hıçkırıp ağladı.
Başını tutup düşündü.
Şöyle deyip söylendi:
Ural'ım gitti, yok oldu,
Belki dönüp gelmeyecek
Oğlu büyüdü, at bindi
Onu babası bilmiyordur.
Babası gibi doğmuştur.
Kalbi çatal olmuştur,
Kötü babamın kanları
Hala kurumayıp yatıyor
Çocuk görüp döndü de
Soruşup şaşıyor.
Şimdi nasıl yapayım
Söylemeden nasıl durayım?
Söylesem sırrı öğrenir o
Babasını arar o
Azıp kaybolur
Beni yalnız bırakır
Deyip anam sızlanınca
Ben de kalktım, tan atınca
Kanının yanına vardım ben
Kan etrafında dolandım ben,
Hey siz kanlar kanmışsınız;
Babamın döktüğü kanmışsınız;
(...)
Bir ak taşa sıçrayınca
Kan kımıldamaya başladı.

Sırrı söylemeye başladı:
Büyük baban Katil'in
Kul aldığı dört batır,
Deden emredince savaş açtık
Kötü kana dönüştük;
Yer de içmiyor kanımızı
Güneş de kurutmuyor kanımızı
Kuzgunlardan istiyoruz
Onlar da içmiyor kanımızı,
Parçalandı canımız
Ural babana git haydi
Bizim derdimizi söyle haydi
Çare bulsun diriltsin
Özüne yoldaş olacak
Savaşır er etsin
Deyince sırrı öğrendim ben
Anama söyleyiverdim ben
Anam düşünüp durdu da
Dağa doğru gitti de
Kuzgunları topladı da
Bir kuzgunu gönderdi
Her gün çıkıp gözledi
Bir nice gün geçince de
Kuzgunu geldi gürültüyle
Ağzı dolu su ile
Anam kana tükürttü
Hepsini de diriltti
Dört batıra bakıp
Babamdan rezil olsanız
Ondan küstahlık görseniz
Ural'a dost olsanız,
Babamın dostlarını
Dünyadan yok ediniz;
Oğlum ile Ural'ı
Aramaya beraber gidiniz,
Varıp selam veriniz
Dört batırı alıp
Babam Ural'mış deyip
Ural oğlu Yayık deyip
Sana yoldaş olalım deyip
Uzaktan arayıp geldim ben.
(...)

İkinci oğul:
(...)
Halsizliğe rağmen kalkıp
Anam gelip el salladı
Yaşlandırıp gözlerini
Şöyle deyip konuştu;
Baban Ural Batırım

Ondan doğan Nöğöş'üm
Batır olarak doğmuşsun
Babana yardımcı olmuşsun
Bin tolpara sen oğlum
Babana yoldaş ol oğlum!
Deyip anam sevdi de
Tolpar tutup verdi de
Bana yolu öğretti
Beni savaşa gönderdi.

Üçüncü oğul:
Benim anam Huma'dır,
Her gün göğe çıkar da,
Bir şeyler dinler.
Ey Ural'ım ne yapıyorsun?
Ben yanıyorum, bilmiyorsun.
Devler, cinler toplandı,
Hepsi birlikte gruplaştı,
Yurdu kaplayan denizi
Nasıl yüzüp çıkarsın?
Kan isteyen devi,
Nasıl yenip çıkarsın?
Deyip ah edip yalvardı,
Kendi kendine sızlandı.
Bana bakıp durdu da
Bir oflayıp aldı da,
“Yavrum erken doğsaydın,
Ata binecek olsaydın,
Yıllardır savaşta yorulan
Babana destek olsaydın
Deyip beni avuttu.
Kendisi hıçkırıp ağladı,
Beni çocuk deyip mi,
Hiç sırrını söylemedi.
Gece ikimiz yatıyorduk
Birisi kapıya vurdu
Kapı paramparça oldu
Eve bir dev girdi,
Anama el uzattı
(...)
Şimdi başını keseceğim
Kesip kanını içeceğim
Gövdeni ateşe atacağım,
Başını atıp Ural'a
Onu salıp kaygıya
Yarı gücünü alacağım”
Deyip anama saldırdı
Beni görünce durdu
Ural kutundan doğan
Batır çocuk değil mi?

Deyip söylendi
Anam bir söz diyemeyip
Korkup düşündü,
Islatıp gözlerini
Bana çok acıdı.
Kendime çocuk demedim
Hiçbir şey düşünüp durmadım,
Deve, ben atıldım.
(...)
Kan püskürttüm ağzından
Yine üç defa daha vurdum
Sersemledi, takati kalmadı,
Duracak halini kalmadı
Yine atılıp vurdum
Dağ devirmiş gibi ettim
Saray içi kanla doldu
Anam belince kanı geçip
Susadın, deyip su verdi.
Yüzüne şatlık doldu.
Batırdan batır doğmuşsun
Baban gibi bir batır olmuşsun.
Gövden çocuk olsa da
Yüreğin genç olsa da
Artık büyüyüp gitmişsin
Baban yalnız çile çekiyor
Ağır günler geçiriyor
Baban yalnız olmasın
Düşman savaşı kazanmasın
Git babana, yoldaş ol
Savaşa girip yoldaş ol
Deyip anam buyurdu
Babasını arayan
İdil denen oğlun ben,
Sana doğru geldim ben

Dördüncü oğul:
“Benim anam Ayhılv,
Babam Şülgen’dir,
Şülgen sana kardeştir,
Devler ile gitmiştir,
Sonra çok kan dökmüştür,
İyiye düşman olmuştur,
Anam gidip horlanmıştır
Kaygısından sararmıştır,
(...)
Babam horlandı,
Şülgen’e verip aldandı,
Kaygısından mı gidip,
Şimdi gözden kayboldu.
Güveyiye denilen hediyem

Sarı tolparı vereyim,
Oğlum, ata bin, dedi,
İdil ile git, dedi
Ural babanın yolundan
Oğlum, savaşa koş dedi,
Hiç durmadan koş, dedi,
Babanı arayıp bul dedi,
Dört yiğidin bu sözünü işitince,
Çocuklarının büyüdüğünü
Batır olup yetiştiğini
Öz gözüyle görünce
Ural Batır kıvanmış
Gayreti daha da artırıp
Akbozat'a binmiş
Babalı oğullu beş batır
Birbirine eş batır
Hem önceki dört batır
Bütün gücünü toplamış
Çeşitli yandan batırlar,
Devle savaşa başlamış
(...) (Süleymanov ve diğerleri 2014-1: 121-127).

S.Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul **BAM-1.1**

P233. Baba ve oğul **BBM-2.1**

S.Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P231.8. *Annenin, babanın yokluğunda çocuğu yetiştirmesi ve eğitmesi* **BAM-1.2**

P231.8.1. *Oğulun yetiştiğini, savaşçı olduğunu anneye kanıtlaması* **BAM-1.3**

P231.8.2. *Annenin oğlunun ihtiyaçlarını karşılaması* **BAM-1.4**

P231.8.4. *Annenin oğlunu koruması* **BAM-1.5**

P231.9. *Annenin sırrı oğlundan gizlemesi* **BAM-1.6**

P231.9.1. *Sırrı anne dışında kimsenin çocuğa söyleyememesi* **BAM-1.7**

P233.6.1. *Babanın düşmana karşı en büyük yardımcıları oğulları* **BBM-2.2**

Değerlendirme: Destanın bu bölümünde, Ural Batır'ın üç hanımından dünyaya gelen oğulları ile kardeşi Şülgen'in oğlu, babalarının karşısına çıkıp kendilerini tanıtarak, anneleri ile yaşadıkları hayatı babalarına anlatmaktadırlar. İlk olarak babasız yetişen oğullara annenin sahip çıktığı, öte yandan annenin de babanın yokluğunda babanın görevlerini yerine getirdiği görülmektedir. Dönemin şartları göz önüne alındığında, savaşçı

için gerekli olan at, silah vb. ihtiyaçlar anne tarafından karşılanmaktadır. Çocukların yetiştirilmesi, eğitilmesi gibi görevler de annenin sorumluluğundadır. Destanlarda babasız büyüyen kahramanlar babaları ile ilgili gerçekleri de annelerinden öğrenirler. Babayla ilgili sırları sadece anne çocuğuna söyleyip onu babasının davası için hazırlar. Anne, çocuğunun gücünü, bahadırılığını gördüğünde, babasına destek olması için oğlunu gönderir. Çocuğun kahramanlığını göstermesi, bunu anneye kanıtlaması da oldukça önemlidir. Bütün bunlardan anlaşıldığı üzere, destan metinlerinde çocukların yetiştiricisi baba olarak görülse de babanın yokluğunda onun görevleri anneye geçmektedir. Destanlarda çocuğu yetiştirme görevini babanın yerine getirmesinin nedeni, destan kahramanının cinsiyeti ile ilgilidir. Erkek çocuğuna ok atma, at binme, kılıç kullanma gibi eğitimleri baba vermektedir. Bundan dolayı da baba, destan metinlerinde çocuğu yetiştirme ve eğitme fonksiyonlarıyla ön plana çıkmaktadır. Dede Korkut metinlerinden Dirse Han Oğlu Boğaç Han da görüldüğü gibi, erkek çocuğun babanın varlığında babanın eğitiminden uzak olması, annenin dizi dibinde oturması hoş karşılanmaz. Bu destanda çocuğun da anne ve babaya büyük destek olduğu görülmektedir. Ural'ın oğulları ve yeğeni sayesinde düşmana karşı daha da güçlendiği vurgulanmaktadır. Çocuk anne ve babanın geleceğe yönelik en büyük yatırımdır. Anne ve babanın davasını sürdürecektir, onun adını, soyunu devam ettirecek kan bağı evlattır. Burada da Ural'ın oğulları ile övündüğü ve gücüne güç kattığı görülmektedir. Aile fertlerinin birbirine desteği, aile bağlarının kuvvetli oluşu anne, baba ve çocuk için zorluklara ve düşmana karşı önem arz etmektedir.

Baba Motifi:BBM-3

(...)

Halkım, size şunu söyleyeyim.

Oğullarım, size söyleyeyim:

Oyuk oyuk göllerin.

Hepsinde dev olacak,

Kötülüğünü yapacak,

İçinize girecek.

Devlerin kötülüğü,

Hepinize degecek,

Bundan hepiniz öleceksiniz

Gölün suyunu içmeyin,

Haraplığa düşmeyin,

Devlere baş eğip,

Kol kavuşturup durmayın

Devlere savaş açıp,

Denizi devden arıtıp,

Yerde yaşayacak yer buldum,

İnsanları kötünden

Kurtarmaya çalıştım.

Binsem Bozat var idi
Elde polat vardı;
Asker toplayacak yerimde,
Güzel yurdum var idi;
Yandaş olacak yurdumda
Batır erler var idi.
Onların değerini bilmedim
Bahadırlığa güvenip
Meclis kurmadım
Yalnız başıma düşündüm.
Olmayacak yolu seçtim.
Oğullarım dinleyin, size söylüyorum.
Dinle, elim, sana söylüyorum.
Er arslan olsan da
Batır bilekli doğsan da
El gezip, yurt görmeden,
Dizinden kan geçmeden
Gönlün batır olamaz
Kötüye yoldaş olmayın,
Oğullarım size söylüyorum:
Benim temizlediğim yerlerde,
İnsana bolluk bulunuz;
Savaşta olsa, baş olup,
İnsana yurt kurunuz,
Şanlı batır olunuz.
Uluyu ulu görünüz,
Meclis kurup yürüyünüz.
Küçüğü küçük kabul ediniz.
Maslahat verip yürüyünüz.
Gözünüze düşecek
Gözsüz kalacak halde
Halkın önünde,
Gözüne kirpik olunuz
Akbozatım, polatım,
Elde durup kalır o,
Sırtına binip koşacak,
Savaşta kılıç çalacak,
Batıra binecek at olur,
Batır olmayan erlere,
Biner atım, yad olur.
Ananıza söyleyin:
Benden razı olsunlar
Erim, hoşçakal desinler.
Hepinize şunu söyleyeyim:
İyilik olsun adınız,
İnsan olsun zatınız,
Kötüye yol vermeyiniz,
İyiden uzaklaşmayınız
Diye sözü söylemiş
Ural batır ölmüş

(...) (Süleymanov ve diğerleri 2014-1: 139-140).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğul **BBM-3.1**

S.Thompson Motif Index'inde Olmayan Motifler

P233.12.3. *Babanın vasiyette bulunarak çocuklarını kendinden sonraki hayata hazırlaması*
BBM-3.2

Değerlendirme: Destan kahramanı Ural Batır oğullarını ve halkı etrafına toplayarak onlara son sözlerini söylemektedir. Kendinden sonraki dönemi düşünen bir baba olarak Ural, oğullarını etraftaki düşmanlara karşı uyarmaktadır. Tehlikenin nereden geldiğini, düşmanın nerede gizlendiğini oğullarına haber vererek bunlara karşı dikkatli olmalarını ve tehlikeye karşı nasıl tedbirler almaları gerektiğini onlara anlatmaktadır. Buradaki baba motifinde görüldüğü üzere babanın görevi öldükten sonra da bitmemektedir. Baba ölse de hâlâ geride bıraktığı son sözleri oğullarının yaşamları üzerinde etkili olmaya devam etmektedir. Ural Batır baba olarak kendi yaptığı hatalarını ortaya koyarak çocuklarının bundan ders çıkarmasını ve aynı yanlışla düşmesine engel olmak istemektedir. Buradaki olumlu tipteki baba motifinde, babanın çocuk üzerindeki eğitmek, bilgilendirmek gibi görevlerini yaşam boyu olduğu gibi, ölüm anında ve ölümden sonra da devam ettirdiği dile getirilmektedir.

3.1.2. Ural Batır (versiyonu)

Destanın Özeti:

Ural Batır destanının bu versiyonunda da ilkinde olduğu gibi Yenbirzi ve Yenbike isimli karıkocanın çocukları Ural ve Şülgen, torunları İdil, Yayık, Nögöş, Hakmar'ın maceraları anlatılmaktadır. Ancak bu versiyon diğerine göre daha hacimsizdir. İki versiyon arasında bazı epizot farklılıkları da vardır. İlk versiyonda Ural ve Şülgen insanların mutluluğu için, kötülerle savaşmaya birlikte giderken, bu versiyonda Şülgen babasının sözünü dinlemediği için bir cadı tarafından kandırılır ve hayatını kaybeder. Sonrasında Ural Batır yetişkin çağa ulaşır ve ölüme çare bulmak için ölümsüzlük suyunu aramaya başlar ve düşmanlarını yenerek ölümsüzlük suyunu elde etmeyi başarır. Sonuç olarak da ölmeden önce bu suyu kendisi için kullanmak yerine yeryüzüne serpererek, yeryüzündeki diriliğin sonsuza kadar var olmasını sağlar. Destan ilk versiyonda olduğu gibi Ural Batır'ın ölümüyle biter. Ancak burada ölmeden önce Ural, çocuklarını uzağa göndermektedir. Çocukların da gittikleri yere arkalarından su gelerek İdil, Yayık, Hakmar nehirleri oluşur. Ural'ın gömüldüğü yerde bugünkü Ural Dağları oluşur.

Baba Motifi:BBM-4

(...)

Adet boyunca, yırtıcı geyiği eliyle öldüren kimsenin onun kanını içmesi gerekirmiş. Bunun için baba oğullarına:

“Daha küçüksünüz, geyik avlamaya yaşınız varmadı; benden görüp de küpteki kana ağzınızı sürmeyin yoksa helak olursunuz” diye sürekli tembihlermiş.

Günlerden bir gün babaları ava çıktığı sırada Şülgen ile Ural’ın yanına çok güzel bir kadın gelmiş ve

“Babanızla birlikte ava gitmeyip de ne diye evde oturuyorsunuz?” diye sormuş.

Şülgen’le Ural :

“Giderdik, fakat babamız götürmüyor; yaşınız daha küçük deyip evde bırakıyor” demişler.

Ondan sonra o kadın:

“Evde oturup büyümek olur mu, mümkün mü?” deyip gülmüş.

“Ya ne yapmamız gerekir?”

“Şu küpteki kanı içmek gerekir” demiş o kadın. ”Ondan bir kaşık içtin mi, bir gün içinde boy yeten ere dönersin; aslan gibi güçlü olursun”

Şülgen ile Ural:

“Babamız kan koyulan küpün yanına yaklaşmayı bile yasakladı. İçerseniz helak olursunuz, dedi. Biz babamızın sözünü tutarız” demişler.

Bunun üzerine o kadın:

“Siz daha çocuksunuz. Baba ne derse ona inanırsınız, demiş. Bu kanı içseniz siz aslan gibi güçlü yiğitlere dönüşüp, rahatlıkla ava çıkarsınız, babanızın ise evde oturması gerekir. Bunu anlamış da babanız küpteki kanı sadece kendisi içmekte, size göstermiyor. İhtiyar kendinizde, benden söylemesi” deyip o güzel kadın kaybolmuş.

Bu kadının sözüne inanıp Şülgen kanı içmek istemiş, fakat Ural, babasının sözünü tam tutup, kana yaklaşmamış bile.

“Şülgen küpten bir kaşık kanı alıp yuttu. Ayıya çevrildi. (...)

Bu kadın sözü edilen hilekâr yılanmış. Güzel kadın kıyafetine giren işte o hilekar yılanın hilesi sonunda Şülgen, insanlığını ebedi olarak kaybedip geyik olup kalmış, bir baksan ayı, bir baksan kurt veya arslan olarak gezip dolaşmış da gezerken bir gölde batıp ölmüş.

Ural ise eşi benzeri olmayan bir batır olup gelişip büyümüş (Süleymanov ve diğerleri 2014-1: 147-149).

S.Thompson’un Motif İndex’inde Olan Motifler

P233. *Baba ve Oğul* **BBM-4.1**

P236. *İtaatsiz evlatlar* **BBM-4.2**

S.Thompson’un Motif İndex’inde Olmayan Motifler

P233.12. *Babanın oğlunu yetiştirmesi ve eğitmesi* **BBM-4.3**

P233.12.2. *Oğulun babasının sözünü dinlemesi, onun yetiştirdiği şekilde hareket etmesi* **BBM-4.4**

P236.8. *Babaya itaatsizlik, baba sözünün dinlenilmemesi* **BBM-4.4**

P236.8.1. *Babanın sözünü dinlemeyen oğullarını cezalandırılması* **BBM-4.5**

Değerlendirme: İlk versiyonda olduğu gibi Ural Batır destanının bu versiyonunda da baba sözünü dinlememe söz konusudur. Buradaki baba motifinde de babanın evlatlarını korumaya çalıştığı, bunun için kurallar koyduğu görülmektedir. Babaya itaat eden çocuk yani Ural, hiçbir kötülükle karşılaşmazken, itaatsizlik eden Şülgen, hayatını kaybetmiştir.

Baba Motifi:BBM-5

Ural Batır, Ecel'i tutup öldürmeyi hayal etmeye başlamış. Babası, ona kendi babasından kalan, sallanınca kıvılcım saçan elmas kılıcını vermiş ve

“Bu kılıçla her şeyi öldürmek mümkün, sadece Ecel öldürülmez. Yine de sen onu al, gerek olur demiş. “Nerededir çok uzakta Tirihıv denilen bir pınar akmaktaymış. İşte o Tirihıv'ın bir damlası öleni diriltir, hastayı iyileştirir, Ecel'inde kendisini de öldürürmüş. Eceli o pınarın suyuna atmak gerek. Ondan kurtuluş için başka çare yok” demiş.

Ural, babasının verdiği kılıcı takıp, bir yere doğru gitmiş (...) (Süleymanov ve diğerleri 2014-1: 149).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. *Baba ve oğul* **BBM-5.1**

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P233.12. *Babanın oğlunu yetiştirmesi ve eğitmesi* **BBM-5.2**

P233.13. *Babanın oğlunun ihtiyaçlarını karşılaması* **BBM-5.3**

Değerlendirme: Burada İdil-Ural destanlarında sıkça karşılaşılan olumlu tipteki baba motifi görülmektedir. Ural Batır, hayalini kurduğu görev için hazırlanırken, babası da bu görevde kendisine kılıç hediye ederek destek olmaktadır. Destan metinlerinde bu kılıcın anlamı “kut alma” olarak açıklanmaktadır. Kut alma; bir görev veya mevki için, ilahi güç tarafından vazifelendirilmek anlamına gelmektedir. “Eski Türk inanç sistemine göre ilahi bir kaynaktan beslenmeden devlet idaresinde veya liderlikte güç, yaratıcılık ve yetki sahibi olmak, dinî şahsiyetlerde de halk üzerinde etkili olmak mümkün değil gibi görünmektedir” (Yıldız 2018:). Kılıç ve at gibi savaşta kullanılan eşyalar birer kut sembolü kabul edilmektedir. Destan kahramanına bu eşyaların büyük faydalar sağladığı, bunlar sayesinde büyük zaferler kazandığı görülmektedir. Ural Batır destanının bu bölümünde de Ural'a hediye edilen kılıç, onun insanlık için büyük bir mücadeleye giriştiğinin göstergesidir. Bu yolda mücadeleler vererek, zaferler kazanacaktır. Olumlu tipteki babanın burada iki temel görevi; biri destan kahramanının ihtiyaçlarını karşılamak, onu büyük bir görev için vazifelendirmek, diğeri de onu çıkacağı yolda bilgilendirip, yönlendirmektir.

Baba Motifi:BBM-6

(...)Ural'ın üç oğlu olmuş. Büyüğü İdil, ortancası Yayık, Küçük oğlu Hakmar. (...)

“İşte burada büyük suyun başı!” Kendisi hemen büyük oğlu İdil'i çağırıp “Git oğlum, ayağının götürdüğü yere çıkıp git de halk arasında yürü; yalnız büyük bir nehre ulaşmadan arkana dönüp bakma!”

Babası gibi ağır gövdeli İdil, ayağının derin izini bıraka bıraka güneye doğru çıkıp gitmiş. Babası onun arkasından gözyaşlarını döküp bakıp kalmış. Çünkü o İdil'in geri dönmeyeceğini biliyormuş. (...)

İşte o günden sonra Akidil nehri meydana gelmiş.

İdil Batır'ın uzun yola çıkıp gittiği gün diğer iki oğlunu da aynı şartlarla il içine çıkarıp göndermiş. Fakat onlar, ağabeylerine göre kuvvetsizce, dayanıksızcaymışlar. İdil Batır gibi, tek başlarına böyle uzun, zor yolu geçmeye yürekleri yetmemiş (Süleymanov ve diğerleri 2014-1: 156).

S.Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P233. *Baba ve oğul* **BBM-6.1**

S. Thompson Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P233.14. *Baba için evlat acısı* **BBM-6.2**

P233.14.1. *Babanın fedakarlığı, babanın halkı için çocuklarını feda etmesi* **BBM-6.3**

Değerlendirme: Destanın bu bölümünde, İdil-Ural bölgesine can veren İdil, Yayık ve Hakmar nehirlerinin mitolojik bakımdan nasıl oluştuğu anlatılmaktadır. Ural Batır, insanların çoğalıp kuraklığın baş göstermesi üzerine, halkının ve oğullarının selameti için fedakârlık yaparak, oğullarını dönmek üzere uzağa göndermektedir. Baba halkı için evlatlarından vazgeçse de çocukları içinde büyük üzüntü duymakta, döktüğü gözyaşlarından nehirler oluşmaktadır. İdil-Ural coğrafyasında bulunan bu nehirlerin oluşması mitolojik bir olaya yani destanda babanın evlat acısıyla döktüğü gözyaşlarına bağlanmaktadır. Ural Batır'ın baba olarak çektiği evlat acısının, orada yaşayan halkların yaşam kaynağı olduğu görülmektedir.

3.1.3. İdil ile Yayık

Destanın Özeti:

Ural Batır destanının devamı niteliğinde olan İdil ile Yayık destanında, Ural'ın büyük oğulları; İdil ile Yayık'ın hayatları anlatılmaktadır. Babalarının ölümünden sonra ayrı düşen kardeşler, yine onun vasiyeti ile bir araya gelmekte ve yurtlarını düşmandan korumak için birlikte hareket etmektedirler. Destanın son bölümünde İdil ile Yayık, yurtlarını birlikte düşmandan temizleyip refaha ulaştırırlar. Ural Batır'ın halkı için başlattığı mücadeleyi oğulları devam ettirmektedir.

Baba Motifi:BBM-7

(...)
Ural adlı atamın
Bize söylemiş bir zaman
Uyarmasıydı bu,
Ne yapar bu anda erdemli oğul?

Atasını vasiyetini
Hatırından geçirmiş
Ezberlemiş sözlerini
Yüreğinden geçirmiş,
“Oğlanlarım dinleyiniz:
Vasiyetim size derim
Er aslan olsan da

Batır bilekli doğsan da
İlde gezip, il görmeden,
Diz boyu kan geçmeden,
Yüreğin cesur olamaz.
Kötüye yoldaş olmayınız,
Danıssız iş kılmayınız.
Oğlanlarım size derim:
Benim aldığım yerlerde
İnsana varlık bulunuz:
Savaşta olsa, baş olup,
Halka il kurunuz,
Şanlı batır olunuz,
Uluyu ulu ediniz,
Öğüt alıp yaşayınız
Küçüğü küçük ediniz,
Öğüt verip yaşayınız!”
(Bu sözünü Ural’ın
Yoklamış gibi silahını)
Yeniden tekrarlayıp
Düşünceye daldı, İdil,
Ne yapılmış, nesi yok
Hesap etti, İdil
İl yurt kurup yerleşip,
(Özünü özü onaylayıp,
Atam sözünü belleyip
Onun öğüdünü tutup)
Varlıklı yaşadı budun (Süleymanov ve diğerleri 2014-1: 163-164).

S.Thompson’un Motif Index’inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğul **BBM-7.1**

P233.5. Babanın en büyük oğlu başkalarının refahından sorumlu **BBM-7.2**

S. Thompson’un Motif Index’inde Olmayan Motifler

P233.12.2. *Oğulun babasının sözünü dinlemesi, babanın onu yetiştirdiği şekilde hareket etmesi* **BBM-7.3**

P233.12.3. *Babanın vasiyette bulunarak çocuklarını kendinden sonraki hayata hazırlaması* **BBM-7.4**

P233.12.4. *Baba sözünü dinleyip yerine getirmenin çocuğun hayatını kolaylaştırması, refah ulamasını sağlaması* **BBM-7.5**

Değerlendirme: Bir baba olarak Ural, oğullarına iyiliği kılavuz edinmelerini, yurtlarına sahip çıkmaklarını tembihlemiştir. Buradaki baba motifinde Ural'ın en büyük oğlu İdil, babalarının vasiyetini hatırlamakta, kendini halkından ve yurdundan sorumlu görerek babasının gösterdiği çizgide ilerlemekte ve başarılı olmaktadır. Erdemli oğul, baba sözünü dinleyen, vasiyetini yerine getiren kişidir. Baba ve oğul motifinde babanın ölümünden sonra da oğullarının hayatını yönlendirmesi söz konusudur. Babanın çocuk üzerindeki vazifeleri arasında çocuğu eğitmek ve yönlendirmek olduğu düşünüldüğünde, Ural Batır'ın ölümünden sonra da bu görevlerini vasiyetle yerine getirdiği görülmektedir.

Baba Motifi:BBM-8

Ural Batırın oğlu,
Uyarıya bir kez
Keskin söylemiş söz yolunu:
Kara ejder, baş ejder,
Günü gelmeden kana susama
İçmeye kan isteme,
(Dövüş ileride görülür)
(...)
Bilmezsen bil söyleyeyim:
Ural diye batırdan
Miras kalmış pulat¹¹ var,
Ural Batır'dan kalmış
Uçar atım Akbozat var;
Ural'ın hatırası olan,
Emanet bıraktığı İdil diye oğul var,
Nereye isterse, oraya
Onun gider yolu var
Senin gibi zatlardan
Alacak kini var,
Batır diye şanı var
(...) (Süleymanov ve diğerleri 2014-1: 172).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. *Baba ve oğul* **BBM-8.1**

¹¹ çelik

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P233.6.2.1 *Oğulun babanın davasını sürdürmesi, yerini doldurması* **BBM-8.2**

P233.13.1. *Babadan oğula kalan emanetler* **BBM-8.3**

Değerlendirme: Buradaki baba ve oğul motifinde babanın kendisi yoktur; onun yerine babanın temsilcisi olarak at, kılıç ve oğul bulunmaktadır. Kendisini Ural Batır'ın oğlu olarak tanıtan İdil, babasının davasını sürdürdüğünü dile getirmektedir. Anne ve babanın adını, soyunu, davasını devam ettirecek olan kan bağı evlattır. Burada İdil babasından devraldığı at ve kılıç gibi savaş aletleri ile onun yolundan gitmektedir.

3.1.4. Akbuzat

Destanın Özeti:

Akbuzat destanı da Ural Batır destanının devamı niteliğindedir. Destanda Ural Batır'ın atı Akbuzat ve onun yeni sahibi Hevben'in maceraları anlatılmaktadır. Hevben isimli destan kahramanı, Ural Batır'ın torunudur. Destanın asıl hikâyesini Hevben'in su altı dünyasına yaptığı yolculuk, burada kötülerle mücadelesi ve su altı dünyasının kızıyla evlenmesi oluşturur. Hevben, babasının silahı ve Akbuzat ile yiğitlik ve nam kazanarak insanların refahı için uğraşan bir kahraman hâline gelmektedir. Destanın sonunda düşmanlarını yenen, kahramanlık kazanan Hevben, su altı dünyasının padişahı Şülgen'nin kızı Nerkes ile evlenmektedir.

Anne, Baba Motifi: BAM-2, BBM-9

(...) Elindeki tüfeğin Hevben'in babasına ait olduğunu çocuk anlayıp da mı söylüyor diye şüphelenmiş de:

-“Evladım, zavallı baban çok usta bir avcıydı. Onun çok güzel bir tüfeği vardı: şimdi yoktur, herhalde demiş. Hevben:

- Onun tüfeği bunun gibiydi. “Baban ölünce kefen almaya bir şeyi olmayan zavallı anan, babanın tüfeğini verip kefenlik aldı.” diye söylüyorlardı (...)

-Ey ata, şimdi sen bunu söylüyorsun ama olan olmuş işte. Zavallı babam ölünce üçünü, yedisini, kırkını okutmaya, hayratlığa hiçbir şey bulamamış. Üzülen anam il içine dilenmeye çıkıp gitmiş. “O gidişinden dönmeyip kaybolmuş” diye söylüyorlar (...) (Süleymanov ve diğerleri 2014-1: 180).

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P231. *Anne ve oğul* **BAM-2.1**

P233. *Baba ve oğul* **BBM-9.1**

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P231.8.3.*Babanın yokluğunda geçim işlerinin annenin üzerinde olması* BAM-2.2

P233.13.1.*Babadan oğula kalan emanetler* BBM-9.2

Değerlendirme: Bu bölümde anne ve baba motifleri birlikte yer almaktadır. Baba motifinde, babadan geriye kalan silaha vurgu yapılmaktadır. Maddi zorluklardan dolayı babanın silahı başkasının eline geçmiştir. Destan kahramanı Hevben, babasının silahından habersizdir. Destanın ilereyen bölümlerinde silahın asıl sahibine kavuşması söz konusudur. Destanın bu bölümünde dikkat çeken anne motifidir. Babasız kalan destan kahramanının ve annesinin yaşadığı maddi zorluklar anne motifinin temelini teşkil etmektedir. Babanın ölümüyle birlikte ailenin geçim işlerinin ve sorumluluğun anneye kaldığı görülmektedir. Anne eşinin ölümüyle düştüğü maddi zorluk karşısında dilenmek için uzaklara giderek kaybolmuştur.

Baba Motifi:BBM-10

(...) Taravıl dede tüfeği eline alıp tutup bakmış da öpmüş. Hevben'e geri verirken:

- Kardeşim bunu verdiğimde sen çocuktun. Ben bunun sırrını söylemedim. Bu tüfek babanın tüfeği. Bu tüfek Ural Batır oğullarından kalan hatıra. Su padişahı sadece bu tüfekten korkar. İyi koru (bunu) kimseye de söyleme." diye düşüncelerini söylemiş de öz yoluna gitmiş (Süleymanov ve diğerleri 2014-1: 186).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. *Baba ve oğul* BBM-10.1

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P233.13.1. *Babadan oğula kalan emanetler* BBM-10.2

Değerlendirme: Baba ve oğul motifinde yetişkin çağa ulaşan destan kahramanı Hevben, bir yabancının elinde olan babasının tüfeğine kavuşmaktadır. Burada babanın kendisi fiziki olarak bulunmamakta fakat ondan miras kalan tüfeği destan kahramanının eline geçmektedir. Hevben'e büyük bir kahraman olarak, ün kazanmasında babanın da silahıyla yardımcı olması söz konusudur. Babanın çocuğunun hayatı üzerindeki hem maddi hem de manevi desteği her zaman, her durumda devam etmektedir. Hevben'nin kahraman olup düşmanlarını yenmesi babası sayesinde gerçekleşir. Baba bizzat oğlunun yanında olamasa da ondan geriye kalan emanetleri, atı ve tüfeği destan kahramanının en büyük destekçileridir.

Baba Motifi: BBM-11

Nerkes:

-Yiğit batırım diye,

Dağ yarar gibi söyleşiyorsun,
Babamın ilini koruyan,
Devleri bilmiyorsun
Yiğit, batırım diyorsun,
Böyle tulpar at binen,
(...)
Dev, periyi yığan,
Şu canının hepsini,
Öz kolunda toplayan
(Hevben'e bakıp)
Şülgen gölü padişahına
Kim oluyorsun saldıran?
Hevben:
Baban Şülgen de han olsa,
Dev perilerin hepsini
Etrafında toplasa,
Akbuz tulpara binip,
Yel fırtına kopartsa, da,
Kavak yaprağı gibi,
Yüreğim korkup titremez
On iki başlı devin,
Elime odunu salsa da
Ural'ıma saldırıp,
Çok kan döküp,
Elime savaş açsa da
Hiç korkmuyorum, babandan,
Kalbime ok atsa da!
Sura Batır'dan kut alıp,
Batır doğmuş zatım var;
Yetim- yesirin gözyaşını,
Döktürmemeye andım var (Süleymanov ve diğerleri 2014-1:

189-190).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğul **BBM-11.1**

P234. Baba ve kızı **BBM-11.2**

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P234.3. *Kötü kalpli, zalim kız babası* **BBM-11.3**

P233.6.2.1. *Oğulun babanın davasını sürdürmesi, yerini doldurması* **BBM-11.4**

Değerlendirme: İdil-Ural destanlarında sık karşılaşılan olumsuz baba motifinde kız kahramanın babasının acımasız, kötü kalpli olması ve ona karşı koyan bir yiğidin savaş açması dile getirilmektedir. Aşk destanlarının bir kısmı, damat adayına olumsuz bakan kız babalarının kızlarını sevdiklerine vermemesi üzerine kuruludur. Burada böyle bir durum

olmasa da kızın babası, kötü kalpli göl padişahı Şülgen'dir ve destan kahramanı Hevben, onunla mücadele etmektedir.

3.1.5. Miney Batır ile Şülgen Padişah

Destanın Özeti:

Başkurtların uruk-kabile düzenine yönelik bilgiler içeren destanın başkahramanı, Miney Batır'dır. Destanda ilk olarak, Tandısa ile ilgili bilgiler verilmekte, destanın asıl olayını, Miney Batır'ın Tandısa ile tanışıp evlenmesi ve düşmanları Şülgen padişaha karşı verdikleri mücadeleler oluşturmaktadır. Miney Batır, Başkurt halkının iyiliği ve refahı için çalışan, yurdunu düşmanlardan temizlemek için uğraşan bir batırdır. Bu kahraman üzerinden destanda, Başkurt urukları arasındaki mücadeleler de dile getirilmektedir. Destanın sonunda sevdiği kızla evlenen Miney, düşmanlarını yenerek kendi yurduna dönmektedir.

Baba Motifi: BBM-12

(...) O gece rüya daha da açık görünüp tekrar edince, o şaşırıp da, merak edip de, falcı, nohut tabirini bilen tabirci babası Ülker ihtiyara tabir ettirmeye karar vermiş. O zamanın âlimi, yıldız bilgini idi o. Tandısa erkenden kalkıp elini yüzünü yıkayıp, kendine çeki-düzen verdi de babasının karşısına gelip bastı. Kızını karşısına oturtunca, o da:

- Baba, ben çok ilginç bir rüya gördüm, yorumunu yapar mısın? Demiş. Ülker ihtiyar rüya tabiri yaptığı kitabını eline alıp:
"Tabir etmeye deneyelim hele, nasıl bir ilginç rüyaymış öyle? diye razı olmuş.
(...)

Babası kızının kol damarlarını tutup baktı:

- "Kızım boşuna endişelenme, gördüğün rüyan pekiyi. Evladım, senin başın bizden uzaklara gider, etek dolusu çoluk çocuğun olur, bir batır ile evlenirsin, ama ömrünü beklemekle geçirirsin, alındaki yazgıdan kaçış yoktur, dedi (Süleymanov ve diğerleri 2014-1: 230-232).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P234. **Baba ve kız** **BBM-12.1**

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P234.4. **Babanın kızının rüyasını yorumlaması** **BBM-12.2**

Değerlendirme: Baba ve kız motifinde Tandısa, gördüğü rüyayı falcı babası Ülker ihtiyara yorumlatmaktadır. Tandısa'nın babasının rüyaları tabir ettiği bir kitabı bulunduğu da görülmektedir. Baba, bu özellikleri sayesinde kızının rüyasını yorumlayarak onun gelecekte neler ile karşılaşacağını, nasıl bir hayat süreceğini söylebilmektedir. Bu motifte babanın kızını geleceğe hazırlaması söz konusudur. Genellikle aşk destanlarda kız babaları

olumsuz tipte görülür. Bu destanda baba fala bakmak gibi farklı bir özelliği kızının hayatı için kullanmaktadır. Babanın, kızının kaderinin zor yanlarını gördüğü halde ona kaderine boyun eğmesi gerektiğini söylemesi, kızını her durum için hazırladığını gösterir. Baba erkek çocuğunun hayatına yön verip onu geleceğe hazırladığı gibi, kız çocuğunun hayatında da aynı fonksiyonları yerine getirmektedir.

Baba Motifi: BBM-13

Babasından gören ok yontar, demişler. Miney'in babası Hınık (Sınık) batır sert boranlarda da, çetin soğuklarda da, pes etmeyip, Kuzey Ural'ın altını üstüne getirip, gece gündüz avcılıkla meşgul oldu. Onun tek bir tane ok-sadağı bile yan gitmedi, her zaman avına saplanırdı, yaraladıysa bile, vahşi canavarları canlı yakalayıp getirirmiş. Oğlu Miney'i de, biraz büyümeye başlayınca, birlikte ava götürerek avcılığın sırlarını öğretti, aynı anda avın ölüsünü ölü, canlısını canlı eve götürmeyi öğretti. Sınık batır oğluna ilk başta kurdu, kaplanı, sonra da ayıyı bile yakalayıp ağızlıklamaya¹² öğretti. Yurduna dönünce o Miney'i halkının önünde ayı ile güreştirip, dövüş yaptırarak zorluklarla alıştırmıştı.

Miney, babası öldüğü zaman, avcılıkta en usta biri olmuştu artık (Süleymanov ve diğerleri 2014-1: 234).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. **Baba ve oğul** **BBM-13.1**

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P233.12. **Babanın oğlunu yetiştirmesi ve eğitmesi** **BBM-13.2**

Değerlendirme: Baba motifinde, destan kahramanı Miney'in babasının özellikleri anlatılmaktadır. Motifte “*babadan gören ok yontar*” ifadesi ile babanın çocuğun önünde örnek teşkil ettiği, babadan alınan bilgilerin, çocuğun temel eğitimi olarak kabul edildiği görülmektedir. Bu anlamda bakıldığında, babanın çocuk üzerindeki eğitici fonksiyonuyla ön plana çıktığı görülmektedir. Babasından aldığı eğitim sayesinde Miney de babası gibi usta bir avcı olarak yetişip, herkesin takdirini kazanmaktadır. Baba Hınık Batır, evladını eğitme sorumluluğunu eksiksiz şekilde yerine getirerek, oğlunun toplumda birey olarak yerini almasını sağlamıştır.

3.1.6. Kara Yurga

Destanın Özeti:

Kara Yurga destanı, Başkurtların hayvancılığa dayalı olan sosyal hayatına yönelik bilgiler içermektedir. Destanın başkahramanı Kara Yurga isimli at ve sahibi Ebley batırdır.

¹² Teknik bir parçayı yuvasına oturtmak için yuvayı ayarlamak ve parçayı yuvanın ağzına uydurmak

Destanın ilk bölümünde Ebley batırın hayatı ve atının dünyaya gelişi anlatılmaktadır. Destanda ön plana çıkan Kara Yurga isimli at, destan kahramanı Ebley'in en büyük yardımcısıdır. Destanda Ebley, kahramanlığını ve ününü atı sayesinde elde etmektedir. Destanın asıl olayında Ebley ile Maktımhılıv'ın yaşadıkları aşk ve birlikte kaçmaları işlenmektedir. Ancak bu kahramanların birlikteliğini sağlayan ve Maktımhılıv'ı kaçırarak destan kahramanının atı Kara Yurga'dır. Kızının kaçırılması üzerine kızın babası Mesem de Ebley'in ülkesine baskın vermektedir. Atın hünerini görünce Mesem'in âşıklara karşı öfkesi yatışmakta, sonrasında da Ebley Batır'ı damat olarak kabul etmektedir. Ebley de atı sayesinde kendi yiğitlik hünerlerini sergilerken, Maktımhılıv'a uygun eş olduğunu kayınpederi Mesem'e kanıtlamaktadır. Destan, Ebley batır ile Maktımhılıv'ın evlenip mutlu olmasıyla son bulur. Aşk temasının işlendiği çoğu destanın aksine Kara Yurga destanı âşıkların kavuşmasıyla, mutlu sonla bitmektedir.

Baba Motifi: BBM-14

(...) Küsebay bundan çok rahatsızlık duymuş. Yetmemiş gibi, bir de Ebley adlı küçük oğlu da gelişip, büyüyüp, “At olsa başka çocuklar gibi ava çıkardım.” demesi de canına dokunur olmuş.

Mal karaya basınca, kar eriyince, kısırağının kulunlama zamanı gelince Küser bay, oğlunu çağırır ve:

“Oğlum kısırağın kulunlama zamanı geldi, ona dikkat et. Eğer erkek olursa sana vereceğim. Ava binip gidersin. (...)

Kulunun bağırıldığını duyunca kısırak da kişnemiş. Atılan ok gibi, Ebley de varıp yetişince kurt, kulunu bırakıp gitmiş. Kulunun arka ayağından avuç ayası gibi etini kurt, ısırp koparmış. Kulun¹³, bu yaradan ölmemiş, iyileşip büyümüş. Ebley'in ana babası bunu görüp sevinse de kulunun yüğrük olmadığını, onun av için de savaş için de faydasız at olduğunu bilip Ebley gönülsüzlenir. Babası: - Oğlum kaygılanma, yedi savaştan sağ çıkan yiğidi veba öldürmez, kurttan kalan, kurtulan yılmayı yel geçemez, demiş. Gelişsin, çok iyi bir yurga at olur, deyip teselli eder...

Yazın güzel çağında Ebley halkı dolaşarak yer görüp er tanıyıp geri dönme düşüncesini babasına söyler:

-Sadece Hakmar su değil,
Yalnız boyu yer değil,
Sahilinde oynayan
Çakallı tilki, ak tavşan,
Kulun alır her kurt,
Sadece onlar can değil.
İlin göbek belgisi
Yayık ile İdil ortası
Ural Dağı boyu var.
Laçın salan eri var,
Ayı tutan eri var,
Tekke başlı karayda

¹³ At ve eşek yavrusu

Derdini saçan eri var.
Ben varayım o ile
Göz atayım o yere,
Erim diyen yiğide
Erlik midir yatmak bir yerde,
diye sorunca babası karşı gelmemiş.(...) Ebley, Kara Yorgasına binip yola
çıkılmış (Süleymanov ve diğerleri 2014-1: 299-300).

S.Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P233. **Baba ve oğul** **BBM-14.1**

S.Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P233.12.5. *Babadan izin alınması, bir yere gitmek için, görev için baba onayı* **BBM-14.2**

P233.13. *Babanın oğlunun ihtiyaçlarını karşılaması* **BBM-14.3**

Değerlendirme: Destanın bu bölümünde Ebley yetişip büyüdüğünde, her erkek çocuğu gibi ava gitmek için, binmek için bir ata ihtiyaç duyduğunu babasına söylemektedir. Baba, temel ihtiyaçlar için ilk başvuru olan kişidir. Babanın fonksiyonları arasında çocuğunun ihtiyaçlarını karşılamak da olduğu görülmektedir. Ebley'in babası bu duruma çareyi, yeni doğan at yavrusunu oğluna vermekte bulmuştur. Ancak destanda da anlatıldığı üzere atın yavrusu, aksiliklerle dünyaya gelmiştir. Herkes atın yavrusundan ümidini keserken, Ebley'in babası onun iyi bir at olacağını söylemektedir. Burada babanın sınıç¹⁴ özelliği taşıdığı görülmektedir. Böylelikle baba oğlunun kendisine iyi bir at seçmesine yardımcı olmuştur. Bu şekilde destan kahramanı Ebley'in ününü kazandıracak olan atıyla yolları kesişmiştir. Bu seçim sayesinde Ebley sevdiğine de kavuşacak, kahramanlığıyla da adından herkesin bahsettiği bir yiğit olacaktır. Buradaki olumlu baba motifinde babanın akıllı ve bilgili olmasının, mesleğinin evladının hayatını yönlendirdiği görülmektedir.

Motifte babanın diğer bir fonksiyonu da destan kahramanının onun onayı ile maceralara atılmasıdır. Ebley yapmak istediklerini babasına söyleyerek ondan izin almaktadır. Babanın evlat üzerindeki hakkı, onun bilgisi dışında destan kahramanının yurdunu terk etmemesi sonucunu doğurmaktadır.

Baba Motifi: BBM-15

(...) Mesem kızını görünce kızıp şöyle demiş:
"Daha büyüüp, boya yetmeden,
Babasından kaçan kız,
Babanın namusunu lekeleyip,
Ural'ı aşıp geçen kız,

¹⁴ Sınıç, atların yürüklük sıfatlarını anlayan uzman; at tanıyan kimse. Sınıçlık, meslek.

Ural'da büyüyüp, İdil'i bırakıp,

Kır gözleyip kaçan kız

Kırsız olan neslime

Dağ gibi ayıp takan kız.

Çalındı mı? Aldandı mı?

Kaçırıldıysan alıp götürüyüm,

Aldandıysan kanın helal,

Burada öldürüp gideyim!

Mesem kızının karşısına gelip, okunu hazırlayıp kızının cevabını beklemeye başlar, Maktımhılıv, babasının kızdığını görse de şöyle cevap vermiş:

Maktımhılıv:

Usta olan avcı,

Okunu boşa hazırlamaz,

Büyük avın yolunu,

Sipere girip bırakmaz.

Erim diye er kişi,

Bilmeden kavgaya başlamaz,

Öç almayı, baskını

Sebebini bilmeden yapmaz,

Ey babacığım, Ural'ın

Okunu alıp dur,

Benim sözümü dinleyip dur,

Kara Yorga meşhur at

Tulpardan doğup kalan at,

Beni kaçıran Ebley değil,

Elin varırsa, işte ona at!

Babasına Kara Yorga'nın kaçırdığını başından sonuna kadar söylese de, babası inanmamış. Ebley, Mesem'in inanmadığını anlayınca ona doğru:

“Kara Yorga'ya Maktımhılıv'ı bindirip alıp git. Hiç kimse Yorga'nın dizgininden tutmasın. Yorga, Hakmar'a kadar varır; onun öbür tarafına geçmez; kıza boyun eğmeden onu geri getirir. Eğer Hakmar yerinden alıp götürebilerseniz atımın arkasından gitmeyeceğim.” demiş. Mesem bu şarta razı olmuş. (...)

Mesem de adamlarıyla çıkıp gelmiş. Ebley'le karşılaşmışlar.

Mesem kızının yanına varıp:

“ At başıyla oynayana dek,

Babanın başıyla oynasaydın!

Kendin düşüp ağlayıncaya,

Evimde yatıp ölseydin!

Kin sözüm bitti şimdi,

İstersen, toyunu kurarız,

İstemezsen şimdi yavrucuğum,

Geldiğimiz yoldan döneriz.

Ölürsen, haber ederler

Kırkını gelip okuruz.

Maktımhılıv:

Babam sen şanlı er,

Eri seçmeyi bilmedin,

Katı don içinde
Er büyür diye bilmedin,
Vahşi öğretilip, at binmez
Meydanlarda şan almaz,
Atadan kalıp; adam olmaz.
Evini düşmandan saklamaz,
Kendisi kız aramaz
Bugün doğmuş gibi bir baykuş
Bana güveyi olamaz!

Mesem, kızının bu sözünü duyunca, hiçbir şey söylememiş. Ebley'e doğru:
"Yiğit olup at beslemişsin; şanını gördük. Atın ölüp giderse, özün duman çıkartabilir misin? Hünerini göster."
Ebley bütün toplanan halkın önünde hünerini göstermeye başlamış. At üstünde oynayarak, güreşerek, ok atarak, kuray çalarak hepsini hayretler içinde bırakınca Mesem, razı olup konuk olmaya çadıra girmiş (Süleymanov ve diğerleri 2014-1: 309-311).

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P234. *Baba ve kız* **BBM-15.1.**

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P234.3. *Kötü kalpli, zalim kız babası* **BBM-15.2**

P234.3.8. *Baba ve kızın atışması* **BBM-15.3**

P234.6. *Kız babasının damada onay vermesi* **BBM-15.4**

P234.6.2. *Kız babasının damat seçmesi* **BBM-15.5**

Değerlendirme: Maktımhılıv'ın babası Mesem destanın başında olumsuz baba tipine yakındır. Evini, yurdunu terk edip kocaya kaçtığını düşündüğü kızını cezalandırmak ve namusunu temizlemek maksadıyla, Ebley'in yurduna baskına gelmektedir. Çünkü babanın onayı olmadan, kızın sevdiğiyle birlikteliği, hem baba için hem de toplum içerisinde hoş karşılanmamaktadır. Baba kendini üstün gördüğü için, karşısındaki damat adayının, ona layık olup olmadığına bakmak istemektedir. Kız babasının damadı sınaması, anaerkil dönemin izlerini taşıyan bir motif olarak destanlarda sıkça geçmektedir. Damat adayını kendine denk gören kız babaları, evlatlarının evliliğine mücadele etmekte, sosyal olarak kendilerine denk görmedikleri damat adaylarını ise reddetmektedirler. Bu destanda damadın sınavları başarıyla geçmesiyle baba onay verir ve evlilik gerçekleşir.

3.1.7. Zayatülek İle Hıvhlıv

Destanın Özeti:

Zayatülek ile Hıvhlıv destanı aşk ve kahramanlık konularının işlendiği mitolojik bir standır. Destanda, Zayatülek isimli kahramanın dünyaya gelişi, hayatı ve Hıvhlıv ile yaşadığı aşk işlenmektedir. Destan, Zayatülek'in ailesi ve kardeşleriyle yaşadığı olaylar ile başlamaktadır. Kardeşler arasında yaşanan kıskançlıktan dolayı Zayatülek, kardeşleri tarafından dışlanmaktadır. Bu durum, Zayatülek için yeni maceraların başlangıcı olmaktadır. Destanın asıl olayında, Zayatülek'in su altı dünyasına yaptığı yolculuk, buradaki maceraları ve Hıvhlıv ile yaşadığı aşk anlatılmaktadır. Zayatülek, Hıvhlıv'ın peşinden su altı dünyasına gitmekte, burada onunla evlenerek yaşamaya başlamaktadır. Destanın başkahramanları Zayatülek ile Hıvhlıv iki ayrı dünyaya ait kahramanlardır. Destan kahramanı Zayatülek, yeryüzüne aittir. Bundan dolayı belli bir süre geçince yurdunu, ailesini özleyip, yüzyüzüne çıkmaya karar vermektedir. Hıvhlıv'ın ailesinden izin alıp su altı dünyasından ayrılırlar. Ancak yeryüzünde yaşamak da Hıvhlıv için uygun değildir. O da kendisinin ait olduğu yerde, su altında yaşamak istemektedir. Destan, Zayatülek'in Hıvhlıv'ı ihmal etmesi ve yeryüzünde yaşamının şartlarını yerine getirmemesinden dolayı önce Hıvhlıv'ın daha sonra da Zayatülek'in ölümüyle bitmektedir.

Baba Motifi: BBM-16

Çocuklar biraz iş tutmaya başlamışlar. Günlerden bir gün Semer Han, oğullarını on iki kanatlı ak çadıra çağırtmış da: “Yavrularım siz biraz büyüdünüz. Şimdi ok atma, at yarışırma, kuş uçurup avlanma hünelerinizi gösterme vakti geldi demiş. Hemen şimdi yılki sürüsüne gidip at seçiniz. Gemlerinizi şingirdatanda hangi at burulup bakarsa, onu alınız. Kuşa kurda, geyik uçurmak, sürmek için yedeğinize birer avcı kuş alınız. Avda kimin kuşu, neyi avlarsa onu bana getiriniz” demiş. (...)

Zayatülek'in baykuş denen kuşunun şahin olup çıkmasına, onun pek çok kuşu vurup düşürmesine ağabeyleri çok kızmış; çok kıskanmışlar. Zayatülek, avdan çok ganimetle dönmüş. Avdan dönen altı oğlan, utançlarından kızara bozara yakaladıkları sıçan, köstebekleri babalarının önlerine koymuşlar. Semer Han bu hâli görünce kızgınlığından kaşlarını çatmış. Zayatülek turna ve kazları getirip, bırakınca onun yüzü gülümseyip gitmiş. O, sevincinden Zayatülek'e kıymetli taşlarla bezenmiş kemer hediye etmiş. Altı oğlan bu durumdan çok horlanmış. (...)

Zayatülek'in avı iyi güzel olmuş, fakat ağabeyleri eli boş dönmüşler. Bu defa da Semer Han Zayatülek'e getirdiği hayvanları için ok ile yay hediye etmiş. Altı oğlan rezil olmuş (Süleymanov ve diğerleri 2014-1: 315-317).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğul **BBM-16.1**

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P233.12.4. *Baba sözünü dinleyip, yerine getirmenin, çocuğun hayatını kolaylaştırması,refa ulaşmasını sağlaması* **BBM-16.2**

P233.12.6. *Babanın çocuklarını yetişkin yaşa gelince sınaması ve ödüllendirmesi* **BBM-16.3**

P233.13. *Babanın oğlunun ihtiyaçlarını karşılaması* **BBM-16.4**

P233.16.1. *Yedi oğullu olan baba* **BBM-16.5**

Değerlendirme: Destan metinlerinde erkek çocuğunun eğitiminden baba sorumludur. Babanın oğlunu yetiştirme yanında diğer önemli görevi de onun temel ihtiyaçlarını karşılamaktır. Dönemin şartlarında at, silah vb. ihtiyaçlar baba tarafından temin edilmektedir. Buradaki baba motifinde de Semer Han, bu fonksiyonunu yerine getirdikten sonra yedi oğlunu sınamakta, başarılı olanı ödüllendirmektedir. Ancak yedi oğlu arasında sadece Zayatülek, babasının karşısında başarılı olmakta ve babasından hediyeler kazanmaktadır. Bu durum, başarısız olan diğer kardeşleri kıskançlığa ve rekabete sevk etmektedir. Buradan şu sonuca varılabilir ki babanın evlatlarını yetiştirme şekli, onları hayata hazırlama tekniği teorik olarak olumlu olsa da neden olduğu sonuçlar göz önüne alındığında olumsuz da algılanabilir. Babanın çocuklarına tavrı, onları yetiştirme şekli destan kahramanlarının hayatını etkilemektedir.

Baba Motifi: BBM-17

Hıvhlıv, Zayatülek'i epeyce bir süre anasına babasına göstermeyip saklamış. Fakat günlerden bir gün babası Hıvhlıv'ın çadırında Zayatülek'in saklanıp yaşadığını sezmiş ve sır açılmış. Hıvhlıv doğrusunu söylemeye mecbur olmuş. O, yer oğlunu sevdiğini, onunla birlikte yaşama dileğini saklamamış. Bunu duyunca Asılıkül Padişahı'nın siniri kabarmış. Göl burulmaya, bulanmaya, kaynamaya, su taşıp etrafı basmaya başlamış.

Hıvhlıv, Zayatülek'i babasına göstermiş. Batır gövdeli, nur yüzlü, güzel yiğidi göstermesiyle Asılıkül Padişahı'nın gönlü rahatlamış, siniri yatışmış.

"Tamam kızım, sana yer oğluyla evlenme yazılmış. Ben razıyım, Zayatülek, artık seninle burada yaşasın. Yeri özleyip gitmeyi düşünseniz, bela gelir. Su altı dünyasını bırakıp yere çıkarsanız ikiniz de helak olursunuz" (Süleymanov ve diğerleri 2014-1: 321).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P234. *Baba ve kız* **BBM-17.1**

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P234.6. *Kız babasının damada onay vermesi* **BBM-17.2**

P234.7.6. *Kız babasının, kızını ve damadını tehlikeye karşı uyarması* **BBM-17.3**

Değerlendirme: Baba ve kız motifinde, Hıvhlıv'ın babası, kızının farklı dünyadan birine âşık olduğunu öğrenince sinirlenmektedir. İki âşığın yanyana gelmesine imkânsız gözüyle bakılmaktadır. Olumlu tipteki kız babasının başlıca görevi kızlarını tehlikelerden korumaktır. Bundan dolayı da Hıvhlıv'ın babası, kızının helak olmasından endişe duyarak kızmaktadır. Damadı görüp beğenmesi, sınaama motifinin hafifletilmiş şeklidir. Bu durumda baba, kızının evliliğine onay verince zarar görmemeleri için onlara uyarılarda bulunmaktadır. Destanlarda baba ve kız motifinde kız babalarının fonsiyonlarından biri de damat seçimi ve evlilik onayıdır. Bu seçim ve onay bazı destanlarda olumlu bazılarında ise olumsuz sonuçlanmaktadır. Bu destanda onay verilmekle birlikte, ayrı dünyaların fertlerinin kendi ortamlarının dışında yaşayamamaları gerçeği ve babanın bu yöndeki tembihini tutmama, destanın olumsuz sonla bitmesine neden olmaktadır.

Baba Motifi: BBM-18

Zayatülek'in böyle yoksunup hasret çektiğini gören su padişahı:
“Zayatülek, sen yer oğlusun, yersiz yaşayamazsın. Senin bugünden itibaren erkinliğin elinde; burada zorla tutmayacağım. Balkantav'ına dönüp yaşayınız. Hıvhlıv seninle gider. Erkek, kadın ardından gitmez; kadın erkek arkasından gider. Sürümden Akboz tulparı al. Yuva kurup geçim için mal vereceğim. Gölden çıkıp Balkantav'ına varmadan arkana dönüp bakma!” (der).

Zayatülek, Akboz tulpara binip, Hıvhlıv'ı önüne bindirip, su padişahıyla vedalaşıp, gölden çıkıp gitmiş (Süleymanov ve diğerleri 2014:323).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P234. *Baba ve kız* **BBM-18.1**

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P234.5. *Babanın kızının ihtiyaçlarını karşılaması* **BBM-18.2**

P234.6.1. *Babanın kızını damadının yurduna göndermesi* **BBM-18.3**

Değerlendirme: Baba ve kız motifinde, Hıvhlıv'ın babası, erkeği üstün görmekte ve kahramanların, kızın yurdunda değil, erkeğin yurdunda yaşamasını doğru kabul etmektedir. Evlilikte, kız için eş seçilmesi veya kız babasının onayı ile evliliğin gerçekleşmesi gibi durumlar olsa da erkek tarafı asıl yurt olarak görülmekte ve kız, babası tarafından oraya gönderilmektedir. Ayrıca baba, kızını eşinin yurduna gönderse de onların geçimlerini sağlayacak mal, mülk kız babası tarafından karşılanmaktadır. Kız çocuğu için evlilikte çeyiz olarak nitelendirilebilecek mal-mülk, erkek çocuğu için ise savaş gereçleri olumlu

babanın çocuklarına verdiği maddi değerlerdir. Verilenler, kadın ve erkeğin destanlarda aldığı rollerle ilgilidir.

3.1.8. Alıp Batır (1.Versiyon)

Destanın Özeti:

Başkurtların mitolojik destanlarından olan Alıp Batır, kısa hacimli bir destandır. Destadaki olaylar Alıp Batır'ın hayatı üzerine kuruludur. Alıp Batır'ın dünyaya gelişi, olağanüstü özellikleri, düşmanlarıyla mücadelesi ve evlenişi destanın temel olaylarıdır. Çocuksuzluktan yakınan ihtiyarın canından vazgeçmesi üzerine, ihtiyara dağ iyesi tarafından bir oğul verilmektedir. Bu şekilde dünyaya gelen Alıp Batır, olağanüstü özelliklere sahiptir. Destanın sonunda Alıp Batır, düşmanlarını yenerek sevdiği kızla evlenmektedir. Yaşadıkları coğrafya da Başkurtların yurdu olmaktadır.

Baba Motifi: BBM-19

Çok eski zamanlarda Ak İdil Nehri boyunca bir ata ile bir ana yaşarmış. Ata avcılık yapmış, ana ip eğirip keten dokumuş. Öyle birlikte yaşayıp giderken, olgun yaşa geldiklerinde dönüp baksalar: ömür geçmiş bir çocukları bile olmamış. Kendileri ölünce, hatırlayacak kimse yok.

Sonra ata üzülmüş ve ok yayını alıp, beline balta bağlayıp çıkıp gitmiş. (...) bir dağın eteğinde varıp yetmiş, yarı uykuya dalmış, orada bir düş görmüş. Düşünde ona bu dağın iyesi görünmüş:

- Ey ihtiyar, demiş bu, neden çok üzgün görünüyorsun?

İhtiyar cevap vermiş:

- Dünyada ne çok ömür geçirdim bir oğlum olmadı. Ölüp gidersem, adım da zatım da yok olup gidecek. Bunun için üzülürüm, demiş. Dağ iyesi demiş:

- Bir can ölmeden, bir can doğmaz. Eğer oğullu olmak istersen, kendin bu dünya ile vedalaşman gerekir. İhtiyar razı olmuş (Süleymanov ve diğerleri 2014-1: 327).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğul **BBM-19.1**

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.20.2.1. *Babaya şartlı çocuk bağışlanması* **BBM-19.2**

Değerlendirme: Baba motifinde, birçok destanda yer alan çocuksuz babanın evlat sahibi olabilmesi işlenmektedir. Yine birçok destanda yer alan şartlı olarak çocuk bağışlanmasının bu destandaki şartı, babanın kendi canından vaz geçmesidir. Baba için çocuğun hayata yönelik umut, ölümünden sonra varis ve adını devam ettirecek kişi olması, onu canından ileri görmesine sebep olmakta ve baba şartı kabul edip çocuğun doğmasını istemektedir.

Baba Motifi: BBM-20

(...)Yiğit gülümseyerek, ihtiyarın yanına gelmiş de söylemiş:

-İşte ben sana oğul olup geldim, demiş.

-Buyur, oğlum, demiş ve ihtiyar o yiğidi kucaklamış. Ben seni ömrüm boyu beklemiştim.

Yiğit çok yakışıklı, kendisi uzun, dev vücutlu imiş. Parmakları bilek kadarmış. Bilekleri kalas kadar, ayakları kayık kadar, omuzları düzlük kadar geniş, gövdesi meşe ağacı gibi.

- “Al, oğlum, benim silahlarımı al, demiş, o zaman ihtiyar. Böyle demiş de oğluna yanında duran ok ve ok kabını alıp, belindeki baltasını çıkartıp vermiş.Yiğit demiş:

- “Ata, bu silahların sende kalsın. Bana daha büyüklerini yapalım demiş. İhtiyar şöyle demiş:

“Yok, oğlum, bu ok ve ok kabı ile balta bana dedenden kaldı. Onları ben sana iletiyorum, demiş (Süleymanov ve diğerleri 2014-1: 327-328).

S.Thompson’un Motif Index’inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğul **BBM-20.1**

S.Thompson’un Motif Index’inde Olmayan Motifler

P233.13. Babanın oğlunun ihtiyaçlarını karşılaması **BBM-20.2**

Değerlendirme: Çocuğun dünyaya gelip güçlenmesinin ardından ortaya çıkan ihtiyaçları baba tarafından karşılanmaktadır. Babanın oğluna verdiği silah, normal bir savaş aleti değildir. Alıp Batır’ın kendi heybeti karşısında küçük olduğunu düşündüğü için almak istemediği silah, babadan oğula geçen bir emanettir. Babanın buradaki görevi, kahramana kut kazandıracak olan silahı sahibine ulaştırarak, onu geleceği için hazırlamaktır. Destan kahramanı bu silah sayesinde düşmanlarını yenip kahramanlık ünvanı kazanacaktır. Bu motifler göz önüne alındığında babanın, destan kahramanlarının hayatları ve giriştikleri mücadeleler üzerinde önemli bir etkisinin olduğu, onun sahip olduğu herşeye babası aracılığıyla kavuştuğu görülmektedir.

3.1.9. Alpamişa (2. Versiyon)

Destanın Özeti

Hem kahramanlık hem de mitolojik olayların anlatıldığı Alpamişa destanının birden çok versiyonu bulunmaktadır. Bu versiyonda destanın asıl olayı Alpamişa’nın hayatı ve onun kahramanlıkları üzerine kurulmuştur. Destanın ilk bölümünde Alpamişa ile sevdiği kız Barhın’ın dünyaya gelişi ve Alpamişa’nın olağanüstü çocukluğu işlenmektedir. Bu versiyonda Alpamişa, Büler Han’ın çobanı Aktübe’nin oğludur. Fakir bir ailenin çocuğu olan Alpamişa, hayatını kendi gücüyle, çabalarıyla kurmaktadır. Destan, Alpamişa’nın

Barhın ile evlenebilmek için verdiği mücadelele devam etmektedir. Barhın'ın babası ve onunla evlenmek isteyenlerle ayrı ayrı mücadele eden Alpamışa'nın en büyük yardımcısı, Boz Tolpar isimli atıdır. Barhın'ın babasıyla mücadele ederken esir düşen Alpamışa, yıllarca hapiste kalmaktadır. Sonuç olarak avcı kuşun yardımıyla hapisten kurtularak eşi Barhın'ın başkasıyla evlenmesine engel olmakta ve tüm yurdunu düşmanlarından temizleyip ailesine kavuşmaktadır.

Baba Motifi: BBM-21

Günlerden bir gün Eyler Han'ın bir erkek çocuğu doğmuş. Eyler Han sevincinden bütün çevredeki halkı çağırıp düğün düzenler. Bundan sonra çok geçmeden Büler Han'ın kız çocuğu dünyaya gelir. O da bayram eder. Tüm halkı toplayıp ikram ziyafet eder.

Şimdi bu iki han kendi aralarında danıştır: “Birimizin oğlu, birimizin kızı var, dünür olalım, hiç olmazsa.” diye söz veriştiler. Tam bu anda altından beşikte yatan Barhın'ın kulağını dişleterek nişanlayıp, beşik düğünü bile yapıp koydular (Süleymanov ve diğerleri 2015: 331).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğul **BBM-21.1**

P234. Baba ve kız **BBM-21.2**

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.6. Babaların çocuklarını evlendirmek için sözleşmesi **BBM-21.3.**

Değerlendirme: Biri kız biri de oğlan sahibi olan iki baba, çocukları dünyaya geldikten sonra, onları ileride evlendirmek için sözleşmektedir. Bu aralarında verdikleri söz “beşik kertmesi” olarak bilinmektedir. Babanın çocuk üzerindeki görev ve sorumlulukları düşünüldüğünde; çocuğun ileride yuva kurmasını sağlamak, bunun için gerekli ortam ve şartları yerine getirmek, babanın görevleri arasındadır. Bu destanda, birçok destan örneğinde de olduğu gibi, çocuklar daha bebekken, onların ileride evlenecekleri kişiler babaları tarafından belirlenmektedir. Daha sonrasında kız babasının bir bahaneyle verdiği sözü bozmasıyla, iki âşığın baba ile mücadelesi başlamaktadır. Aşk temasının işlendiği, Tahir ile Zühre, Leyla ile Mecnun Kızıyörpes ile Mayanhılv gibi destanlar bu tür baba motifini içermektedir.

Baba Motifi: BBM-22

Büyümüş bir yiğide ne gerek? Binip uçacak at gerek ve vurmak için ok gerek. Gönülleri heyecanlandırıp çalmak için kuray gerek ve sevmek için kız gerek. Alpamışa da, yıllık sürüsü yanına gelip, babasına şöyle dedi:

-Baba bana at gerek,
Fırlatmak için ok gerek
Çalmaya kuray gerek
Selvi boylu kız gerek...
Sürüdeki boz kadanayı
Yakalayıp da versene, baba,
Yakalayıp da versene, baba,
Uçup da geçeyim.
Sürüdeki gök beygiri
Yakalayıp da versene, baba,
Yakalayıp da versene, baba,
Esip de geçeyim.
Babası cevap verdi:
Binip gider atım yok,
Uçup da geçer zatım yok,
Gerilip de vurulacak okum yok,
Hüzünlendirir kurayım yok:
Ünü olmayanın yarını yok.
Yarını olmayanın günü yok,
Alpamışa babasına şöyle dedi:
-Çalmak için düz kurayı
Kesip alırım, babacığım;
Vurmak için ok ve sadağı
Yontup alırım, babacığım;
Yatmak için yurt gerekirse.
Kendim yaparım, babacığım;
Sevmek için kız gerekirse,
Kendim bulurum, babacığım;
Boz kadanayı versene, babacığım;
Gideyim de binip, babacığım;
Gök beygiri versene, babacığım;
Uçup da geçeyim, babacığım.
Sonra Aktübe ihtiyar oğluna şöyle söyler:
Binip de gider boz kadanaya
Büler Han'ındır o, oğlum;
Uçup da geçecek gök beygir
Büler Han'ındır o, oğlum,
Büler Han'ın malı çok,
Malı çok olanın şanı çok.
Mal toplamaya, oğlum, halim yok,
Han mallarını vermeye karım yok...

Bundan sonra Alpamışa, başından vurulmuş gibi, üzülüp gitti (Süleymanov ve diğerleri 2014: 332-333).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. *Baba ve oğul* **BBM-22.1**

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.20. *Fakir baba* **BBM-22.2**

P233.13. *Babanın oğlunun ihtiyaçlarını karşılaması* **BBM-22.3**

Değerlendirme: Yetişkin çağa ulaşan Alpamişa'nın, bir takım ihtiyaçlar için babasına başvurması, ancak Alpamişa, fakir bir babanın oğlu olduğu için at, silah gibi temel ihtiyaçlarının baba tarafından hemen karşılanamamaktadır. Bu yönüyle motif, diğer destanlarda babanın bu ihtiyaçları karşılaması bakımından ayrılmaktadır. Bunun sebebi ise babanın toplumdaki statüsünün ve maddi gücünün yetersiz olmasıdır. Babanın bu durumu, destan kahramanının hayatını etkilemekte; çocuk bireysel ihtiyaçlarını kendi çabasıyla elde etmek zorunda kalmaktadır. Bu da onun erginlenmesinin bir basamağını teşkil etmektedir. Babanın desteği, gücü, destan kahramanının hayata başlangıç sürecinde oldukça etkilidir. Bu durum, destan kahramanı açısından olumlu ve olumsuz olarak düşünülebilir. Destanda Alpamişa, herşeyi kolay elde eden biri olmadığı için bu, onu daha mücadeleci yapmaktadır. Olumsuz yönü ise hayatının başlangıcında zorluklarla karşılaşmakta, daha binecek atı, kuşanacak silahı bile bulunmamaktadır. Bu motif, babanın varlığı, mesleği gibi, maddi gücünün de çocuk için önemini göstermektedir.

3.1.10. Altı Yaşında Alpamişa (3. Versiyon)

Destanın Özeti:

Destanın asıl olayını Alpamişa'nın hayatı ve Barhinhılıv ile evlenmesi oluşturmaktadır. Ancak bu versiyonda diğerlerinden farklı olarak, Alpamişa, esir düştüğü düşman elinden kurtulup yurduna döndüğünde, Hönele ile evlendiği için, Barhinhılıv'ı öldürmektedir. Destanda ilk olarak Barhinhılıv'ın eş seçmek için yarışmalar düzenlemesi ve Alpamişa'nın bu yarışlarda galip gelmesi anlatılmaktadır. Alpamişa'yı hor gören kızın ailesi, kızlarının Alpamişa ile evliliğine karşı çıkmaktadır. Barhinhılıv da ailesine karşı gelip Alpamişa'yla birlikte gitmektedir. Destan bu olayın üzerine kurulmuştur. Destanın sonunda Alpamişa, Barhinhılıv'ın babasının attırdığı zindan kurtulup, bütün zorlukları yenmektedir. Başkurtların başına geçip yurduna sahip çıkmaktadır.

Baba Motifi: BBM-23

(...) Zengin baylar, beyler Alpamişa'nın aşağılanmış bir uruktan olduğunu bilerek yüz buruştururlar. Aşağılanmış halk ayağa kalkar ve kızın yiğit ile güreşmesini isterler. Kız güreşir, yiğit onu alt eder. Hönele batır, yiğit ile de kız ile de güreşmeyi yarına bırakır.

Kız babasının yanına gidip:

Kalksana baba, kalksana ana;

Yerinizden kalkıp, elini versenize, baba!

Binip geldiğin Akkola'sını

Kalınım diye alsana, baba, der.
(...)
Barsınlıv babasına gelip:
Dağlar aşıp, nehir çıkıp, buraya gelip,
Namus saçmış meydanımda güç sınandı.
Kırdakini kırdan kıyan bahadır yiğit
Meydanımda er çıkmaz er sayıldı.
Kalksana baba, kalksana anne,
Kalkıp elini ver, baba!
Binip geldiği Akkola'yı
Kalınım diye alsana, baba!
Babası kızına:
Baban Baydevlet verdi mi ona,
Annen Fatıma verdi mi ona?
Sesen evlat, öfkeli ihtiyar süs olur,
Kendin bulup, kendin vardın ona.
Barsınlıv:
Hoşça kal baba, hoşça kal baba,
Son dileğini söyle, baba,
Dokuz ova gök alaca sığırım,
O da olsa, kendine olsun.
Dokuz ova kara yılkı sürülerin,
O da olsa, kendine olsun.
Kobalay sesen ile yazım,
O da olsa, sana olsun,
Bağrım dediğin sevgi sözün,
O da olsa, ellerin olsun;
Doğacak kızın için ezgi söyleyip verdiğin
Baht kuşun – Hönele Bay, o da olsa, ona olsun.
Ağlaya ağlaya, gözüm şişer,
Soluya soluya, dişim düşer,
Solurken; ahım düşer,
Ağlatmayın, ben evladınızı.
(...)

Babaları:
Kara güç ilde şan olmaz,
Nesilsiz bize eş olmaz.
Hönele han istediğinde
Kızımı ona vermeden olmaz.

diyen sözlerini Alpamışa ile Barsınlıv duyunca el ele çıkıp giderler.
Hönele, Alpamışa ile güreşmekten korkar.

Günlerden bir gün Baydevlet ile Hönele bir şekilde Alpamışa'yı öldürmeyi düşünürler (Süleymanov ve diğerleri 2014-1: 357-358).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P234. Baba ve kız **BBM-23.1**

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P234.3. *Kötü kalpli, zalim kız babası* **BBM-23.2**

P234.3.1. *Babanın kızının evliliğine karşı çıkması* **BBM-23.3**

P234.3.4. *Kız babasının kızının sevdiğini hor görmesi* **BBM-23.4**

P234.3.4.1. *Babanın kızını sevmediğine vermesi* **BBM-23.5**

P234.8.2. *Kızın babasını dinlemeyip sevdiğiyle gitmesi* **BBM-23.6**

Değerlendirme: Destanın bu bölümünde, olumsuz tipteki baba motifi yer almaktadır. Destan kahramanı Alpamışa, damat adayları ile yarışarak Barhinhılıv ile evlenmeye hak kazanmaktadır. Kendini kanıtlayan damat adayına babanın kızını vermesi beklenirken, buradaki baba, Alpamışa'yı hor görmekte, kızını ona vermeyi reddetmektedir. Destanın ana olayı, babanın bu tavrı üzerine kurulmuştur. Barhinhılıv, babasının karşı çıkmasına rağmen, sevdiğiyle gitmekte; evlat olarak olumsuz tipteki babanın sözünü çiğnemektedir. Bu durum aile ilişkileri açısından yanlış olsa da babanın olumsuz tavrı, babalık vazifesini ve kızının duygularını önemsememesi, kızı üzerindeki hakkını yok etmektedir.

Baba Motifi: BBM-24

Barsinhılıv, atamın kahrı düştü, büyüklerin sözünü dinlemedim, diye evhamlanmaya başlar.

Babası Hönele'ye varması üzerinde durur. Alpamışa'yı öldürmeye adam tutarlar. Onu kira götürürler. Yolda götürürlerken, Alpamışa'nın hal hatırını sorup adamlar ona acırlar ve kendin çıkarsan, buradan çıkarsın, kendi elimizle seni öldürmeyiz, diye çok derin bir çukura bırakırlar (Süleymanov ve diğerleri 2014-1: 359).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P234. *Baba ve kız* **BBM-24.1**

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P234.3. *Kötü kalpli, zalim kız babası* **BBM-24.2**

P234.3.2. *Babanın, kızının sevdiğinin ölüm emrini vermesi* **BBM-24.3**

P234.7.1. *Kızın, baba sözünü dinlemeyi önemsemesi* **BBM-24.4**

Değerlendirme: Baba ve kız motifinde, baba olumsuz tiptir. Bu çalışmada değerlendirilen destanlar içinde, ilk olarak babasının sözünü dinlemeyen, sevdiği ile giden kız tipi yer almaktadır. Öte yandan, baba, çocuğun hayatında o kadar etki ve önem arz etmektedir ki yaptığı tüm kötülüklere rağmen kızı, başına gelen olumsuz olayların sebebini, babasının sözünü çiğnemeye bağlamaktadır. Motifte, babaya ve sözüne saygı beslendiği görülmektedir. Öte yandan, baba, evladının aleyhinde hareket ederek kızının sevdiği adamı

öldürmenin planlarını yapmaktadır. Babanın kendisine duyulan saygıyı haketmeyecek tavırda biri olduğu görülmektedir. Ancak yine de evlat, babasının kalbini kırıp onunla ters düşmekten kaygı duymaktadır.

3.1.11. Alpamişa (4. Versiyon)

Destanın Özeti:

Alpamişa destanın bu versiyonu da yine Alpamişa'nın hayatı ve onun Barsın ile evlenmesi üzerine kurulmuştur. Bu versiyonu diğerlerinden ayıran epizotlardan birisi Alpamişa'nın dünyaya gelişidir. Olağanüstü bir çocuk olan Alpamişa, doğar doğmaz konuşmaya başlamaktadır. Görünüş olarak da normal çocuklardan çok daha iri yapılı olarak dünyaya gelmektedir. Bu durum annesinin korkmasına ve çocuğunu doğurduğu yerde bırakmasına neden olmaktadır. Destadaki olaylar Alpamişa ile Barsın'ın kavuşması ve Alpamişa'nın düşmanlarıyla mücadelesi ile devam etmektedir. Alpamişa, düşmana esir düşerek yıllarca hapsedilir. Alpamişa, bu hapisten kurtulunca yurduna, ailesine ve eşine geri dönmektedir. Ailesine kendini tanıtan Alpamişa, yurdunu düşmandan temizleyip eşi ve oğlu ile soyunu devam ettirir.

Anne, Baba Motifi: BAM-3, BBM-25

Bike kenara, ağaç altına gidip yatar, yanında kimse de yoktur. Çok fena, çok ağrılı sancılarla erkek çocuğu dünyaya gelir. Bike bebeğin göbeğini orak ile keser ve kendisi şaşırp kalır, çünkü bebek acayip büyük, alt ve üstten ikişer dişleri var. Anne bebeğin boyunu ölçer yedi yarım karış imiş. Bike çocuğu bırakıp gitmeyi düşünür, onu yüzü aşağı koysa bu bebek konuşarak:

- Anne, beni burnumu yüzüstü koyma, babam gelinceye kadar ölebilirim! der, Nine çok korkar, bir elbisesine sarıp, yan yatırıp orada bırakıp gider.

İhtiyar kımız alıp gelir, hanımı oturuyor, ödü kopmuş, bembeyaz olmuş. Kocasını sorar:

- “Yoksa bir şeyden mi korktun, benzin kaçmış?” der.(...)

Perişanız hanım, perişanız hanım!

Karnındaki genç oğlan

Nerede hanım, nerede hanım?

Karısı der:

Perişanız beyim, perişanız beyim!

Karnımdaki genç oğlan

Kırda beyim, kırda beyim!

der ve arşın yarım bir bebek doğurduğunu anlatır. İhtiyar der:

- Öyleyse pehlivan doğmuş! Babam pehlivandı, o da öyle olması lazım. Haydi, gidip eve getirelim! diye hanımını alıp giderler. Nine onu bebeği bıraktığı ağacın dibine götürür:

- Burada doğurmuştum, elbise yerinde duruyor, çocuk yok. Köpek, kuş alıp gitmiştir, diye ağlar.

İhtiyar aramaya başlar. Çalılık arasında dolaşırken bir çocuk oturuyormuş, çırılçıplak, al kızıl renk çiçeğin suyunu içiyormuş. O sargı

bezinden çıkmış ve emekleyerek uzaklaşmış, çiçeğe uzanmış. Bir günde bir yaşına girmiş.

- Baba merhaba! der bebek. Annesiyle selamlaşmaz. Babası hemen:
- İsmi Alpamışa olsun! diye isim verip, sevinçle kucaklayıp evine götürür (Süleymanov ve diğerleri 2014-1: 361-362).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P230. Ebeveynler ve çocuklar **BBM-25.1**

P231. Anne ve oğul **BAM-3.1**

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.7. *Babanın çocuğa ad vermesi* **BBM-25.2**

P230.14. *Anne ve babanın evladından vazgeçmesi* **BAM-3.2**

Değerlendirme: Mitolojik olayların görüldüğü destanın bu bölümünde, anne ve baba motifi birlikte yer almaktadır. Destan kahramanının annesinin büyük zorlukla dünyaya getirdiği oğlunu kaderine terk ettiği görülmektedir. Bunun nedeni çocuğun görünüşü itibarıyla farklı olması ve görünüşünün anneyi ürkütmesidir. Burada annenin düşüncesinde toplumun baskısının ya da eşinden korkusunun, evladından daha önde olduğu söylenebilir. Ancak kadının toplumda geri planda ve savunmasız olduğu düşünüldüğünde, annenin böyle bir tepki vermesi ve korkması normal karşılanabilir. Baba ise anneye göre daha kendinden emin bir şekilde evladına sahip çıkarak çocuğu üzerindeki ilk vazifesini yerine getirmektedir. Bazı destan kahramanlarının adları babaları tarafından verilmektedir. Bu destandaki baba motifinde de babanın evladının adını verme görevini yerine getirmesi söz konusudur. Destan kahramanları için bu, toplumda bir birey olarak kimlik kazanması anlamına gelmektedir. Bundan dolayı çocuğun babadan ad alması, önem arz etmektedir.

Baba Motifi:BBM-26

Alpamışa yirmi beş günde yirmi beş yaşına ulaşır, yetmiş arşınlık olur. Bir gün Alpamışa babasına müracaat eder:

- Baba, sen zengin birisin, malın çok, yolkın çok. Bana dostlar gerek, yoksa beni tek başıma yadsırlar. Bana atlar ver, ben kendime eş dost bulup dost olayım, der.

Babası Oltanbey razı olur. Kırk pehlivan bulup, kırkına da at verir, kırkını da oğlunun dostu eder (Süleymanov ve diğerleri 2014-1: 363).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğul **BBM-26.1**

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.20.4. *Zengin baba* **BBM-26.2**

P233.13. *Babanın oğlunun ihtiyaçlarını karşılaması* **BBM-26.3**

Değerlendirme: Baba ve oğlu motifinde babanın çocuğunun ihtiyaçlarını karşılama fonksiyonunu yerine getirdiği görülmektedir. Baba, oğlu yetişkin çağa ulaştığında oğlunun isteklerini kendi imkânları doğrultusunda karşılar. Bu destanda zengin baba motifi vardır. Babanın toplumdaki statüsü ve ekonomik varlığı burada da destan kahramanının hayatını etkilemekte, ona kolaylıklar sağlamaktadır.

Anne, Baba Motifi: BAM-4, BBM-27

(...) Annesi Alpamişa'ya yetmiş atkılı ipekten gömlek giydirir, başına börk şapka takar, nazar değer, diye.

Alpamişa: "Hava sıcak" dese de annesi onun sözüne aldırılmaz. (...)

Alpamişa'nın iki ağabeyi, dostları gelir. Oltanbey Alpamişa'nın kırk dostuna aynı atlardan kırk at verir. Alpamişa Akkola'ya biner, atları bir kamçılıyıp hep birlikte çıkıp giderler. İhtiyar ile nine, onları uğurlayıp evde kalırlar.

- Börkünü hiçbir şekilde kafandan çıkarma" diye seslenir annesi giderken (Süleymanov ve diğerleri 2014-1: 365).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P231. *Anne ve oğul* **BAM-4.1**

P233. *Baba ve oğul* **BBM-27.1**

S. Thompson Motif Index'inde Olmayan Motifler

P231.8.4. *Annenin oğlunu koruması* **BAM-4.2**

P233.13. *Babanın oğlunun ihtiyaçlarını karşılaması* **BBM-27.2**

Değerlendirme: Destanın bu bölümünde anne ve baba ile oğul motifi birlikte yer almaktadır. Anne ve babanın görevleri karşılaştırıldığında ikisinin de çocuk üzerinde farklı sorumluluklarının olduğu görülmektedir. Anne evladının güzelliğini gizlemesi ve nazar değmemesi için ona özel kıyafet hazırlamaktadır. Evladını tehlikeli gözlerden korumak, başına kötü bir olay gelmemesini sağlamak için anne, tembihte de bulunmaktadır. Anne, çocuğun eğitimi ve ya da maddi ihtiyaçları konusunda sorumluluk sahibi değildir. Sadece bu görevler babanın yokluğunda anneye kalmaktadır. Bu destanda anne, çocuğu koruma fonksiyonuyla ön plana çıkmakta, annelik içgüdüleriyle hareket etmektedir. Baba ise oğlunun isteği üzerine hazırlattığı yaverleri teşlilatlı hâle getirmekte, onların ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Burada anne ve babanın görev ve sorumlulukları değerlendirildiğinde, annenin çocuk üzerinde duygusal yönlü, babanın ise daha maddiyata dönük görevlerinin olduğu anlaşılmaktadır.

Anne, Baba Motifi: BAM-5, BBM-28

(...) Barsın koşarak kayın pederi ve kaynanasına gider:

Müjde, kaynım,
Müjde, kaynım!
Gözünün nuru doldu, kaynım:
Gözünün nuru evladın döndü,
Sürünün başı Akkolay döndü!
Kaynısı:
Git buradan, hırlayıp gezinme,
Kapımdaki köleme varacağım, diye,
Sevinsen de bana sevinç yoktur!
Ben ölüyorum ağlayıp.

-Benim gözyaşımla kolumdaki değneğim kavak olup büyüdü. Evladım dönüp, sadece üç kelime söyleyip elini tutup ölseydim... diye çıkarır kayınpederi. Barsın kaynanasına koşarak gider:

Müjde, kaynanam,
Müjde, kaynanam!
Gözünün nuru doldu, kaynanam,
Gözünün nuru evladın döndü,
Sürü başın Akkolay döndü!
Kaynanası:

- Git, yüzü kara kadın, bağırp dolaşma burada! kapımın önü kula varacağım diye sevinip dolaşiyor musun? Ben Alpamişa'mı sırtından bir sıvazlayıp, başından bir okşayıp ölseydim, diye oturuyorum ağlayıp! Diye ovalayıp çıkarır. Barsın ağlayıp aş evine gelir. Alpamişa çoktan çocuğunu kucağına almış oturuyor. Barsın ağlayıp sızlayıp her şeyi anlatır. Alpamişa der:

-Bana yetmiş atkı ipek giysimi giydirip götür. Onu giymeden anam beni tanımaz der.

Barsın onu giyindirip eve götürür. Babasına götürür. Babası oğlunun elinden tutup üç söz söylüyor da bilincini de yitirip yere yığılır. Annesine giderler. Annesi Alpamişa'nın sırtından bir sevip başından bir okşar da yere düşer.

Alpamişa mezar satın alıp anne babasını defneder, anne babasını uğurlar (Süleymanov ve diğerleri 2014-1: 383-384).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P230. Ebeveynler ve çocuklar **BBM-28.1, BAM-5.1**

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.4.1. *Anne ve babanın ölmeden önce son isteği* **BBM-28.2, BAM-5.2**

P230.5. *Çocuğun anne ve baba için son vazifesi* **BBM-28.3, BAM-5.3**

P231.1.1. *Anne için evlat acısı* **BAM-5.4**

P231.8.6.1. *Annenin oğlunu kıyafetinden tanımı* BAM-5.5

P233.14. *Baba için evlat acısı* BBM-28.4

Değerlendirme: Evlat sevgisinin ve değerinin ortaya konduğu bu motifte, anne ve babanın çocuklarının üzüntüsü ile yaşadıkları yıkım işlenmektedir. Evlat, anne ve babanın geleceğe yönelik umududur. Evladın zarar görmesi, kaybolması yada öldürülmesi, anne ve babanın hayata yönelik umutlarının yok olmasına sebep olmaktadır. Ölüm, anne ve babanın kendisi için bir kurtuluş olarak görülmektedir. Ancak evlatlarını görmeden bu bile onlara zor gelmektedir. Evlatlarının geri dönmesinden o kadar umutsuzdurlar ki onu tanıyamazlar. Ancak burada annenin yıllar önce oğlunu korumak için hazırlattığı elbise, anne ve babanın oğullarını tanımalarını sağlamaktadır. Anne, bu elbise ile oğlunu korumak istemiştir. Elbise bu defa farklı bir amaca hizmet ederek evladı ailesine kavuşturmaktadır. Anne ve babanın kutsallığı ve çocukları için yaptıkları işlerin değeri, zaman geçse de kaybolmamaktadır. Anne ve babanın hayattan tek beklentileri gerçekleşince, onlar bu dünyadan göçerler. Bu durumda evladın onlar için yapması gereken son vazifesi devreye girmektedir. Anne ve babayı son yolculuğuna uğurlamak, çocuğun yapması gereken vazifelerden biridir. Eğer ki evlat, anne ve babasını son yolculuğuna uğurlamazsa, ölüm anında onların yanında olmazsa, o zaman anne ve babanın ruhları rahat olamaz. Bundan dolayı Alpamışa, bu görevi evlat olarak yerine getirmektedir.

3.1.12. Uzak ile Tuzak Balabeşnek Parçası

Destanın Özeti:

Destanda Uzak isimli destan kahramanı üzerinden, Balabeşneklerin Ural boyunda yurt edinmelerini anlatılmaktadır. Destanın giriş bölümünde Uzak'ın ailesi ve dünyaya gelişi işlenmektedir. Uzak, yetişip yiğit bir delikanlı olduğunda, kendisine babası tarafından vasiyette bulunmaktadır. Baba, oğluna yer-suyunu bulmasını söylemektedir. Anne ve babasını kaybeden Uzak, bir arayış içine girerek babasının isteğini yerine getirmek için Ural'a doğru yola çıkmaktadır. Destanın sonunda Uzak, yer-suyunu bulup, burada hem kendine hem de halkına yurt kurmaktadır.

Anne-Baba Motifi: BAM-6, BBM-29

(...)

Sonra oğluna son sözlerini sayıp dizmiş:

“Kaygın pek büyük oğlum.

Kalk ayağa oğlum.

İnsana denk insanlar

Senin de benimde eşimdir

Kaygıdan uzak doğmazlar.
Ağlayıp kaygı kovmazlar,
Düşünüp kaygı kovarlar,
Düşünmek için doğarlar.
Ana-baba kimdir?
Kim kaybetse o bilir.
Baba sağdan direğin,
Ana soldan direğin,
İkisi bir yüreğin.
Ana sevgisi, sıcak nur,
Böyle çoktur sıcağı
Anayı kaybetme bin kaygı,
Bilir küçüğü büyüğü
Ata sevgisi, sille yel,
Geçip gider ilige,
Gayret verir yüreğe,
Güç verir bileğe.
Ardı deva, acı rüzgar,
Akıl ekler beyine,
Devlet ekler evine.
Baba sevmez akıldan,
İşe yollar sabahtan.
Babanın oğlan sevmesi,
Buse olmaz, iş olur,
Baba oğula, oğul babaya
İş üstünde eş olur.
Yarım taraftan korumaz o,
Yedi taraftan korur o.
Zorluktan saklamaz o,
Hastalıktan saklar o.
Ana sevgisi, yüz deva,
Yüz ağrıdan kurtarır.
“Oğlum” deyip “Oğlum” deyip,
Yüz zorluktan kurtarır.
Baba ölse, çok ağır!
Başka ana bulunmaz,
Kopar yürek bağır.
Ana sevgisi, göz önünde,
Baba sevgisi, daha derinde,
Baba sevgisini anlamak için,
Baba olmak gerek.
Baba sevgisi, acı ot
Bin hastalıktan bin deva,
Malı babasızlar değil,
Ata oğlu bulur.
Ana ölse hatıra kalır,
Baba ölse bet kalır.
Betim olarak oğlum sana,
Vatan denilen güç kalır.
Uzak yalnız olmaz o,

Uzağın eşi olur.
Eşi olan kişinin,
Dünyası gayeli olur.”

Bir şeyler daha söylemek için ağzını açsa da ihtiyarın kalbi durup gözü yumulur. Yardan uzak yerde, anasının kabri yanına, ırmağı boy edip, çukur kazarak başını su kıyısına çevirip gömmüş, Uzak babasını.

(...)

Ağlayıp inleyip durmuş da babasının sözlerini kulak dibinde duyup düşünmeye başlamış, Uzak.

“Dur” demiş kendine, “Babam, görünüşüm olarak, yer-su denilen güç kalır demişti; o güç bana yardım etmez mi? Fakat yer-su nerededir? Onu nasıl bulmalı? Daha eş bulmayı buyurmuştu. O nerededir ki? Böyle düşünüp, okunu-yayını eline alıp ırmak boyuna inmiş bu (Süleymanov ve diğerleri 2014-1: 389-391).

S. Thompson’un Motif Index’inde Olan Motifler

P230. Ebeveynler ve çocuklar **BBM-29.1, BAM-6.1**

P231.3. Anne sevgisi **BAM-6.2**

P233. Baba ve oğul **BBM-29.2**

S. Thomson’un Motif Index’inde Olmayan Motifler

P233.12.3. *Babanın vasiyette bulunarak çocuklarını kendinden sonraki hayata hazırlaması* **BBM-29.3**

P233.12.3.2. *Oğulun babasının vasiyetini yerine getirmesi* **BBM-29.4**

P233.12.7. *Baba sevgisi* **BBM-29.5**

P230.5. *Çocuğun anne ve baba için son vazifesi* **BBM-29.6**

Değerlendirme: Destanın bu bölümünde, Uzak’ın babası, ölmeden önce oğlunu yanına çağırarak, ona son sözlerini söylemektedir. Babanın çocuk üzerindeki görev ve sorumlulukları hayatta olduğu gibi, ölümünden sonra da etkisini devam ettirmektedir. Babanın ölmeden önce evladına vasiyette bulunması, onu kendinden sonraki hayata hazırlaması anlamına gelmektedir. Anne ve baba çocuğu hayata hazırlayan, onun her derdiyle mücadele eden ve onun toplum içerisinde yer almasını sağlayan kişilerdir. Bundan dolayı ailesini kaybeden bir evladın nasıl bir duruma düşeceğinden kaygılanan baba, oğlunu bu zor durum için hazırlamaktadır. Destan kahramanı Uzak, hayatını babasının gösterdiği çizgide devam ettirmekte ve onun gösterdiği hedefe yürümektedir. O da evlat olarak babasını defnederek ona karşı son vazifesini yerine getirmektedir.

3.2. Sosyal Hayatı Anlatan Destanlar

3.2.1. Kuzıykürpes ile Mayanhılıv

Destanın Özeti:

Kuzıykürpes ile Mayanhılıv Başkurtların aşk destanlarından biridir. Birden çok versiyonu bulunan destanın olayı, aşk teması üzerine kurulmuştur. Destanda ilk olarak, çocuksuz olan Küser ile Küsmes hanın çocuk sahibi olmaları dile getirilmektedir. Çocuk sahibi olan iki han, biri kız, biri oğlan olan bu çocuklarını beşik kertmesi yapmaktadırlar. Destanın asıl olayını, bu iki âşığın yani Kuzıykürpes ile Mayanhılıv'ın birbirlerine kavuşmak için verdikleri mücadele oluşturmaktadır. Destanda Kuzıykürpes'in babası Küsmes hanın ölmesi, Kuzıykürpes ile ilgili kötü söylentilerin yayılması, Mayanhılıv'ın babasının hoşuna gitmemektedir. Bundan dolayı da Küser han, kızını Kuzıykürpes ile evlendirmek istemeyerek, iki âşığı ayırmak için her kötülüğü yapmaktadır. Destanın sonunda iki âşık birbirine kavuşamamaktadır. Mayanhılıv'ın babasının Kuzıykürpes'i öldürmesiyle, Mayanhılıv büyük keder içine düşmektedir. Mayanhılıv'ın da sevdiğinin peşinden canına kıymasıyla destan, son bulmaktadır.

Baba Motifi: BBM-30

Küser Han:

- Benim hanımım hamile kalmıştı, o bebek doğmuştur, diye düşünüyorum, diye yordu.

Küsmes Han da:

-Benim hanımım da yüklü kalmıştı. Ben de aynısını düşünüyorum, dedi.

Sonra “Eğer bizim yorduklarımız doğru çıkar da birimizin kız, diğerimizin oğlan doğarsa, dünür oluruz.” diye anlaştılar, bunlar.

Bu iki Han evlerine dönünce, kendi yorduklarının doğru çıktığını görürler. Küsmes'in bir erkek çocuğu, Küser'in ise bir kız çocuğu dünyaya gelmiş de. İkisi de çocuklarının doğumuna sevinip, onlara isim vermeye karar verdiler. At ulaşan yere at, mektup ulaşan yere mektup gönderip, pek çok konuk davet ettiler ve büyük isim düğünü yaptılar. Tüm halkın önünde Küsmes Han kendi oğluna Kuzıykürpes diye, Küser Han ise kızına Mayanhılıv diye isim verdiler, bir de kendilerinin aralarında dünür olmaya söz verdiklerini de söylediler (...)

Günlerden bir gün Kuzıykürpes'in babası birden çok hastalandı. (...) Küsmes Han'ın hastalığına derman bulunamadı ve o böylece dünyaya veda etti (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 55-56).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P230. Ebeveynler ve çocuklar **BBM-30.1**

P233. Baba ve oğul **BBM-30.2**

S. Thomson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.6. *Babaların çocuklarını evlendirmek için sözleşmesi* **BBM-30.3**

P230.7. *Babanın çocuğa ad vermesi* **BBM-30.4**

P230.7.2. *Babanın çocuğa isim düğünü yapması* **BBM-30.5**

P233.12.3.1. *Erkek çocuk babasının ölmesi* **BBM-30.6**

Değerlendirme: Destanın bu bölümünde yer alan baba motifinde, babaların doğacak çocukları adına söz kesmeleri işlenmektedir. Ancak verilen bu söz, kız tarafının damat adayını kendilerine uygun görmemesinden dolayı bozulmaktadır. Aşk temasının işlendiği destanların genelinde olduğu gibi, burada da olumsuz baba motifi yer almaktadır. Destanlarda, babanın çocuğu üzerindeki görevi ve otoritesi düşünüldüğünde, hem onun yuvasını kurma fonksiyonunu yerine getirdiği hem de çocuğa danışmaksızın onun eşini seçme yetkisine babanın sahip olduğu anlaşılmaktadır. Motifte babanın çocuğuna ad verme vazifesini de yerine getirdiği görülmektedir. Çocuk dünyaya geldikten sonra babanın çocukla ilgili temel görevlerinden biri, ona layık bir isim vererek, onun toplumda kimlik kazanmasını sağlamaktır. Bu da destanlarda çoğunlukla babanın gerçekleştirdiği bir fonksiyondur.

Baba Motifi: BBM-31

Kuzıykürpes'in işte böyle kötü adı yayılıp gitti. Bu durum Küser Han'ın da içini sıkırmaya başladı. Mayanhılıv'ın damadı olacak Kuzıykürpes'in ilk başta yetim kalıp, ikinci olarak da onun böyle dik kafalı, şımarık oğlan olarak büyümesi, Küser Han'ın hoşuna gitmiyordu. Bir gün Han kendi hanımına:

- Evet, hanımım, sen ne düşünüyorsun? Biricik kızımız Mayanhılıv'ı Kuzıykürpes'le evlendirsek kızımıza da bize de horluk olur! Bu ili terk edip, yedi dağ, yedi ova yedi denizi geçip, uzaklara gitsek mi yoksa? dedi.

Küser Han'ın hanımı bu teklifi onayladı. Çok geçmeden onlar sürü sürü hayvanlarını kovalayıp, yıklarılarını kişnetip, ineklerini böğürtüp, koyun keçilerini bağırıp, başlarını alıp göçüp gittiler (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 56-57).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. *Baba ve oğul* **BBM-31.1**

P234. *Baba ve kız* **BBM-31.2**

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P233.12.3.1. *Erkek çocuk babasının ölmesi* **BBM-31.3**

P234.3. *Kötü kalpli, zalim kız babası* **BBM-31.4**

P234.3.1. *Babanın kızının evliliğine karşı çıkması* **BBM-31.5**

P234.3.3. *Kız babasının verdiği sözü bozması* **BBM-31.6**

P234.3.4. *Kız babasının kızının sevdiğini hor görmesi* **BBM-31.7**

Değerlendirme: Baba ve kız motifinde, kızının hayatını yönlendiren, olumsuz tipte bir baba görülmektedir. Mayanhılıv'ın babası, kendisini kızının evlilik hayatında söz sahibi olarak görmekte ve kızının duygu ve düşüncelerini önemsemekten hareket etmektedir. Babanın ilk olarak onun adına verdiği evlilik sözünü, daha sonra damat adayının yetim kalması ve hor görülmesi gibi nedenlerle yine kimseye sormadan bozduğu görülmekte, bundan dolayı da evliliğe engel olmak için kızını kaçırmaktadır. Erkek çocuk babasının ölümü iki sevgilinin kaderlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Babanın çocuk üzerinde gerçekleştirdiği görevleri kadar onun hayatta ve çocuğuna sahip çıkacak statüde olması da çocuk için önem arz etmektedir. İki babanın durumu; birinin olumsuz tavrı, diğerinin hayatını kaybetmesi, destan kahramanlarının hayatında olumsuzluklara neden olmaktadır.

Anne Motifi: BAM-7

- Beni hangi kız bırakıp gitti ki? Niye söylemiyorsun, yaşlı kadın? diye rica etti.
- Evine dön ve annene sor, diye söyledi, bu yaşlı kadın.
- O bugüne dek söyleseydi, söylerdi. Sorunca da, söylemeyecek olursa ne yaparım ki? dedi, Kuzıykürpes.
- Sen sorup da söylemezse, ben sana bir akıl vereyim, diye bu yaşlı kadın Kuzıykürpes'e böyle bir hile öğretti. Sen annene buğday taneleri kavurmasını iste. Annen o kavrulmuş kurmas buğdayları kaşık ile verirse alma, avucunu koyup vermesini iste. O zaman sen annenin sıcak kurmas buğdayını tuttuğu avucunu kapatırsın ve "Bana gelin olacak kız kimdi" diye sorarsın. Bundan sonra o söylemeden edemez, diye söyledi.

Kuzıykürpes, evine döner ve annesine:

- Bana gelin olacak kız kimdi? Niye o beni bırakıp gitti? diye sordu.

Annesi:

- Nereden uydurdun bu sözü, oğlum? Hiçbir kızın sana gelin olup istendiği de bırakıp gittiği de olmadı, dedi.

Sonra Kuzıykürpes:

- Anne, canım çok kavrulmuş kurmas çekti, bana kurmas kavurur musun? diye rica etti.

Annesi buğday tanelerini kavurup, kurması kaşığa koyup vermişti, Kuzıykürpes bunu almayıp:

- Kaşık ile verme, avucunla ver, diye söyledi.

- Annesi sıcak kurması avucuyla vermek istemişti, Kuzıykürpes annesinin avucunu kapattı da: "Bana gelin olacak kız kimdi? Niye beni bırakıp gitti? diye sordu. Bundan sonra annesi yakıcı buğday tanelerinin avucunu yakmasına dayanamayıp:

"Sana gelin olacak kız, Küser Han'ın kızı Mayanhılıv'dı. Sana vermemek için babası çoktandır yedi dağ, yedi ova, yedi deniz aşır yerlere alıp götürdü." diye söyledi (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 57-58).

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul BAM-7.1

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P231.9. Annenin sırrı oğlundan gizlemesi BAM-7.2

P231.9.1. Sırrı anne dışında kimsenin çocuğa söyleyememesi BAM-7.3

P231.9.2. Oğulun anneden sırrı öğrenmek için işkence yapması BAM-7.4

P231.9.3. Çocuğun sırrı, gerçeği anneden öğrenmesi BAM-7.5

Değerlendirme: Destanın bu bölümünde, babasız kalan destan kahramanının kendisine yapılan haksızlığı, annesinden öğrenmesi anlatılmaktadır. Burada babasız kalan destan kahramanının hayatı, anne tarafından yönlendirilmektedir. Anne ve oğul motiflerinde görülen temel özellik, annelerin babanın yokluğunda çocuğun üzerinde söz sahibi olmalarıdır. Burada da anne evladiyla ilgili kararlar veren kişidir. Evladını korumak adına, kendisine yapılan haksızlığı, oğlundan gizlemektedir. Destan kahramanları kendilerinden saklanan sırları sadece annelerinden öğrenebilirler. Bu görev anneye aittir, onun dışında kimse bunu açıklayamamaktadır. Bu da annenin çocuğun hayatında ve destandaki olaylarda kilit noktada yer aldığını göstermektedir. Destan kahramanı bu kilidi açtığında yani hayatıyla ilgili sırrı öğrendiğinde, hayatını değiştirecek maceralara atılmaktadır. Destanı oluşturacak maceraların önünü, anne açmaktadır. Bunun gerçekleşmesi için anneye işkence yapılması, annenin bu şekilde konuşturulması, destanların genelinde aynı şekilde gerçekleşmektedir. Destanlardaki, anne-oğul ilişkisi ve annenin çocuk üzerindeki temel görevleri buradaki gibi, koruma ve bilinmeyenleri açıklama üzerine kurulmuştur.

Anne-Baba Motifi: BAM-8, BBM-32

Kuziykürpes kendi dileğini söyleyince, Gök Tolpar: “Şimdi sen benim sırtımı dilimleyip orada tenime batmış olan babandan kalma altın kaşlı eyerini, ay baltasını, gümüş aynasını, ava çıktığında giydiği kürklü şapkasını ve gümüş süslü kemerini al ve beni bu ırmağın en derin yerine götürüp koy. Orada sırtımın dilimlenmiş yerleri onduktan sonra sudan çıkarsın.” diye söyledi. (...)

Gök Tolpar ırmaktan çıktıktan sonra Kuziykürpes’e “Annen yedi dağ, yedi ova, yedi deniz aşırı uzaktaki Mayanhılıv’ı arayıp gitmene karşı çıkar. O seni göndermemek için işte şu koşmayı söyler.” dedi.

Sürü de sürü hayvanın kalır,
Onu ne eylersin, evladım?
Ensiz sonsuz orman olur,
Onu nasıl geçersin, evladım?

Nasıl geçersin, evladım?
Sonsuz bucaksız deniz olur,
Onu nasıl geçersin, evladım?
Nasıl geçersin, evladım?
“Yedi kez kapıp, yedi yutarım” kurt gelir,
Ondan nasıl kaçarsın, evladım?
Nasıl kaçarsın evladım?

- Sen ise annene şöyle koşmayla cevap verirsin, diye söyledi, Gök Tolpar:

Sürü de sürü hayvanım kalırsa,
Bir yıldıdan beş olur, anne,
Beş olur, anne,
Ensiz sonsuz orman olursa,
Babamın ay baltası eşlik eder, anne,
Eşlik eder, anne,
Sonsuz bucaksız deniz olursa,
Babamın gümüş aynası eşlik eder, anne,
Eşlik eder, anne...
“Yedi kez kapıp, bir yutarım” kurt gelirse,
Babamın Gök Tolpar’ı eş olur, anne,
Eş olur, anne...

Kuzıykürpes Gök Tolpar’a binip, eve döner ve Mayanhılıv’ı arayıp gideceğini söyleyince, annesi ona Gök Tolpar’ın dediği gibi koşma ile cevap verdi. Sonra Kuzıykürpes Gök Tolpar’ın dizginine dokunur dokunmaz Gök Tolpar’ın uçurup götürmesi bir oldu (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 59-60).

S.Thompson’un Motif İndex’inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul **BAM-8.1**

P233. Baba ve oğul **BBM-32.1**

S.Thompson’un Motif İndex’inde Olmayan Motifler

P231.8. *Annenin, babanın yokluğunda çocuğu yetiştirmesi ve eğitmesi* **BAM-8.2**

P231.9.4. *Annenin oğlunu gitmemesi için engellemesi* **BAM-8.3**

P233.13.1. *Babadan oğula kalan emanetler* **BBM-32.2**

Değerlendirme: Destanın bu bölümünde, babasız kalan destan kahramanının, annenin liderliğinde, babasından kalan eşyaların yardımıyla, hayatına devam ettiği görülmektedir. İlk olarak, kendisinden saklanan sırrı öğrenmesiyle sevdiği kızın peşine düşen Kuzıykürpes’e babasının atı ve eşyaları yardımcı olur. Buradaki baba motifinde, babanın bizzat kendisi yer almamaktadır. Babanın yokluğunda, çocuk üzerinde söz sahibi olan anne de çocuğunu tehlikelerden korumakla sorumludur. Bundan dolayı da destan kahramanı

onun da rızası ile maceralara, sevdiğini bulma yoluna atılmaktadır. Tıpkı baba gibi anne de çocuk üzerinde etkilidir. Anne ise çocuğunu korumak için onun gitmesine engel olmaktadır.

Anne Motifi: BAM-9

- Artık gözünü aç ve arkana dönüp bak, dedi. Kuzıykürpes gözünü açıp arkasına dönüp baksa, biraz önce geçtikleri dağın tepesinde saçlarını dağıtıp annesi duruyormuş.
- O dağın tepesinden annesi:
 - Oğlum, ben sana ne çok engeller gösterdim, saçlarımı kara orman ettim, gözyaşlarımı deniz, yedi pireyi yedi kurt ettim, hepsini geçip çıktın, batır yigitmışsin, varacak yolun da, dönecek yolun da on olsun artık! diye söyleyip kaldı (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 61).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul BAM-9.1

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P231.8. *Annenin, babanın yokluğunda çocuğu yetiştirmesi ve eğitmesi* BAM-9.2

P231.8.1. *Oğulun yetiştiğini, savaşçı olduğunu anneye kanıtlaması* BAM-9.3

P231.9.4. *Annenin oğlunu gitmemesi için engellemesi* BAM-9.4

Değerlendirme: Buradaki anne motifinde, annenin maceralara atılan oğlunu sınaması anlatılmaktadır. Annenin görev ve sorumlukları, babanın yokluğunda artmaktadır. Öyle ki destan metinlerinde erkek çocuğunun eğitiminden babanın sorumlu olduğu görülürken, onun yokluğunda bu görev, anneye geçmektedir. Burada da anne, evladını çıktığı zorlu yola hazırlamak, onun gücünü görmek maksadıyla, oğlunun önüne engeller çıkarmaktadır. Böylece evladının gücünü sınavan anne, oğlunu zorluklara karşı da hazırlamaktadır. Bu şekilde yine dolaylı yoldan, oğlunu koruma fonksiyonunu yerine getirmektedir. Kendini savunacak, tehlikeleri aşacak güce erişmesi, anne için önem arz etmektedir. Destan kahramanı annesine kendini kanıtladıktan sonra yoluna gitmektedir. Bu şekilde annenin de çocuk üzerinde lider konumunda olduğu vurgulanmaktadır.

Baba Motifi: BBM-33

Kızının peşinden koşarak gelen Küser Han Mayanhılıv'ı avutmaya çalışıp:

- Kendi kendini bitirip, o kadar kederlenme, kızım! İş işten geçmiş artık, Kuzıykürpes'ten de iyi yigitler bulunur...

İlden ile gezeyim, evladım,

İl garipleri olayım, evladım,

Kuzıykürpes gibi yiğidi bulayım, evladım,
Bulup alıp geleyim, evladım, dedi.

Mayanhılıv babasına koşma ile söyleyip şöyle cevapladı:

İlden ile gezsen de baba,
İl garipleri olsan da baba,
Kuzıykürpes gibi yiğidi
Bulamazsın, baba. bulup getirsen de
Kuzıykürpes olamaz, baba,
Suk boyunda yetişen saçaklı kavağın
Yaprakları, baba, geniş olamaz.
Kimi de arayıp getirsen de sen,
Kuzıykürpes'ime baba, eşit olamaz (...)

Saç kıran kafalı dazlağa bakıp, ne yapacağını bilmeyip durduğu arada
Mayanhılıv saçaklı kavak dibine geldi ve kendi kalbine kendisi bıçak saklayıp,
Kuzıykürpes'in göğsünün üzerine düştü (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 75-77).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P234. Baba ve kız **BBM-33.1**

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.4.3. *Babanın ve annenin sevdiğinden ayırdığı evladın ölmesi* **BBM-33.2**

P234.3. *Kötü kalpli, zalim kız babası* **BBM-33.3**

P234.3.8. *Baba ve kızın atışması* **BBM-33.4**

P234.3.8.1. *Babanın kızını teselli etmesi* **BBM-33.5**

Değerlendirme: Baba ile kız motifinde, babanın evladının aleyhinde olacak tüm kötülükleri yapması işlenmektedir. Destan metnlerinin çoğunda olumlu tipteki babanın görev ve sorumluluğunun, evladının doğumundan yetişmesine kadarki süreçte, ona yol gösterip, hayatını kolaylaştırmak olduğu görülmektedir. Ancak bu durum, aşk destanlarındaki kız babaları için, aynı anlamı taşımamaktadır. Burada kız çocuğuna verilen değer de ortaya konulmaktadır. Baba, kızının duygu ve düşüncelerine önem vermediği için, onun adına kararlar alıp kızının hayatını olumsuz etkileyecek davranışlar sergilemektedir. Baba, bu motifte başta seçtiği damat adayına hor gözle baktığı için, kızıyla evliliğine karşı çıkmaktadır. Bundan dolayı da ondan kurtulabilmek için ölüm emrini vermektedir. Bu motiften de anlaşıldığı üzere anne ve baba, her zaman evlatlarının hayatlarını kolaylaştıran, onları hayata hazırlayan kişiler olmamaktadırlar. Onlara verilen değere, saygıya aykırı

hareket eden, evladının iyiliğinden çok, kötülüğüne uğraşan baba ve anneler de hem gerçek hayatta hem de destanlarda mevcuttur.

3.2.2. Mergen İle Mayanhılıv

Destanın Özeti:

Mergen ile Mayanhılıv destanı, Başkurtların hem sosyal hayatının hem de kahramanlık konularının işlendiği bir destandır. Mayanhılıv, kahraman kadın tipinin özelliklerini barındıran bir destan kahramanıdır. At binip kılıç kuşanan savaşçı bir kızdır. Destanın asıl olayı, Mayanhılıv'ın Nogay Han tarafından kaçırılması ve Mergen'in onu kurtarması üzerine kuruludur. Mayanhılıv'ın düşman eline esir düşmesi, bütün Başkurt urukları için namus meselesidir. Bundan dolayı Mergen, düşman elinden Mayanhılıv'ı ve diğer kaçırılan kızları kurtarıp yurdu düşmandan temizlemektedir.

Baba Motifi: BBM-34

(...)

Mayan görünce Mergen'in
Savaşa batır topladığını,
Savaşa gitmeğe hazırlanıp,
Sadak bileyip dolaştığını,
Koşarak yurduna dönmüş,
Babasına söz etmiş:

-Sırrını saklayıp evladından,
Hiç üzülme, babacığım,
Saçlarım uzun olsa bile,
Yüreksiz deme, babacığım,
Yarım parça olsam bile,
Kalbim çifttir, babacığım,
Kız er-at olmaz, diye
Küçümseme, babacığım,
İli düşman bastığında,
Hepsi ata bindiğinde,
Ben de ata bineyim,
Savaşa koşturayım, babacığım.

Bunu duyunca, Nedirşe
Demiş kızı Mayan'a:
-İlin görkü, evladım,
Ata binen er olur,
Savaşa koşturan er olur,
İli koruyan er olur,
İlin sonu, evladım
İli satan, er olur,
Sırrı satan, er olur,
Savaştan kaçan, er olur.

Ey, evladım, kız çocuğu,
Çift yürekli olsan dahi,
Eline sadak alan,
Düşman ordusunu tarumar eden,
Cesarette düşmanın
Ordusuna karşı koyan,
Atını oynatıp yürüdüğünde,
Düşmanı hayran eden
Şülgen ile Mesim'i
Dağıtan Hevben gibi,
Kaya delip su veren
İdil ile yayık gibi,
Babsak'ın öcünü arayan
Küsek bey gibi değilsin.
Savaşa giderim, desen de,
Düşmanına savaş açarak,
İlin öcünü alacak,
Savaşı kahraman değilsin.

Mayan babasına söz söylemiş:

-Erkek olan babama
Batıra damga değil o,
Uzun saçlı olmak
Horluğa damga değil o,
Alpamışa'yı kuyudan
Barsın kurtarmış değil mi?
Nerekes güzel güreşte
Yayık'ı devirmiş değil mi?
Şanlı Akboz atını
Nerkes almış değil mi?
İdil benim suladığım,
Yayık benim yayladığım,
Ural benim yurdum,
(...)
O Ural'ı düşman basınca,
Savaş koşmaktan kaçıp
Saklananlar olur mu?
Savaşa gitmeden düşmandan
Ürkerek kalan olur mu?

Akboz atını ver baba,
Kendim savaşa koşayım,
Günüm bittiyse, babacığım,
Döşeginde ölmek yerine,
Batırlarla gideyim.
Aynı sıradan durayım,
İlim için öleyim.

Babası orada demiş:

(...)

Yurdumdan biri ata binip,
Savaşa karşı çıkmazsa,
Bana horluk evladım,
Silah tutan er görüp,
Kulaklarını oynatıp,
Otlamaktan kalıp boz tolpar (boz at).
Sanki sezmiş, evladım.
Olur, kızım, bin ata.
Burada boş durmayın.
Ayağa basan er, kadınlar
Gidin atlara bininiz!

Ruhsat alınca babadan,
Mayan orada atına atlamış:
Mergen'i arayıp bulup,
Batırlar ile birlikte
Savaşa gideceğini bildirmiş (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 80-83).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P234. Baba ve kızı **BBM-34.1**

S. Thompson Motif Index'inde Olmayan Motifler

P233.12.5. *Babadan izin alınması, bir yere gitmek için, görev için baba onayı* **BBM-34.2**

P234.3.6.2. *Babanın kız erkek ayırımı yapması ve kızını hor görmesi* **BBM-34.3**

P234.5. *Babanın kızının ihtiyaçlarını karşılaması* **BBM-34.4**

Değerlendirme: Baba ve kızı motifinde, kız çocuğunun toplumdaki yeri anlatılmaktadır. Mayanhılıv'ın babası erkek olmadığı için kızını savaşa göndermek istememektedir. Kız evladı, eski Türklerde önemli bir yere sahipken, özellikle İslamiyetin de yanlışı algılanmasının etkisiyle daha sonraki dönemlerde toplumda geri planda kalmaktadır. Mayanhılıv'ın babası da kadının savaş meydanına çıkmasına, at binip, kılıç kullanmasına hor bakmakta ve bunları erkek işi olarak tanımlamaktadır. Oysaki eski Türk geleneğinde kadın, yeri geldiğinde erkek gibi silah kuşanıp savaşa gitmekte ya da ülkesini yönetebilmektedir. Mayanhılıv'da da eski Türk geleneğindeki, bu savaşçı kadın tipinin özellikleri görülmektedir. Bu düşüncede olmayan babasını ikna eden Mayanhılıv, yurdunu savunmak için savaşa gitmektedir. Baba da tıpkı erkek çocuğu için yaptığı gibi, savaşa giden kızının ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Babanın görev ve fonksiyonları çocukların cinsiyetine göre değişmemektedir. Sadece babanın erkek çocuğuna baktığı gözle, kız evladına bakmaması, onun korumaya muhtaç olduğu görüşünü savunması söz konusudur. Tabii bu destanda da babanın onayı olmadan, evladın tek başına karar vermesi söz konusu

değildir. Baba, her durumda ve şartta çocuğun lideridir. Bu yüzden Mayanhılıv, babasını ikna edip onun onayı ile savaşa katılabilmektedir.

3.2.3. Zühre ile Aldar

Destanın Özeti:

Destan oldukça uzun ve hacimlidir. Destanın başkahramanları Aldar ve Zühre'dir. Zühre at binen, yabani hayvanlarla güreş tutan yiğit bir savaşçı kızdır. Aldar da onun gibi güçlü ve kahraman bir yiğit olarak tanımlanmaktadır. Zühre'ye gönlünü kaptıran Aldar, gücünü Zühre'nin ailesine kanıtlayarak, Zühre ile evlenmeye layık görülmektedir. Evlendikten sonra, Aldar'ın yurduna gitmek için, Zühre ve Aldar yola çıkmaktadırlar. Destanın bu bölümünde, yolculuk sırasında yaşadıkları maceralar anlatılmaktadır. Yolculuk esnasında karşılarına çıkan düşmanları, eşlerin birlikte yenmeleri söz konusudur. Zühre'nin yiğitlikleri ve kahramanlıkları, eşinin ülkesinde de takdir edilmektedir. Aldar'ın ülkesine varmalarıyla destan bitmektedir. Aslında destanın devamı vardır ancak kaybolan sayfalarından dolayı destan bu şekilde sonlanmaktadır.

Anne, Baba Motifi: BAM-10, BBM-35

(...) Atımdan atlayıp inip, ben doğruca babamın kucağına sarıldım, o ise beni kucaklayıp, bahadır kızım, diye okşayıp sırtımdan sıvazladı. Her birimiz annelerimizi de sevindirelim diye, kendi çadırlarımıza koştuk. Ben de babamla beraber eve döndüğümde annem kucağına alıp, sevincinden ne yapacağını bilemedi. Ben onların ikisine de nasıl yırtıcı hayvanlarla dövüştüğümüzü, beyaz ayıyı alt ettiğimi bir an önce anlatmak istedim.

Babam herkesten daha varlıklı olunca, kutlama ve ikram için altı tane kısırağını getirmelerini buyurdu, babamın ahbabları ise ikişer kısırak getirdiler. Bayram olacağını bana at getiren o çoban aracılığıyla yakın çevredeki köylere de haber salınca kalabalık halk toplandı. Kısırakları kesmeye hazırlanırken, ben babamın yılık sürüsünün en iyi ak boz kısırağını yakalayıp, aksakalların önüne getirdim de beyaz ayıyı mağlup etmem hakkına onları en iyi kısırak ile ziyafet vereceğimi söyledim (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 128).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P230. Ebeveynler ve çocuklar **BBM-35.1, BAM-10.1**

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.8. *Anne ve babanın çocuğunun müjdesini alınca mal, mülk dağıtması, toy düzenlemesi* **BBM-35.2, BAM-10.2**

P230.20.4. *Zengin baba* **BBM-35.3**

Değerlendirme: Ebeveynler ve çocuklar motifinde anne ve baba için evladın önemi işlenmektedir. Ortadan kaybolan evlat için anne ve baba telaşa kapılmaktadır. Çünkü anne ve babanın çocuk üzerindeki temel görevlerinden birisi de onu tehlikelerden korumaktır. Bundan dolayı Zühre'nin ailesi de perişan olmuştur. Ancak böyle zor bir dönemin ardından gelen müjdeli haber veya olay karşısında anne ve baba, büyük mutluluk yaşamaktadır. Evlatlarıyla ilgili yaşadıkları bu mutluluğu paylaşmak ve insanları sevindirmek adına, anne ve baba, bazen de buradaki gibi sadece baba, mal dağıtıp toy düzenlemek gibi ritüeller gerçekleştirmektedir. Bu, anne ve babanın, destan metinlerinde gerçekleştirdiği bir görevdir. Tabii bu durumun gerçekleşebilmesi, babanın maddi imkânlarına bağlıdır. Zühre'nin babası, Başkurtların varlıklı beylerinden biridir. Bundan dolayı da kızının dönüşüyle yaşadığı mutluluğu, herkese duyurup baba olarak etrafındakilere gücünü göstermektedir. Bu yapılan toy, anne ve baba için hem evlat sevincini paylaşmak hem de evlatlarına kavuştukları için şükretmektir.

Baba Motifi: BBM-36

Ben biraz durunca, şaşırıp kalakaldım. Evliya'yı aramaya hemen şimdi çıksam mı, yoksa, babama dönüp tavsiye istesem mi, diye uzun süre tereddüt edip durdum. Geri dönsem, beni göz üzerindeki kaş gibi gören babam da, annem de bu sefer için rızalarını vermezler, benim bu niyetimi deliliğe sayarlar diye karara vardım. Yine de uzun süre düşündükten sonra, geri dönüp en iyi, en dayanıklı atı seçip binmeye, en iyi ok-sadak ile bir haftalık yiyecek falan alıp, babama fark ettirmeden yola çıkmaya karar verdim. Benim sevinçle dönüşümle babamın da neşesi yerine geldi. Ben onu daha da sevindireyim diye, yolcuların buradan bir günlük yolda şimdiye kadar buralarda görünmeyen bembeyaz geyik sürüsüne rastladığını anlattım, beni iki üç günlüğüne ava göndermesini istedim. "Peki Allahutaala yardımından mahrum etmesin, dedi babam. Ama güvenilir bir at seçip bin, çokça korot al yoluna." dedi. Niyetimi babamın bilmediğine sevinip çabucak gitmeye acele ettim (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 132).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P234. **Baba ve kız** **BBM-36.1**

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.9. **Baba duası** **BBM-36.2**

P234.8.1.2. **Kızın babasına yalan söylemesi** **BBM-36.3**

Değerlendirme: Baba ve kızı motifinde, genellikle karşılaşılan olumsuz tipteki kız babalarından farklı olarak, kızının iyiliğini düşünen, kızına güvenen ve en önemlisi onun kararlarına saygı gösteren bir baba görülmektedir. Destan kahramanı Zühre, normal kız tipinden farklı özelliklere sahiptir. Onun, eski Türk geleneğindeki kahraman kadın tipinin

özellilerini barındırdığı, savaşçı, güçlü bir kız olarak yetiştirildiği görülmektedir. Erkeklerin bile cesaret etmekte zorlanacağı işleri başardığı, dile getirilmektedir. Babası da kızının böyle yetişmesinde büyük katkılar sağlamakta; kızını baskı altında tutan, onu eve hapseden veya kızı yerine kararlar alan bir baba olmadığı görülmektedir. En başta kızına sonsuz güven duymakta ve onun arkasında destekçisi olduğunu kızına hissettirmektedir. Onu çıkacağı maceralarda duası ile koruması da söz konusudur. Baba desteğini bu denli hisseden bir evladın, hata yapması, kendini güçsüz hissetmesi, kesinlikle mümkün değildir. Ancak kız da babanın bu tavrına uygun hareket etmeyip onun korumacı yaklaşımına aykırı hareket etmektedir. Çocuğun babasına yalan söylemesi, aile ilişkileri ve çocuğun babasına karşı sorumluluğuna aykırı bir durumdur. Destan metinlerinde, her ebeveyn çocuğuna, her çocuk da tıpkı buradaki gibi ebeveynine karşı olumlu tavır sergilememektedir.

Baba Motifi: BBM-37

- Artık şimdi, Kıdras bu sevinçten ulu bir meclis yapmadan olmaz! diye seslenmelerine babam:

- Yaparız, düzenleriz, dostlarım! Yalnızca bizim çevredeki bütün konu komşuları değil, en uzak köyleri de çağırırız! dedi. Sonra birkaç delikanlı ve yetişkini yanına çağırdı ve: Yigitler! Sürüden en iyi atları seçip binin ve sadece yakın köyleri dolaşmakla kalmayıp, bir iki günlük yoldaki köylere de ulaşın, hepsini benim meclis düğünüme çağırınız. Bahadır kızın döndüğünü herkese haber veriniz (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 161).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P230. Ebeveynler ve çocuklar **BBM-37.1**

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.8. *Anne ve babanın çocuğunun müjdesini alınca mal, mülk dağıtması, toy düzenlemesi* **BBM-37.2**

P234.6.7. *Babanın kızına değer vermesi* **BBM-37.3**

Değerlendirme: Destanın bu bölümünde, kızının eve dönüşünün mutluluğunu yaşayan babanın gerçekleştirdiği ritüeller anlatılmaktadır. İdil-Ural destanlarında babalar, erkek çocuklarının zaferi üzerine toy düzenleyip, kurbanlar kestirmektedir. Zühre ile Aldar destanın da kız babası bunları, kızının zaferleri için, onunla ilgili yaşadığı mutluluklarda yaptırmaktadır. Diğer olumsuz kız babalarının yer aldığı destanların aksine burada, kız evlat, aile için önem arz etmekte ve ona değer verilmektedir. Öyle ki baba, kızıyla yaşadığı mutluluğu herkesle paylaşmaktadır. Anne ve baba için evlat ayırımı söz konusu değildir. Ancak bazı destan metinlerinde kız çocuğuna değer verilmediği, onun toplumda ve ailede

önemsenmediği de görülebilmektedir. Burada babanın kızına verdiği değer, yaptıklarıyla ortaya konmaktadır.

Baba Motifi: BBM-38

(...)

-O, onu öldürmeyip bu kibirli ifritin ona yakışacak dersini verip, sadece seninle benim değil, tüm uruğumuzun namusunu korudu. Senin haberin var mı, halkı, onun bu yiğitliğine karşılık ne istiyor?

-Duydum, babacığım, dedim ben.

-Evet, kendin bu konuda ne düşünüyorsun? diye babam sözünü ortaya koyunca, bende kendi düşüncemi gizleyip durmadım:

-O daha benimle güç sınımadı ki, diye cevapladım ben.

-Bu çocukluk olurdu, kızım. Sen, artık akıllı başı yerinde birisin, yaşı da geçiyor. Kendi yazgını kendin düşünmelisin, ona karşı bizim çok borçlu kaldığımızı da biraz dikkate almalısın. Ben, seni, halk sözüne de babanın dileğine de karşı gelmezsin diye düşünüyorum, deyince, ben de babama içimden geçenleri hissettirmemeye çalışıp:

-Ama baba, herkes benim hakkımda, kendi sözünde durmadı, diye söyleyecek, dedim.

-Ben ise, sana bir kez daha söylüyorum kızım, bu niyetin eskiden iyiye, şimdi ise bununla kendi bahtına karşı gelmek olur. Ben Aldar'ın seni sevdiğini görüyorum, o sadece sen diye gelmiş buralara. O, senin güç kuvvetini de çevikliğini de gördü, sen de onun kimliğini kendi gözlerinle gördün, bütün halk buna şahit oldu. Böyle olunca, reddetme bu şekilde kızım. Yarın ben, bütün aksakallar ve halkın önünde kendi rızamı vereceğim (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 92-193).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P234. *Baba ve kız* **BBM-38.1**

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P234.6. *Kız babasının damada onay vermesi* **BBM-38.2**

P234.6.5. *Babanın kızını sevdiğiyle evlendirmek istemesi* **BBM-38.3**

P234.6.6. *Babanın kızına nasihatte bulunması* **BBM-38.4**

Değerlendirme: Baba ve kızı motifinde, Kıdras, ileri görüşlü ve kızının iyiliğini düşünen bir baba olarak anlatılmaktadır. Babanın kız evladına karşı görevlerinden birisi, onun iyi bir eş seçmesinde yardımcı olmaktır. Öncesinde de belirttiğimiz gibi, bu standaki kız babası, evladı üzerindeki sorumluluklarını eksiksiz olarak yerine getirmektedir. Bundan dolayı da kızının eş seçiminde, ona destekçi olmaktadır. Genelde kızları adına karar veren, kızlarının duygularını önemsemeyen baba tipinin aksine, burada kızın duygularıyla babanın hareket ettiği, kızının onayı ile uygun eşin seçildiği görülmektedir. Ayrıca erkeğe eş değil, kadına uygun eş aranmaktadır. Burada anaerkil dönemin izleri bulunmaktadır.

Kadın toplum içerisinde değerli ve önemli bir yere sahiptir. Bundan dolayı evlilikte seçimi yapan kadındır. Babanın da desteği ve onayı ile kızın doğru bir evlilik gerçekleştirmesi söz konusudur.

3.2.4. Maktımhılıv

Destanın Özeti:

Maktımhılıv destanında sosyal olaylar anlatılmaktadır Destan, kız kaçırma olayı üzerine kurulmuştur. Destanın asıl olayı, Taymas Han'ın Maktımhılıv ile evlenmek istemesi ve bunun için kızın babasına baskı yapmasıyla başlamaktadır. Maktımhılıv'ın babası kızını koruyamaz ve Maktımhılıv, Taymas Han tarafından kaçırılır. Kızını kurtarmak için baba, Keloğlan'ı görevlendirmektedir. Destanın sonunda Keloğlan, Maktımhılıv'ı Taymas Han'dan kurtararak onunla evlenmektedir.

Baba Motifi: BBM-39

Harıbay Han, kızı nasıl kurtarayım diye düşünmeye başlar. Dokuz batman bal koyup, dokuz tay kesip meclis kurmaya niyetlenir. At ulaşan yere at, mektup ulaşan yere mektup gönderip halkı toplar. Meclise han evladını da bey evladını da fakir evladını da çağırır.

“Kızımı savaşta alacak, hile ile alacak var mı? deyip dokuz doğurmamış at başını, iki çıta bal alıp han oğullarına gelir. Onlar da başlarını eğip sessiz kalır. Ağa çocuklarıyla da aynı durum tekrarlanır.

Şimdi ne yapsın; hiç umudu olmasa da o fakir çocuklara sokulur. Aynı sorusunu sorar. Bir kenarda oturan kel oğlan ayağa kalkar:

“Ben kızını alıp getiririm. Savaşla değil, hile ile.” der. Han'ın verdiği dokuz doğurmamış kısırak başını yiyip iki çıta balı yer de:

“Han'ım, elindeki yüzüğü ver, gerek olacak.” der. Yüzüğü alır da vedalaşıp çıkar gider (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 284).

S.Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P234. **Baba ve kız** **BBM-39.1**

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P234.3.6. *Babanın kızını kurtarmaya çalışmaması, başkasından beklemesi* **BBM-39.2**

P234.7.2. *Kızın kurtarılmasında, babanın yüzüğünün yardım etmesi* **BBM-39.3**

Değerlendirme: Harıbay han, kızının kaçırılması üzerine onu kurtarmak için, tüm mal varlığını ortaya koyup herkesi çağırarak toy meclisi kurmaktadır. Destan metinlerinde, kız evladının güvenliğinden ve evlenene kadarki namusundan, baba sorumlu tutulmaktadır. Görüldüğü üzere düşman eline geçen kız evladın kurtulması için baba, bir kurtuluş arayışı içine girmektedir. Baba, kızının kurtulması için topladığı mecliste kızını kurtaracak bir

yiğit aramaktadır. Yemekler yedirip, ikramlarda bulunduğu yiğitlerin arasından Keloğlan bu işe talip olmaktadır. Baba da ona istediklerini verip kızını kurtarmaya göndermektedir. Buradaki baba motifinde yine kız evladın ikinci planda tutulması söz konusudur. Baba kızının kurtuluşu için uğraşsa da yine de kendi yerine başkasını bu göreve göndermektedir. Göreve giden kişi, babanın yüzüğünü de alarak, düşmana karşı kullanmaktadır. Babanın kendisi olmasa da görevlendirdiği kişi ve yüzüğü kızın kurtuluşu olacaktır. Burada babanın, dolaylı yoldan da olsa kızın kurtarıcısı olduğu görülmektedir.

Baba Motifi: BBM-40

Kel oğlan Maktımhılıv'ı götürüp babasına teslim eder. Harıbay ihtiyar, kızını bu yiğide verir. Dokuz doğurmamış kısırak soyup, dokuz batman bal hazırlatıp at yeten, hat yeten yerden insanlar çağırıp; hepsini kıvandırıp, kendisi de kıvanıp dokuz günlük toy kurdurur. Düğünden sonra, onları (gençleri) iki yurtla, bir sürü yılkıyla ayırır. Kel oğlan ile Maktımhılıv bir göl boyunda ihtiyarlayıncaya kadar mutlu hayat geçirirler (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 288).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P234. **Baba ve kız** **BBM-40.1**

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.8. *Anne ve babanın çocuğunun müjdesini alınca mal, mülk dağıtması, toy düzenlemesi* **BBM-40.2**

P234.3.6.4. *Babanın kızını, kurtaran kişiyle evlendirmesi* **BBM-40.3**

Değerlendirme: Baba ve kızı motifinde, kızın kurtulması ve ona yuva kurulmasını kutlamak üzere, baba tarafından eğlenceler düzenlenmektedir. Baba, başkasının yardımıyla kızı üzerindeki sorumluluklarını yerine getirse de evlilik konusunda verdiği sözü tutmakta, Keloğlan ile kızını evlendirmektedir.

3.2.5. Kıssa-yı Yusuf

Destanın Özeti:

Kıssa-yı Yusuf, Yakup peygamber ve oğlu Yusuf peygamberin hayatının anlatıldığı, dinî bir kıssadır. Yakup peygamber, oğlu Yusuf'un rüyasını yorumlayarak, âlemin onun önünde secde edeceğini söylemektedir. Yakup peygamber küçük oğlu Yusuf'u diğer çocuklarından daha çok sevmekte ve sakınmaktadır. Bu durum, kardeşler arasında kıskançlığa neden olmaktadır. Destanda çatışma yaratan olaylar, kardeşlerinin Yusuf'u önce ölüme terk etmesi, daha sonra da onu köle olarak bir tücarra satmasıyla başlamaktadır. Köle olarak

Mısır'a giden Yusuf'un esirlikten sultanlığa uzanan macerasının anlatıldığı destanda, sadece dinî konular değil, aşk konusu da işlenmektedir. Destanda, Mısır sultanının karısı Züleyha'nın Yusuf'a âşık olması, Yusuf'un karşılık vermeyip yıllarca hapiste kalması, sonunda Yusuf'un Mısır padişahı olup kendisine zulüm eden kardeşlerini affettikten sonra ailesine kavuşması işlenmektedir. Yusuf, aşkına karşılık vermediği Züleyha ile de evlenmektedir.

Baba Motifi: BBM-41

(...)

Yakup Peygamber eteğinde uyur idi,
Uyurken acayip bir rüya gördü de
Manasını babasına sorar imdi.

“Nurlu güneş, dolunay ve on bir yıldız
Secde kıldılar rüyamda bana dümdüz.
Rüyamda böyle gördüm hiçbir yalansız,
Ya babam rüyamı sen yorumla imdi.
(...)

Sonra Yakup Yusuf'un rüyasını yordu,
Bahtlı biter diye işin sonu:
“Dokunur sana mutlaka Mevla'nı yardımı;
Kadir hürmet ve büyüklük gelir imdi.

Umutlar var: Mevla sana birer mülkiyet,
Üstelik nasip eder pek çok nimet,
Kardeşlerin de gösterir sana hürmet,
On biri de sana hizmet eder imdi.

Varlık alemde senin ismin meşhur olur,
Maşruk ve garp büyükleri seni tanır,
Kıyamete kadar ismin ebedi kalır,
Halil nebi görünür imdi.

Peygamberlik risaleti alacaksın,
Ve memleket sahibi de olacaksın.
Huzurlu hayat, sevince dalacaksın
Dünya ahiret devleti görünür imdi.

Ey oğlanım, inan, güven sen bana;
Rüyanda saltanatlık görünmüş sana.
Şükret, rahmetler eyle Mevla'na
Allah sana iyilikler eyler imdi.

Velakin emanet söyleyeyim, oğlan
Bu rüyayı hiç kimseye anlatma.
Başkaları sana kin tutmasın, korun
Adem oğluna şeytan düşman olur imdi.

Görürüz: Bunlar doğru malum olursa,
Kardeşlerin rüyanın aslını öğrenirse,
Yorduklarım için sana öfke toplarsa,
İlk başta beri bize mihnet olur imdi.

Ey oğlum, ben bendene sen inan,
Sözlerimi başkalarına bildirme,
Bu rüyanı hiç kimseye de söyleme
İşbu sırrı Allah bilirse yeterli imdi (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 292-294).

S.Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P233. *Baba ve oğul* **BBM-41.1**

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P230.20.3. *Peygamber baba* **BBM-41.2**

P233.12.7.1. *Babanın en küçük oğlunu daha fazla sevmesi* **BBM-41.3**

P233.12.8. *Babanın oğlunun rüyasını yorumlaması* **BBM-41.4**

P233.12.12. *Babanın oğluna nasihatte bulunması* **BBM-41.5**

P233.14.5. *Babanın oğlunu koruması* **BBM-41.6**

Değerlendirme: Yakup peygamber, oğlu Yusuf'un rüyasını yorumlayarak onu geleceği ile bilgilendirmektedir. Baba, bu yeteneği sayesinde evladını geleceğe hazırlamaktadır. Ancak Yusuf'un gördüğü rüya kardeşleri tarafından kıskanılarak, ona karşı nefret beslemelerine neden olmaktadır. Aslında babanın da evlatları arasında ayrım yapması, Yusuf'u daha önde tutması, destanı oluşturacak olan, zorlu hayatın sebeplerinden biridir. Bunu öngören baba, oğlunu korumak için rüyasını kimseye paylaşmamasını nasihat etmektedir. Bu destanda babanın da tıpkı anne gibi çocuğunu tehlikelerden koruma sorumluluğunun olduğu görülmektedir. Babanın çocuklarına yaklaşımı, tavrı, çocukları arasında ayrım yapması, çocuklarının hayatını etkilemektedir.

Baba Motifi: BBM-42

Yakup bunu duyunca, çok hüznünlendi,
Bela gelecek gibi üzüldü, bağı yandı,
Kendisi bir düş görmüştü, aklına geldi.
Yusuf'u göndermeye hiç rızasını vermez imdi.

Yakup dedi:

-Dün bir düş görmüştüm,
Düşümde, güya, on bir kuzu güdüyorum,
Koruyamadım, birini orada kaybettim,

Elimden kurtlar alıp götürür imdi (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 296).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P230. Ebeveynler ve çocuklar **BBM-42.1**

S. Thomson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.10. *Babaya çocuklarının yaşayacakları olumsuzlukların rüya ile haber verilmesi*
BBM-42.2

Değerlendirme: Buradaki baba motifinde, babanın çocuk üzerindeki koruma fonksiyonu işlenmektedir. Annede daha çok görülen bu fonksiyonu, onun olmadığı durumlarda babanın yerine getirdiği söylenebilir. Destanlarda görülen rüyaların, genelde bir anlamı bulunmaktadır. Yakup Peygamber'e de gördüğü rüya ile evladının başına gelecek olumsuz olay, önceden haber verilmektedir. Anne ve babanın çocuk üzerindeki koruma görevinin, ilahî güçle de desteklendiği düşünülebilir.

Baba Motifi: BBM-43

Oğlanları ağlaya ağlaya cevap tuttu:
Hepimiz birlikte birer ok fırlattık.
Oklarımızı almaya diye gittiğimizde,
Yusuf eşyaları korumaya kalmış imdi.

Geri gelinceye kadar, kaza gelmiş,
O civarda yağız bir kurt dolaşmış,
Hakikat o kurt, Yusuf'u yemiş,
Lanet olsun ona! Derler imdi.

Yakup dedi:
- Eğer öyle olmuş ise,
Kurt onu yiyip helak etmiş ise,
Azalarından herhangi biri kalmış ise,
Bulup getiriniz onu imdi.
(...)
Miskin Yakup o kurdu o an gördü,
Ağlaya ağlaya hasret ile karşısına geldi.
- Yusuf'um nerede? diye acıyla sordu,
Niye yedin, Yusuf'umu, söylesene imdi.

(...)
Kurt dedi:
- Vallahi, Yusuf'u görmedim,
Onun nerede olduğunu da bilmedim
Allah şahit, o civarda dolaşmadım,
Ben günahsızım, inanın bana imdi (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 306-

308).

S.Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P233. *Baba ve oğul* **BBM-43.1**

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P230.12.2. *Babanın kandırılması* **BBM-43.2**

P233.14.6. *Babanın oğlunu aratması* **BBM-43.3**

P233.14.7. *Babanın oğlunun acısıyla kör olması* **BBM-43.4**

P233.14.8. *Babanın kurtla konuşması* **BBM-43.5**

P233.18. *Oğulun babaya yalan söylemesi* **BBM-43.6**

Değerlendirme: Baba ve oğul motifinde, babanın çocukları tarafından kandırılması işlenmektedir. Anne ve babanın çocuk üzerinde olduğu gibi, çocuğun da ebevenler üzerinde sorumlulukları vardır. Buradaki motifte, babaya yalan söylenmekte, baba çocukları tarafından kandırılmaktadır. Bu durum aile ilişkileri açısından olumsuz bir durumdur. Babanın oğlunu aramak için kurtla konuşması da onun toplum içerisindeki statüsünün getirisi. Babanın paygamber olması, çocuğu için olağanüstü şeyleri yapabilmesini sağlamaktadır. Babanın özelliklerini, güçlerini oğlu için kullanması söz konusudur.

Anne Motifi: BAM-11

(...)

Anasının mezarından bir ses geldi:

-Aziz oğlum, Yusuf'um, söyle neler oldu?

Kardeşlerin ne düşünüp, öyle oldu?

Yusuf, sen mi bu hallere düştün imdi?

Canım oğlum, bu cefaya niye düştün?

Cefaya salacak o kadar ne yaptın?

Nasıl benim kabrim yanına geldin?

Kabir üzere bile canım parçalanır şimdi?

(...)

“Ey Allah'ım! Bu hacetim sana malum,

Her zaman ümit bağlar tüm mazlum.

Zalimlere satılmış benim oğlum,

Kudret ile ona şefkat göster imdi.

Yusuf onu duyup bilincini yitirdi.

Hak Rahile'nin münacatını kabul kıldı,

Onu duası Yusuf'a doğru geldi.

Taç ve taht ve saltanat verdi imdi (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 317-318).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P231. *Anne ve oğul* BAM-11.1

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.11. *Anne duası* BAM-11.2

P231.1.2. *Oğulun ölen annesine halini anlatması* BAM-11.3

Değerlendirme: Anne ve oğul motifinde, anne sevgisinin ve duasının kutsallığı işlenmektedir. Anne, çocuk üzerindeki görev ve sorumluklarında babaya göre daha duygusal davranmaktadır. Çocuğu koruma görevi, destanlarda daha çok annenin sorumluluğundadır. Bu yüzden de çocuğun zor anında anne devreye girerek ona yardım etmektedir. Destanda mucizevi olaylar anlatıldığı için, anne, fiziksel olarak çocuğuna destek olamasa da ruhen yaptığı dua ile oğlunu içine düştüğü durumdan kurtarmaktadır. Anne ve babanın duasını almak, çocuk için hayati önem arz etmektedir.

Baba Motifi: BBM-44

Züleyha bir gün yatmakta idi,
Yusuf'un sureti yine düşüne girdi.
Görür görmez bu defa âşık oldu,
Züleyha ağlayıp uyanır imdi.

Babası kızına sorar:

-Ne ağlarsın?
Gönlünden ne geçirirsin, ne dilersin?
Düşünde neler görüp endişelenirsin?
Tümünü bir eksiksiz anlatıp verdi imdi?

Züleyha der:

-Ben yapmıştım biraz,
Düşümde çok güzel bir suret gördüm,
Uyansam, suret kayboldu, ben tek başıma,
Bu sebepten ağlayıp otururum imdi.
(...)

Babası der:

-Ben kendim görseydim,
Onun nerede olduğunu da aratıp bulsaydım,
Malımı da mülkümü de feda kılar idim,
Onu seni kavuşturmak için imdi.
(...)
Her bir Melikten ayrı aracı geldi,
Züleyha'ya evlenmeye ısrar ederler imdi,,
Züleyha ise babasına söyler idi.

“Mısır padişahına beni ver imdi.”

Babası bu haberi açık bildi,
Yazı yazıp, Mısıra adam gönderdi,
Yazısında kızının dileğini bildirdi:
“Kızım var, o tek seni ister imdi.”

“Taymus Talu oğluyum, bilin onu,
Bir kızım var, Züleyha, sana layık,
Öyle takdir buyurmuş ona Tanrı Halik,
Dilersen aracını gönder.” der imdi.
(...)

Ben kızımı gerçekten de, sana veririm,
Bin deveye cihazlardan yük yükletirim,
Bir de bin katıra mal yükletirim,
Bin deve de ipek olur imdi.
(...)

Kazanfer'den elçiler gelince de,
Taymus onun cevabını eline alınca da,
O mektubun olumlu olduğunu öğrenince de,
Züleyha'yı Mısıra hazırlar imdi (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 331-333).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P234. *Baba ve kız* **BBM-44.1**

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P234.6. *Kız babasının damada onay vermesi* **BBM-44.2**

P234.6.1. *Babanın kızını damadının yurduna göndermesi* **BBM-44.3**

P234.6.5. *Babanın kızını sevdiğiyle evlendirmek istemesi* **BBM-44.4**

P234.6.7. *Babanın kızına değer vermesi* **BBM-44.5**

Değerlendirme: Baba ve kızı motifinde, kızını düşünen, onun duygu ve düşüncelerine önem veren baba tipi işlenmektedir. Baba, kızının üzgün, solgun halinden dolayı endişelenerek buna çareler aramaktadır. Babanın kızı üzerindeki görevleri, onu korumak ve onun iyi bir yuva kurmasını sağlamaktır. Öyle ki baba, Züleyha'nın içine düştüğü aşka çare bulmak için, kızını uzak diyarlara göndermeye razı gelmektedir. Her baba, bu konuda olumlu hareket etmese de babalar bazı destanlarda bu görevleriyle ön plana çıkmaktadır. Destanda ataerkil dönemin izleri de görülmekte; kızın hazırlıkları yapılarak, babası tarafından damadın ülkesine gönderilmektedir. Baba bu destanda da evlenecek kızının ihtiyaçlarını karşılama fonksiyonunu yerine getirmektedir.

Anne Motifi: BAM-12

Züleyha, Yusuf'un güzelliğini karşılaştırdı,
İstemedi, aciz olup, miskin kaldı.

O Yusuf'a baştan ayak âşık oldu.
Günden güne aşkı hala artar imdi.

Züleyha dermansız kaldı, unuttur özünü,
Bir saat görmezse Yusuf'un yüzünü,
Sabrı kalmaz, anlamaz söylenen sözü,
Ne dese de: "Yusuf " diye haykırır imdi (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 541).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P282. Üvey anne BAM-12.1

P282.3. Üvey oğluna âşık, üvey anne BAM-12.2

Değerlendirme: Yusuf Kitabı, Kıssa-yı Yusuf gibi destanın bütün versiyonlarında ortak olan üvey anne motifi görülmektedir.¹⁵

Anne, Baba Motifi: BAM-13, BBM-45

İşte Züleyha Yusuf'un elinden tuttu,
Yusuf da ona bakarak doğruldu,
O anda Halik'ten selam ulaştı:
Yazı olarak gözüne görünür imdi.

Aynı saat Yakup'tan ikaz geldi:
"Bu zina" diye o da tekrarlar imdi.
Göz önünde Yakup Nebi peyda oldu,
Ayet okuyup, ikazını tekrarlar imdi

Sonra babası Yusuf önünde göründü,
"Yanlış işten nefsinu koru, oğlum." dedi,
Onu duyunca, Yusuf'a sabır gücü geldi,
Züleyha ise Yusuf'a doğru yürür imdi.
(...)

Aziz orada durmuş imiş, bunu gördü.
Benzi kaçmış, yağız idi Züleyha'nın yüzü,
Halini sordu, bir şey olduğunu sezdi,
Soruşturur, gerçeği bilmek ister imdi.

Züleyha koşarak padişaha geldi,
Der: - İşte o oğlanın, yağız şey,
Ne tür ceza yakışır ona kendin belirle,
Hapse mi yoksa ceza mı? der imdi.

Züleyha der:
- Bunu zindana kapat,

¹⁵ Detaylı bilgi için Tatar Anne Motifi (TAM-26) bkz.

Korkup öğütleyip doğru yola getir,
En azından azarla, olmazsa bağır,
Edebsizlik kıldı ki o, der imdi (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 351-354).

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğul **BBM-45.1**

P282. Üvey anne **BAM-13.1**

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P233.12. *Babanın oğlunu yetiştirmesi ve eğitmesi* **BBM-45.2**

P233.12.2. *Oğulun babasının sözünü dinlemesi, babanın onu yetiştirdiği şekilde hareket etmesi* **BBM-45.3**

P233.12.4. *Baba sözünü dinleyip, yerine getirmenin çocuğun hayatını kolaylaştırması, refaha ulaşmasını sağlaması* **BBM-45.4**

P233.12.13. *Babanın hayalinin oğlunun yardımına gelmesi* **BBM-45.5**

P282.3.1. *Analığın evlatlığına iftira atması* **BAM-13.2**

Değerlendirme: Baba ve oğlu motifinde, babanın fiziki varlığı söz konusu değildir. Baba ve anne fiziken çocuklarının yanlarında olamasalar da onlardan kalan eşyalar veya çocuklarına söyledikleri sözleri veya bu destanda olduğu gibi hayalleri, evlatlarının hayatına yön vermektedir. Baba, her durumda ve şartta evladının yaptıklarından ve onun hayatından sorumlu tutulmaktadır. Öyle ki çocuk iyi ve kötüyü, doğru ve yanlış babasından öğrenmektedir. Bundan dolayı da yanlış düştüğünde, babası tarafından uyarıldığı görülmektedir. Bu destanda dinî konulara yer verildiği için, olağanüstü bir şekilde babanın hayalinin oğlunun yardımına gelerek, onu uyarması söz konusudur. Baba, burada çocuğu yetiştirme fonksiyonuyla ön plana çıkmaktadır. Babasının hayali Yusuf'a yaptığı şeyin yanlış olduğunu söyleyip onu tehlikeye karşı bilinçlendirmektedir. Babanın uyarısıyla kendine gelen Yusuf, günah işlemekten kurtulmaktadır. Baba çocuğun yetiştirilme aşamasında olduğu gibi, hayatını sürdürdüğü süreçte de ona yol göstererek, hayatında kötülüklere düşmesine engel olmaktadır.

Baba Motifi: BBM-46

Yakup Nebi ellerini kaldırıp dua kıldı,
Duası Tanrı önünde kabul oldu,
Cebrail Yusuf'un yanına geldi,
Yusuf'a hayırlı haber getirdi imdi.

Cebrail o an der:

-Ey Sıddık,

Sana baban duası getirdi erk,

Halik kurtardı, gönderdi huzur,

Mihnetlerden rahata çıktın imdi (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 366).

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P233. *Baba ve oğul* **BBM-46.1**

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P230.9. *Baba duası* **BBM-46.2**

Değerlendirme: Destanın bu bölümünde, Yusuf'un babası Yakup Nebî, oğlunun kurtulması için Allah'a dua etmektedir. Destanlarda tıpkı burada olduğu gibi, anne ve babaların duası ile destan kahramanlarının hayatlarının kolaylaştığı, zorluklardan kurtuldukları görülmektedir. Buradaki baba motifinde de Yakup peygamberin oğlu için ettiği dua, Allah tarafından kabul edilmekte; Yusuf esaretten kurtularak huzura kavuşmaktadır. Destanlarda, babanın, gerçek hayatta olduğu gibi, evladına yardımcı olmak, onun zorluklardan kurtulması için mücadele etmek gibi görev ve sorumlulukları olduğu görülmektedir. Yakup Peygamber de oğlu için ettiği dua ile bu sorumluluğu yerine getirmektedir.

Anne Motifi: BAM-14

Züleyha zayıf düştü, gözü görmez,

Yeme-içme, giyinmeye gönlü yatmaz,

Çok yaşlandı, Yusuf onu görüp bilmez,

Yusuf'u hiç de unutmaz imdi

(...)

Yusuf Nebi, orada meclis topladı

Emir verip, Züleyha'ya nikah kıldı.

Beyler çok misafirler saraya toplandı.

Pek çok sevinler olur imdi (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 374-377).

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P282. *Üvey anne* **BAM-14.1**

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P282.3.2. *Analığın üzüntüden kör olması* **BAM-14.2**

P282.3.3. *Çocuğun analığıyla evlenmesi* **BAM-14.**

Değerlendirme: Yusuf Kitabı, Kıssa-yı Yusuf gibi destanlarda ortak olan üvey anne motifi, bu versiyonda da görülmektedir.¹⁶

Baba Motifi: BBM-47

Oğulları avutur:

- Bitirme kendini pek böyle,
Kendi kendini parçalayıp kaynama hasrette,
Kavuşursunuz belki ahirette,
Dünyadaki ümidini kesin imdi.

Yakup der:

Öyle söylemeyiniz bana,
Ümidimi kesmem halen Mevla'dan
Rahmini eylerim derse, kolaydır ona,
Kavuşmaya ümidim var, der imdi.

(...)

O azizin yumuşuna koştular,
Kısa zaman sonra Mısır'a ulaştırdılar,
Oğlanları o mektubu getridiler,
Yer öpüp, Yusuf'a mektup sunarlar imdi.

(...)

Alır almaz Yusuf mektubu okudu,
Artık ona var ahvaller oldu açık,
Zaplardan bağı kaynadı taşıp,
Örtü altında gizlice ağlar imdi.

(...)

Cebrail o anda geldi yetişti,
Göndermiş idi Yusuf'a Halik kendisi:
Ya Yusuf, tez yaz selam sözünü,
Tez vakit mektubu Yakup'a gönder imdi.

Sonra Yusuf cevap verdi İsrail'e:

(...) (Süleymanov ve diğerleri 2014: 399-401).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. *Baba ve oğul* **BBM-47.1**

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P233.12.11. *Oğulun babaya mektup göndermesi* **BBM-47.2**

P233.14.9. *Babanın öldü bildiği oğlunun yaşadığına ümitlenmesi* **BBM-47.3**

¹⁶ Detaylı bilgi için Tatar Anne Motifi (TAM-28) bkz.

Değerlendirme: Baba ve oğul motifinde, babanın oğlundan vazgeçmemesi, onun yaşadığına ümitlenmesi işlenmektedir. Baba için evlat, bu dünyadaki en değerli varlıktır. Yakup peygamber de destanda evlat sevgisiyle sınanmaktadır. Çok sevdiği Yusuf'undan ayrı düşen baba, ondan umudunu kaybetmemektedir. Yusuf da babasına gönderdiği mektupta, kendini tanıtmakta, sağ olduğunu haberini vermektedir.

3.2.6. Yusuf Kitabı

Bbaba Motifi: BBM-48

Rahile adlı karısından doğmuş olan küçük oğlu Yusuf adlıymış. Yakup peygamber bu oğlunu diğerlerine göre daha çok sevmiş.

O Yusuf oğlan, bir gün düş görmüş. Düşünü babasına anlatı vermiş. (...)

Babası:

Gün doğmuş. Ay, on bir yıldız, gibi, on bir ağabeyin sana baş eğer, on biri de sana hizmet kılar, diye yormuş.(...)

Velakin düşünü ağabeylerine anlatagörme, bir haset kılmaları mümkün, demiş babası (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 417).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğul **BBM-48.1**

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.20.3. *Peygamber baba* **BBM-48.2**

P233.12.7.1. *Babanın en küçük oğlunu daha fazla sevmesi* **BBM-48.3**

P233.12.8. *Babanın oğlunun rüyasını yorumlaması* **BBM-48.4**

P233.12.12. *Babanın oğluna nasihatte bulunması* **BBM-48.5**

P233.14.5. *Babanın oğlunu koruması* **BBM-48.6**

Değerlendirme: Baba ve oğlu motifinde, babanın statüsü, özellikleri, çocuklarına karşı yaklaşımı dile getirilmektedir. İlk olarak babanın peygamber olması, rüya yorumlayabilmesi, çocuğun gelecekle ilgili bilgileri babasından alabilmesine sebep olmaktadır. Bunun yanı sıra, destanlarda genellikle annenin yerine getirdiği çocuk üzerindeki koruma fonksiyonunu da babanın gerçekleştirmeye çalıştığı görülmektedir. Baba, oğluna nasihatlerde bulunarak, onu tehlikelerden korumaya çalışmaktadır.

Baba Motifi: BBM-49

Yakup peygamber başta razı olmaz.

- Bir düş görmüştüm, on bir koyun gördüm, imiş. Onların birini kurt alıp götürdü, diye endişelenir (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 418).

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P230. Ebeveynler ve çocuklar **BBM-49.1**

S.Thomson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P230.10. *Babaya çocuklarının yaşayacakları olumsuzlukların rüya ile haber verilmesi* **BBM-49.2**

Değerlendirme: Buradaki ebeveynler ve çocuklar motifinde, babanın çocuğu koruma fonksiyonuyla birlikte, ona verilen özellikler işlenmektedir. Babaya, rüya yoluyla, çocuğunun yaşayacağı olumsuzluk haber verilmektedir. Bu şekilde, ebeveyn uyarılmakta ve çocuğu için üzerine düşen görevi yapabilmesi için desteklenmektedir.

Baba Motifi: BBM-50

Ağabeyleri eve döner de babalarına:

Yusuf'u kurt yiyip gitti, diye yalan söylerler. İşte sadece kanlı gömleği kaldı, diye Yusuf'un gömleğini gösterirler. Aklından şaşmak üzere olan Yakup peygamber:

"Yusuf'umu yemiş olan kurdu yakalayıp getiriniz" der. Öbürleri ne yapsın artık, bir dağa çıkıp günahsız bir kurdu yakalayıp getirirler de işte kendisi, diye. Peygamber rica edince Allah'ın kudreti ile kurt konuşur (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 419).

S.Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğul **BBM-50.1**

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P230.12.2. *Babanın kandırılması* **BBM-50.2**

P233.14.8. *Babanın kurtla konuşması* **BBM-50.3**

P233.18. *Oğulun babaya yalan söylemesi* **BBM-50.4**

Değerlendirme: Baba ve oğul motifinde, babanın çocukları tarafından kandırılması işlenmektedir. Olumlu-olumsuz ebeveynler gibi, olumlu-olumsuz tipteki çocuklar da destan metinlerinde yer almaktadır. Çocuğun başlıca görevi, anne ve babasına karşı saygılı ve itaatkar olmasıdır. Ancak bu destanda aksi bir durum söz konusudur. Kardeşler kıskandıkları kardeşlerine kötülük yapmakta, babalarına da bu konuda yalan söylemektedirler.

Anne Motifi: BAM-15

Kervan geçtiği yolda Yusuf'un annesinin kabri olur. O annesinin kabri ile intizarla ağlayıp vedalaşır:

(...)

Kardeşlerim sattı beni, bunu bil,
Azat idim, bendeliğe düştüm imdi,
Haset kılıp babamdan ayırdılar,
(...)
Anasının kabrinden bir ses geldi:
(...)
Ya Allah'ım bu hacetim sana malum,
Daim ümit bağlar sana cümle mazlum,
Zalimlerin eline düşmüş benim oğlum,
Fazlın ile onu kendin kurtar imdi!

Hak Teâlâ anne yalvarışını kabul kılar (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 420).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P231. *Anne ve oğul* **BAM-15.1**

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.11. *Anne duası* **BAM-15.2**

P231.1.4. *Oğulun ölen annesine hâlini anlatması* **BAM-15.3**

Değerlendirme: Anne ve oğul motifinde, oğulun zor anında annesine sığınması işlenmektedir. Anne, destan metinlerinde çocuğu koruma fonksiyonuyla ön plana çıkmaktadır. Bu destanda anne ölmüş olduğundan, çocuğun annesinin mezarına sığınıp ona hâlini anlatması söz konudur. Çocuk, annesiz olduğu için, onu koruyup kollayacak, sıkıntısını anlayacak kimse bulunmamaktadır. Mezardaki anne, oğlunun hâlini görünce, dua etmektedir. Bu dua kabul olmakta ve çocuk sıkıntıdan kurtulmaktadır. Burada anne duasının önemi ve çocuğun hayatına etkisi görülmektedir.

Baba Motifi: BBM-51

Züleyha aşkıdan takatsiz kalır. Yeme içmeden kesilip, sararıp solmaya başlar, hatta. Üçüncü yılına Yusuf'u rüyasında yine görür. (...)

Züleyha rüyasını babasına anlatır. Magrip padişahı Mısır padişahı ile mektuplaşarak anlaşır da kızını Mısır'a yollar. Deve deve mal mülk ile gelen Züleyha'yı Mısır'da ululayarak saygıyla karşılarlar (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 421).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P234. *Baba ve kız* **BBM-51.1**

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P234.6. *Kız babasının damada onay vermesi* **BBM-51.2**

P234.6.1. *Babanın kızını damadının yurduna göndermesi* **BBM-51.3**

P234.6.5. *Babanın kızını sevdiğiyle evlendirmek istemesi* **BBM-51.4**

P234.6.7. *Babanın kızına değer vermesi* **BBM-51.5**

Değerlendirme: Destandaki bu motifler, destanın diğer versiyonlarıyla ortaktır.

Anne Motifi: BAM-16

Bir gün Züleyha kendisinin sararıp solma sebebini yalnızca bir hizmetçi kadına sır olarak açar:

Yusuf'a ölecek gibi âşığım, der. (...)

Bu durumdan kurtulmak için Yusuf kaçmak ister. Züleyha onun peşinden kovalayıp gömleğinin eteğinden yakalar. Gömlek yırtılır. Tam o sırada karşılırlarına padişah çıkar. (...) Züleyha şöyle konuşur: "İşte kulun Yusuf bana kötülük kılmak istedi." diye yalanlar (Süeymanov ve diğerleri 2014-2: 424-425).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P282. Üvey anne **BAM-16.1**

P282.3. Üvey oğluna âşık, üvey anne **BAM-16.2**

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P282.3.1. *Analığın evlatlığına iftira atması* **BAM-16.3**

Değerlendirme: Buradaki anne motifinde, diğer versiyonlardaki gibi, üvey annenin oğluna âşık olması işlenmektedir.¹⁷

Anne Motifi: BAM-17

Yusuf onun yalan suçlaması yüzünden on iki yıl hapiste kalıp artık vezir olarak tanındığı zaman Züleyha yaşlanıp ihtiyar bir kadına dönüşüp, gözleri körelip, miskin bir hale düşer. (...)

Bu kör yaşlı kadının Züleyha olduğunu öğrenip, Yusuf çok şaşırır, bağrını acıma duygusu sarar. (...)

Sonra Allahutaala'nın buyruğu ile Yusuf ile Züleyha nikahlanıp, karı koca oldular (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 427-428).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P282. Üvey anne **BAM-17.1**

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P282.3.2. *Analığın üzüntüden kör olması* **BAM-17.2**

P282.3.3. *Çocuğun analığıyla evlenmesi* **BAM-17.3**

¹⁷ Detaylı bilgi için Tatar Anne Motifi (TAM-26) bkz.

Değerlendirme: Buradaki anne motifinde, üvey annenin evlatlığının aşkıyla sınanması sonucu, muradına ermesi işlenmektedir. Aile ve toplum ilişkileri açısından olumsuz bir durum söz konusu olsa da üvey anne üzerinden, destan kahramanının sınanması söz konusudur. Üvey anne de aşkından sınanmakta ve gösterdikleri sabır ve mücadele ile aşklarını ve namuslu oluşlarını kanıtlamaktadırlar. Destan kahramanı sultanlığa, üvey anne de aşkına kavuşmaktadır.

Anne,Baba Motifi: BAM-18, BBM-52

Beşir, Yakup Peygamber’de çocuk bakıcılığı yapan kadının oğludur. Yakup onu annesinden çok ufakken ayırıp satmıştır. Küçük bebeği süten kesip satması Allah tarafından Yakup’un kendisine de aynı ceza ile geri döner. Yusuf’u babasından ayrılıp kulluğa satılması işte bundan dolayı olur. (...)

Kısa zaman sonra Beşir gelip, Yusuf’un gömleğini Yakup’a verir. Yakup o gömleğin kokusunu koklayıp, yüzünü gözünü sıvazlaması ile görmeye başlar. (...) O an, işte Allah’ın hikmeti, şu Beşir küçüklüğünde ayrıldığı annesi ile karşılaşır. Onlar sonsuz mutlu olurlar (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 430).

S.Thompson’un Motif Index’inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul BAM-18.1

P233. Baba ve oğul BBM-52.1

S.Thompson’un Motif Index’inde Olmayan Motifler

P230.20.5.1. *Babanın oğluyla cezalandırılması* BBM-52.2

P231.8.14. *Anne oğulun yıllar sonra karşılaşması* BAM-18.2

P233.14.7.1 *Babanın oğlunun sevinciyle gözlerinin açılması* BBM-52.3

Değerlendirme: Buradaki baba ve oğul motifinde, destanın diğer versiyonlarından farklı bir durum söz konusudur. Yakup peygamber, başkasının çocuğuna yaptığı haksızlıktan dolayı, kendi çocuğuyla cezalandırılmaktadır. Anne motifinde ise anne oğulun, yıllar sonra kavuşması işlenmektedir. Aradan yıllar geçse de bu durum, aile ilişkilerini olumsuz etkilememektedir.

3.2.7. El-Kıssa Bozyiğit

Destanın Özeti:

El-Kıssa Bozyiğit destanında hem kahramanlık hem de aşk konusu işlenmektedir. Destanda birbirine âşık olan Bozyiğit ile Karasaç’ın hayatı anlatılmaktadır. Bu iki destan kahramanı birbirlerini görmeden, rüyada birbirlerine âşık olmaktadır. Bozyiğit, rüyasında gördüğü kızı bulmak için yollara düşer. Bozyiğit ile Karasaç birbirlerine kavuşmak için mücadele

ederler. Karasaç, tıpkı Bozyiğit gibi bir han çocuğudur. Han, kızının bir yabancıya gönül vermesini kabul etmeyerek onu kendisinin seçtiği biriyle evlendirmek istemektedir. Bundan dolayı da kızının sevdiği Bozyiğit'i öldürmektedir. Bunun üzerine Karasaç da babasının yaptığı kötülüğe dayanamayarak, canına kıymaktadır. Destanın sonunda, hayatlarını kaybeden iki âşığın ailesi bir araya gelmektedir. Yaptıklarından pişmanlık duyan Karasaç'ın babası, Bozyiğit'in ailesiden af diler. Bozyiğit'in ailesi, evlatlarının acısına rağmen Karasaç'ın babasını affetmektedirler. Destan bu şekilde biter ancak dipnotta destanın son sayfalarının kaybolduğu bilgisi verilmektedir.

Baba Motifi: BBM-53

Kızınız ile bir yiğit boyundan sarılıp,
Yatmıştı taht üstünde koyun koyuna,
Benim söylediğim söze inanmazsan,
Bakınız, taksir hanım, kapı açıp,

Dinleyip, han kılıcını aldı,
İline öfkelenip haber saldı,
Sokakta çok askerler toplanıp,
Han kızının taş evini kuşatıp aldı.

Han dışardan öfke ile bağırır,
Evde yatan kızını çağırır,
“Evde dolaşan düşmanı öldürün” diye,
Beyleri dışarı da durup bağırır.
(...)

Hanın kızına söylediği sözü:
Ey kızım, bu ne kötülük? dedi,
Babanı imdi kıldın hüznü, dedi,
Nereden azıp dolaşana yoldaş olup,
Şehirde adam yok mu o kadar? dedi,
Ey evladım, erkek bulamayıp çıldırdın mı?
Yeryüzünde hanların oğlu yok mu?
Kullar ile halayık ile azmış mısın?
Bu ne diye başıma bela saldın?
Böyle bir büyük utanç hale nasıl düştün?
Yurdun da onu gibi han oğulları yok mu?
Yoldan çıkıp dolaşana nasıl kaldın?
(...)

Kız zavallı ayrılmaz,
Yârimi azat eyle diye çok ağlar.
Han kendisi, aşağı bakıp, yeri tirmiklayıp,
Kızının bu sözüne kulak vermez. (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 447- 454).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P234. Baba ve kız **BBM-53.1**

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P234.3. *Kötü kalpli, zalim kız babası* **BBM-53.2**

P234.3.2. *Babanın, kızının sevdiğinin ölüm emrini vermesi* **BBM-53.3**

P234.3.4. *Kız babasının kızının sevdiğini hor görmesi* **BBM-53.4**

P234.3.8. *Baba ve kızın atışması* **BBM-53.5**

P234.3.15. *Babanın başkasının sözüyle kızına kızması* **BBM-53.6**

Değerlendirme: Destandaki bu motifler destanın diğer versiyonlarıyla ortaktır.

Anne Motifi: BAM-19

Han kızını görmeye utanır,
Annesi, yalnızım diye, şikayet eder,
Yanına bir iki adam yoldaş alıp,
Dayanamayıp annesi yanına gider.

Kızına yakın gelip belini boğdu:
Ey balam, bu gün sana nereden doğdu?
Hüda buyurmuş yârinden intizarla inletip,
Aklı yok babana ne kan yağdı?

Aklı yok babana söylesem, dil almaz,
Düşmanların sözünden hiç kalmaz!
“Kızını ağlatma” diye söylemiş idim,
Ne kadar söylesem de sözümü dinlemedi.

Utandığımdan yanına gelemedim,
Babanın aklındakini bilemedim.
“Günahı babaya” diye dertli inler,
Bizi evde, sizi burada düşünmez.

Kızının yanında yaşını döküp,
Gönlünde düşündüğü arzını söyledi.
Kızına söyleyip hanım, hüznünü söyledi:
“Kılmıştır baban senin Kurban ayeti.”

Evladı annesine bakmaz,
Utanıp annesi, eve döndü (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 478).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P232. Anne ve kız **BAM-19.1**

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P232.5.1. *Annenin çocuk üzerinde daha az söz sahibi olması* **BAM-19.2**

Değerlendirme: Anne ve kızı motifinde annenin evladı karşısında çaresizliği anlatılmaktadır. Motif, destanın diğer versiyonlarıyla ortaktır.

Anne, Baba Motifi: BAM-20, BBM-54

Han kızı, yâri ile kavuşmuştu,
Aziz canı gövdeden kopmuştu.
Babasına yurdu haber verdikten sonra,
Kıldığı han düğünü bozulmuştu.

Han duyup, yurdundan ağlayıp geldi,
Annesi yüzünü yırtıp inleyip geldi,
Tüm yurt bu haberi duyduktan sonra,
Büyük adam mollaya hepsi geldi.
Ağlasa da iş işten geçmiş imiş.
İki yalnız bu dünyadan gitmiş imiş.
Hanım: “Böyle olacağını bilmedim.” diye,
Kendi yüzünü tırmıklayıp yırtmış imiş.

Dışarıda durup han, kızını çağırır,
Yurduna: “Kapı aç!” diye bağırır,
Hanım öfkelenip padişahına:
“İş geçtikten sonra, bu imdi ne kılar?
Kalabalık asker mezar kapısını kırdı, dedi,
Yüzünü açıp gördüler kızı, dedi.
Kucaklaşıp yatmıştı iki yalnız,
Gördükten sonra, ümitlerini kesti, dedi.

Han, kızının yanında kederli inler,
Kendi elini kendisi ısırıp parçalar,
Hanım padişahına öfkelenip:
“Bütün kötülük kendinden!” diye bağırır.

Han fakir ağlaya inleye eve döndü,
“Sirtından türbe dikin!” diye buyruk verdi,
“Sıkıntısını bu balanın bilmedim.” diye,
Yurdunun hepsini toplayıp kırgınlık etti.
(...)

Hanımı hana: “Makul oldun.” dedi.
“Biriciğini öldürüp sakinleştin.” dedi.
“İmdi ardında boş sakal, kim kalır?
Ölü ölünceye dek kötü şöhret aldın.” dedi.
“Biricik kızını öldürüp dindin.” dedi.
“Mezara canını alıp koydun.” dedi.
“Önünde sevincin kim olur?
Dirlikte neslini sildin.” dedi.

Bicare han der: “Bilmedim.” diye.

“Öldürmeye pazara girmedim.” diye.
“Sakalını yolup padişah çok ağlar,
Biçarenin yüzünü görmedim.” diye..
İki âşık birden ölüp kaldı,
Babası yurdunu toplayıp mezar yaptı
(...) (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 482-483).

S.Thompson’un Motif Index’inde Olan Motifler

P232. Anne ve kız **BAM-19.1**

P234. Baba ve kız **BBM-54.1**

S. Thomson’un Motif Index’inde Olmayan Motifler

P230.4. *Anne ve babanın çocuklarına mezar yaptırması* **BBM-54.2**

P230.4.3. *Babanın ve annenin sevdiğinden ayırdığı evladın ölmesi* **BBM-54.3**

P232.5. *Annenin kızının ölümünden babayı sorumlu tutması* **BAM-19.2**

P232.5.1. *Annenin çocuk üzerinde daha az söz sahibi olması* **BAM-19.3**

P234.3.5. *Babanın kızına yaptığı kötülükten pişmanlık duyması* **BBM-54.4**

Değerlendirme: Destandaki bu motifler de destanın diğer versiyonlarıyla ortaktır.

Anne,Baba Motifi: BAM-20, BBM-55

Han fakir ağlasa da sabır eyledi
Biriciğinin öldüğünü imdi bildi.
Hanım, oğlu öldüğünü duyduktan sonra
Yüzünü yırtıp, kederlenip saçını yoldu.
(...)
On ay seni taşıyıp,
Ana sütü emzirip ,
Tatlı taam yedirip,
Beslemiş ananım,
Kalk, kalk (imdi) karşıda
Anan durur karşıda
Yakınıp ağlar başında
(...)
Hey, hey, balam, hey balam!
Kime balam derim ben?
Kimler ile dolaşayım ben,
Yüzünü nerede göreyim ben?
(...) (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 493-501).

S.Thompson’un Motif Index’inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul **BAM-20.1**

P233. Baba ve oğul **BBM-55.1**

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P231.1.1. *Anne için evlat acısı* BAM-20.2

P231.1.3. *Annenin evlat acısını ağıtla dile getirmesi* BAM-20.3

P233.14. *Baba için evlat acısı* BBM-55.2

Değerlendirme: Destandaki bu motifler de destanın diğer versiyonlarıyla ortaktır.

3.2.8. Tahir ile Zühre

Destanın Özeti:

Çocuksuz olan padişah ve veziri, bu durumdan üzüntü duymaktadır. Bundan dolayı da çocuk sahibi olmaları durumunda, destanın başkahramanları Tahir ile Zühre'yi evlendirmek için kendi aralarında sözleşmektedirler. Padişahın kızı, vezirin oğlu olunca, Tahir ile Zühre diye isimlerini koymaktadırlar. Bu iki kahraman yetişip evlenecek çağa geldiklerinde, Tahir ve Zühre'yle ilgili dedikodular ortaya çıkmaktadır. Durumdan haberdar olan padişah, verdiği sözü tutup çocukları evlendirmek istemektedir. Ancak Zühre'nin annesi, kızını vezirin oğluyla evlendirmek istememekte ve kızını Tahir'e layık bulmamaktadır. Bu yüzden eşine büyü yaptırarak padişahın bu evlilikten vazgeçmesini sağlamaktadır. Destanın asıl olayı Tahir ile Zühre'nin kavuşmak için verdikleri mücadelelerden oluşmaktadır. Padişah da bu evliliğe bakışının değişmesiyle, iki âşığı birbirinden ayırmak için Tahir'i öldürtmektedir. Zühre de sevdiğinin ölüm acısına dayanamayıp ölmek için dua etmektedir. Duası kabul olunca Zühre de hayatını kaybetmektedir. Destan, iki âşığın ölümüyle son bulmaktadır.

Anne-Baba Motifi: BAM-21, BBM-56

Bir padişah ile vezir varmış.(...) Bir gün aralarında söz vermişler: padişahın kızı olursa Zühre diye, vezirin oğlu olursa Tahir diye adını verip, ikisini kavuşturmak. (...) Sözleştikleri gibi birsne Zühre diye, ikincisine Tahir diye ad verip, kırk günleri olunca kulaklarını diledip (ısırtıp), nişanlayıp beşik düğünü yapmışlar. (...)

Han hanımın böyle sözlerini duyup, hanımın gönlü olmadığını bildi. Ona bakıp şöyle dedi:

- "Ben, kendi gözümle görmesem, bu Arap'ın sözüne inanmazdım.

Verilmiş sözüm var bir kere, düğün yapmak gerek." dedi padişah.

Düğün yapmam gerektir,

Canım gibi gördüğüm kızımın,

Düğününü görmen gerektir,

O düğüne hazırlanır, karısı ise:

"Senin öyle soyunun

Vezir soyuna kız verdiğini

İşitmedim, görmedim.

Vezir soyuna kız verip,
Hanım olup dolaşmam ben.”

der. O büyü yaptırıp, döndürür. Seferden döndüğünde padişah şerbet yapır içermiş. Karısı bu içeceğe sihir yaptırmış. Padişah içer içmez:

“Çıkarınız Tahir’i Zühre yanından!” demiş, sonra padişah bunları ayırmış. (...) Tahir’i rızık verip gemide Şad suyuna salmışlar (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 507-508).

S.Thompson’un Motif İndex’inde Olan Motifler

P232. Anne ve kız **BAM-21.1**

P232.1. Kötü anne ve oğulları kızların sevgilileri ile evlenmesini önlemek için her şeyi yapar **BAM-21.2**

P234. Baba ve kız **BBM-56.1**

S.Thompson’un Motif İndex’inde Olmayan Motifler

P230.6. Babaların çocuklarını evlendirmek için sözleşmesi **BBM-56.2**

P232.1.1. Annenin kızının evliliğine karşı çıkması **BAM-21.3**

P232.1.2. Annenin hileyle kızını sevdiğinden ayırması **BAM-21.4**

P234.3.2.2.1. Babanın, kızının sevdiğini gemiye bindirip suya attırması **BBM-56.3**

P234.3.3. Kız babasının verdiği sözü bozması **BBM-56.4**

P234.6.5. Babanın kızını sevdiğiyle evlendirmek istememesi **BBM-56.5**

Değerlendirme: Bu motifler destanın diğer versiyonlarıyla ortaktır.

Anne, Baba Motifi: BAM-22, BBM-57

Tahir bir an yanılp Zühre’nin ismini yıra katar, padişah Tahir’i öldürmeyi emretmiş:

“Kanı yere sinsin” demiş.(...)

Tahir’in ölümünü Zühre’ye iletmışler. Zühre’nin ana babası da gelmiş. Pişmanlık duyuyorlarmış. (...)

Zühre:

Ey Allah’ım işbu bu saatte benim de ruhuma kıy! Haydi, ikimizin de canı bir olun, birlikte ölün diye Tahir’ini kucaklayıp ağlamış. O an Allah onun canını almış. Padişahın casusu (...) “Beni padişah nasıl olsa ya öldürür, ya vurdurur, ya astırır demiş de kendi kendini öldürmüş. Padişah bunların üçünü de birlikte defnetmeyi emretmiş (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 510).

S.Thompson’un Motif İndex’inde Olan Motifler

P232. Anne ve kız **BAM-22.1**

P234. *Baba ve kız* **BBM-57.1**

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.4.3. *Babanın ve annenin sevdiğinden ayırdığı evladın ölmesi* **BAM-22.2, BBM-57.2**

P234.3.2. *Babanın, kızının sevdiğinin ölüm emrini vermesi* **BBM-57.3**

P234.3.5. *Babanın kızına yaptığı kötülükten pişmanlık duyması* **BBM-57.4**

P234.3.12. *Babanın kızı ile sevdiği arasına düşmanını gömdürmesi* **BBM-57.5**

Değerlendirme: Bu motifler de diğer versiyonlarla ortaktır.

3.2.9. Seyf-ül-Mülük

Destanın Özeti:

Destan, olağanüstülükler ve aşk teması üzerine kurulmuştur. Destanda Seyf-ül-mülk'ün yaşamı ve Bedi-ül-cemal ile bir araya gelmek için yaşadıkları maceralar anlatılmaktadır. Seyf-ül-mülk'ün babası, çocuksuzluktan yakınmaktadır. Buna çare olarak tekrar evlenir ve Seyf-ül-mülk adında bir oğlu olur. Destan kahramanı Seyf-ül-mülk'ün bir de Sabit adında yoldaşı vardır. O da vezirin oğludur. Destanın asıl olayı, Seyf-ül-mülk'ün pösteği yanında resmini gördüğü kıza âşık olmasıyla başlamaktadır. Destan kahramanı âşık olduğu kıızı bulmak için, yoldaşı Sabit ile yollara düşmektedir. Daha sonra Seyf-ül-mülk sevdiği kıızı olan Bedi-ül-cemal'i, esir düştüğü devin elinden kurtarıp ailesine teslim etmektedir. Destanın sonunda da Seyf-ül-mülk, Bedi-ül-cemal ile evlenip kendi anne ve babasının yurduna geri dönmektedir. Genelde aşk destanları mutsuz sonla biterken, Seyf-ül-mülk destanda iki âşık kavuşup mutlu olmaktadır. Bu destan, Tatar versiyonu ile sonu bakımından farklılık göstermektedir.

Baba Motifi:BBM-58

Günlerden bir gün Padişah tahtında oturup uykuya dalınca bunu bir avaz ile çağırıp çıkarırlar. Padişah çıkıp bakmışsa ne görsün, bunun karşısında iki siyah köle duruyormuş. Birisi bir atı tutuyor, diğeri bir yüzük ile pösteği¹⁸ tutuyormuş. Padişah'a derler:

Sana hediye getirdik, derler.

Ne hediyesi?

Hangi hediye olduğunu kendin bilirsin, derler de ikisi de bir anda kaybolurlar. Padişah atı götürüp sarayına bağlar, pösteği sandığa koyar, yüzüğü ise parmağına takar.

Tamam. Bir gün geçer, iki gün geçer. “Şimdi bunu ben iki çocuğa vereyim. Atı vezirin oğluna vereyim, benim oğlum ata muhtaç değil. Pösteği

¹⁸ Koyun ya da keçi postu

ile yüzüğü oğluma vereyim.” der. Şimdi bunların ikisini de yanına çağırır. Bunlar padişahın yanına gelirler.

Baba, niye çağırdın? der Seyf-ül-mülük.

İşte, oğlum, geceleyin başıma bir olay geldi. Gece vakti iki siyah köle, tanımadım, karanlıktı, at tutturdular elime, pösteki ile yüzük verdiler, der. Atı dostun Sait’e veriyorum. Sen ise pösteki ile yüzüğü giy, der (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 512).

S. Thompson’un Motif İndex’inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğul **BBM-58.1**

S. Thompson Motif İndex’inde Olmayan Motifler

P233.13. *Babanın oğlunun ihtiyaçlarını karşılaması* **BBM-58.2**

Değerlendirme: Baba ve oğlu motifinde, babanın olağanüstü bir şekilde gelen hediyeleri oğluna ve oğlunun yoldaşına hediye eder. Destandan anlaşıldığı üzere babaya gelen hediyeler, basit eşyalar değildir. Burada baba vasıtasıyla, destan kahramanının *kut alması* söz konusudur. Burada kut sembollerinin çeşitlendiği görülmektedir. Destanlarda kılıç ve at kut sembolü olarak kabul edilirken, burada yüzük ve pösteki de kut sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır. Destan kahramanı babasından aldığı bu eşyaların yardımıyla düşmanını yenecek ve sevdiği kıza kavuşacaktır.

Baba Motifi: BBM-59

Şimdi Şahbal Padişah, karısı, Seyf-ül-mülük, Bedi-ül-cemal yine İrem bağına dönünce bir gün Şahbal Padişah Bedi-ül-cemal ile Seyf-ül-mülük’ü yanına çağırır da:

-Size bir sözüm var, çocuklar, siz kabul ediniz benim sözümü, der.

-Söyle, baba, derler.

-Ben size onayımı veriyorum, sen, damat, benim kızımı eş olarak aldın.

Belki baban sağdır, on yıl içinde ömrü bitmediyse, annen baban ölmemiştir. Benim hafif tahtıma binip, benim kızım ile babana döneceksin. Benim fikrim böyle, der. – Sen bana oğul değil, damatsın, sen babana oğulsun, esenken babanı gidip gör. Benim kızım ona gelin olsun. Ben razıyım, hatta kızım eteği ile yer süpürsün. Buna benden ruhsat böyle, der (Süleymanov ve diğerleri 2014: 541).

S.Thompson’un Motif İndex’inde Olan Motifler

P234. Baba ve kız **BBM-59.1**

S.Thompson’un Motif İndex’inde Olmayan Motifler

P234.6.1. *Babanın kızını damadının yurduna göndermesi* **BBM-59.2**

Değerlendirme: Destanın bu versiyonunda baba ve kız motifinde, baba olumlu tiptir. Kızının yuva kurmasına izin ve onay verdikten sonra, baba, kızı ile damadını, damadının

yurduna göndermektedir. Türk gelenekleri açısından değerlendirildiğinde bu durum uygundur. Baba, kızının kendi yanında değil, eşinin yurdunda yaşamasını doğru kabul etmekte; kızının erkek tarafına hizmet etmesini uygun bulmaktadır. Motifte ataerkil hayat tarzının etkisi görülmektedir.

3.2.10. Kerte Mergen

Destanın Özeti:

Kerte Mergen destanında, Başkurtların diğer boylarla ilişkileri anlatılmaktadır. Kerte Mergen isimli destan kahramanı usta bir avcıdır. Kerte Mergen'in bir de Könhılıv isimli kızı vardır. Destan, Kerte ile kızının hayatı ve Kalmıklarla mücadelesi üzerine kurulmuştur. Destandaki temel düğüm, ava giden Kerte'nin evde yalnız bıraktığı kızına, yokluğunda uzağa gitmemesi için uyarıda bulunmasıyla başlamaktadır. Ancak kızı, babasının bu uyarısına uymadığı için, başına pek çok olumsuzluk gelmektedir. Kalmık Han'ın oğlu tarafından kaçırılan Köhılıv, esirlik hayatından babası tarafından kurtarılmakta; daha sonra da hem kızına hem de torununa sahip çıkmaktadır. Destan, Kerte Mergen'in torununu da kendi gibi yetiştirmesiyle son bulmaktadır.

Baba Motifi: BBM-60

Kerte nişancı çok iyi bir avcıymış. Ava çıkmadığı gün olmamış onun. Ava gidecek olursa, hep:

- Evden uzağa gitme! diye kızını uyarırmış. Kızı:

- Pekiyi, baba, diye cevaplarımış. Meğer günlerden bir gün ırmağa yüzmeye gitmiş. Suya girince uzundan daha uzun saçını suyun üstünde yayarak taramaya başlamış. Tarağına takılıp kopan uzun saç tellerini su uzaklara alıp götürmüş. Kızıl'ın orta kısımlarında Kalmık'ın Tugazak Han adlı Han'ın oğlu yüzerken bu uzun saç tellerini yakalamış. Yakalamış da evine götürmüş.

- Bu kimin saçıdır? demiş hizmetçilerine. Onlar saç tellerine göz atar atmaz, kimin saç olduğunu anlamışlar da hepsi birden Könhılıv'ı övmeye başlarlar. (...)

Kerte Mergen'in ava gitmesini bekledi de Kalmık Han'ın oğlu onun evine baskın yaptı. Evini bastı da kızını kaçırp götürdü, de.

Kerte Mergen avdan evine dönmüş, bakmış kızı yok. Çobanları olup biteni baştan sona anlatıp verdi. Bunu duyar duymaz Kerte Mergen boz renge girdi, de, aslan gibi gürlledi, de, gözlerinden alevler sıçrayıp gitti. (...)

Bu anda Könhılıv Kalmık esiri halinde ıstırap çekip oturmuş. Kendi intizarını hüznü yıra aktarıp, kan yaş dökerek türkü söyler:

Kum devesi otlar çölde,
Çöl yerinde acılık.
Ben, yaş dökerim Kalmık ilinde,
Benim yazgımdır, esirlik.
(...)

Baba sözcüklerini dinlemedim ben,
Kalmık ellerine ben düştüm,
Kalmık oğlu beni hor etti,
Namusumu benim kirletti.

Yediğim de rızık, rızık değil,
Varı da Kalmık atığı.
Şimdi ilde beni kim sevsin,
Ben şimdi artık Kalmık kaldığı.
(...) (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 543-546).

S.Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P234. Baba ve kız **BBM-60.1**

P236. İtaatsiz evlatlar **BBM-60.2**

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P236.8. *Babaya itaatsizlik, baba sözünün dinlenilmemesi* **BBM-60.3**

P234.6.6. *Babanın kızına nasihatte bulunması* **BBM-60.4**

P234.7.5 *Babanın kızını korumak için uyarıda bulunması* **BBM-60.5**

Değerlendirme: Baba ve kızı motifinde olumlu tipteki kız babasının kızını koruma fonksiyonunu yerine getirmeye çalıştığı görülmektedir. Baba, kızının hayatına yönelik bir takım uyarılarda bulunmakta, kızın ise bu uyarılara aykırı hareket etmektedir. Anne ve babanın evlat üzerinde sorumluluğu olduğu gibi, çocuğun da anne ve babaya itaat etme, onların sözünü dinleme konusunda sorumluluğu bulunmaktadır. Olumlu tipteki babanın görev ve sorumlulukları dâhilinde hareket ettiği durumlarda, çocuğun aykırı davranması, onun için tehlike arz etmektedir.

Baba Motifi:BBM-61

Kerte Mergen gayret saçıp geldi de, Kalmıkların sağda duranını sağa, solda duranını sola, yolda olanını yola, arkadakini geriye vurup devirip fırlattı da, de, Könhılıv'ı esirlik azabından kurtardı. İline döndükten sonra müddeti gelince Kalmık Han oğlundan gebe kaldığı oğlan dünyaya geldi. Ona Köbek diye ad verdiler. Büyüyünce bu oğlan, dedesi Kerte Mergen'den de korkmaz gayretli bir Batır olup şöhret saldı. Herkes onu Köbek Batır diye tanıdı (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 547).

S.Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P234. Baba ve kız **BBM-61.1**

P271. Manevî baba **BBM-61.2**

S. Thomson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P234.6.8. *Babanın kızını düşman elinden kurtarması* BBM-61.3

P234.7. *Babanın kızını koruması* BBM-61.4

P234.7.3. *Babanın kızı için savaşması* BBM-61.5

P271.9.2. *Kız babasının torununa babalık yapması* BBM-61.6

Değerlendirme: Düşman tarafından kaçırılan kız, destan metinlerinde namus meselesi olarak kabul edilmektedir. Bundan dolayı da kızın kurtarılması için mücadele başlatılmaktadır. Kız babaları, destanlarda, kaçırılan kızlarının ardından genelde onu kurtarmaya adam gönderip kendileri bizzat mücadele etmemektedirler. Ancak burada baba, bizzat kızını düşman elinden kurtarmaktadır. Kızını koruma fonksiyonuyla ön plana çıkan baba, hem onun esaretine son vermekte hem de torununa sahip çıkıp ona da manevî babalık yapmaktadır. Olumsuz tipteki kız babalarının aksine, burada olduğu gibi destan metinlerinde evladından vazgeçmeyen, her durumda onu korumaya çalışan baba varlığı söz konusudur.

3.2.11. Targın Batır

Destanın Özeti:

. Destanın başkahramanı Targın batır, yiğit bir delikanlı olduktan sonra kendisine uygun bir eş bulmak için yollara düşmektedir. Yolda Aksahan'ın kızı Akyunus'u görüp âşık olmakta, Akyunus da Targın batırdan hoşlanmaktadır. Bunlar evlenmek için, kızın babası Aksahan'dan izin isterler. Ancak Aksahan, kızını bu batıra vermek istememektedir. Bunun üzerine iki âşık kaçıp giderler. Akyunus'un babası, kızını kurtarması için Kujak isimli adamını peşlerinden göndermektedir. Kujak, Targın ile Akyunus'a yetişip, Targın ile dövüşmektedir. Akyunus'u Targın'ın hakettiğini anlayan Kujak, Akyunus'un yüzüğünü alıp kızın babasına götürmektedir. Targın, Akyunus ile giderken Tatar hanının isteği üzerine onun yardımına yetişmektedir. Oysa Tatar hanı eşinin yokluğunda Akyunus'a göz koymaktadır. Targın, iyilik yaptığı kişinin bu davranışı karşısında onu ölümle cezalandırmaktadır. Destanın sonunda Targın Batır, Tatar ülkesine han olup orada eşiyile yaşamaya başlamaktadır.

Baba Motifi: BBM-62

Targın dönüp geldiğinde, bunlar çadırlarını kurup oturuyorlardı. Targın gelmiş ve hana şu sözleri söylemiş:

-Kızın Akyunus'u bana verirsen, ben kabul ederim, der.

-Hayır, ben böyle azgın birine kız vermem, diye han kesip atmış.

Targın bunu gidip Akyunus’a söyler. Sonra, kaçalım diye, dayanışma yaparlar bunlar. Akyunus’u tolpar atına bindirir de, Targın kızı kaçıtır. Hizmetçi kızlar hana gidip haber verirler. Han “Aranızdan kim peşlerinden yetişip kızımı geri getirirse, ona kızımı veririm.” diye, halkına ilanda bulunur.

Bütün halkı kovalamaya çıkar (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 549-550).

S.Thompson’un Motif Index’inde Olan Motifler

P234. *Baba ve kızı* **BBM-62.1**

S. Thompson’un Motif Index’inde Olmayan Motifler

P234.3. *Kötü kalpli, zalim kız babası* **BBM-62.2**

P234.3.4. *Kız babasının kızının sevdiğini hor görmesi* **BBM-62.3**

P234.3.6.3. *Babanın kızını getirene kızını vaat etmesi* **BBM-62.4**

P234.8.2. *Kızın babasını dinlemeyip sevdiğiyle gitmesi* **BBM-62.5**

Değerlendirme: Destandaki baba ve kız motifinde iki âşığın kavuşmasına engel olmak isteyen olumsuz kız babasının tavırları anlatılmaktadır. Kızının duygu ve düşüncelerine önem vermeyen baba, kızının seçtiği damat adayını hor görmekte, bu yüzden de evliliğe karşı çıkmaktadır. Aşk destanlarının oluşum aşamasında görülen bu baba tipi, evladının mutluluğunu önemsememekte, onun adına tüm yetkiyi elinde bulundurmaktadır. Öyle ki baba, kızını sevdiğinden ayırmak için gönderdiği kişiyi bile kızına eş olarak kabul etmektedir. Buradaki motifte, toplumda ve aile içinde kız çocuğunun hayatında ve evliliğinde tek söz sahibi kişinin baba olduğu görülmektedir. Bundan dolayı da babanın onayı dışında kız çocuğunun söz hakkı bulunmamaktadır.

3.2.12. Targın İle Kujak

Destanın Özeti:

Targın Batır destanının bu versiyonunu diğerinden ayıran özelliği, epizotlardaki farklılıklardır. Bu versiyonda da Targın Batır ile Akyunus’un aşkları anlatılmaktadır.. Targın Batır, Aksahan’ın düzenlediği yarışlarda galip gelerek Akyunus ile evlenmeye hak kazanmaktadır. Targın Batır, yarışları başarıyla geçse de Aksahan sözünü tutmayarak, kızını Targın Batır’a vermeyi kabul etmemektedir. Bunun üzerine iki âşık kaçarlara ve Kujak isimli babanın adamı da peşlerinden gider. İlk versiyonda olduğu gibi, Targın ve Akyunus, Kujak’ı ikna edip kendi yollarına gitmektedirler. Destanın sonunda iki âşık kavuşur, Targın Batır Tatar ülkesine han olur.

Baba Motifi: BBM-63

Aksahan'ın Akyondoş adlı kızı vardır. Kızı bunu görmüş de babasına demiş:

- Baba sözünü yerine getir, Targın Batır yenip çıktı, beni ona ver, demiş.
Aksahan:

- Ben dışarıdan gelme birine vermek için kız büyütmedim, demiş.

Sonra Targın Batır, Akyondoş ile konuşup kaçıp gitmeye karar kılmışlar. Uygun vakit denk getirip, ikisi iki koşu atını alıp, bunlar kaçıp gitmiş.

Sonra Aksahan, halkı toplayıp:

- Targın, yağız Nogay, benim saygınlığımı kirletti, kızımı çalıp kaçtı. Kovalayıp yetişin de ikisini de getirin. Kiminiz yakalayıp getirirse, kızım onun olur, demiş (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 555).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P234. *Baba ve kız* **BBM-63.1**

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P234.3. *Kötü kalpli, zalim kız babası* **BBM-63.2**

P234.3.1. *Babanın kızının evliliğine karşı çıkması* **BBM-63.3**

P234.3.3. *Kız babasının verdiği sözü bozması* **BBM-63.4**

P234.3.4. *Kız babasının kızının sevdiğini hor görmesi* **BBM-63.5**

P234.3.6.3. *Babanın kızını getirene kızını vaat etmesi* **BBM-63.6**

P234.8.2. *Kızın babasını dinlemeyip sevdiğiyle gitmesi* **BBM-63.7**

Değerlendirme: Destanın bu versiyonunda da olumsuz tipteki kız babası görülmektedir. Destanlarda kızlara eş seçimi yapmak için, babaları tarafından yarışlar düzenlenmektedir. Kız babası bu yarışlar neticesinde kendine layık damat adayını bulmaktadır. Erkek için eş değil, kız için damat aranması anaerkil dönemin izlerini yansıtmaktadır. Öyle ki kadın erkekten daha ön plandadır ve evlilikte seçim yapan kişi kız tarafıdır. Ancak yarışlarda galip gelen damat adayı, yabancı ve hor görüldüğü için kız babası tarafından kabul edilmemektedir. Kız babası başta verdiği sözü bozup kızının istediği kişiyle evlenmesine karşı çıkmaktadır. Kız çocuğunun evliliği üzerinde babanın yetki sahibi olduğu düşünüldüğünde, evlilik ancak babanın onayı ile gerçekleşebilmektedir. Aksi durumda baba, bu birlikteliğe engel olmak için her kötülüğü yapmaktadır. Buradaki motifte, kaçan kızının peşine adam gönderir ve ödül olarak kızıyla evlendireceğini söyler. Kaçırılan kızlar, destanlarda namus meslesi olarak kabul edilirler. Bundan dolayı baba, bu meseleden kurtulmak için adamlarını kullanmaktadırlar. Kız çocuğunun önemsenmediği destanlarda,

kız babasının zulmü ve çocuğunun hayatını olumsuz etkileyecek davranışlar sergilemeleri işlenmektedir. Burada kız da babasının olumsuz tavrı karşısında, sevdiğiyle gitmekte ve babasını çiğnemektedir. Görüldüğü üzere, babanın kızına ve evliliğine bakışı, bu konudaki tavrı, kızının hayatını etkilemektedir.

3.2.13. Ebrey Batır

Destanın Özeti:

Ebrey Batır destanı, Başkurtların yakın tarihine yönelik bilgiler içermektedir. Destanda Ebrey Batır isimli destan kahramanının hayatı ve kahramanlıkları üzerinden Başkurtların diğer uruklarla ilişkileri anlatılmaktadır. Ebrey Batır Başkurtlar arasında yetişmiş, güçlü ve yiğit bir kahramandır. Destanın asıl olayı Ebrey Batır'ın Rus ve Kazaklara karşı gösterdiği kahramanlıklar üzerine kurulmuştur. Destanda ilk olarak Ebrey'in hayatı ve Ruslarla olan ilişkisi dile getirilmektedir. Son olarak da Ebrey Batır'ın Kazaklar ile güreş tutup onları yenmesi işlenmektedir.

Baba Motifi: BBM-64

Batırın babası Zeynegebdin İhtiyar, ömür boyu kendi gücü ile gün etmiş, güzel sözlü, iyilikli, itaatli, yardımsever ve imanı kamil bir insan olmuştur. Onun bu sıfatları oğlu Abdurrahman'a Ebrey'e de geçmiş ve doğup büyüdüğü topraklara, uruğuna, halkına karşı ihtiram gibi özellikler ile zenginleştirmiştir (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 583).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. *Baba ve oğul* **BBM-64.1**

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P233.12.9. *Babanın iyi özelliklerinin oğluna geçmesi* **BBM-64.2**

Değerlendirme: Yaşamın her alanında evlat, anne ve babanın ileriye yönelik en önemli yatırımıdır. Destandaki baba ve oğul motifinde evladın taşıdığı özellikleri babasından aldığı anlatılmaktadır.

3.2.14. KuziyKürpes

Destanın Özeti:

Aşk ve kahramanlık konularının işlendiği destanın başkahramanı Kuziykürpes'tir. Destanın birden çok versiyonu bulunmaktadır. Epizotlardaki farklılıklar versiyonları birbirinden ayırmaktadır. Bu versiyonda da Sarıbay ile Karabay'ın çocuklarının dünyaya gelmesiyle birlikte, onları evlendirmek üzere söz kesmesi dile getirilmektedir. Destanın

ilerleyen bölümlerinde Kuzıykürpes'in babası Karabay hayatını kaybetmektedir. Yetim kalan Kuzıykürpes de babasının ölümünden sonra sevdiği kızın peşine düşüp, onu almak için kızın yurduna gitmektedir. Ancak kızın babası Sarıbay, yıllar önce verdiği sözü bozup Kuzıykürpes'i aşağılamaktadır. Bu versiyonda iki âşık çareyi kaçmakta bulmaktadır. Sarıbay'ın ülkesine düşmanlar saldırınca, Kuzıykürpes yardıma gelmektedir. Bundan dolayı yaptığı kötülükten pişmanlık duyan Sarıbay, yıllar önce verdiği sözünü tutup, iki âşığı evlendirmektedir. Genelde mutsuz sonla biten aşk destanlarının aksine burada, iki âşık, Kuzıykürpes ile Mayanhılıv kavuşup mutlu olmaktadır.

Baba Motifi: BBM-65

(...)

-Müjde! der çoban. – Genç hanımın Altışa, sana bir oğul doğurdu!

Bu haberi işitince çok sevinen Karabay, dostuyla yoldaşlarını kucaklar,

(...)

Avcıların iki grubunda da atlar eyerlenir, kap kacaklar at üstüne yerleştirilir. Bu esnada Sarıbay'ın bir çobanının at koşturup geldiğini görürler. Çoban, yetip gelince efendisine: "Senin sevgili hatunlarından birisi güzel bir kız doğurdu." diye verir. Sarıbay, sevincinden dostunun boynuna sarılıp:

-Beni ölümden kurtaran hürmetli dostum! Kızımı öz oğluna gelin edip veriyorum! der.

Bu sözden sonra iki dost kucaklaşırlar ve herkesin önünde el sıkışıp anlaşırlar (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 598-599).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P230. Ebeveynler ve çocuklar **BBM-65.1**

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.6. Babaların çocuklarını evlendirmek için sözleşmesi **BBM-65.2**

P230.8.2. Babaya müjdecı gitmesi **BBM-65.3**

P230.17.2. Baba avdayken çocuğunun doğması **BBM-65.4**

Değerlendirme: Çocuk sahibi olan iki baba, yaşadıkları mutluluğu dünür olmak için sözleşerek kutlamaktadırlar. Bu motif, aşk temasının işlendiği destanların başlangıcında sıkça görülen bir motiftir. İncelenen birçok destanda bu motif aynen yer almıştır.

Anne, Baba Motifi: BAM-23, BBM-66

(...) Güreşten sonra Karabay oğluna ok attırır. Fakat, ona çocuklar için olan yayı vermemiş, neden dersen, Kuzıykürpes babasının okunu, yayını temrenine kadar çekip kalın meşeyi yarar, uçan kuşu havada, geyik canlıyı yürürken vurup öldür ölmüş. Oğlunun vurduğu kuş ya da karaca etinden anası Altışa, ona yemek pişirip verir ölmüş. Fakat o, babasına ikram edermiş (...) (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 601).

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul **BBM-23.1**

P233. Baba ve oğul **BBM-66.1**

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P230.12. *Babaya saygı gösterilmesi* **BBM-66.2**

P231.8.2.1. *Annenin ihtiyaçların hazırlanmasına katkıda bulunması* **BAM-23.2**

P233.12. *Babanın oğlunu yetiştirmesi ve eğitmesi* **BBM-66.3**

Değerlendirme: Baba ve oğlu motifinde, babanın erkek çocuğu üzerindeki yetiştirme fonksiyonunu yerine getirmesi anlatılmaktadır. Baba, erkek çocuğunun eğitiminden, onun yetiştirilmesinden sorumlu olan kişidir. Destan kahramanı tıpkı bu destanda olduğu gibi, at binme, kılıç kullanma ve ok atma gibi becerileri babasından öğrenmektedir. Destan metinlerindeki kahramanların hayatında baba, eğitici ve öğretici fonksiyonuyla ön plana çıkmaktadır. Destan kahramanları olağanüstü özelliklere sahip kişilerdir. Bu yüzden de Kuzıykürpes gibi çocuk yaşta babalarının gücüne ulaşarak, onların eşyalarını kullanmaya başlamaktadırlar. Destan kahramanı babasından güçlü bile olsa ona saygısını göstermekte, onun büyüklüğünü ve yüceliğini kabullenmektedir. Bu bölümdeki baba motifinde Kuzıykürpes, kendi avını dahi babasından önce yemeyerek, babasına duyduğu saygı göstermektedir. Anne ve babanın çocuk üzerinde görev ve sorumlulukları olduğu gibi, destanlardaki çocukların da anne ve baba için bazı görev ve sorumluluğu bulunmaktadır. Tıpkı burada olduğu gibi aile büyüklerine saygılı olması, onların gönüllerini kırmaması gerekmektedir. Tabi bu durum, olumlu tipteki anne ve baba için geçerlidir.

Baba Motifi: BBM-67

(...) Fakat, batırların ikisine bir at kalmış, o da ağır vuruştan sonra hâlden düşmüş. Kuzıykürpes ise, bu durumu görüp babasına hürmet etmek için bahane bulduğuna çok sevinir. Bozkır insanları çok önceden beri böyle ata-anasını sözsüz dinlemeyi, kendisinden büyüklere hürmet etmeyi, onların nasihatlerine kulak vermeyi adet haline getirmişlerdir. Kuzıykürpes babasının bir şey demesini beklemeden kendi atını onun yanına yedekleyip getirir ve kendisinin yine atlanıp dönmesini ister. “Ben” der o. “Pek fazla yorulmadım, ayaklarım da hala sağlam, yaya olarak dönerim.” Onlar böyle dönüp giderler (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 606-607).

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğul **BBM-67.1**

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P230.12. *Babaya saygı gösterilmesi* **BBM-67.2**

Değerlendirme: Çocuğun anne ve babasına karşı en önemli görevi, ona karşı saygılı olup hürmet göstermesidir. Buradaki baba-oğul motifinde de destan kahramanının anne ve babayı kutsal ve yüce kabul edip ona göre hareket etmesi dile getirilmektedir. Motifte, toplum içerisinde evladın babasına hürmet göstermesinin önemi vurgulanmaktadır. Olumlu tipteki anne ve babaya saygısızlığın, itaatsizliğin, çocuğun aleyhinde bir olayla neticelendiği görülmektedir. Kuzıykürpes de toplumda hâkim olan bu düşünce ışığında, terbiye almış bir destan kahramanıdır.

Anne, Baba Motifi: BAM-24, BBM-68

Karabay'ın şuuru yerine gelir ve bürkütün söylediği sözleri işitir, onun öldürülen dev perinin kardeşi olduğunu anlar. İşte Karabay son gücüyle, cesaretini toplayıp bürkütün iki ayağını bir kerede yakalar ve bu durumunda kolunu kaldırıp taşla çalar. Bundan dolayı büyücünün kemikleri çıtırdayıp gider. Bunu görerek sevinen batır, büyücünün ayaklarını elinden bırakmayınca ayağıyla boynuna basıp bütün gücüyle başını koparır. Kendisinden geçip yere yıkılır ve hemen can veririr. (...)Kuzıykürpes ile yoldaşları atlarından inip Karabay Batır'ın ölümü hakkında ağlaya ağlaya konuşurlar. Bunu duyunca yüreği yarılmış gibi vuran Altısa, bütün eklemleri zangırdayıp aklı başından gidip yere yıkılır. Kuzıykürpes arkadaşlarıyla birlikte onu kaldırıp alıp girer. Birazdan anası kendine gelince ağlaya ağlaya şiir söylemeye başlar:

Bela kaza geldiğini
Geçen gün sezmiştim:
Geçen gece uykumda
Korkunç bir düş görmüştüm.
Bozkırda yapayalnız
Batır yığdım yatıyormuş,
Kımızda içmiyormuş.
Kurut da yemiyormuş;
Acımasız canavarlar kendisini
Kuşatırlarmış.
Katı yayı boş kalmış
Kirişi de kopmuş
Oku ortadan kırılmış
Kocaman başı yarılmış;
Elinde süngü tutamaz,
Süngünün ucu parçalanmış
(...) (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 611- 613).

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P230. Ebeveynler ve çocuklar **BAM-24.1**

P233. Baba ve oğul **BBM-68.1**

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P230.13. *Anneye yaşanacak olayların rüya ile haber verilmesi* BAM-24.2

P233.12.3.1. *Erkek çocuk babasının ölmesi* BBM-68.2

Değerlendirme: Destan metinlerinde, anne ve babanın değişik özelliklere sahip olması veya bazı olayların kendilerine daha önceden haber verilmesi gibi durumlar, destandaki olayları şekillendirmektedir. Dolayısıyla, destanlarda görülen rüyaların bir anlamı bulunmaktadır. Bu destandaki ebeveyn motifinde de destan kahramanının annesi, yaşanılacak olumsuz olaydan daha önceden haberdar edilmektedir.

Baba Motifi: BBM-69

Merhumu yâd etme toplantısında onun kendi ömründe sevdiği eğlencelerini tekrarlamak çok eskiden beri gelenek olup kalmış. Kuzıykürpes, babasının vasiyetini yerine getirmiş gibi at yarışçıları için armağan olarak mezar civarına yedi armağan koyar. Birincisine alma sıbar¹⁹ at bağlar, ikincisine demir gömlek koyar, üçüncüsüne gümüş yapraklı eyer, dördüncüsüne yayla, ok, beşincisine bezeklenmiş gümüş saplı kılıç, altıncısına kılıflanmış kamış saplı süngü, yedincisine Kazakların işlediği güzel bir dağarcık koyar. At yarışçıları armağanları uzaktan görsünler diye bu asker teçhizatlarının hepsini de uzun sırık başına asar. Kuzıykürpes yarışta atları geçip gelenler babamın mezarındaki armağanları alsınlar diye bütün topluluğa duyurur (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 617-618).

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P230. Ebeveynler ve çocuklar BBM-69.1

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P230.5. *Çocuğun anne ve baba için son vazifesi* BBM-69.2

P230.5.4. *Oğulun babasını anmak için yarışlar yaptırması* BBM-69.3

Değerlendirme: Destan metinlerinde aile fertlerinin her birine farklı görev ve sorumlulukların verildiği görülmektedir. Anne ve babanın olduğu gibi, çocuğun da aile içinde sorumlulukları bulunmaktadır. Bu destanda, destan kahramanı Kuzıykürpes'in evlat olarak görev ve sorumluluğu dâhilinde, ölen babasının ardından yaptığı törenler anlatılmaktadır. Destanda anlatılan bu anma programları, eski Türk inancıyla yani "atalar kültü"²⁰ ile

¹⁹ İki yanbaşı, omzu elma büyüklüğünde alacalı at.

²⁰ Atalar kültü Türklerin eski inanç sistemi olarak kabul edilip literatürde Gök Tanrı Dini, Kamlık Dini ve Şamanizm gibi adlarla anılan inanç sisteminin önemli bir ögesidir. Çok eski dönemlerde ölmüş atalarının ruhlarından korkan insanlar bu ruhlara karşı korku temelli çaresiz bir saygı duyup onları memnun edecek davranış biçimleri geliştirmişlerdir (Yeşildal 2018: 48)

ilişkilidir. Merhumun arkasından yapılan törenler, merhumun canı için verilen yemeklerin tamamı, atalar kültünün yansımasıdır.

Baba Motifi: BBM-70

Genç batır, merhum atası Karabay'ın hürmetine batırlık gösterenlere, toplanan bütün halka canı gönülden teşekkür eder ve yaylağa dönüp anma gününü sofra kurmakla bitirmeye çağırır. Bunu demesiyle hepsi de atlarına binerler, Kuzıykürpes'in çadırlarına doğru yola çıkarlar. Orada hepsini bekleyip duran Altışa, halkı karşılayıp rica ede ede ikrama girer, konukların her birisi merhum kocası Karabay'ın yakın dostu, yoldaşı, sırdaşı olduğu için onlarda eti de kımızı da esirgemez. Konuklar, yiyip içince, izzet-ikram gösterdiği için ev sahibi kadına canı gönülden teşekkür edip dağılırlar (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 623).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P230. Ebeveynler ve çocuklar **BBM-70.1**

S. Thomson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.5. *Çocuğun anne ve baba için son vazifesi* **BBM-70.2**

P230.5.5. *Oğulun annesiyle birlikte babayı anmak için yemek vermesi* **BBM-70.3**

Değerlendirme: Destandaki ebeveynler ve çocuklar motifinde, destan kahramanının ölen babasını anmak için, annesi ile birlikte, çevrelerindekiyle yemek vermesi anlatılmaktadır. Bu adetler eski Türk inancıyla ilişkilidir. Kuzıykürpes evlat olarak, babası için son vazifesini yerine getirmektedir.

Anne Motifi: BAM-25

(...)Sarıbay vazgeçtikten sonra artık Mayanhılıv'ı hepten unutmuştur diye düşünen Altışa, oğlunun böyle ağır azap çekerek söylediği sözlerine şaşıp kalır. Fakat, onun böyle kesin kararlı olduğunu görünce bu fikrini terk et oğlum, diye öğüt vermeye girer. Bu kadar uzak yerde, Sarıbayların düşmanlığı vasıtasıyla bela kazaya uğraman var der. Bundan sonra Kur'an'da yazılığine göre, evlatların ata-analarına itaat etmek yükümlü olduklarını hatırlatır. Bunlara ek olarak şöyle der:

- Sözümü dinlemeyip beni bırakıp gidecek olursan şunu bil ki, seni doğurduğum zaman olan ağrım, düşündürücü hasretim yüreğini sorup bitirir. Sana çocukluk çağında emzirdiğim sütüm bağrını sıkar.

Benim gözyaşlarım için dalgalanıp duran gözyaşı denizi yolunu keser. Sonunda, senin gönlünü almaya çalıştığın merhumun ruhu da böyle kendisini yetim gibi hisseden ananı kaygı-hasret içinde bıraktığın için her gün düşünce girip rahatsız eder.

Anasının bu sözlerinden sonra gözüne yaş inen Kuzıkürpes, bu arada Mayanhılıv'ı unuttur, onu arayıp gite fikrimden döneyim, diye söz verir; fakat, anası yanından gidince de verdiği sözünü unutup yine Mayanhılıv'ı düşünmeye başlar (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 623-624).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul BAM-25.1

P231.3 Anne sevgisi BAM-25.2

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P231.8. Annenin, babanın yokluğunda çocuğu yetiştirmesi ve eğitmesi BAM-25.3

P231.8.10. Annenin oğlunu aşktan vazgeçirmek istemesi BAM-25.4

P231.9.4. Annenin oğlunu gitmemesi için engellemesi BAM-25.5

P236.8.2. Çocuğun aşk ateşiyle anne ve babasının sözünü dinlememesi BAM-25.6

Değerlendirme: Yetim kalan destan kahramanının üzerinde annenin egemenliği söz konusudur. Babanın yokluğunda anneye pek çok görev ve sorumluluk düşmektedir. Bu görevlerden başlıcası; çocuğu eğitip, onu düşmanlara karşı korumaktır. Destanda da anlatıldığı üzere anne evladını koruma adına, onun sevdiğinden vazgeçmesini istemektedir. Oğlu üzerinde babanın yerine söz sahibi olan anne, onu kontrol altında tutabilmek için de anneliğini kullanmaktadır. Anne ve babanın kutsallığına vurgu yapılan motifte, anne ve babaya itaatsiz davranmanın toplumda çok yanlış kabul edildiği dile getirilmektedir. Öyle ki çocuğun anne ve baba üzerindeki temel görevlerinden biri, ona itaat edip, saygısızlıktan kaçınmaktır. Destan kahramanının, babanın fonksiyonlarını yüklenen annesinin onayı olmadan, onun istemediği bir maceraya katılabilmesi mümkün değildir. Ancak çocuğun içinde bulunduğu aşk, annesinin sözünden ileri gelmekte; çocuk annesinin sözünü unutup, yine sevdiğini düşünmektedir.

Baba Motifi: BBM-71

(...) Yolda giderken bu konuda çok düşünür; sihirbazların böyle tehlikeli ve ölümcül hileyi düşünüp çıkarmalarını aklına getiremez. Samimi genç batır, bunu önceden sezmek ya da tuzağa fesatla cevap vermek bir yana insanı böyle sezdirmeden öldürmenin mümkün olduğunu dahi anlayamaz. Çünkü babası Karabay'ın terbiyesinde büyüyen Kuziykürpes, Allah'ı tanımaktan, yakınlarını sevmekten, düşmanlarını da batırlık ve silahla yenmekten başka bir dersi öğrenmemiştir. Babasının ömründe işitmediği böyle hileli mücadelesi hakkında düşününce onun bütün vücudu, bir üşüyüp bir yanar (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 644).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğul BBM-71.1

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P233.12. Babanın oğlunu yetiştirmesi ve eğitmesi BBM-71.2

Değerlendirme: Baba ve oğul motiflerinde sıkça geçen erkek çocuğunun yetiştirilmesi ve eğitilmesi görevi, destanın bu bölümünde de işlenmektedir. Burada destan kahramanının babasından aldığı eğitimle hayatına yön verdiği, hayata babasının öğrettikleri ışığında bakıldığı anlatılmaktadır. Destan metinlerinde yetim kalan destan kahramanları, babalarının silahları ile ya da onun vasiyeti ve sözleriyle hayatlarını sürdürmektedirler. Burada Kuzıykürpes de karşılaştığı kötülükleri bilmemekte; çünkü destan kahramanı kendisine öğretildiği kadarıyla hayatı tanımaktadır. O, babasından iyilik ve mertlik üzerine bir eğitim aldığı için, hayatın kötülüklerinden habersizdir. Kuzıykürpes'in hayata karşı saf ve iyi niyetli olduğu, kötülüklerle karşı tecrübesiz olduğu anlatılmaktadır. Buradaki olumlu tipteki babadan alınan eğitimin, destan kahramanının hayatına nasıl etkilerinin olduğu vurgulanmaktadır.

Baba Motifi: BBM-72

-Senin baban kimdir, söz kestiği sözlün kim senin? diye sorar han.

-Benim babam Karabay Batır'dır, sözlüm Mayanhılıv'dır. Babamın eski dostu Sarıbay, kendi kızını bana vermeyi vadetmiş, der yiğit.

O zaman Sarıbay Batır, kudurmuş keşe gibi yerinden fırlayıp kalkar ve çok korkunç bir sesle bağırmaya başlar:

- Ah sen cin çarpmış kaçkın! Nasıl sen kendini Karabay'ın oğluyum diye tanıtmaya, üstelik, kızımı hana verdiğim sırada hanı aldatmaya cesaret edersin? Ben kızımı ona vermekten vazgeçip sana veririm diye mi düşünüyorsun serseri?

- Sen bunu yapmaya mecbursun, der Karabay'ın oğlu sakın bir şekilde. – Ne için dersen, babama dostça söz verince onu hiç şüphesiz yerine getirmeye borçlusun. Benim gerçekten Karabay'ın oğlu olduğumu babama gönderdiğin armağanların tanıtıp duruyor. İşte onlar, gör.

Bu sözlerden sonra Kuzıykürpes armağanları koynundan birer birer çıkarıp göstermeye başlar.

-Göreyim sen gerçekten de vaktiyle benim tanıdığım Karabay'ın oğlu imişsin; fakat, onda benim ne işim var? der, Sarıbay. – Ben kızın babasıyım, bunun için onu dilediğim kişiye vermeye hakkım var. Baban vaktinde benden çok şefkat gördü, bu ona yetmiştir (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 663).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P234. Baba ve kız **BBM-72.1**

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P234.3. *Kötü kalpli, zalim kız babası* **BBM-72.2**

P234.3.3. *Kız babasının verdiği sözü bozması* **BBM-72.3**

P234.3.4. *Kız babasının kızının sevdiğini hor görmesi* **BBM-72.4**

P234.3.4.1. *Babanın kızını sevmediğine vermesi* **BBM-72.5**

Değerlendirme: Destanın bu bölümünde, olumsuz kız babası motifi işlenmektedir. Motifte acımasız, kötü kalpli Sarıbay, kızı için verdiği sözü bozup damat adayını aşağılamaktadır. Aşk destanlarında sıkça geçen bu tür baba motifinde baba, verdiği sözde durmamaktadır. Böylece iki âşğın hayatını olumsuz şekilde etkileyecek tavırlar sergilemektedir. Olumsuz baba tipinin bu özelliği genelde aşk destanlarında sıkça geçmektedir ve destanlar bu baba tipinin yaptıkları üzerine kurulmaktadır.

Baba Motifi: BBM-73

Sevdiğini gördüğüne çok sevinen batır, yerinden sıçrayıp kalkar ve onu kucaklamak ister, fakat, Mayanhılıv yiğidi kendisine yaklaştırmayınca sinirlenip:

-Sabretsene, şimdi sözümü dinle! Beni seviyorsan şimdi doğru atına bin de tehlike altında kalan babam Sarıbay'ı kurtarmak için acele et. O, sana düşman olsa da bana atadır, der.

-Can parçam Mayanhılıv! Sen benim olunca baban bana düşman değildir.

-Ben sonsuza dek seninim!

-Sen ne dersen ben onu yaparım!

Bu sözyle batır atına sıçrayıp biner ve kuş gibi uçup gider. Mayanhılıv, onun ardınca at koşturur ve çok geçmeden yiğidi gözden kaybeder. Sarıbay, yaylağına at sürüp gelip yeten Kuziykürpes, iki taraftan da pek çok kırılmış batırları görür. O, Sarıbay'ı bir iki dostuyla deminki çadır arasında yaralanıp tarumar olmuş, kılıçlarıyla baskıncılara zorlukla karşı durur bir halde bulur (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 666-667).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P234. *Baba ve kız* **BBM-73.1**

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.12. *Babaya saygı gösterilmesi* **BBM-73.2**

P234.3.16. *Kötü kalpli babanın düşmandan kurtarılması* **BBM-73.3**

P234.6.4. *Kızın, babasının yardımına sevdiğini göndermesi* **BBM-73.4**

Değerlendirme: Anne ve baba, toplum içerisinde kutsal kabul edilmekte ve onlara bu doğrultuda davranış sergilenmektedir. Bazı anne ve babalar bu kutsallığa aykırı davranış sergilemekte ve çocuklarının hayatını olumsuz yönde etkilemektedirler. Destadaki baba ve kız motifinde evlat ondan vazgeçmemekte, ona saygısından ve üzerindeki hakkından dolayı, ona evlatlık vazifesini yerine getirmektedir. Mayanhılıv acımasız, kötü kalpli babasını tehlikenin ortasında bırakmamakta, yaptığı kötülöklere rağmen sevdiğinin onu kurtarmasını istemektedir. Buradan şu sonuca varılabilir ki destan metinlerinde anne ve baba olumsuz tavır sergileseler de çocuklar, onların hakkını gözetmekte, bundan dolayı da ne olursa olsun onlardan vazgeçmemektedirler.

Baba Motifi: BBM-74

(...)O, yakınlaşıp gelen batırı görünce:

- Bizi bela ve kazadan kurtaran cesur batır! Ben senin iyiliğine layık değilim, der.

- Ben bunu biliyorum; fakat, sen Mahanhılıv'ın babasıysın, diye cevap verir batır.

- Sen öç almak yerine beni, balalarımı, akrabalarımı ölümden kurtardın, sadece bunu yapmadın, mülkümü de geri getirip verdin.

- Sarıbay vaktinde sen benim atama da böyle demişsin.

- Onun önünde ben ayıplı olup kaldım. Dostuma verdiğim sözü yerine getirmekten dolayı çok ayıplıyım; fakat, bizim töre gereğince batırlarımızın Başkurtları görmeyişi beni aklar diye inandım; bundan dolayı, sana kızımı verirsem uruktaşlarım beni ayıplar düşündüm.

- Eğer ki sizin töreniz, der Kuzykürpes.

- Seni iyilik kadrini bilmez hilekar etse ve beni kötü görmeni unutmaya koşar; başına bela-kaza gelse seni ondan kurtarmayı öğretir.

- Kurtarıcım benim! İyi kalpli batır! Senin bu iyiliğin için nasıl bir armağan vereyim ben?

- Merhametsiz duygularından arın da Mayanhılıv'ı bana ver, sonsuza dek akraba olalım!

Burada Kazak batırı:

- Mayanhılıv senindir! diye bağırır.

- Bütün mal davarımı da sana vereyim. Sen, benim güveyim, ben de senin kaynatan! Buna ulu peygamberimizin kendisi şahit olsun! (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 669-670).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P234. *Baba ve kız* **BBM-74.1**

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P234.5. *Babanın kızının ihtiyaçlarını karşılaması* **BBM-74.2**

P234.6. *Kız babasının damada onay vermesi* **BBM-74.3**

P234.6.5. *Babanın kızını sevdiğiyle evlendirmek istemesi* **BBM-74.4**

Değerlendirme: Baba ve kız motifinde, olumsuz kız babasının bazı benzer motiflerden farklı olarak, babanın yaptığı hatasını telafi etmesi söz konusudur. Başta onay vermediği ancak buna rağmen hayatını kurtaran damat adayını kızına layık bulan Sarıbay, ona kızını vermeyi kabul etmektedir. Burada dikkat çeken bir nokta da kız babasının önce evliliğe karşı çıkma nedenidir. Babalar, destanlarda yabancı gördükleri veya sosyal olarak kendilerine denk görmedikleri kişileri, damat olarak kabul etmemektedirler. Bunun yanında evlendirdikten sonra da çocukların ihtiyaçlarını karşılamak, babanın görevi olarak destanda işlenmektedir.

3.3. Beyler-Hanlar Zamanını Anlatan Destanlar

3.3.1. Aktaş Han

Destanın Özeti:

Destanda Aktaş Han isimli destan kahramanının hayatı üzerinden, Başkurtların tarihî dönemine ışık tutacak bilgiler verilmektedir. İki versiyonu bulunan destanın bu versiyonunda, Aktaş dağı olarak bilinen dağlara adını veren destan kahramanının kim olduğu dile getirilmektedir. Aktaş Han, Başkurtların önemli ve güçlü hanlarından biri olarak tanıtılmaktadır. Destanda Aktaş Han'ın İskender Zulkarneyn ile yaptığı savaşlar ve yurdunu savunmak için verdiği mücadeleler anlatılmaktadır. Destandaki olaylarda net bir sonuç bulunmamakta, ancak Başkurt tarihinde önemli bir yere sahip olan Aktaş Han'ın Ak İdil bölgesi için verdiği mücadelelere değinilmektedir. Sadece Aktaş Han'ın kim olduğu ile ilgili kaynaklar belirtilmektedir.

Anne Motifi: BAM-26

Bu savaşta Şah İskender'in Mısır şahının kızı Şemailbanu'dan doğmuş oğlu Kasfran, yedi yaşında, anaları ile birlikte idi. Kaçan asker askeri İskenderileri soyup sancak dibine sürdüler ise, Kasfran şah cenge hazırlandı. Onu gören Şemailbanu gayrete gelip, nara vurup, kılıcını çıkardı. Onu görüp Mihrac Han kızı Dilşat, Demnuçehre kızı Faruk, Kıykan kızı Şehriban, ...on iki bin serdarları, serkabileri ile sancak dininden yer kazıyıp, Aktaş'a hücum edip gerisine sürdüler... (Süleymanov ve diğerleri 2014-3: 62).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul BAM-26.1

S. Thompson Motif Index'inde Olmayan Motifler

P231.8.4. Annenin oğlunu koruması BAM-26.2

P231.8.4.4. Annenin oğluyla birlikte savaşması BAM-26.3

Değerlendirme: Anne ve oğul motifinde, annenin evladiyla birlikte kılıç kuşanıp cenge gitmesi işlenmektedir. Annenin çocuğunu tehlikelerden koruması, onun görev ve sorumlulukları içerisinde temel teşkil etmektedir. Anne, destan metinlerinde çocuğunu koruma fonksiyonuyla ön plana çıkmaktadır. Ayrıca destanda da anlatıldığı üzere Şemailbanu isimli anne, düşmanın üzerine naralar atarak giden savaşçıdır. Anne, bu özelliği ile eski Türk geleneğindeki savaşçı, yiğit kadın tipinin özelliklerini yansıtmaktadır. Kadın ve anne tipi, genellikle destan metinlerinde geri planda kalmakta, bundan dolayı da olaylara çok fazla etkileri bulunmamaktadır. Ancak buradaki anne motifinde, annenin hem

çocuğuna yardımcı olup, onu korumak adına hem de erkek gibi yurdunu savunabilmek için savaşa katılması söz konusudur. Çocuk üzerinde ve toplum içerisinde söz sahibi, kahraman, yiğit annelerin de destan metinlerinde yer aldığı görülmektedir.

3.3.2. Han Kızı Altınses (Altınsaç)

Destanın Özeti:

Han kızı Altınsaç, güzelliği ile herkesin beğenisini kazanan biridir. Destadaki olaylar bu kızın hayatı üzerine kurulmuştur. Han kızıyla evlenmek isteyenler, babasına istekte bulunmaktadırlar. Ancak Altınsaç onlarla evlenmek istemeyince han, zorla kızını almak isteyen düşmanlarla savaşp, kızını korumaya çalışmaktadır. Ancak han, kızını korumak için verdiği mücadeleyi kaybederek savaşta yenilgiye uğramaktadır. En sonunda da kız için düşmanın eline esir düşmektedir. Altınsaç ise düşmanın eline geçmemek için saklandığı yerde kaybolmakta, kimse tarafından akıbeti bilinmemektedir. Destanda, Başkurt Türkleri arasında onun bazı geceler görüldüğü anlatılmaktadır.

Baba Motifi: BBM-75

Han, ordu başının sözünü duyunca kızına haber verip fikrini sordurmuş.

Altınses:

-Yayılmış suratlı, Yayı boy lu il baskıncısına varacak halim yok! Aktaş Dağı üzerinden Ural Dağı arkasına gitmem! Babam, düşmana karşı savaş açmış da olsa beni vermesin. Eğer beni zorla verecekler ise ikinci gününe beni bu dünyada görmezler, diye cevap vermiş.

Han, kızının bu sözlerini duyunca Altınses'i vermemek için düşmana karşı savaşmaya karar vermiş ve ordu başına:

- Kızım sana varmaya razı değil, artık kendi yolunda olursun, kan dökmek istemezsen geri iline dönersin.

-Olmazsa, bende de güç yok değil,

-Gerisini, efendim, kendin bil,

Savaşmaya hazır durur bizim il!

diye cevap vermiş. (...)

Altınses'in babası da kendi askerlerini toplayıp düşmana karşı çıkmış.

(...)

Han askerleri düşman ile uzun zaman savaşsalar da düşman ordusu çok olduğundan dolayı hanın ordusu yenilgiye uğrayıp, kaçıp şehre dönmeye başlamış. (...)

Düşman hanın ordusunu mağlup edip hanın kendisini esirliğe alıp gitmiş (...) (Süleymanov ve diğerleri 2014-3: 65-66).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P234. Baba ve kız **BBM-75.1**

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P234.6.7. Babanın kızına değer vermesi **BBM-75.2**

P234.7. *Babanın kızını koruması* **BBM-75.3**

P234.7.3. *Babanın kızı için savaşması* **BBM-75.4**

P234.7.4. *Babanın kızı için kendini feda etmesi* **BBM-75.5**

Değerlendirme: Destandaki baba ve kız motifinde, kız babası, kızının yuvasını kurma ve onu koruma fonksiyonlarıyla işlenmektedir. Altınsaç'a talip olan kişiler durumu babaya iletmektedirler. Buradaki baba, destanlarda genelde karşılaşılan olumsuz tipteki kız babalarının aksine, kızının duygularıyla hareket eden biridir. Onu istemediği biriyle evlenmek için zorlamamakta hatta onu bu kişiden korumak için savaş açmakta, kendisini bu yolda feda etmektedir. Babanın kızının yuvasını kurma, ona damat seçme gibi fonksiyonlarının yanında bir temel görevi de onu korumaktır. Babanın çocuklarının cinsiyetine göre görev ve sorumlulukları çeşitlilik göstermektedir.

3.3.3. Cengiz-Name

Destanın Özeti:

Destanda Cengiz Han'ın hayatı, yaptığı fetihler ve kahramanlıklar anlatılmaktadır. İlk olarak destanda Cengiz Han'ın aile şeceresi ve dünyaya gelişi işlenmektedir. Daha sonra da Cengiz Han'ın han olarak halkının başına geçip, soyunun devam ettirmesi dile getirilmektedir. Destanda, olaylardan çok Cengiz Han'ın soyu ve kendisinden sonra devam eden oğullarının şecereleri verilmektedir. Cengiz Han ülkesine ve halkına birçok zaferler kazandırarak çocuklarına güçlü bir devlet bırakmaktadır.

Anne, Baba Motifi: BAM-27, BBM-76

(...) Bir gün Altun Han kendisi kızını görmeye geldi ise, görür ki hamile olmuştur. Kızına dedi:

-Ey kızım! Yüzünü çil kaplamış ne bela oldu? dedi.

Yine kendisi kızı ile eve geldi. Dedi ki:

- Ah, Kürlevec, karıcığım! Olalı bu kadar utanç iş kıldığı yok idi.

Kızımıza bir bela gelmiştir. Ne kılsak olur? Dedi. Orada Kürlevec dedi:

-İmdi bunu bir yere, bir eve veremeyiz. Onun için insanoğlu şeytan ile bir birdir. Çok sözle, çok söylentiler çıkar, dedi.

-İmdi öyle olsa, gemi ile Tön Denizi'ne bindirip gönderelim, dedi.

Ondan sonra gemi inşaa ettiler. Kırk kız ve kadını ile gök güvercini ile altın kuru ile tuti kuşu ile, sönmez cırayı ile, tükenmez rızkı ile Tora Dağı'ndan Tön Denizi'ne altın gemiye bindirip gönderdiler. Ve yine dediler. Bir nasibi rastlasın diye (Süleymanov ve diğerleri 2014-3: 71).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P230. *Ebeveynler ve çocuklar* **BBM-76, BAM-27.1**

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P230.14. *Anne ve babanın evladından vazgeçmesi* **BBM-76.2, BAM-27.2**

P230.14.2. *Anne ve babanın çocuklarını yurttan göndermesi* **BBM-76.3, BAM-27.3**

P230.17. *Anne ve babanın çocukları için birlikte hareket etmesi* **BBM-76.4, BAM-27.4**

Değerlendirme: Destandaki Ebeveynler ve çocuklar motifinde anne ve baba, çocukları için birlikte karar vermektedirler. Bu durum destanlarda çok nadir görülen bir olaydır. Kızlarının namusundan endişe eden anne ve babanın, toplumsal baskılardan dolayı, ondan kurtulmak için planlar yapmaları, motifin temelini oluşturmaktadır. Anne ve baba için evlat, vazgeçilmez bir değerdir. Ancak anne ve baba, toplumun ve insanların tepkileri karşısında çocuklarından vazgeçebilmektedirler. Genelde onları kaderlerine terk ederek, kendilerinden uzaklaştırdıkları görülmektedir. Bu davranışlarının temelinde yatan sebep ise toplum kurallarına aykırı bir evlat sahibi olmalarıdır. Bu da gösteriyor ki ebeveynler için toplum düzeni ve ahlakî davranışlar, çocuklarından daha önemli olabilmektedir.

Anne Motifi: BAM-28

-Ey anamız! Siz kime bağışlayıp hanlık verini; bu altınlı sadağı o oğlun alsın! dediler. O zaman Alangu dedi:

-Ah, ey evlatlarım!

Öz yurdunu kötüler

Yad yurtta çöküş olur.

Anasını kötülemiş

Yad düşmana tutsak olur.

Öz insanını kötülemiş

Yad düşmana hor olur.

Siz şomlar,

Benim sözümü tutar mısınız? dedi. O üçü dediler:

-Böyle hoş, tutarız, dediler.

İmdi siz söz tutar olsanız, pencereden düşen güne nakışlı futanızı (havlunuzu) koyunuz! Hanginizin futası ona dönüp durursa, o oğlum han olsun, bir de bu altın ve cevherli sadağı o alsın! dedi ise, Alangu'nun bu sözünü onlar hoş karşıladılar.

Bellerinden altınlı futarlarını koyup baktılar. Üçünün de futası dönmedi. Meğer Cengiz'in ipek futası var idi. O da koydu. Onun futası dönüp durdu. Onlar, bu işi görüp şaşkına döndüler. Bir de öfkelenildiler, dediler: "Bu anamız Alangu cadı imiş. Gözümüzü bağladı." dediler. Gönüllerine kötülük alıp gittiler. Ama her daim Cengiz'i öldürmek kasti ile yürürlerdi (Süleymanov ve diğerleri 2014-3: 83).

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P231. *Anne ve Oğul* **BAM-28.1**

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P230.15. *Anneye saygısızlık yapılması* BAM-28.2

P231.8. *Annenin, babanın yokluğunda çocuğu yetiştirmesi ve eğitmesi* BAM-28.3

P231.8.12. *Annenin oğlunu, han olması için desteklemesi* BAM-28.4

Değerlendirme: Destandaki anne ve oğul motifinde, babanın olmadığı durumda annenin çocuklar üzerinde lider kişi konumunda olması işlenmektedir. Anne, han olacak evladının seçimini yapmaktadır. Babanın yokluğunda anneye bir takım görev ve sorumlulukların verildiği, motiflerde görülmektedir. Bu destanda anne, çocuklarının hayatını yönlendiren ve onlara sorumluluk veren kişidir. Oğulları arasında seçim yapan anne, kendisine saygısızlık yapan, kötü niyetli çocuklarına oyun yaparak, hanlığı almalarına engel olmaktadır. Burada anne ve babanın saygısını kazanıp, onların desteğini almanın çocuk için önem arz ettiği vurgulanmaktadır.

3.3.4. İdige ile Muradım

Destanın Özeti:

Destan, Başkurtların millî destanı olarak kabul edilmektedir. Destandaki olaylar biraz karmaşıktır. Ancak genel anlamda destan, Timur ile Toktamış Han arasındaki mücadelede öne çıkan İdige isimli destan kahramanının hayatı üzerine kurulmuştur. İdige, etrafında topladığı beylerle Toktamış Han'ın dikkatini çekerek, saraya bey olarak girmektedir. Toktamış Han'ın kızı Inyibike'nin İdigeye âşık olması ve saraydaki diğer beylerin kıskançlıkla İdige ile Toktamış Han'ın arasını açması gibi nedenlerle İdige saraydan kaçarak, Satmir Han'a sığınmaktadır. Bu sırada âşık olduğu saray cariyesi Geneke de ondan hamile kalmıştır. Toktamış Han gördüğü rüyanın tahtını ummadığı birinin elinden alacağı şeklinde yorumlanması üzerine, Geneke'nin çocuğunu öldürmek istemektedir. Geneke, bundan dolayı saraydan kaçarak oğlunu dünyaya getirmektedir. Bu şekilde İdige'nin oğlu Muradım ölümden kurtulup yetişmektedir. İdige de Satmir Han'nın yani Timur'un ordusunda başarılı bir komutan olmaktadır. Yıllar sonra annenin yardımıyla baba oğul kavuşarak, Toktamış Han'a karşı, birlikte mücadele etmektedir. Destanın sonunda da Muradım, rüyadaki gibi Toktamış Han'ın sarayını ve tahtını almaktadır.

Anne, Baba Motifi: BAM-29, BBM-77

Ural ile babadır,
Ural ile anadır,
Ural'a dil değdiren
Ana babasını kızdıran

Nesepsiz, taş kalplidir.

Babasını baba demeyen

İle batır olur mu?

Anasını ana demeyen

İle tane olur mu?

Baba kıymetini bilmeyen

İlin intikamını bilir mi?

Ana kıymetini bilmeyen

Batıra baba olur mu?

İlini kan-düşman bastığında,

Babasız büyüyen ok yontmaz,

İli savaşa giderken

Anasız büyüyen ilik dikmez (Süleymanov ve diğerleri 2014-3: 167).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P231. Ebeveynler ve çocuklar BAM-29.1 BBM-77.1

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.12. Babaya saygı gösterilmesi BBM-77.2

P230.15.1. Anneye saygı gösterilmesi BAM-29.2

P232.3.1. Annenin kızını eğitmesi BAM-29.3

P233.12. Babanın oğlunu yetiştirmesi ve eğitmesi BBM-77.3

Değerlendirme: Anne ve babaya saygılı olmak, destan metinlerinde sıkça vurgu yapılan bir durumdur. Bunun yanında destandaki ebeveyn ve çocuklar motifinde baba ve annenin çocuk üzerindeki yetiştirme ve eğitme fonksiyonuna dikkat çekilmektedir. Destan metinlerinde erkek kahramanlar ve onların yetiştiricisi olarak babalar ön plana çıkmaktadır. Babanın yokluğunda anne, erkek çocuğunun eğitiminden sorumludur. Ancak anne de kız çocuğu üzerinde birinci derecede eğitici ve yetiştirici kişidir. Olaylar erkek kahramanlar üzerinden anlatıldığı için, annenin kız çocuğu üzerindeki yetiştirme fonksiyonu destanlarda çok sık yer almamaktadır. Bu destanda annenin bu yönüne de vurgu yapılmaktadır. Anne ve baba için çocuğu yetiştirmek, çocuk için de büyüklerini sayıp, hürmet göstermek bir zaruriyettir. Bu halkalarda eksiklik olduğunda, aile ve toplum düzeni sıkıntıya girmektedir.

Anne Motifi: BAM-30

Kadınların birisi:

Altı aylık çağında

Bu çocuğum yayladan

Bir akşam kaybolmuştu.

Tam iki yıl geçti derken,
Ova boylayıp göç yolundan
Yazın yurttan dönerken,
Orman üzere patikadan
Bu kadın çocuk ile
Benim karşıma çıktı.
O çocuk ki benimki,
Saçını onu aralayıp,
Kulağına bakınız.
Kut koyarken yağ sıçrayıp,
Yanık olmuş beni var.
Diye öz sözünü söylemiş, de.

İkincisi daha da:
-Çocuk bana ait,
Kocam öldüğünde,
Hamile olup kalmıştım.
Öz bağrım çocuğuma
Şu yağız bir kadın
Yolda gelip göz dikti.
Vermeyip gitsem, yine de
Aç kurt gibi bağırp,
Etrafta gürültü kopardı.
(...)
İki kadın ikisi de,
Çocuğun şeklinin kendine
Benzediğini anlatıp,
İşaretlerini söyleyince,
Han vezirler şaşırıp,
“Haydi İdige..” der gibi,
Ona bakıp kalmış, de.
İdige pulat kılıcını
Kınından çekip çıkarıp,
Çocuğu karşısına almış da:
“Kaybettim, diye söyleyen,
Bütün işaretini bilmekte.
Çocuk benim diyeni
Çocuğun şeklini kendine
Benzetmekle daha da
Onun gibi görünmekte,
Bundan ötürü çocuğu
İkinize ortak doğrayıp,
Bölüp vermeye karar verdim.”
Diye kılıcını kaldırıncı,
Çocuğu kaybettim diyeni,
“Ey evladım!” diye sızlayıp,
Bilinçsiz yere yığılmış o an.

Çocuk benim, diye
Vermeyip duran diğer kadın,

Yüreği dahi sızlamayıp
Özü de heyecanlanmayıp,
Ayakta öylece durmuş o an (Süleymanov ve diğerleri 2014-3: 180-182).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul BAM-30.1

P231.3. Anne sevgisi BAM-30.2

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P231.1.1. Anne için evlat acısı BAM-30.3

P231.1.4. Anneye, çocuğunun kılıçla ikiye bölüneceğinin söylenmesi BAM-30.4

Değerlendirme: Anne ve oğul motifinde, çocuğun anne için ne denli kıymetli olduğu, sahte anne ile gerçek anneyi ayırt etmede çocuğun kullanıldığı görülmektedir. Anneler, çocuk üzerinde babaya göre daha duygusal ve korumacıdırlar. Bu yüzden de çocuklarının tehlikede olması veya bir zarar görmesi durumunda, büyük acılar yaşamaktadırlar. Bu destandaki anne de evladıyla ilgili sınanması durumunda, baygınlık geçirmektedir. Sahte anne, kendi evladı olmayan çocuğun canından ve zarar görmesinden etkilenmemekte; gerçek anne için ise bu durum, büyük bir üzüntü teşkil etmektedir. Motifte anneliğin ve anne sevgisinin kutsallığına vurgu yapılmaktadır.

Anne Motifi: BAM-31

Günlerden bir gün Geneke
Hiç kimseye fark ettirmeyip,
İdige'ye fark ettirmeyip,
Han sarayı içinden
Kamışlığa kaçmış, de,
Kamışlıkta açlıkta,
Gölden esen soğukta
Bir oğlan çocuk doğurmuş, de.

Geneke'nin kaçtığını
Toktamış Han duyunca,
Onun hamile olduğunu
Han-bike'ye bildirince,
Toktamış'ın aklına
Habrav İhtiyar'ın o zaman:
"Senin ummadığın biri
Tahtın alır, hor kılar."
Diye yorduğu düş gelmiş.
Han toplamış beylerini,
Anlatıp vermiş düşüncelerini:
"Geneke'yi bulmaya,
Çocuğunu da, kendisini de

Saraya getiriniz!”

Diye ferman vermiş, de (Süleymanov ve diğerleri 2014-3: 189).

S.Thompson’un Motif İndex’inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul **BAM-31.1**

S.Thompson’un Motif İndex’inde Olmayan Motifler

P231.8.4. *Annenin oğlunu koruması* **BAM-31.2**

P231.8.13. *Annenin oğlunu düşmandan kaçırıp dünyaya getirmesi* **BAM-31.3**

Değerlendirme: Destan metnindeki anne motifi, genellikle babanın yokluğunda ön plana çıkmaktadır. Bu destanda olduğu gibi anne, tek başına kaldığında kendisine çocuğuyla ilgili bir takım sorumluluklar düşmektedir. Bunların başında çocuğu koruma görevi gelmektedir. Geneke, acımasız Toktamış’tan gizli çocuğunu dünyaya getirerek çocuğunun canını kurtarmaktadır.

Baba Motifi: BBM-78

Üç gün, üç gece savaşmış.
Son anda İdige
Üstün olup ün alıp,
Han sarayına saldırıp,
Kabardin’i öldürmüş.
Kendine sırdaş kur başını
Kalmık iline han etmiş:
Satmir Han’ın kızını
Babası yanına götürmüş.

Kız dönünce Satmir Han
İlini toplayıp, düğün yapıp,
İdige’yi şerefleştirmiş;
Kızını ona verip daha da,
Bütün işlere baş edip,
Onu vezir tayin etmiş (Süleymanov ve diğerleri 2014-3: 232).

S. Thompson’un Motif İndex’inde Olan Motifler

P234. Baba ve kız **BBM-78.1**

S.Thompson’un Motif İndex’inde Olmayan Motifler

P234.3.6.4. *Babanın kızını, kurtaran kişiyle evlendirmesi* **BBM-78.2**

P234.6. *Kız babasının damada onay vermesi* **BBM-78.3**

Değerlendirme: Bu destanda baba ve kızı motifinde, babanın kızıyla ilgili görev ve sorumluluklarını yerine getirmesi söz konusudur. Düşman tarafından kaçırılan kız çocuğu,

baba ve halkı için namus meselesi olarak kabul edilmektedir. Bu yüzden baba, büyük sorumluluk altındadır. Bu durumun sonunda kızın, destan kahramanı tarafından kurtarılması hem babayı kızıyla ilgili bir yükten kurtarmakta hem de onun için uygun eşi bulmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla İdige, kızını kurtardığı Satmir Han tarafından damat olarak seçilmektedir. Kazandığı zaferin karşılığı olarak da kızın babasının işlerinin başına geçmektedir. Buradaki baba motifinde, anaerkil dönemin izleri görülmekte; damat seçilen İdige, kendi yurduna gelin götürmek yerine, kızın ailesinin yanında kalmaktadır.

Anne Motifi: BBM-32

İsenbay'ın oğluyum, diye
Kendini tanıtmaya başlayınca,
Bir kadın o anda
Yanmış yüzünü ağartıp,
Dayanamayıp söz açıp,
İsenbay'ın çocuğu
Kaç tane olduğunu sormuş:
İsenbay'da bir çocuk
Yetim durup kalmıştı,
Onu miskin anası
Kamışlıkta doğurmuştu.
Giyim giyecek hanesi,
İsim verecek babası
O çocuğun olmayınca,
Tek annesi Muradım diye
Ona isim vermişti.
Şimdi onun annesi olup olmadığını
Bilemeyip yürek sızlar.
Annesi gidip bulmaya
Dilerse de gidemez;
Han asmaya aratıyor.
Batır yiğit, sen kendin
O çocuğu bilir misin?
Ana babanın dilinden
Buna dair bir şey sezmedin mi?

Kadın sözünü bitirmeden,
Batır yiğit irkilmiş;
Attan atlayıp inmiş de,
Soruşturup, yalvarıp kadına
Kim olduğunu annenin
Çok yalvararak sormuş.
Anne korkup söylememiş.
İlkin ona soru sormuş;
Batır ıssız yere götürüp,
Baştan sona anlatmış.

Ana o an kucaklayıp,

Kendisinin Geneke olduğunu,
Batıra ana olduğunu,
İli titreten İdige
Batıra ata olduğunu,
Doğup kırk gün durunca,
Kamışlıkta yatarken,
Muradım diye tek başına
Ona isim verdiğini
İğnesinden ipine
Her şeyi dizerek anlatmış (Süleymanov ve diğerleri 2014-3: 238-239).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul **BAM-32.1**

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P231.8.4. *Annenin oğlunu koruması* **BAM-32.2**

P231.8.14. *Anne oğulun yıllar sonra karşılaşması* **BAM-32.3**

P231.8.15. *Annenin oğluna ad vermesi* **BAM-32.4**

Değerlendirme: Destan metinlerinde anne, çocuk üzerinde daha duygusal ve korumacıdır. Bundan dolayı da babaya göre anne ve çocuğu arasındaki bağ daha kuvvetlidir. Bu destandaki anne ve oğul motifinde annenin yıllar önce doğurup bıraktığı evladıyla karşı karşıya gelmesi anlatılmaktadır. Anne, evladının canından endişe ettiği için, onu arayıp sormaya korkmakta, fakat yıllar sonra bir araya geldiklerinde anne-oğul ilişkisini kurup birbirlerine kavuştukları görülmektedir. Anne, destan metinlerinde babaya göre çocuk üzerinde daha az etkili olduğu fakat olumlu anne motiflerinde, annenin evladına daha bağlı, duygusal ve korumacı yaklaştığı, bu yüzden de evlat için daha kıymetli olduğu anlaşılmaktadır.

Anne Motifi: BAM-33, BBM-79

Beşinci gün doğduğunda,
Yer üstünü kaplayıp her yönden
Ordu saldırıp gelirken,
(tarpan boza atlanıp,
Miğfer giyip başına,
Kalkan tutup koluna)
İdige'ye karşı
Muradım karşı çıkmış, de.

Kılıç oynatıp, çatırdatıp,
Kalkandan ateş parlayıp,
Çetin savaş sürerken,
İdige'nin sesinden

Çok batırlar titreyip,
Kenara çekildiği zaman,
İdige'nin sesine,
Kılıç kullanma ustalığına,
Geneke gelmiş koşarak;
İdige'ye "Oğlun" diye,
Muradım'a "Baban" diye,
Kan, kıyım aramaya
Aranızda dava yok diye,
İki araya atlamış.

Muradım ile İdige,
İkisi arsında anlaşıp,
Kılıçlarını atmışlar.
Muradım anında ordusundan
Şegele'yi yuvarlayıp,
Kolunu bacağına parçalayıp,
Çıkarıp fırlatmış (Süleymanov ve diğerleri 2014-3: 240-241).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul **BAM-33.1**

P233. Baba ve oğul **BBM-79.1**

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P231.8.5. Anne, baba oğulun birbirini katletmesini önler **BAM-33.2**

P233.6.1. Babanın düşmana karşı en büyük yardımcısı oğulları **BBM-79.2**

Değerlendirme: Destanın bu bölümündeki anne ve oğul motifinde anne, çocuk üzerindeki görev ve sorumluluğu ile değil, baba ile oğul ilişkisiyle ön plana çıkmaktadır. Annenin destan metinlerindeki duruma bakıldığında, çocuk üzerinde çok fazla etkili olduğu söylenememektedir. Ancak bazı olaylarda anne, kilit noktadır. Özellikle çocuğun hayatında, anne aracılığıyla birtakım sırların ortaya çıkması, bilinmeyen gerçeklerin anneden öğrenilmesi gibi durumlar söz konusudur. Bu destandaki olayda da anne kilit noktasıdır. Baba ve oğulun yıllar sonra karşı karşıya gelmesi üzerine, anne ikisinin de hayatını etkileyecek olan gerçeği açıklamakta ve olayların seyrini değiştirmektedir. Bunun yanı sıra baba ve oğul motifine bakıldığında, baba ve oğul yıllar sonra bir araya geldiklerinde düşmana karşı birlikte hareket ettikleri görülmektedir. Babanın düşmanlarına karşı oğlunun destekçi olduğunu anlatan motifler, destanlarda yer almaktadır. Ural Batır destanında olduğu gibi, İdige de oğlu Muradım'ın desteği ile düşmanlarını yenmektedir.

Baba Motifi: BBM-80

Nesil gelmiş engin ilde

Orman, bitki yetişirken,
Dağın boyu güzelleşir;
Nesil gelmiş engin
Batırdan batır doğduğunda,
Batır yolundan koştuğunda,
Babadan görüp ok yontarsa,
İlin yüzü canlanır;
Batırdan batır doğduğunda,
Batırın yolundan koştuğunda,
Babaya sadak bilirse,
İlin yüzü darlaşır (Süleymanov ve diğerleri 2014-3: 259).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. *Baba ve oğul* **BBM-80.1**

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.12. *Babaya saygı gösterilmesi* **BBM-80.2**

P233.6.2.1. *Oğulun babanın davasını sürdürmesi, yerini doldurması* **BBM-80.3**

P233.12. *Babanın oğlunu yetiştirmesi ve eğitmesi* **BBM-80.4**

Değerlendirme: Destanda baba ve oğulun görev ve sorumluluklarına vurgu yapılmaktadır. Çocuğun babasına layık bir batır olması ve ondan öğrendikleri ışığında davasını sürdürmesi konusundaki sorumluluğunun yanısıra babaya saygı ve hürmet gösterme de motifin temelinde yer almaktadır. Aile içerisindeki düzen, halkı ve yurdu da etkilemektedir. Babasına karşı kötü olan, ya da ona layık olmayan evladın yurda da kötülük getirmesi, anne ve baba motiflerinde sıkça vurgulanan bir durumdur. Toplum içerisinde saygınlık kazanmanın ve faydalı olmanın yolunun, başta aile içerisindeki düzene, saygıya bağlı olduğu vurgulanarak, İdil Ural destanlarında aile kavramının ve aile düzeninin toplum açısından önemi ortaya konulmaktadır.

Baba Motifi: BBM-81

İdige Batır oğluna
Son kez bakmış da
Son sözünü söylemiş de,
Evladım, yüzünü yıkadın sen,
(Artık oğlum şunu bil):
Ural'ım da kan döken,
Çok yaşları döktüren,
Tura Bey'in gölgesi
Ana yurttan kalmasın!
Batır, batır ol evladım,
Hakkı söyler ol, evladım,

İlde kaşka ol, evladım,
İl babana gülmesin!

Yolun kalsın Ural'da,
Şanın kalsın ilinde,
Cesaretini il görüp,
Senin gibi olacağım diye,
Genç yetişkinler hayran kalsın,
İle gelen düşmana karşı
Yüreklensin, ok atsın!

Enime taktığım kılıcım
Nesil nesil boyunca
Ural Batır'dan kaçıp,
Çok göllerin içinde
Yaşayıp gelen ejderi
Doğramış olan kılıçtır!
Ural Batır oğuları
Babası ile geldikten sonra,
Ejderha periye karşı
Çetin savaşlar açtıktan sonra,
Bütün göle ağı saçıp,
Ejderha-yılan kaçtıktan sonra,
Ural Batır'ın oğlu,
Kılıçla delip İremel'i,
İdil suyunu akıtmış
Çok eskir bir kılıç bu.
(...)

Batır oğlum Muradım,
İşte bu silahımı,
Artık sana vereyim;
Başım mezarda yatsa da,
İli koruyup savaş açan
Bahadırlığını göreyim.
Ölsem, beni beyaz deveye
Devem nereye çökerse,
Orada beni defnedersin.

Bütün Ural boylarını
Kendine konuş edersin.
Ural'da büyüyen batırı,
Gözü yaşlı öksüzü
Kendine kurdaş (ahbap) edersin.

Savaştan döndüğün zaman,
Sağ kulapın hangi yerde
Guguk sesini duyarsa,
Orada kışlık köy kurarsın.

Hepsi de seni dost görüp,
Kötülüğün söylemezse,
İl zarını işitip,
Sana tavsiye vermezse,
O meclisin içinde
Kendine düşman bulursun!

İdige son sözünü bitirdikten sonra
İdil'inden bir yudum
Suyu alıp yuttuktan sonra,
(...)
Azrail “of” demeden
İdige'ye elini uzatmış.
Kelebek gibi ak canını
Orada almış de (Süleymanov ve diğerleri 2014-3: 287-291).

S.Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P233. *Baba ve oğul* **BBM-81.1**

S.Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P230.5. *Çocuğun anne ve baba için son vazifesi* **BBM-81.2**

P233.12.3. *Babanın vasiyette bulunarak çocuklarını kendinden sonraki hayata hazırlaması*
BBM-81.3

P233.13.1. *Babadan oğula kalan emanetler* **BBM-81.4**

Değerlendirme: Baba ve oğul motifi, babanın ölüm anında oğluna son sözlerini söylemesi üzerine kurulmuştur. Babanın görevlerine bakıldığında, sadece hayatta olduğu süre zarfında değil, ölümünden sonra da çocuğu üzerinde etkili olmaya devam etmektedir. Bunu, geride bıraktığı vasiyetiyle gerçekleştirmektedir. Destan kahramanlarının babalarının onlara bıraktığı vasiyet ışığında, hayatlarına yön verdikleri, maceralara atıldıkları görülmektedir. İdige de oğlu Muradım'a söylediği son sözleriyle, onu kendinden sonraki hayata hazırlamaktadır. Babadan kalan silah vb. eşyalar da destan kahramanı için önemlidir. Bunlar onun düşmanıya savaşında önem arz etmektedir. Babanın kendisi için ettiği vasiyetinin, çocuk tarafından mutlak yerine getirilmesi gerekir. Bu da babanın uygun

bir yere defnedilmesidir. Destanda çocuğa babası için son vazifesi hatırlatılmakta, bu şekilde baba ve oğul birbirleri ile vedalaşmaktadırlar. Bu motif, olumlu baba tipinde görülmektedir. Olumsuz baba için vasiyet bırakma söz konusu değildir.

3.3.5. İdege (Masallaşmış Versiyonu)

Destanın Özeti:

İdege destanının bu versiyonu, diğerine göre daha kısadır. Destandaki epizotlarda farklılıklar görülmektedir. Destanda, İdege isimli destan kahramanının hayatı ve Toktamış Han'a karşı verdiği mücadeleler anlatılmaktadır. İlk versiyonda olduğu gibi oğluyla birlikte hareket eden İdege, bu versiyonda farklı olarak oğlu tarafından haksızlığa uğramaktadır. İdege ile Elbekmırza'nın baba oğul ilişkisini anlatan bu versiyonda, Elbekmırza babasına saygısızca davrandığı için kendisi de evladiyla sınanmaktadır.

Baba Motifi: BBM-82

Bir gün babası şöyle der:

-Haydi, oğlum, güçleri sınavalım mı? diye, bir bozkıra alıp götürmüş.

İzege oraya varınca, bir ağacı eğip, budaklarını bir sıyırmada temizleyip hazırlamış, de. Elbekmırza ondan da daha kalın ağacın budaklarını aşağı doğru sıyırıp indirmiş, de.

İzege, çok kanaat kalıp çok önceden düşündüğü bir fikrini gerçekleştirmeye karar verip oğlu ile evine döner. Eve gelince de, İzege Han'ın yanına girer.

Oğlumuz şimdi erkek çağına girmiş bir bahadır olmuş. Eskiden kalma almam gereken bir intikamım var. Oğlum ile birlikte gidip onu almaya niyet ettim. Rızanı ver, hanım, diye sorar.

Sonra Timerhan rızasını verir. İzege ile Elbekmırza hazırlanıp Toktamış Han'ın topraklarına yola çıkarlar (Süleymanov ve diğerleri 2014-3: 304).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğul **BBM-82.1**

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P233.6.1. Babanın düşmana karşı en büyük yardımcısı oğulları **BBM-82.2**

P233.12. Babanın oğlunu yetiştirmesi ve eğitmesi **BBM-82.3**

P233.12.6. Babanın çocuklarını yetişkin yaşa gelince sınaması ve ödüllendirmesi **BBM-82.4**

Değerlendirme: Destandaki baba ve oğlu motifinde, öncelikle destan kahramanı İdege'nin oğlunu yetiştirmesi anlatılmaktadır. Destan metinlerinde babanın temel fonksiyonlarından

birisi, oğlunu yetiştirmek ve ona bir takım eğitimleri vermektir. Destanda baba konumunda olan İdege'nin bu görevi bir amaç için yerine getirdiği görülmektedir. Baba, düşmanla mücadelesi için oğlunu eğitmekte ve kendisine yardımcı olması için onu büyütmektedir. Dolayısıyla babanın yetiştirme, sınama gibi görevlerinin, çocuğun hayatına yönelik amaçlar doğrultusunda yapılmadığı; çocuk üzerinde planlarının olduğu görülmektedir. Çocuk, anne ve baba için geleceğe yönelik umut ve güven anlamı taşımaktadır. Destan kahramanı da düşmana karşı oğluyla birlikte hareket etmek istemektedir.

Baba Motifi: BBM-83

Böyle giderken Yanbay Elbek'e şöyle demiş.

- İşte ben sana bakıp geldi de sana söylemeye karar verdim, der. Sen ne biliyorsun? Bilmiyorsun, zekasız sen. İki kız ortasına genç bir insan oturması lazım! Baban ise, yaşlı olsa da, kendisi oturmuş, diye Elbek'e düşmanca söz eder.

Elbek çok kızgın biriymiş. Fazla düşünmeden, arkadan gelip babasının kafasına bir kamçı geçirir, babasının iki gözü yerinden fırlayıp akar. Elbek İzege'yi at arabasından sürükleyip indirir de iki kız arasına oturup evine döner.

Evde bekleyen Elbek'in karısı ise kâhinmiş. Elbek'in işini fark edip, beşikte yatan çocuğunun altına dikenli dal, kuşburnu dalı koyar ve kendisi ocağın arkasına gizlenmiş. Elbek kapıdan avluya girer girmez çocuğunun bağırarak ağladığını duyar ve cin gibi tozunup evine girer.

-Karısı ocak arkasından pat diye çıkıvermiş de:

-A-ha çocuğuna acıyor musun? Çocuğun için canın mı çıkıyor? Sen ise, düşmanın sözüne inanıp, babana ne yaptın? Herkesin kendi çocuğu kendisi için böyle kıymetli olur işte! diye azarladı, de, bunu (Süleymanov ve diğerleri 2014-3: 305).

S.Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P233. **Baba ve oğul** **BBM-83.1**

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P233.14.10. **Babanın oğlunun ağlamasına dayanamaması** **BBM-83.2**

P233.18.1. **Oğulun başkasının sözüyle babasına kötü davranması** **BBM-83.3**

Değerlendirme: Baba ve oğlu motifinde bu çalışmada değerlendirilen İdil-Ural destanlarında nadir görülen bir durum söz konusudur. Destan kahramanı başkasının sözü ile babasına şiddet uygulamaktadır. Babasına haksızlık eden Elbekmırza, eşi tarafından sınanmakta ve karısı, eşine yaptığı hatayı göstermektedir. Anne ve baba için evladın ne denli kıymetli olduğuna vurgu yapılan motifte, anne ve babanın çocuğunu herşeyden

sakındığını, ona ufacık zarar gelmesi durmunda anne ve babanın perişan olabileceği dile getirilmektedir. Bu doğrultuda üzerine bu denli düştüğü evladın, anne ve babayı kırması, saygısızlık yapması dahi hoş karşılanmazken, ona çocuk tarafından şiddet uygulanması kabul gören bir davranış değildir. Elbektırza çocuğuyla sınanarak, babasının gözünden kıymeti ve önemi hatırlatılmakta, onun ise babasına karşı yaptığı yanlış davranış yüzüne vurulmaktadır.

3.3.6. Yalık Bey, Karmasan İle Sermesen Bey

Destanın Özeti:

Destanda Yalık Bey isimli destan kahramanının hayatı ve düşmanı Aksak Timur ile mücadelesi anlatılmaktadır. Destandaki olaylar, Yalık Bey'in ve oğulları Karamasan ile Sermesen Bey'in yaşadıkları üzerine kurulmuştur. Destanda ilk olarak, Yalık Bey kendisini tanıtır, hayatını dile getirmektedir. Daha sonrada Karmasan ile Sermesen adlı oğullarının yaşadıkları ve onların Alsak Timurla savaşırken hayatlarını kaybettiği olaylar dile getirilmektedir. Yalık Bey, oğullarının intikamını düşmanlarından almakta ve destanın sonunda hem oğullarının yasını tutmakta hem de ölmeden önce vasiyetinde bütün uruklara düşmana karşı birlik ve beraberliği tavsiye etmektedir.

Baba Motifi: BBM-84

(...)

Benden doğdu iki çocuk

Bu dünyaya,

Birisi kardeş, ikincisi

Ona ağabey.

İsim düğününü kutlamaya çok

At kestirdim.

Baş çocuğuma Karmasan diye

Ad koydurdum.

Merhum babam hatırasını

Hürmet edip,

Küçüğüne isim verdik

Sermesen diye.

İkisi de yanımda

Yoklar imdi...

Aklıma gelse, yüreğim

Durur imdi.

İkisi de göçtü bak!

Dünyalara,

Onlar diye, yüreğimden
Kanlar damlar,
İsimleri alev ile
Yazılmışlar,
Yüreğime ebediyen
Oyulmuşlar.
(...)

Ey, İlah'ım! Allah'ım,
Ey Hüda'm!
Sakınırım, yalvarırım
Ve rica ederim:
Oğlanların kabirlerini
Nurlu eyle,
Doldursana kabirlerini
Rahmet ile! (Süleymanov ve diğerleri 2014-3: 315-316).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. *Baba ve oğul* **BBM-84.1**

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.7. *Babanın çocuğa ad vermesi* **BBM-84.2**

P230.9. *Baba duası* **BBM-84.3**

P233.14. *Baba için evlat acısı* **BBM-84.4**

Değerlendirme: Baba ve oğul motifinde, çocuklarının ölümünü gören babanın hissettikleri dile getirilmektedir. Babanın çocuğun dünyaya gelmesiyle onun üzerindeki ilk vazifesi, ona uygun bir isim vermektir. Bu isim verme, destanlarda önem arz eden bir konudur. Çocuğun taşıdığı isim, onun kişiliğini ve karakterini yansıtmakla birlikte, onun toplumda kimlik kazanmasını da yansıtmaktadır. Genelde çocuklara isim, baba tarafından verilmekte, bazen de destan kahramanları babalarının isimleriyle ya da Köroğlu destanında olduğu gibi babanın lakabıyla anılmaktadırlar. Bu destanda baba, çocuklarını isimleriyle anarak yaşadığı evlat acısını anlatmaktadır. Anne ve baba için evlat acısı yaşamak, çok ağır bir durumdur. Buradaki motifte olduğu gibi baba onları kaybetmenin acısıyla sadece dua edebilmekte, onların ruhunu rahata erdirmek için uğraşmaktadır. Çocuk hayatta iken nasıl onun iyi bir yaşam sürdürebilmesi için anne ve baba çaba gösteriyorsa, ölümünde de onlar için dualar etmektedir.

Baba Motifi: BBM-85

Hayırlı evlat kim olur?
Hayırlı evlat şu olur:
Ata yüzünü kızartmaz,
Ata canını bozarmaz,
Atanın sözünü yıkmaz,
Atanı yüzünü yırtmaz:
Oğlu kılmış iyilik
Atasına büyük bir şadlık;
Oğlunun iyiliği
Onun da iyiliği (Süleymanov ve diğerleri 2014-3: 322).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. *Baba ve oğul* **BBM-85.1**

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.12. *Babaya saygı gösterilmesi* **BBM-85.2**

Değerlendirme: Baba ve oğul motifinde, hayırlı evladın tanımı yapılmaktadır. İdil- Ural destanlarında sıkça anne ve babaya saygılı olmanın, onları kırıp, üzmemenin önemi anlatılmaktadır. Çocuğun aile içinde ve toplumda faydalı olabilmesi, iyi bir insan olarak kabul görmesi bu şarta bağlanmaktadır. Bu da anne ve babanın çocuğun hayatındaki önemini yansıtmaktadır. Öyleki çocuk, onlara gösterdiği davranış ve tutumlarıyla kabul görmekte ve sınanmaktadır. Anne ve babasına aykırı davranışta bulunan çocuğun kimseye fayda sağlamayacağı görüşü savunulmaktadır. Ayrıca çocuk, anne ve babanın bir yansıması olarak kabul edilmektedir. Öyle ki onu hayata hazırlayan, onun karakterinin şekillenmesinde rol oynayan kişi ebeveynleridir. Bundan dolayı çocuğun hayatında yaptığı iyi ve kötü şeyler, anne ve babaya yüklenmektedir. Çocuk anne ve babanın ortaya koyduğu, onları yansıtan bir eserdir.

Baba Motifi: BBM-86

(...)
Karmasan'ım, Sermesen'im,
Yürek etim,
Ölümünüz kavmimi
Etti yetim.
Oğlanlarım, siz ölünce
Aynı günde,
Güpegündüz gece kapladı,
Ümit söndü.

Oğlanlarım, sizin ölüm,

Göz göre göre
Yüreğimi parçalamaktır,
Diri diri,
Ölümünüz, bundan sizin
Beyan etmek
Kesileni parça parça
Yine kesmek (Süleymanov ve diğerleri 2014-3: 340).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. *Baba ve oğul* **BBM-86.1**

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.4. *Anne ve baba için evlat acısı* **BBM-86.2**

P230.4.4. *Babanın çocuklarının ölümünden sonra perişan olması* **BBM-86.3**

Değerlendirme: Baba ve oğul motifinde destan kahramanı baba, çocuklarının ardından duyduğu acıyı dile getirmektedir. Destanda geçen baba motiflerinde, olaylara bağlı olarak, evlat acısı da işlenmektedir. Anne ve baba için çocuklarının ölümünü görmek bu hayattaki umutlarının, sevinçlerinin yok olması anlamına gelmektedir. Anne ve baba için evlat, hayatta umut ve güven anlamları taşımaktadır. Bunun yanında kendilerinden bir parça, can olduğu için çocuklarının yaşadığı olumsuzluklar, anne ve babayı karanlığa itmektedir.

Baba Motifi: BBM-87

Hepsi için intikam aldım;
Acımadım,
Almadan esirini ve
Düşman malını,
Kimi elime yakalansa da
Baskıncıların,
Benim demir kolu hissetti.
Zavallıların,
İki gözünü oyduydum
Yağızların.
Tuz ektirdim, okudum ben
Canlarını.
“Toprak diye geldin, bazılarını,
Al, haydi diye
Toprağa gömdüm. Tam oldu,
İşte böyle!” diye.
Ellerime düşenleri
Gün görmedi
“Yol basar” diye ad verdiler

Ben başkana (Süleymanov ve diğerleri 2014-3: 342).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. *Baba ve oğul* **BBM-87.1**

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.16. *Babanın çocuklarının intikamını alması* **BBM-87.2**

Değerlendirme: Baba ve oğul motifinde babanın çocuklarının ölümü üzerine intikam alması işlenmektedir. Olumlu tipteki baba için evlat, dünyadaki en kıymetli varlıktır. Bundan dolayı ona zarar veren yahut bu destanda olduğu gibi ölümüne sebebiyet veren kişiler, anne ve babalar tarafından cezalandırılmaktadırlar. Buradaki baba da evlatlarının ölümüne sebep olan kişilerden intikam almaktadır. Bu şekilde, içinde bulunduğu acıyı hafifletmektedir.

3.3.7. İlevkey, Keyle ve Yayık Batırlar

Destanın Özeti:

Destanda İlevkey, Keyle ve Yayık Batır'ın hayatları üzerinden Başkurt köylerinin kuruluşu anlatılmaktadır. İlk olarak destanda, Yayık Batır'ın oğlu Tuk'un hayatı ve kardeşleri ile mücadelesi dile getirilmektedir. Destan, Tuk'un İlevkey ile birlikte Kalmıklarla mücadelesi ile devam etmektedir. Destanın sonunda Tuk, oğlu Muradım'a vasiyette bulunarak hayatını kaybetmektedir. Muradım da babasının ardından, onun davasına sahip çıkmaktadır.

Baba Motifi: BBM-88

Savaşta yaralanınca (İlevkey) oğlu Muradım'a:

- Ben ölürsem, bu beyaz devem sırtı ile nereye gidip çömelirse, oraya defnediniz, der. Handan aldığınız mallarınızı Kıpçak ilinden bana katılan batırlarıma hediye et. Onların hayvanları yer beğenirse, onlar orada kendilerine çadır kursunlar. Oğlum, kendine yaşayacak evi bahar günü seç. Ata binip savaşa giderken nerede baş ucunda saban serçesi öterse, o yeri tercih et. Nerede dinlenirsen orada baykuş sesini duyarsan, o yerde kabir yerini belirle, demiş Muradım:

-Peki, baba, demiş (Süleymanov ve diğerleri 2014-3: 361).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. *Baba ve oğul* **BBM-88.1**

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.5. *Çocuğun anne ve baba için son vazifesi* **BBM-88.2**

P233.12.3. *Babanın vasiyette bulunarak çocuklarını kendinden sonraki hayata hazırlaması*
BBM-88.3

Değerlendirme: Destan metinlerinde yer alan baba motiflerinde sıkça karşılaşılan durumlardan birisi de babanın ölmeden önce destan kahramanına vasiyette bulunmasıdır. Bu vasiyet destan kahramanı için önem arz etmektedir. Vasiyetin içeriği ve konusu motiflerede farklı olsa da işlevi aynıdır. Baba, bu destanda da oğlunu kendinden sonraki hayat için uyarmakta ve ona öğütler vermektedir. Genelde babanın oğlunu tehlikelere karşı uyardığı veya hayatını sürdürmesini istediği yolda onu bilinçlendirdiği görülmektedir. Baba, sadece hayattayken değil, ölümünden sonra da çocuğun üzerindeki etkisini devam ettirmektedir. Bunu gerçekleştirmesini sağlayan şey ise geride bıraktığı vasiyettir. Babanın, son anında kendisi için de bir takım istekleri bulunmamaktadır Bunun başında da kendisine uygun bir mezar yaptırması ve uygun yere defnetmesi gelmektedir. Bu motif, incelenen destanda da yer almaktadır.

3.3.8. Son Hartay (1. Versiyon)

Destanın Özeti

Destan, Yalık Bey, Karmanan ile Sermesen Bey destanının versiyonudur. Bu versiyonda da Yalık Bey'in kendisi tarafından hayatı ve oğulları ile Aksak Timur'a karşı verdiği mücadeleler anlatılmaktadır. Destanda Yalık Bey'in oğullarını yetiştirmesi, yuvalarını kurması sonrasında da düşmanla mücadelede hayatlarını kaybetmesi işlenmektedir. Destanın sonunda Yalık Bey, düşmandan oğullarının intikamını almasını ve duyduğu evlat acısını dile getirmektedir.

Baba Motifi: BBM-89

Onu görünce, oğlum Karmanan'a:

- Oğlum! Dedim, kardeşin henüz genç. Sen Aksu Nehri'nin öbür tarafındaki aksakal Kara Abız'ın yaşadığını biliyorsun. Onun Aybike adlı bir kızı var. Kendinden sonra soy bırakmak için, bir kadından doğan can kadın aramalı! dedim.

Karmanan'a ben böyle dedim. O beni anladı, "bilmem" demedi. "Gerekmez" diye de söylemedi. O, benim oğlumdu.

Sonra...

Ben Kara Abız'a üç sürü koyun, yarı sürü kısrak yolladım. Karmanan'a eş aldım.

Ulu bir düğün yaptım. Konuklar bal içti, çeşitli yırlar söylendi (Süleymanov ve diğerleri 2014-3: 365-366).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğul **BBM-89.1**

S. Thompson Motif Index’inde Olmayan Motifler

P233.15. *Babanın oğlunun yuvasını kurması, gelin bulması* **BBM-89.2**

Değerlendirme: Bu bölümdeki baba ve oğul motifinde, birçok destanda görülen destan kahramanına babasının, gelin bulup evlendirmesi işlenmektedir. Özellikle olumlu tipteki babalarda bu işlev yer almaktadır.

Baba Motifi: BBM-90

Karamasan ile Sermesen! Sizin nasıl can verdiğinizi anlatmaya gerek yok!

Biliniz: Ben sizin isminizi halk hatırından silinmeyecek edip yazdım. Sizin isimleriniz sonsuza dek kaldı. Orada Aksu’nun öbür tarafında, Gazi mescidinin kapı kapaklarına gümüşle yazılmış Kur’an-ı Kerim’in sözleri gibi kıvrılarak iki ırmak akmakta. O zamanlar bu ırmakların isimleri dahi yoktu, biz onları hiçbir şekilde adlandırmamıştık. O ırmaklara sizin isimlerinizi verdim, sizi de orada defnettim!

Çocuklarım! Allahuteala sizi şefkatinden esirgemesin!

Ondan sonra ben gittim. Sizin intikamınızı aldım. Evet, ben bir tane de olsa esir almadım, hep öldürdüm (Süleymanov ve diğerleri 2014-3: 369).

S. Thompson’un Motif Index’inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğul **BBM-90.1**

S. Thompson’un Motif Index’inde Olmayan Motifler

P230.7.3. *Babanın çocuklarının adını ölümsüzleştirme* **BBM-90.2**

P230.9. *Baba duası* **BBM-90.3**

P230.16. *Babanın çocuklarının intikamını alması* **BBM-90.4**

P233.14. *Baba için evlat acısı* **BBM-90.5**

Değerlendirme: Bu bölümdeki baba ve oğul motifinde baba, destanın diğer versiyonundan farklı olarak çocuklarının isimlerini ölümsüzleştirmek için adlarını ırmaklara vermektedir. Olumlu tipteki babanın evlat acısıyla yaşadıkları, bu acıyı dindirebilmek için babanın çabası, düşmanlarından intikam alması, motifin temelini oluşturmaktadır. Çocukları için dua eden baba, onları ölümden sonra dualarıyla anmaktadır. Anne ve baba duasının, evlat üzerindeki etkisi büyüktür. Öyle ki onların yaptığı duanın, geri çevrilmediğine inanılmaktadır. Destanlarda da anne ve babanın duasıyla darlıktan kurtulan, yüksek makamlara gelen destan kahramanları mevcuttur. Örneğin Kıssa-yı Yusuf destanı, buna

örnek verilebilir. Burada da baba, ölen çocukları için Allah'tan merhamet istemekte, onların ruhlarının rahatı için duada bulunmaktadır.

3.3.9. Son Hartay (2. Versiyon)

Destanın Özeti:

Destan, Yalık Bey, Karmasan İle Sermesen Bey destanının bir diğer versiyonudur. Destanın içerisindeki olaylar, Yalık Bey'in yaşadığı evlat acısı üzerine kurulmuştur. Destan kahramanı Yalık Bey, bu versiyonda da manzum olarak yaşadıklarını ve evlat acısını dile getirmektedir.

Baba Motifi: BBM-91

(...)
Hiçbir şey gerekmez bana artık,
Benim için hepsi de geçmişte
Her şeyimi yitirdim; mülküm,
Çadırlarım, mal davarlarım, il yurdum.
Hanımlarım, evlatlarım, siz neredesiniz?
Sizsiz bana bu dünyada ne fayda?
Ben sahipsiz kalmış köpek misali,
Ona da acıyıp kemik verirler,
Ben inini yitirmiş yalnız
Porsuğum,
Yuva görmez zarlı guguk kuşu gibiyim,
Ben, derviş gibi dolarım yer gezip,
Bir yayladan ikinciye uğrayıp,
Yad ateşlerde ısınıp,
Yediğim tek katı kutu, katı aş,
Onu da vermeseler karın aç.
Hele benim görmez hiç giyim kuşam,
Uyumaya yatarım ellerin kilimine,
Şimdi benim hiçbir şeyim yok bu yerde
Ben baykuşum, gece gündüz
İl gezmiş (Süleymanov ve diğerleri 2014-3: 385-386).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğul **BBM-91.1**

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.4.4. Babanın çocuklarının ölümünden sonra perişan olması **BBM-91.2**

P233.14. Baba için evlat acısı **BBM-91.3**

Değerlendirme: Bu versiyondaki baba ve oğul motifinde de ailesini, malını mülkünü, yurduunu kaybeden babanın acı feryatları anlatılmaktadır. Ailesinin ölümüyle birlikte yalnız kalan baba, tek başına evsiz, yurtsuz dolanmaktadır. Onu bu hayata bağlayan bir gaye, amaç bulunmamaktadır. Her insan için ailesiz kalmak zor bir durumdur, ancak anne ve baba için özellikle evlat acısı yaşayan ebeveynler, destanlarda hayata karşı umutsuz bir tavır sergilemektedirler. Anne ve babanın hayattaki umudu ve geleceğe yönelik güvencesi olan çocuğun yaşamaması onlar için bu hayatı anlamsız kılmaktadır.

3.3.10. Gaysa Oğlu Emet

Destanın Özeti:

Yenebek Han'ın hanımı kız çocuğu dünyaya getirince, han ölüm emrini vermektedir. Birdebek ise kızkardeşini kaçırmaktadır. Yenebek Han, Gaysa Oğlu Emet'i de kaçırılan kız çocuğunun arkasından vazifelendirmektedir. Destanın ilerleyen olaylarında, Gaysa Oğlu Emet, Birdebek'e katılmaktadır. Gaysa ile han kızı birlikte kaçmakta, bir oğulları olmakta fakat düşman yüzünden onu kaderine terk etmektedirler. Destanın sonunda bu çocuk Salcı olarak anılmakta ve kendisini tanıtmaktadır.

Anne, Baba Motifi: BAM-34, BBM-92

-Ey-Han Sultan! Ben avdan dönünceye kadar çocuk doğarsa, kız çocuğu doğarsa, öldürün, eğer erkek çocuğu doğarsa, doğduğu yerden kendin sevdiği insanı müjde istemeye gönderin! dedi. Eğer kız çocuğu doğup öldürmezsen, kendini öldürürüm dedi.

Han ava gittikten sonra Taydulı Han-sultan'ın doğumu yaklaştı. Tanrı Teala'nın fermanı ile kız çocuğu doğdu. Kızını öldürmedi. Birdebek'e gönderdi. O büyük oğlu Birdebek kızına baktı. Ondan sonra hanın kendine adam göndermedi. (...)

-Ey uşaklar! Öldürdü mü? diye. Bilenler dediler.

-Öldürmemiş olmalı, dediler. Han saraya geldi. Taydulı Han-sultan karşıladı. Han ok ile vurdu. Bacağına değdi. Han inanmadı.

- Han-sultan dokuz şehzade anasıydı. Oğulların öfkesi kabarıp, babasına söz söylediler:

-Oğul gerekse, dokuz oğlun var. Tek bir kız onu da çok görürsün! dediler. Ondan sonra han öfkelenip; kızını öldürmeye adam gönderdi.

Taydulı'nın iki koşu atı var idi. Biri adı "Aşkışa" diyen, birisinin adı "Tupçak" diyen idi. "Bu iki atı çift koşarak, kızını kaçırsın" diye adam gönderdi. Birdebek'e haber ulaştı. Haber ulaştı. Kızı alıp kaçtı (Süleymanov ve diğerleri 2014-3: 387-388).

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P232. Anne ve kız BAM-34.1

P234. *Baba ve kız* **BBM-92.1**

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.17.2. *Baba avdayken çocuğunun doğması* **BBM-92.2**

P232.3. *Annenin kızını koruması* **BAM-34.2**

P233.19. *Babaya oğulların kızması* **BBM-92.3**

P234.3.2. *Babanın, kızının ölüm emrini vermesi* **BBM-92.4**

P234.3.6.2. *Babanın kız erkek ayırımı yapması ve kızını hor görmesi* **BBM-92.5**

Değerlendirme: Bu destanda olumlu anne motifiyle, olumsuz baba motifinin birlikte yer aldığı görülmektedir. Baba, hamile olan eşine kız doğurması durumunda, onu öldürmesi için emir vermektedir. Toplumda kız çocuğunun değersiz olması, erkeğin karşısında horlanması Türk kültür ve geleneğinde yer alan bir durum değildir. Türklerde kız, Dede Korkut'ta olduğu gibi dualarla istenen bir varlık iken bazı destanlarda, tıpkı bu destanda olduğu gibi bu durum, kızların aleyhine değişmektedir. Türk kültüründe kadın, erkekle eşit tutulmakta ve toplumda önemli bir yere sahip olduğu kabul edilmektedir. Öyle ki erkek olmadığı zamanlarda, evin reisi kadınlardır. Yeri gelince evi, yeri geldiğinde ülkeyi yönetmekteydiler. Özellikle olumsuz baba motiflerinde, kız çocuğunun değersiz kabul edilmesinde, yabancı kültürlerin etkisi söz konusudur. Bu destanda daha da ileri gidilerek, baba kızının ölüm emrini vermektedir. Destanda, Arap kültürünün cahiliye dönemindeki gibi, kız çocuğu değersiz görülüp öldürülmesi, baba tarafından uygun bulunmaktadır. Destanlarda genellikle annenin çocuk üzerindeki temel fonksiyonu çocuğu korumak ve onun hayatını kurtarmaktır. Buradaki anne motifinde de annenin bu işlevi yerine getirmesi söz konusudur. Anne, çocuğunu sadece düşmandan değil, babasından da korumak zorundadır. Destan metinlerinde her zaman, çocuğunun hayatına yönelik olumlu davranışlar sergileyen anne ve babalar bulunmamaktadır. Bu destanda yer alan baba motifi de çocuğunun hayatına kasteden, onu hor gören baba motifi yer almaktadır.

Anne, Baba Motifi: BAM-35, BBM-93

- Alaçın Alav'dır. Hanın gönderdiği ordu imiş, dedi. O zaman oğlan doğmuş idi. Beşiği ile getiremedi. Bir ağaç budağına oturtup gitti. Koyunun kuyruk yağını oğlan ağzına verip, Tanrı'nın rahmetine bırakıp savaşa karşı koştular (Süleymanov ve diğerleri 2014-2: 391).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P230. *Ebeveynler ve çocuklar* **BAM-35.1, BBM-93.1**

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.21. *Anne ve babanın oğlunu ağaç dalına beşiğiyle asıp hayatını kurtarması* BAM-35.2, BBM-93.2

3.3.11. Karagülumbet İle Akkülumbet

Destanın Özeti:

Destanda ilk olarak, Akkülumbet ile Karagülumbet'in aile hayatları ve iki kardeşin çocuk sahibi olmaktan dolayı aralarının açılması işlenmektedir. Karagülumbet'in, kardeşinin Akyiğit isimli oğlunu öldürmesiyle, iki kardeş birbirine savaş açmaktadır. Karagülumbet'in baskını sonucu başka yurda sığınan Akkülumbet'in eşleri ve Babsak isimli oğlu, burada yetişip babasının davasını sürdürmektedir. Destanın sonunda Başkurtların dağınık yurtlarını etrafında toplayan Babsak, babasının yurduna yerleşmek yerine, kendine yurt kurup, Kıpçak diye isim almaktadır. Destan boy ismiyle ilgili etimolojiyi yansıtmaktadır.

Anne, Baba Motifi: BAM-36, BBM-94

Babsak anneleri, kendini izlemiş insanları doğup büyüdüğü ilini bırakıp yabancı bir hanın boyunduruğuna sığınmış, de. Oraya gidip, delikanlı olup, bahadırılıkta şöret kazanıp yaşasalar da doğduğu vatanını, göç edip yaşadıkları yaylalarını özleyip yır söylemişler. Babsak gençliğinden yırcı da, kuraycı da olup yetişmiş. O il ve yer-suyu özlemiyle böyle bir yır söylemiş:

(...)

Getirsene, anne, kurayımı,
Yayladaki ezgiyi çalayım.
Açık alanları tozlu, bozkırları kurak,
Öz ilime ben nasıl döneyim,

diye yır söyleyince, annesi oğlunu avutup böyle söylemiş:

Açık alan da yerde, ey, beyaz tuz,
Beyaz tuzluklarda mal yatar.
Ağlasan da evladım, sızlasan da,
Toprağ ın yazdığı yerde baş yatar.

Babsak annesine:

Ata da binsem, ey, at çok iyi,
Yere de inince yer çok iyi.
Altın çıkan yerde dolaşmaktan
Keder basmış doğduğum il daha iyi.

(...)

Annesi:

Apak da çilek, ey, çiçeği
Yatar da ey, yerde bağlanıp.

Batır da olursan, yavrucuğum,
Bir dönersin daha ile geri.

Babsak:
Elma benekli de atım olsa,
Binmezdim ben hiç duru ata,
Başlarım, hey, annem, genç olmazsa,
İlden sığınmazdım ırağa.
(...)

Babsak:
Ural Dağlarını, ey, boylasam,
Oturup düşüncelerimi düşünürüm.
Yaylalarım aklıma geldiği zaman,
Yır söylemek değil, ağlamak gelir.

Annesi:
(...)

Yavrucuğum, artık boyun uzadı,
Aklını da geliştirir er olup.
Kıpçak illerine uruğun dağıldı,
Toplayacak zaman geldi bey olup.

Babanın neslini, evladım, azarlıyorsun, deme,
“Büre yen” oldu bize hepsi de.
Karagülumbet gibi, ey, dağında
Üvey etti bizi çoğunluğu.

Karagülumbet’e baban, evladım,
Biri ana sütünü emip doğmaktansa,
Babaannen, evladım, veba dokunup,
Gebe olmadan yatıp ölseydi.

Babsak:
Anneciğim, pamuk döşek serme,
Kaya olsun benim döşeğim.
Kan, savaş açarım, anne, “büre yen”lere ,
Ural’ım da kalsın soyun sopum.

Babsak annesiyle konuşmuş danışmış da, Kıpçak taraflarına dağılmış
uruk bölüklerini toplayıp, kendisi ordu başı olup Ural’a babasının yaylasına
dönmeye yola çıkmış, de (Süleymanov ve diğerleri 2014-3: 528- 531).

S.Thompson’un Motif Index’inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul **BAM-36.1**

P233. Baba ve oğul **BBM-94.1**

S.Thompson’un Motif Index’inde Olmayan Motifler

P231.8. *Annenin, babanın yokluğunda çocuğu yetiştirmesi ve eğitmesi* BAM-36.2

P233.6.2.1. *Oğulun babanın davasını sürdürmesi, yerini doldurması* BBM-94.2

P233.6.2.2. *Oğulun, babasının yurduna dönmek istemesi* BBM-94.3

P233.12.14. *Oğulun yabancı yurttan doğup yetişmesi* BBM-94.4

Değerlendirme: Destandaki anne ve oğul motifinde, baba olmadan anne ve oğulun hayatta kalması ve annenin çocuk üzerinde söz sahibi olması işlenmektedir. Bu destanda da anne, babanın yokluğunda çocuğu yetiştiren, eğiten ve onun hayatında söz sahibi olan kişidir. Destan kahramanı yetişkin çağa ulaştığında, babasının yurduna dönmek istediğini dile getirmekte ancak çocuğun tek başına karar verecek durumda olmadığı görülmektedir. Annenin onayı ve isteğiyle, destan kahramanı maceralara atılabilmektedir. Destan metinlerinde destan kahramanlarının baba yurduna dönmesi, bunun için çaba göstermesi de vurgulanmaktadır. Çünkü oğul, babadan sonra onun yerini alacak kişidir. Bu yüzden Babsak'ın babasının yurdunda bulunması gerekmektedir. Anne ise ona bu süreçte yol gösteren ve kararlarını onaylayan kişidir.

3.3.12. Küsek Bey

Destanın Özeti:

Destanda Mesem Han'ın etrafında toplanan beylerin hayatları ve savaşları anlatılmaktadır. Destanın asıl olayını Karagülumbet ile Babsak'ın mücadelesi oluşturmaktadır. Karagülumbet, önce Babsak'ı Mesem Han'dan ayırmakta, daha sonra da ülkesine baskın vererek soyunu kurutmaya çalışmaktadır. Babsak'ın eşi Yemile esir düştüğü Karagülumbet'in ülkesinde, oğlu Küsek Bey'i dünyaya getirmektedir. Destanın sonunda Küsek Bey babasıyla ilgili öğrendiği gerçekten sonra, babasının intikamını almak için Karagülumbet'i öldürmektedir.

Baba Motifi: BBM-95

Uraz Han, Babsak'ı görmüş,
Bahadırliğini, güzelliğini bilmiş;
“Tanrı yazarsa, kızımı vereyim” deyip
Gönlünden niyet geçirip yürümüş.

—
Uraz Han'ın Yemile adlı kızı varmış,
Elde altın toynak kuzuymuş,
“Kıpçakların batırı Babsak'a
Kızımı vereyim” diye sözü olmuş.

Uraz Han, Babsak'ı çağırması,
Nikah kıyıp, kızını koşup koymuş;
Bir ay boyu toy kurup, güreş kurup,
At yarıştırp, yüğrük seçip çarptırmış (Süleymanov ve diğerleri 2014-3:

537).

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P234. *Baba ve kız* **BBM-95.1**

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P234.6. *Kız babasının damada onay vermesi* **BBM-95.2**

P234.6.2. *Kız babasının damat seçmesi* **BBM-95.3**

Değerlendirme: Destandaki baba ve kız motifinde, babanın kızıyla ilgili damat seçimi işlenmektedir. Baba Uraz Han, beğendiği damat adayını kızıyla evlendirmektedir. Kız babalarının damat seçimi, destanlarda sıkça yer alan bir motiftir. Bu motifte, anaerkil dönemin izleri görülmektedir. Çünkü kız, erkekten daha önemli görüldüğü için, kıza uygun damat arama söz konusudur. Bu konuda babaya büyük sorumluluk düşmektedir. Olumsuz tipteki babalar dışında, olumlu tipteki baba, kızının mutluluğu için bu destanda olduğu gibi, en uygun damat arayışı içindedir. Bu destanda kızın evliliği gerçekleşmekte ancak aşk temasının işlendiği Kuzıykürpes ile Mayanhılıv, Tahir ile Zühre, Leyla ile Mecnun gibi destanlarda, kız babalarının olumsuz tutumu âşıkları birbirinden ayırmaktadır.

Baba Motifi: BBM-96

(...)

Sonra batır hanımına söyledi sözünü:

Kara kaşım, kulağınla dinle:

İşte bunlar sana söyler sözüm:

Tanrı'nın izniyle ben sefere gideceğim deyip,

Takdire yazılanını görürüm (de);

İçilen su, yenilen rızık bitmişse,

Evde yatarken de ölürüm (de).

İki aydan sonra bir çocuğumuz doğar,

O çocuk babasının yolunu kovar,

Kılıcı, süngüyü eline bir alıp,

Vaktinde düşmanlarının yolunu boğar.

Ben ölürsem, sana şerik o olur,

Tanrı dilerse, devletin bol olur;

Gece gündüz temaşa, oyun, eğlence,

Başından dağılmaz, toy olur (Süleymanov ve diğerleri 2014-3: 538).

S.Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğul **BBM-96.1**

S.Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P233.6.2.1. *Oğulun babanın davasını sürdürmesi, yerini doldurması* **BBM-96.2**

Değerlendirme: Bu bölümdeki baba motifinde, baba, savaşa giderken eşine teselli vermekte, ölse bile doğacak evladın, kendileri için bir umut olduğunu söylemektedir. Destan metinlerinde evladını kaybeden babanın umudunu, yaşama sevincini kaybettiği görülmektedir. Buradaki baba motifinde ise ölüme giden bir babanın korku, endişe taşımadığı, geride bıraktığı evladından dolayı umutsuzluğa düşmediği görülmektedir. Bunun nedeni, babanın arkasında bir güvencesi, yani evladının olmasıdır. Evlat, destan metinlerinde baba için bir güvence, adını, davasını sürdürecektir kişi olarak görülmektedir. Bu destanda yer alan baba motifinde babanın oğluna olan güveniyle, gözünün arkada kalmadığı dile getirilmektedir.

Anne Motifi: BAM-37

Evdeki iki hanımı; Yemile'yi görünce kıskançlıkla:

“Bu kadın, hamile; onun karnında Babsak'tan bir tohum kalmış; eğer o doğarsa başına bela olur” deyip Karağölömbet'i büyülerler. Karağölömbet'in kalbine korku düşer. O karnındaki çocuğu öldürme niyetiyle Yemile'nin bütün vücudunu kıl çilbirle ovmaya girişir. O zaman Yemile, azaba dayanamayıp:

“Öldürecekse, tezde öldür; bana böyle boş yere eziyet etme, ben hamile değilim” der. Karağölömbet bunu doğrulayacak delil sorar. Yemile, ne olursa olsun deyip delil deyip dışarıda koşuşturup duran bir kara düveyi gösterir:

“Eğer şu düve gebeyse ben hamileyimdir; kısırsa hamile değilim”(de). Karağölömbet, düveyi tutup karnına bakmaya gider. Düve Yemile'nim bahtına kısır çıkmış, (de). Ondan sonra hepsi de Yemile'ye:

“Sana boş yere eziyet vermişiz” deyip af dilerler. Sözünün dürüstlüğü doğrulandı deyip Karağölömbet, Yemile'yi üçüncü hanım edip alır. Yemile, ölümden kurtulup Karağölömbet yurdunda yaşamaya başlar (Süleymanov ve diğerleri 2014-3: 550-551).

S.Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul **BAM-37.1**

S.Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P231.8.4. *Annenin oğlunu koruması* **BAM-37.2**

P231.8.4.7. *Annenin hayvanı şahit göstererek, oğlunun hayatını kurtarması* **BAM-37.3**

Değerlendirme: Anne ve oğul motifinde, düşman eline geçen annenin, karnındaki çocuğunu korumaya çalıştığı anlatılmaktadır. Anne, içine düştüğü çaresizlikten kurtulmak için çareler aramaktadır. Annenin şansına, yemin edip, örnek gösterdiği hayvanın kısır çıkması da annenin yaptığı büyük fedakârlığın karşılığı olarak, kendisine ilahî gücün yardım etmesidir. Olumlu tipteki anne, çocuğun koruyucusu veya onun hayatını kurtaran kişidir. Bu işlev yerine getirilirken annenin bu destanda olduğu gibi pek çok zorluğa maruz kaldığı görülmektedir. Ancak annenin yaptığı fedakârlıklarla hayatta kalan destan kahramanları, destandaki olayların seyrini değiştirmektedir. Bundan dolayı destandaki olaylarda anne ve yaptığı fedakârlıklar, kilit durumundadır.

Anne, Baba Motifi: BAM-38, BBM-97

Küsek kocakarıyla vedalaşır da eve dönüp anasından kavurga²¹ kavurmasını ister. Yemile, kavurgayı kaşıkla getirir, Küsek almaz. Sonra çıplak avuçla vereyim derken, sıcak kavurgayı avucu içinde sıkarak da: “Benim babam Karağölömbet mi yoksa Babsak mı, doğrusunu söyle! der. Yemile kavurganın sıcaklığına dayanamayıp “Oğlum baban Babsak Batır’dı!” deyip olanların doğrusunu söylemese, sırrı açmaya mecbur kalır. Sırrı öğrendikten sonra Küsek anasına: “Ben dedem Uraz Han’a kaçıp gideceğim. Benim gidişimi bilme de görme de. Gelecek yıl bu zamanlar gelirim; ne yapacağımı ben bilirim.” der. Yemile gözlerinden kanlı yaş akıtıp oğlunu göndermeye kıymasa da istemeye istemeye izin verdi (de) (Süleymanov ve diğerleri 2014-3: 554).

S. Thompson’un Motif Index’inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul BAM-38.1

P233. Baba ve oğul BBM-97.1

S. Thompson’un Motif Index’inde Olmayan Motifler

P231.9. Annenin sırrı oğlundan gizlemesi BAM-38.2

P231.9.1. Sırrı anne dışında kimsenin çocuğa söyleyememesi BAM-38.3

P231.9.2. Oğulun anneden sırrı öğrenmek için işkence yapması BAM-38.4

P231.9.3. Çocuğun sırrı, gerçeği anneden öğrenmesi BAM-38.5

P233.6.2.2. Oğulun, babasının yurduna dönmek istemesi BBM-97.2

Değerlendirme: Destanın bu motifleri diğer destanlardaki aynı alt başlıklar altında yer alan motiflerle ortaktır.

²¹ Kavrulmuş buğday veya mısır

3.3.13. Babsak Bey İle Karağölömbet Bey

Destanın Özeti:

Küsek Bey destanının versiyonu olan bu destanda da Babsak Bey ile Karağölömbet arasındaki mücadeleler anlatılmaktadır. Karağölömbet, Babsak'ı öldürüp eşi Gölgeşe'yi esir almaktadır. Babsak'ın eşi Karağölömbet'ten gizli olarak oğlu Küsek Bey'i dünyaya getirmektedir. Küsek Bey de babasıyla ilgili gerçeği öğrenince, destanın sonunda Karagölömbet'i öldürmektedir.

Anne Motifi: BAM-39

(...) Karağölömbet Bey, Babsak Bey'i öldürdükten sonra Gölgeşe'yi kendisine dördüncü hanım olarak almış. Karağölömbet: “Babsak Bey'den çocuk falan kalırsa büyüüp beni öldürür, bitirir.” şeklindeki düşünceyle adamlarına Gölgeşe'yi hamut tarafına götürüp dövdürmüş. Gölgeşe bu şekildeki işkencelere, aşağılamalara dayanamayınca hile kurmaya mecbur kalmış. Bir danayı görmüş de Karağölömbet Bey'e “Şu kızıl danayı kesiniz. Eğer o gebeyse ben de hamile olurum. Eğer değilse ben de olmam.” Gölgeşe'nin sözüne inanıp danayı kesmişler. Dana kısır çıkınca Karağölömbet, Babsak Bey'de. tohum kalmamış, diye düşünmüş (Süleymanov ve diğerleri 2014-3: 560).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul **BAM-39.1**

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P231.8.4. *Annenin oğlunu koruması* **BAM-39.2**

P231.8.4.7. *Annenin hayvanı şahit göstererek, oğlunun hayatını kurtarması* **BAM-39.3**

Değerlendirme: Destanın ilk versiyonu ile bu versiyonunda anne ve oğul ile ilgili motifler ortaktır.

Anne Motifi: BAM-40

(...) Küsek Bey dedesine de anasına da:

“Benim babam var mı? Varsa nerede? diye sormuş. Fakat ona hiçbirisi doğrusunu söylememiş. Hiç kimse babasının olup olmadığını söylemeyince Küsek Bey oyundan dönüp gelmiş de anasına:

“Ana, kavurga yap, kavurga yemek istiyorum” der. Gölgeşe, elekle kavurga kavurmaya oturduğunda “Ana, kavurga kavrulmadı mı, alıp ver haydi? der. Gölgeşe avucuyla alıp verirken, Küsek Bey onun sıcak kavurga dolu avcunu sıkar da “Babam nerede; söyle? der. Elinin yanmasına dayanamayan anası “Babanı Karağölömbet öldürdü” diye gerçeği söylemiş (de).

Küsek Bey, kavurgayı da yemeden anasının kolunu bırakıp, çıkıp gitmiş (Süleymanov ve diğerleri 2014-3: 561).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul BAM-40.1

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P231.9. *Annenin sırrı oğlundan gizlemesi* BAM-40.2

P231.9.1. *Sırrı anne dışında kimsenin çocuğa söyleyememesi* BAM-40.3

P231.9.2. *Oğulun anneden sırrı öğrenmek için işkence yapması* BAM-40.4

P231.9.3. *Çocuğun sırrı, gerçeği anneden öğrenmesi* BAM-40.5

Değerlendirme: Küsek Bey destanının bu versiyonu ile diğer versiyondaki anne ve oğul motifi ortaktır.

Baba Motifi: BBM-98

“Bu yeri Tukhaba diye adlandıralım, çünkü tulumlar kımızla dolup taştlar” demiş. Toyu yapıp bitirince oğlanlar uruktaşlarına: “Bu ihtiyarı ne edelim, kurtaralım mı; öldürelim mi? diye sormuş. Halkı: “Öldürüp pişirelim” demiş. Bunu kabul edip Karağölömbet Bey'i büyük bir dağın bağına çıkarıp bıçakla kesip cesedini kazana koymuşlar. Et kaynayınca oğlan, serçe parmağını çorbaya banıp yalamış da:

“Şimdi babamın intikamını aldım. Etini ne yapacağız!” demiş de askerleriyle dönüp gitmiş. Ondan beri o büyük dağı, Kurıvızı Dağı diye adlandırmışlar (Süleymanov ve diğerleri 2014-3: 563).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğul BBM-98.1

P233.6. Oğul, babasının öcünü alır BBM-98.2

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P233.6.2.1. *Oğulun babanın davasını sürdürmesi, yerini doldurması* BBM-98.3

Değerlendirme: Baba ve oğul motifinde oğulun babasının intikamını alması işlenmektedir. Evlat, babasından kalan bir görev bildiği intikamı alarak, onun ruhunu huzura kavuşturmaktadır. Çocuk özellikle erkek çocuğu, destanlarda baba için bu yüzden önem arz etmektedir.

3.4. Kahramanlar Hakkındaki Destanlarda Anne ve Baba Motifi

3.4.1. Koblan Batır

Destanın Özeti:

Destanda Koblan Batır'ın dünyaya gelişi ve Han kızı Kürkem ile evlenmesinden sonra, Kazan Han'ına karşı savaşa gitmesi, savaşa gittiğinde Aksahan'ın yurdunu işgal etmesi,

savaştan dönünce intikam almak için Aksahanla mücadele etmesi anlatılmaktadır. Destanın sonunda Koblan Batır'ın düşmanı Aksahan'ı yenip, Aksahan'ın kızını da ikinci eş olarak alması, işlenmektedir.

Baba Motifi: BBM-99

Han kızı Kürkem'e niceler âşıkmiş. Fakat o, şöyle şartlar koşmuş: Her kim direğe asılı altın küpeye okla vurursa, sadece onunla evlenecekmiş. (...)

Bu sözleri duyunca Koblan, memnun olmuş. (...) Gelmiş. Kendisini tanıtmış. Okla atıp altın küpeyi tam ortasından vurup kırmış. Han kızı, bahadır yiğidin isabetli nişancılığına sevinerek: "Aradığımı buldum" deyip gelip yiğidin elini sıkmış. Han, verdiği sözünü tutarak Koblan ile kızı Kürkem hürmetine otuz gün oyun-meclis, kırk gün düğün yapmış. (...)

Kırk düğünden sonra Han, kızı Kürkem ile damadı Koblan'ı kırk deveye mal eşyayı yükleyip kırk hizmetçi vererek damadın memleketine uğurlamış (Süleymanov ve diğerleri 2014-4: 56).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P234. *Baba ve kız* **BBM-99.1**

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P234.5. *Babanın kızının ihtiyaçlarını karşılaması* **BBM-99.2**

P234.6. *Kız babasının damada onay vermesi* **BBM-99.3**

P234.6.1. *Babanın kızını, damadının yurduna göndermesi* **BBM-99.4**

P234.6.2. *Kız babasının damat seçmesi* **BBM-99.5**

Değerlendirme: Motifin bütün alt başlıkları diğer destanlardaki aynı konuyu işleyen motiflerle aynıdır.

Anne Motifi: BAM-41

Ana oğluyla vedalaştığında şöyle demiş:

"Oğlum, aslanım,

Bileğine çok inan,

Yer gayretini almış o;

Yüreğine çok inan.

İl kudretini yığmış o;

Doru atına çok inan.

Gelinin baktığı yıldı o;

Askerine tam dayan,

İlden yığılan ordu o.

Bu gittiğin savaşta,

Esen gidip sağ dönersen,

İkiz koyun kurbandır,

İkiz buzağı kurbandır,

İkiz kulun kurbandır,

Hoşça kal oğlum, aslanım,

Açık olsun yolların (Süleymanov ve diğerleri 2014-4: 59).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul BAM-41.1

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.11. Anne duası BAM-41.2

P231.1.1.1. Annenin oğluyla vedalaşması BAM-41.3

P231.8.16. Annenin oğluna nasihatte bulunması BAM-41.4

Değerlendirme: Buradaki anne motifinde, babanın hayatta olmasına karşın annenin de oğluna yol göstermesi ve öğütler vermesi anlatılmaktadır. Çocuğun hayatında iki önemli fert olan anne ve babanın, çocuk üzerinde pek çok görev ve sorumluluğunun olduğu destan metinlerine yansımaktadır. Ancak destanda çocuk üzerinde babanın daha çok egemen olması, İdil-Ural coğrafyasında ataerkil düzenin daha baskın olduğunun göstergesidir. Anne ise destan metinlerinde babanın yokluğunda onun yerini dolduran, çocuk üzerinde onun görevlerini üstlenen kişi olarak görülmektedir. Babanın olmadığı durumlarda destan kahramanını eğiten ve yetiştiren kişi annedir. Bu destandaki motifte ise baba hayatta olmasına rağmen destan kahramanını uğurlayan annenin, ona fayda sağlayacak tavsiyelerde bulunduğu dile getirilmektedir. Anne burada çocuk üzerindeki yetiştirme fonksiyonunu yerine getirmekte ve oğluna fayda sağlayacak bilgileri ona aktarmaktadır. Bunun yanı sıra duasıyla da onu tehlikelere karşı korumaktadır. Annenin çocuk üzerindeki temel işlevlerinden biri, onu tehlikelerden korumaktır. Burada anne bunu duasıyla gerçekleştirmekte, çünkü anne ve babanın çocuk için yaptıkları dualar, çocuğu hayatında büyük önem taşımaktadır. Çünkü ebeveynlerin çocukları için yaptıkları duaların geri çevrilmediği, daha önce Kıssa-yı Yusuf destanında ve versiyonlarında görülmüştür.

Anne Motifi: BAM-42

İllerine yaklaştıkları sırada, bir mal sürüsüne rastlamışlar. Çobanına dikkatlice bakınca, ihtiyarlamış, saçları ağarıp gitmiş kocakarının annesi olduğunu anlamış. Koblan, anasının yanına gelip atından inince onun yarı kör olduğunu görmüş. "Oğlunum" diyerek gelip onu selamlasa da kadın oğlunu tanımamış. Ana, bahadırın sol yargınındaki yumru beni elleyince oğlu olduğuna inanmış. Ağlayıp kalkıvermiş. Aksahan'ın ili talan ettiğini, babasını esir aldığını, kendisini çoban yapışını, Küekem'i eş alma niyetini ağlaya ağlaya söylemiş (Süleymanov ve diğerleri 2014-4: 63).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul BAM-42.1

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P231.3.1. *Annenin düşmanı oğluna şikayet etmesi* BAM-42.2

P231.8.6.2. *Annenin oğlunu beninden, tanınması* BAM-42.3

P231.8.14. *Anne oğlun yıllar sonra karşılaşması* BAM-42.4

Değerlendirme: Destandaki anne ve oğul motifinde, annenin evladını vücudundaki benden tanınması işlenmektedir. Anne, babaya göre çocuk üzerinde daha duygusal davranmaktadır. Yıllardır görmediği oğlunu bazen kıyafetinden bazen de burada olduğu gibi vücudundaki beninden tanınması, destan metinlerinde görülen bir motiftir. Bazı destanlarda Tülek gibi, anne kendi evladını tanımaya da annenin vücudunun evladına karşı tepki verdiği görülmektedir. Buradan şu anlaşılmaktadır ki anne ve destan kahramanı arasındaki anne-oğul ilişkisi yıllar geçse de kopmamakta bu da aralarındaki bağın gücünü göstermektedir. Anne, çocuk üzerinde daha az söz sahibi olduğu görülse de babaya göre çocukla arasındaki bağ, çok kuvvetlidir. Buradaki anne motifinde olduğu gibi araya yıllar girse de anne-oğlun kaldıkları yerden ilişkilerini devam ettirdikleri de görülmektedir. Anne ayrıca düşmanı, oğluna şikâyet etmektedir. Bu da çocuğun anne için, güvence olduğu, onu düşmana karşı koruduğu anlaşılmaktadır.

3.4.2. Yek Mergen

Destanın Özeti:

Destanın başlangıcında destan kahramanı Yek Mergen'in ailesinin katledilmesi anlatılmaktadır. Destandaki olaylar, Yek Mergen'in hayatı üzerine kurulmuştur. Tugızak Nine, çocuklarını düşmana karşı uyarmaktadır. Ancak etrafındaki çocukları, onun uyarısını dikkate almadığı için yurtları baskına uğramış ve kendileri düşmanın tarafından katledilmişlerdir. Yek Mergen, işte bu aileden geriye kalan, onların intikamını alacak olan kişidir. Destan kahramanı babası sayesinde yetişip, yiğit bir savaşçı olmaktadır. Etrafında topladığı Başkurtlarla, Kazan Han'ına savaş açmaktadır. Ancak düşman eline esir düşmekte ve esir düştüğü düşmandan yurdundan ustalığı sayesinde kurtulmaktadır. Destanın sonunda da baba yurduna geri dönmektedir.

Anne Motifi: BAM-43

(...) Bu kadar açık yerden Tugızak Nine evhamlanıp: "Heyhat, çocuklar, çadırı pek de düşmanın gözüne diktik, sonu hayırlı olsaydı keşke." dese de çocukları: "Ey anneciğim, biz varken, düşmanın gözü kör" dediler. Sezgin ana gönlünün şüphesi bununla dinmezse de öz cesur evlatlarına olan güveni nineyi yüreklendirdi. (...)

Tugızak Nine namlı bir ordu başının hanımı idi. Tugızak Nine'nin beyi de savaşa koşacak şöhretli batırlarını toplayıp Ak İdil ile Sulman boyuna uzak bir sefere gitmiş idi. Ordu başı o gidişten dönmedi. Tugızak Nine bu olaydan sonra dokuz oğlunu kanat altına toplayıp, Koros adlı ovaya göç edip geldi. Bu ovadaki ağacına sığamayıp duran kuş kirazı, frank üzümü, övez ağacı ve çalışkan bal arılarının yalnızca taze ıhlamur çiçeğinden topladığı saf balları onları doyurmakta, taştan taş atlayıp çingirdayıp akan soğuk pınar onları sulamakta idi. (...)

Tugızak Nine de dokuz oğlunun meydan görme vakitlerinin geldiğini hissedip, onları evlendirdi.

Tugızak Nine'nin yüreği tez evhamlandı. Lakin batırlar, düğün şerefi için içilmiş şerbetli baldan hiçbir şey sezmeyecek kadar yorgun düşüp uyumuşlardı. Tugızak Nine'nin hassas kulağına su üzerinde şapırdayan sesler geldi. Hemen o anda: "Ey Tanrım! Tez, çocuklarım, kürek sesi duyuluyor, baskın var, çabuk kalkınız!" diye bağırsa da, batırların uyuduğu beyaz çadırı kinci düşman kuşatmıştı. Tugızak Nine'nin değerli ev direği devrildi (Süleymanov ve diğerleri 2014-4: 67-69).

S.Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul BAM-43.1

S.Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P231.8.3. *Babanın yokluğunda geçim işlerinin annenin üzerinde olması* BAM-43.2

P231.8.3.1. *Babanın yokluğunda annenin çocuklarını evlendirmesi* BAM-43.3

P231.8.4. *Annenin oğlunu koruması* BAM-43.4

P231.8.4.1. *Annenin yaşanacak olumsuzlukları sezmesi* BAM-43.5

P231.8.4.8. *Annenin uyarısını oğulun dikkate almaması* BAM-43.6

Değerlendirme: Anne ve oğul motifinde, destan kahramanlarının anneleri tarafından tehlikelere karşı uyarılmaları işlenmektedir. Annenin çocuk üzerindeki temel fonksiyonu, onu tehlikelere karşı korumaktır. Buradaki motifte olduğu gibi anne ve babalar, kutsal kabul edilen aile fertleridir. Çocuk ise anne ve babaya bir emanettir. Toplum inancında da bu görüş egemendir. Anne ve babaya çocuk üzerindeki görevlerinde, ilahî güç tarafından yardım edildiği, destandaki motiflerde geçmektedir. Bazen rüya ile bazen sezgileriyle anne ve babalar, çocuklarının yaşamı hakkında uyarılmaktadırlar. Buradaki Tugızak adlı anne de yaklaşan tehlikeye karşı çocuklarını uyarmakta ve onları korumaya çalıştığı görülmektedir. Ancak burada annelerinin sözünü dinlemeyen çocukların başına felaket gelmektedir. Daha önce olumlu tipteki baba motifinde sözünün dinlenilmemesi durumunda, çocuğun bundan olumsuz etkilendiği görülmüştür. Aynı şekilde burada da annenin sözü ve uyarısı dikkate alınmadığında, çocuklar ve aile zarar görmektedir. Anne ve babanın kutsallığı, çocuk

üzerindeki sorumlulukları düşünüldüğünde onların sözünü dinlemenin, uyarılarına dikkat etmenin çocuk için fayda sağladığı, aksi durum da çocuğun olumsuz bir olayla karşı karşıya kaldığı buradaki motifte de vurgulanmaktadır.

Anne Motifi: BAM-44

Lakin şaşkın düşman değerli aileyi kökünden süpürüp yok edemedi. Düşman geldiğini sezen dokuzuncu gelin kendisin iki yaşındaki bebeğini alıp, kaçıp kurtulmayı başardı. Oda ovanın bir kenarına gidip, kendi batırının kederinden öldü. Ama yalnızca onun göğüs sütünü içen çocuk hayatta kalmıştı. O kendi tefessüh etmeye başlayan anne gövdesinin kuru memesini emip yatıyordu.

Kim bilir, belki kader onu horluk ile bitmiş büyük ailenin öcünü almak için esen bırakmıştı (Süleymanov ve diğerleri 2014-4: 69).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul BAM-44.1

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P231.8.4. Annenin oğlunu koruması BAM-44.2

P231.8.4.1. Annenin yaşanacak olumsuzlukları sezmesi BAM-44.3

P231.8.4.2. Ölen annenin çocuğunun onu emerek hayatta kalması BAM-44.4

Değerlendirme: Anne ve oğul motifinde annenin evladının canını kurtarması işlenmektedir. Anne, görüldüğü üzere çocuk üzerindeki koruma fonksiyonuyla, destan metinleride sıkça yer almaktadır. Burada da yaklaşan tehlikeyi annenin sezmesi, anneliğin kutsallığının göstergesidir. Anne bu destan metninde de olayların seyrini değiştirmektedir. Yaptığı fedakârlık ve çocuğunun hayatını kurtarması, destandaki olayların seyrini etkilemektedir. Anne, destan metninde çocuk üzerindeki görev ve sorumlulukları neticesinde olaylara yön vermektedir. Onun sayesinde ortaya çıkan sırlar, hayatını kurtardığı çocuklar, olaylarda önemli bir rol oynamaktadır. Çoğu destanda baba, çocuk üzerinde etkili ve yetkili kişidir. Ancak anne de destandaki olaylarda tıpkı burada olduğu gibi, kilit görevinde bulunan kişidir.

Baba Motifi: BBM-100

Yaşlı batır öksüzün yanına geldi: “Ey Ak İdil boyunun güçlü kolu, şöhretli batırı! Sen nerede yatacağını bilmişsin, çocuğum, Surlı saldırısının başına doğmuş batır evladım, ben, senin babanım. Kalk yerinden, işte bu ihlamur ağacının altında sana babandan kalan ok ve yay var. İşte, şu ovada sahibini kaybetmiş babanın hızlı atı var. Al sen o oku, atla o ata, git sen gün batışına doğru. Orada sen kendi şanını, malını bulursun. Fakat şunu unutma: Burası, senin doğduğun yerin, batır babaların, sevdiğin anaların, nazlı kardeşlerin yaşamışlar. Onlar kendi şöhretlerini ata babadan almaya gelmişler. O neslin adağını kaybetme, evladım, sana o bütün kardeşlerinden selam. Esen ol, batır

ol, Yek. Senin isimin Yek olsun, yayın sağlam olsun! dedi de kayboldu (Süleymanov ve diğerleri 2014-4: 70).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğul **BBM-100.1**

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.7. *Babanın çocuğa ad vermesi* **BBM-100.2**

P233.12.13. *Babanın hayalinin oğlunun yardımına gelmesi* **BBM-100.3**

P233.13.1. *Babadan oğula kalan emanetler* **BBM-100.4**

Değerlendirme: Destan metinlerinde anne ve babaların, hayatta oldukları gibi öldükten sonrada çocuk üzerinde etkili olmaya devam ettikleri görülmektedir. Bazen geride bıraktıkları vasiyetleri ile bazen de ruhanî olarak, onların karşısına çıkarak bunu gerçekleştirmektedirler. Buradaki baba motifinde ölen babanın, oğlunun karşısına çıktığı ve çocuğuyla ilgili görev sorumluluklarını yerine getirdiği anlatılmaktadır. Babanın çocuk üzerindeki onun ihtiyaçlarını karşılama, ona savaşta gerekli eşyaları verme görevini, yerine getirmesi söz konusudur. Babasından kalan bu eşyalar, destan kahramanını kutsal bir görev için vazife alması anlamına gelmektedir. Babadan alınan, bu savaşta kullanılacak emanetler, destan kahramanının hayatını kolaylaştıracak ve girdiği savaşı kazanmasında önemli rol oynayacaktır. Ayrıca baba, oğluna teslim ettiği eşyalarla onunla ilgili beklentilerini de dile getirmektedir. Oğul, baba için geride bıraktığı güvence; davasını sürdürecektir, intikamını alçak olan kişidir. Destan metinlerindeki baba-oğul ilişkisi tıpkı burada olduğu gibi, intikam alma, davayı sürdürme, üzerine kurulmaktadır. Bunun yanında motifte, babanın çocuğu üzerindeki ilk görevini de yerine getirmesi işlenmektedir. Baba, çocuğun adını veren kişidir. Destan kahramanı babasından aldığı isimle anılacak ve toplumda kimlik kazanacaktır. Bu vazifeyi yerine getirmek de babanın sorumluluğundadır. Görüldüğü gibi anne ve babanın çocuk üzerindeki görev ve sorumlulukları farklılıklar içermektedir. Baba çocuk için daha çok maddi konularda, anne ise duygusal konularda ön plana çıkmaktadır.

3.4.3. Sura Batır

Destanın Özeti:

Destan, Sura Batır isimli destan kahramanının hayatını anlatmaktadır. Destanda ilk olarak, Minhılıv ile Narıkbatır'ın hayatları ve Sura Batır'ın dünyaya gelişi dile getirilmektedir. Sura

Batır önce Katay beyi, Geli Bey'e daha sonra da Rusların Kazan'ı işgal etmesinde Ruslara karşı mücadele etmektedir. Destanda giriştiği savaşlar ve verdiği mücadelelerin anlatıldığı Çora Batır'ın akıbeti hakkında bilgi yer almamaktadır. Destanın sonunda kaybolduğu söylenmektedir.

Anne Motifi: BAM-45

Orada Minhılıv bir rüya görmüş, rüyasını Narık'ına anlatmış:

- Düşümde ayağımın arasından bir ateş çıktı, demiş o. –Ateşin bir ucu yerde, ikinci ucu göğe ulaştı. Toplanan insanlar birçok şeye vurmayı denediler, su serptiler, ateş bir damla olsun azalmadı. Bunu neye yorarsın, beyim? dedi. Lakin Narık kaçak bey hiçbir şeye yoramadı, ama evhama kapıldı.

- Ben kendim oğul doğuracağıma yoruyorum, dedi Minhılıv. Fakat oğlumun ölümü sudan olacak diye korkuyorum (Süleymanov ve diğerleri 2014-4: 75).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul BAM-45.1

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.13. Anneye yaşanacak olayların rüya ile haber verilmesi BAM-45.2

Değerlendirme: Destan metinlerinde anne ve babanın kutsallığını yansıtan pek çok olay ve durum görülmektedir. Bunlardan başlıcası, çocuklarıyla ilgili sezgi veya rüya yoluyla uyarılmaları ya da yaşanacak olumsuzlukların kendilerine haber verilmesidir. Bu destandaki anne motifinde, annenin çoğunun cinsiyeti ve ölümüyle ilgili haberdar edilmesi anlatılmaktadır. Anne, çocuk üzerinde babaya göre daha duygusal ve korumacıdır. Bu yüzden de çocukları ile ilgili konularda daha önceden haberdar olabilmektedir. Baba için de bu durum söz konusudur. Ama anne bu konuda, destanlarda daha çok yer almaktadır.

Anne, Baba Motifi: BAM-46, BBM-101

(...) Fazla zaman geçmeden Minhılıv'ın doğum sancısı başladı. Kendisi güçlük cefa çekiyor, şaşırıp kalmış kocasına utanarak dolaylı sözler ile şunu anlattı:

(...)

Beyciğim, sen, beyciğim,

Kendin yardım etsene Bey hanımına!...

Narık'ın hala şaşkın durduğunu görünce, Minhılıv güçlü sancısından inleyip yine koşmayla söyledi, de:

Ey beyciğim, beyciğim,

Şaşkın durma, beyciğim,

Hanı öz eliyle öldürmüş

Şaşkın durma, batırım!
Şaşkın durma, batırım!
Önünde ben yatarım
Şaşırırsan, taşa dönüşürüm.
Oğlunu kaybedersin,
Kendimi kaybedersin,
Kendini toparlasana,
Oğlunu kurtarsana!

Bundan sonra Narık Bey, çabucak taharet alıp, okunması gereken duaları okuyup ebe anne vazifesini yerine getirmeye koyuluyor. Bebeği kurtarıp, göbek bağını kesip anne kucağına yatırır. Tombalak bebek, annesinin göğüs sütünü iştahla emmeye başlar (Süleymanov ve diğerleri 2014-4: 75-76).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P230. Ebeveynler ve çocuklar **BAM-46.1, BBM-101.1**

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.7.1. *Babanın çocuk doğarken gerçekleştirdiği ritüeller* **BBM-101.2**

P230.17. *Anne ve babanın çocukları için birlikte hareket etmesi* **BAM-46.2, BBM-101.3**

Değerlendirme: Destanın bu bölümünde, anne ve baba motifi birlikte yer almakta hatta anne ve babanın çocukları için birlikte hareket etmeleri işlenmektedir. Anne ve babanın çocuk üzerinde birlikte hareket ettiği, olumlu tipteki anne ve babalarda çok nadir görülmektedir. Olumsuz anne ve baba motiflerinde, çocuk üzerinde ebeveynlerin birlikte karar alıp, hareket etmeleri destan metinlerinde karşılaşılan bir durumdur. Burada anne ve baba, çocuklarının hayata gelebilmesi için birlikte çaba harcamaktadırlar. İkisinin de çocuk üzerinde hakkı ve onun hayat hazırlanmasında büyük sorumlulukları vardır. Tıpkı burada olduğu gibi, birbirlerine destek olmaları da onlara büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Ayrıca babanın da çocuğun doğumunda bir takım ritüeller gerçekleştirdiği görülmektedir. Bu, babanın gerçekleştirdikleri, doğumun kolay olmasını sağlayarak, anneye babanın, manevî olarak destek olmasını sağlamaktadır.

Baba Motifi: BBM-102

(...) Narıkbay, hasret içinde oğluna koşmayla şunları söyledi, de:

Ey oğlum, Ey Suram,
Özüm, özüm öz olup,
İsimim Narık Bey olup,
Ne çok memleket görüp,
Mal davara zengin olup,
Dost eşlere eş olup,
Böyle horluk görmedim

Şimdiye dek yok idi,
Yurt yerim sağlam idi,
Dünyalar emin idi,
Oğlum sen yokken
Yağız Geli Bey geldi de,
Koynumdan kesim kesti,
Yılıkımdan atlar yakaladı.
Yaşlı atan Narık'a
Kamçı ile vurdu da,
Anan Minhılıv'a
Kaldırmaz sözler söyledi de,
Büyük kavga çıkardı,
Yurdumuza düşman oldu.
(...)
İkramım kabul olmadı.
Hediyemi almadı.
Bağırdı da çağırdı.
Niyeti onun bir olmuş,
Sarımsak gibi azılı,
Sahtiyen gibi kabaklı,
Kase gibi toynaklı,
Kuyrukçuğu kınalı,
Yeleciği örgülü
Kara aygırda gözü varmış.
Çekip aldı aygırı,
Sürüyü kutsuz bıraktı

Bu sözleri duyunca Sura Batır, böyle dedi:

Koşu atımı getirin,
Ağızlıklayıp bineyim.
Ak yelen yeleğimi giyeyim.
Üstlerime giyeyim.
Kuşağımı getirin.
Belciğime dolayayım,
Çabucak gidip yakalamaya
Peşlerinden kovalayayım.
Kovalayıp ulaşayım.
Darmadağın edeyim.
Göz bebeğimiz kara aygırı
Ellerinden alıp getireyim.
Bu dediğim gibi etmezsem,
Muradıma ermezsem,
Narık oğlu Sura diye
İsmime layık olmayayım (Süleymanov ve diğerleri 2014-4: 77-78).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğul **BBM-102.1**

P233.6. Oğul babasının intikamını alır **BBM-102.2**

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P233.6.1. *Babanın düşmana karşı en büyük yardımcısı oğulları* **BBM-102.3**

P233.6.1.1. *Babanın düşmanı oğluna şikâyet etmesi* **BBM-102.4**

Değerlendirme: Bu destandaki baba ve oğul motifinde, babanın düşmana karşı oğlundan yardım istemesi, düşmanı oğluna şikâyet etmesi anlatılmaktadır. Destan metnindeki baba-oğul ilişkisi, oğulun babasının arkasında olması ve düşmanına karşı onun yardımına koşması üzerine de kurulmaktadır. Destan kahramanı, baba için bir güven, düşmana karşı destek ve yardımcı olarak kabul edilmektedir. Buradaki motifte olduğu gibi, babanın düşmanlarından intikam alacak olan, onun adını, davasını sürdürecektir olan kişi, erkek çocuğudur. Anne ve oğul ilişkisinden farklı olarak, babanın oğluna çıkarlar doğrultusunda yaklaşması, baba-oğul ilişkisinin bir beklenti içerisinde olması, söz konusudur.

Anne, Baba Motifi: BAM-47, BBM-103

(...) Bunun hakkında babasına böylece izah eder:

Ey atam, ey atam,
Sağlık dileyip kal, atam,
Aktaş beyini öldürdük,
Başa kaygı getirdik.
Kazan kalmış kazaya,
Yad değer de, yüreğe,
Onu savunmak gerek, diye,
Gittim, baba, heyecanlanıp
Savaşa gitme düşüncem var.

Narıkbaş:

Git, git oğlum, git oğlum,
Giderken yolun açılsın,
Kazan adlı illerin
Kapısı gün öncesi açılsın.
Açmalı beşiğe dayanmış,
Alaca tandan uyanmış,
Gece uykusunu dört bölmüş,
İki memesinden süt vermiş,
Minhılıv adlı annene
Sözün söyleyip git, çocuğum.

Sura Batır annesinin yanına gidip:

Ey annem, ey annem,
Sağlık dileyip kal, annem,
Aktaş beyini öldürdük,
Gitmez horluk getirdik,
Kazan adlı bir il var, diye,

Oraya çıkmak üzereyim,
Fatiha'nı ver, annem.

Minhılıv:
Git, git çocuğum, git çocuğum,
Giderken gönlün sakinleşsin,
Kazan adlı şehrin
Kapıları açılsın.
Esen sağ gidip dön,
Fatiha'm seninledir (Süleymanov ve diğerleri 2014-4: 81).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul BAM-47.1

P233. Baba ve oğul BBM-103.1

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.4.2. *Çocuğun anne ve babadan ayrılması* BAM-47.2, BBM-103.2

P230.11. *Anne duası* BAM-47.3

P231.1.1.1. *Annenin oğluyla vedalaşması* BAM-47.4

P233.12.5. *Babadan izin alınması, bir yere gitmek için, görev için baba onayı* BBM-103.3

P233.14.3. *Babanın oğluyla vedalaşması* BBM-103.4

Değerlendirme: Destanın bu bölümünde anne ve baba motifinin birlikte yer aldığı görülmektedir. Anne ve babanın çocuk üzerindeki görev ve sorumlulukları karşılaştırıldığında, ikisinin de farklı amaca hizmet etmesi söz konusudur. Görüldüğü üzere baba, çocuk üzerinde lider kişi durumundadır. Bundan dolayı destan kahramanı gitmek istediği görev veya yer için babasının onayını almak zorundadır. Destan kahramanı babasının onayını aldıktan sonra maceralara atılabilmektedir. Anneye bakıldığında, onun çocuk üzerinde duygusal yönünün ağır bastığı, görevlerinin de bu doğrultuda olduğu anlaşılmaktadır. Anne lider durumunda olmasa da çocuğun koruma kalkanı görevindedir. Çocuk çıkacağı yolda izni babasından istemekte ancak bu yoldaki tehlikelere karşı annesinden yardım beklemektedir. Motifte anne duasının, çocuğu korumasına vurgu yapılmaktadır. Buradaki motiften anlaşıldığı üzere baba ve anne, çocuk üzerinde farklı görev ve sorumluluk taşımaktadırlar. Fakat ikisinin de işlevi çocuğun hayatına yön vermek ve hayatını kolaylaştırmaktır.

3.4.4. Bikyen Mergen

Destanın Özeti:

Destanda anlatılan olaylar, Başkurtların sosyal hayatına yönelik bilgiler içermektedir. Destanda ilk olarak Bikyen Mergen'in aile hayatı ve yaşadıkları ekonomik durum anlatılmaktadır. Bikyen Mergen yoksul bir ailenin mensubu olduğu için, hayatını kendi çabasıyla kazanmak zorunda kalmaktadır. Destandaki olaylar, onun hayatını kurma, evini geçindirmek için verdiği mücadeleler üzerine kurulmuştur. Köleyşe ile birlikte hayat kuran Bikyen Mergen, geçimini sağlamak için, kötü niyetli insanlara karşı pek çok mücadele etmektedir. Destanın sonunda babası gibi usta bir avcı olan Bikyen Mergen, hayatını kolaylıkla sürdürmeye başlamaktadır.

Anne, Baba Motifi: BAM-48, BBM-104

(...) Bir gün o, oğlu Bikyen'i yanına oturtmuş da:

- Oğlum, annen ile biz yaşlandık, yoksullaştık, ağabeyinden hiçbir yardım da yok. ölmek istemezsek de ondan kurtulmak mümkün değil, yine de boğazı kandıramazsın. Çok iyi biliyorum evladım, gençsin, işe gücün yok. Ava çıkacak yaşta da değilsin daha, belki, çıkardın da, sadaklar da kalmadı. Yoksa, olmazsa hizmetçiliğe mi girmeyi denersin? Gücün yetecek işleri yaparsın, demiş.

Çok dikkatlice oturmuş Bikyen. Sonra:

- Baba hizmetçi işini yapamam. İlk olarak, çalışıp baya yaranamazsam, ikinci olarak da kendim incinirim. Olmazsa sen bana bakır kurayını ver, uzaklara gitmeye izin ver. Ben memleket memleket dolaşıp kuray çalarım. Belki, karın doyuracak bir şey kazanırım, diye, hayata adım atmak istediğini bildirmiş. Babası da karşı gelmemiş, izin vermiş. Bir gün Bikyen, hazırlanıp kını ile bakır kurayını almış da annesi ve babası ile vedalaşıp il gezmeye yola çıkmış (Süleymanov ve diğerleri 2014-4: 106-107).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul BAM-48.1

P233. Baba ve oğul BBM-104.1

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.20. Fakir baba BBM-104.2

P231.1.1.1. Annenin oğluyla vedalaşması BAM-48.2

P233.12. Babanın oğlunu yetiştirmesi ve eğitmesi BBM-104.3

P233.12.5. Babadan izin alınması, bir yere gitmek için, görev için baba onayı BBM-104.4

P233.14.3. Babanın oğluyla vedalaşması BBM-104.5

Değerlendirme: Destandaki baba ve oğul motifinde, babanın çocuğunu yetiştirme fonksiyonunu yerine getirmesi anlatılmaktadır. Anne ve babanın hem destanlarda hem de günümüz toplumunda temel fonksiyonu, çocuğu hayata hazırlamak ve onun toplumda bir

birey olarak yer almasını sağlamaktır. Burada yer alan baba motifinde, babanın destan kahramanını hayatını kurması için yönlendirmesi söz konusudur. Çünkü anne ve baba hem fakirlikten hem de yaşlılıktan dolayı çocuk üzerindeki görevlerini yerine getirememektedirler. Ancak yine de onu yönlendirerek kendi hayatını kurma, maceralara atılma konusunda baba, tavsiyelerde bulunmaktadır. Çünkü destan metinlerindeki kahramanlar, ailelerinin, özellikle babalarının onayını, iznini almadan, yurdu terk edememekte, maceralara atılamamaktadır. Babanın çocuğunun hayatını kurmasında maddî gücünün olmayışı, görüldüğü üzere destan kahramanının hayatını etkilemektedir. Destan kahramanı, hayatını baba desteği yerine, kendi gücüyle kurmak zorundadır. Babanın maddî gücü, oğlunu yönlendirmesi ve macera için onayı, destan kahramanının hayatında önem arz etmektedir.

3.4.5. Karasakal

Destanın Özeti:

Destanda, Karasakal isimli destan kahramanının hayatı ve kişisel özellikleri dile getirilmektedir. Destan kahramanı kendisine halk tarafından hediye edilen Kara atına binerek, Çar'a karşı mücadelelerde yer almaktadır. Destandaki olaylar, bu tema üzerine kurulmaktadır. Karasakal'ın kudreti, hızı ve yiğitliğinden destanda sıkça bahsedilmektedir. Manzum şekilde bulunan destanda, Karasakal isimli destan kahramanı üzerinden, Rus ve Başkurt Türklerinin ilişkileri işlenmektedir.

Anne, Baba Motifi: BAM-49, BBM-105

(...)

Babası yokken anneye

Sırdas dost olmuş,

Gönül dindirmiş, avutmuş,

Ağlarken çocuğu,

Koluna alıp koşma söyleyip:

“Yiğit de olur o,

Altın da olur o,

Üzülürsen, yanık açar o,

Seversen, gönül açar o,

Suphanallah, maşallah,

Kötü gözden saklasın,

Kötü artık (cin) korkmayıp,

Batır olup yaşasın.

Seyit, Kösüm'e benzesin,

Yürekleri çift olsun,

Vahşi ata binip, sadak alıp,

İli düşmandan korusun.”

Diye beşik sallamış annesi.

Oğlunu görüp büyülenip,
Koluna alıp hoplatıp:
“Yiğit olup büyürüm de
Ata binerim, diye durur.
Sadak alıp, savaşa koşup,
Düşman kıyarım, diye durur.
Yiğit de olur o,
Batır da olur o,
Laçın gibi hızlı olup,
Düşman ordusunu kırar o,
Seyit Batır kanı var,
Küsem Batır kanı var,
Savaşa gitmeden kalmamaya
Ataların yırı var.
Su suyu yolunu boğamaz,
Işıksız da yol olmaz,
Kunır Boğa yolu var.
İle çıkarsa yolunu şaşmaz,
Bin içinde yanılmaz,
Karasakal diye duran
Çenesinde beni var.”
Diye sevmiş babası (Süleymanov ve diğerleri 2014-4: 151-152).

S.Thompson’un Motif Index’inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul BAM-49.1

P233. Baba ve oğul BBM-105.1

S.Thompson’un Motif Index’inde Olmayan Motifler

P230.11. Anne duası BAM-49.2

P230.17. Anne ve babanın çocukla ilgili beklentilerinin olması BAM-49.3. BBM-105.2

P233.6.1. Babanın düşmana karşı en büyük yardımcısı oğulları BBM-105.3

Değerlendirme: Destanın bu bölümünde yer alan anne ve baba motifinde, anne ve babanın evlatları ile ilgili beklentilerini, geleceği ile ilgili umutlarını farklı şekilde dile getirmeleri söz konusudur. Anne, çocuğunun hayatında koruma fonksiyonuyla ön plana çıkmaktadır. Bu durum, çocuğunu sevme şekline de yansımaktadır. Çocuğu severken onu korumaya yönelik dualar ettiği görülmektedir. Ondan beklentilerinden çok, onun hayatındaki olumsuzluklara karşı koruyucu tavır sergilemesi söz konusudur. Babaya bakıldığında ise babanın çocuktan beklentilerini dile getirmesi işlenmektedir. Daha önce açıklandığı gibi, baba-oğul ilişkisi, oğlun düşmana karşı babanın destekçisi olması, babanın güvencesi

durumunda bulunması üzerine kurulmaktadır. Baba da oğlunu severken ondan beklentilerini sıralamaktadır. Buradan anlaşıldığı üzere çocuk üzerinde kurulan ilişki, anne ve babaya göre farklılık arz etmektedir.

Anne-Baba Motifi: BAM-50, BBM-106

(...)

Matıy bakıp durmuş da

Ata atlayınca yiğidi,

Güleç yüzünü ısıldatıp,

Koluna kamçı uzatırken,

“Tez dönersin, batır?

Diye kızının dediğini

Annesi duyup kalmış da

Böyle halleri önce de

Gördüğü olduğundan,

Kızı için kuşkulandığını

Kartan Han’a söylemiş, de.

Kocası dinlemiş,

Ata atlanırken

Karısı ile ikisi,

Kızını vermeme yollarını,

Soğutma çaresini

Etraflıca düşünmüşler (Süleymanov ve diğerleri 2014-4: 156).

S.Thompson’un Motif İndex’inde Olan Motifler

P232. Anne ve kız BAM-50.1

P232.1. Kötü anne ve oğulları kızların sevgilileri ile evlenmesini önlemek için her şeyi yapar BAM-50.2

P234. Baba ve kız BBM-106.1

S. Thompson’un Motif İndex’inde Olmayan Motifler

P230.17. Anne ve babanın çocukları için birlikte hareket etmesi BAM-50.3, BBM-106.2

P232.1.1. Annenin kızının evliliğine karşı çıkması BAM-50.4

P234.3. Kötü kalpli, zalim kız babası BBM-106.3

P234.3.1. Babanın kızının evliliğine karşı çıkması BBM-106.4

Değerlendirme: Olumsuz anne tipi, İdil-Ural destanlarında sıkça yer almamaktadır. Karşılaşılan durumda, buradaki anne motifinde olduğu gibi genelde kızlarını sevdiğinden ayırmak istemeleriyle destanlarda işlenmektedir. Destan metinlerinde çocuğu korumaya, onu hayata hazırlamaya uğraşan anne ve babanın yanında, özellikle aşk temasının işlendiği destalarda kızlarını sevdiğinden ayırmak isteyen ebeveynler de bulunmaktadır. Ancak daha

çok baba, kızının sevdiğine ve evliliğine karşı çıkarken, annenin de bu yaklaşımla hareket ettiği destanlar mevcuttur. Annenin çocuk üzerinde temel, fonksiyonu onu tehlikelere karşı korumaktır. Ancak burada anne, kızının mutluluğuna engel olmak isteyen kişi olarak görülmektedir. Baba ise çoğu aşk destanında olduğu gibi, evliliğe karşı çıkan, kızının sevdiğini istemeyen olumsuz tip olarak yer almaktadır. Anne kızıyla ilgili gerçekleri babaya anlatmaktadır. Çünkü anne ne kadar istemese de kız üzerinde etkili değildir, evliliğe engel olma yetkisi bulunan kişi, babadır. Anne, ancak babanın desteği ile evliliğe engel olabilir, kızını sevdiğinden ayırabilir. Bu yüzden anne, babanın desteğini alarak babayla birlikte hareket etmektedir. Destan metinlerinde burada olduğu gibi genellikle, olumsuz tipteki anne ve baba çocuk üzerinde birlikte hareket etmektedirler. Çocuğun hayatını olumsuz etkileyecek olayda, fikir birliği ile planlar yapmaktadırlar.

3.4.6. Yulay İle Salavat

Destanın Özeti:

Destadaki olaylar, Başkurtların Ruslara karşı vermiş oldukları mücadeleler üzerine kurulmuştur. Destanda ilk olarak, Salavat'ın dedesi Şegeli Şakman'ın Rus taraftarı olup Çar'a ve Rus yanlılarına yardım etmesi, halkı şikâyet etmesi, bu şekilde madalya alması işlenmektedir. Aynı şekilde babası Yulay da Salavat'ı bu şekilde yönlendirmektedir. Ancak destan kahramanı, tüm bunların aksine, halkı büyük bir ayaklanma için harekete geçirebilecek bir savaşçı olarak yetişmektedir. Destanda geleneksel ailen düzenini bozulması ve destan kahramanının babasının yolundan gitmemesi dile getirilmektedir. Destanın sonunda Salavat, babası Yulay'ı da yanına alarak Ruslara karşı büyük bir mücadele başlatmaktadır.

Baba Motifi: BBM-107

Salavat'ın düşüncelerini babaları da fark etmişler. Bir gün erken tan vaktiyle Salavat'ın atını eyerlediğini gören annesi babasına haber vermiş. Yulay tavsiye verme düşüncesiyle Salavat'a böyle söz açmış:

“Bu devirde pek, evladım,
Soluğun soğuk gelir,
Ata bindiğin günlerin
Hepsi kanlı görünür.
Boyara balta atmak,
Çara karşı gelmektir;
Ondan gelecek hediye,
Kana boğulup kaybolmak,
Boyar kıllarsa kötülük,
Biraz sabre delim,

Yazdığım arz dilekçelerin
Cevabını bekleyelim.
Sen daha gençsin, ben ise
İlde çok savaş olduğunu,
İl kömüre dönüşüp,
Ural kana bulanıp,
Batırları doğranıp,
Şu günkü ihtiyar gibi,
Çoğu kolsuz, ayaksız,
Burun, gözsüz, kulaksız
Olup sakat kaldığını
İşitip değil, görmüşüm.

Yedi yıl geçirdim ben,
Alman savaşında dönüşüp:
Orada aldığım şan ile
Suçumu sildikten sonra
İlde başkan oldum ben
(Seziyorum düşünceni)
Atı seçip almışsın,
(Eyerleyip de koymuşsun)
Generalin önünde
Madalya vermiş Çar'ıma
Benim verdiğim andımı
Şimdi bozmak mı istiyorsun?
Dön sen, oğlum, o davadan.

Salavat:

“Baba, çok yıl çabaladım,
Karşı gelmemeye sözüne,
Baba, artık adım attım,
Kendi davam için.
Baba, şu parmaksız,
Bereli aksakal kadar
Çok savaş görüp, il gezmiş,
Zenginlik ile şan tutmuş
Aksakal olsan da tanımıyorsun.
Babam, sen evhamlanma.
Tek atıma atlayıp,
Ural Dağı'nı aşıp,
Dolaşıp döneceğim.
Babacığım, sözünün aslı
Madalyanı saklamada,
İle yağmalama gelse de
Madalyanı savunmada.
Babam başkan, tarhan diye,
İl yağmalayanı görsem,
Kol bağlayıp durmam ben,
Durup dururken birden

Kolumu bağlayıp vermem ben.
Bütün halk ateş yutup.
Yeri, suyu yağmalanıp,
Zar ağlaşıp dururken,
Yayvan yatıp çadırında,
Kazı, yele emmem ben.
İlim geçerse kan ırmağı,
Ben de beraber geçerim;
İlim yanarsa ateşinde,
Ben de beraber yanarım;
İlim ederse ulu düğün,
Çağırılmış konuk gibi,
Ben de birlikte eğlenirim (Süleymanov ve diğerleri 2014-4: 222-224).

S.Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P233. *Baba ve oğul* **BBM-107.1**

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P230.18. *Babanın yurda sahip çıkmaması, kendi çıkarlarını düşünmesi* **BBM-107.2**

P230.18.1. *Oğulun kendi çıkarını düşünen babanın peşinden gitmemesi* **BBM-107.3**

Değerlendirme: Destan metinlerinde çocuklarının hayatını olumsuz etkileyen, onlara düşmanlık yapan anne ve babalar bulunmaktadır. Bu anne ve babaların yanında, buradaki motifte görülen çocuklarına yanlış yönlendirmelerde bulunan, kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden babalar da mevcuttur. Burada destan kahramanı, babasının aksine, yurduna sahip çıkan ve doğru yolu görebilen bir kişidir. Ruslarla mücadelenin anlatıldığı destanda, babanın düşman taraftarı olduğu, yurdunu da bu sayede yönettiği işlenmektedir. Oğlunun önünde yanlış bir örnek olan baba, oğlunu da bu yönde yetiştirmekte ve onun çıkarları doğrultusunda hareket etmesini beklemektedir. Ancak destan kahramanı Salavat, babasının tam aksine davranarak yurduna sahip çıkmakta ve doğru yolda ilerlemektedir. Buradaki motifte şu açıktır ki, destanlardaki ebeveynlerin her zaman doğru işler yaptığı, çocuklarını doğru yönlendirip, yetiştirdiği söylenememektedir. Zira buradaki babada olduğu gibi, olumsuz baba tipi, çocuğunun kendi çıkarları için yanlış yapmasını da isteyebilmektedir. Rus yanlısı baba, oğlunun önünde yanlış bir örnek olsa da destan kahramanı babasının yolundan gitmemektedir. Yani olumlu baba tipindeki, çocuğun babasının sözünü dinlemesi, itaat etmesi durumu, burada olduğu gibi olumsuz anne ve baba için geçerli değildir. Çocuk, burada olduğu gibi olumsuz tipteki babanın sözünü dinlemeyerek, doğru yolu bulmaktadır.

Baba Motifi: BBM-108

(...)

Bu sözünü söylemiş, de,
Generalin mektubu var:
“Çariçiye karşı
Yemelke adlı biri
Çar olup çıkmış, de.
İlden batırlar toplayıp,
Yemelke karşı savaşa
Adam gönder sen!” demiş.
Oğlum, sen git o savaşa,
Bütün suçunu silersin,
Benim gibi madalya alırsın,
Kendine düşman olanın
Üstüne bey olursun.

Babasını dinleyip midir,
Başka şey düşünüp müdür,
Salavat gitmiş dava diye,
Dava için düşmana karşı diye,
Babama şan diye midir,
Davam başka diye midir,
Takıp almış göğsüne
Babasının madalyasını.
(...)

Yulay:
Madalya alıp ant içince,
Ak Çar’a savaş açıp,
Düşman olmam, evladım,
Sözümü bırakıp savaş açarsan,
Baba olmam, evladım!

Salavat:
Sen çardan şan alıp,
Madalyana ant içmiş,
Çar tarafı başkan sen.
İl göğsünü yağmalayan,
İl batırını doğrayan,
Beş atadan bey olup,
İlde zenginlik toplayan
Tarhanlar neslisin sen.
Eğer ili savunursan,
İle ağa olursun;
Eğer ilden ayrılırsan,
İle düşman olursun.
İle düşman kişiye
Ben de düşman olurum.
Yurdunu, yerini yakarım,
Kanda yüzdürüp hepsini,
İlin kinini alırım.

Herkes de gürültü koparıp, cesaretle Salavat'ın peşini izleyince, Yulay da dik kafalılık yapmamış, birlikte ata binmiş (Süleymanov ve diğerleri 2014-4: 224-229).

S.Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P233. *Baba ve oğul* **BBM-108.1**

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P230.18. *Babanın yurda sahip çıkmaması, kendi çıkarlarını düşünmesi* **BBM-108.2**

P230.18.1. *Oğulun kendi çıkarını düşünen babanın peşinden gitmemesi* **BBM-108.3**

P233.6.1. *Babanın düşmana karşı en büyük yardımcısı oğulları* **BBM-108.4**

Değerlendirme: Destanın bu bölümünde de olumsuz tipteki babanın oğlunu yanlış yönlendirmesi işlenmektedir. Rus yanlısı baba, kendi çıkarları doğrultusunda hareket ederek oğlunu da kendi gibi yetiştirmek istemektedir. Destanlarda olumlu baba tiplerinin yanında burada olduğu gibi, yanlış düşüncede olan ebeveynler de bulunmaktadır. Destanlarda olumsuz baba tipinin sözünün dinlenilmesi, itaat edilmesi gibi bir durum söz konusu değildir. Destanlarda her zaman anne ve babanın çocuk için faydalı olduğunu söylemek mümkün değil. Bu destanda baba, yurduna sahip çıkmayan düşman yanlısı bir ebeveynidir. Bundan dolayı, destan kahramanı babasını yaptığı yanlıştan dolayı uyarmakta ve doğru yolu seçmediği durumda kendisine düşman olacağını söylemektedir. Babaya saygının önemli olduğu da bilinen bir gerçektir. Fakat burada babanın yanlış tavır sergilemesi, çocuğun ona karşı tavır almasına neden olmaktadır. Buradan da anlaşıldığı üzere destan metinlerinde yer alan olumsuz tipteki anne ve babaya saygı gösterilmemekte, sözlerine itaat edilmemektedir. Bu ebeveynler çocuğun hayatında da toplum içerisinde de hoş karşılanmayan ebeveynler ve insanlardır.

3.4.7. Mahmut Sesen (Ozan)

Destanın Özeti:

Destanda, Mahmut Sesen isimli destan kahramanı üzerinden, geleneksel aile düzeninin kurallarının yıkılması anlatılmaktadır. Destanda, Rusların ve Başkurt Türklerinin siyasi ilişkilerine yönelik bilgiler yer almaktadır. İlk olarak, Mahmut Sesen'in babası Rus taraftarı ve yurduna sahip çıkmayan biri olarak dile getirilmektedir. Mahmut Sesen ise babası sayesinde ceza almayıp, toy düzenlenip kutlama yapıldığında, söylediği bilmeceyi yüzünden babası tarafından Sibiry'a sürgün edilmiştir.

Baba Motifi: BBM-109

Bir bayın iki kızı, bir oğlu olmuş. Eveş gölü yaylasında doğmuş, Yat gölü yaylasında büyümüş. Babası, varlıklı bay (zengin) olsa da çok cimri olmuş. Hatta, hayvanlarına çoban tutmaya mülküne acıyıp yılık sürüsünü oğluna, inek ve koyunlarını kızlarına güttürmüş. Başkurtları Çar hükümetine karşı baş kaldırmaya at toplama, başlayınca, at vermekten kaçıp, hayvanlarını kovalayıp, Kazak arasına çıkıp gitmiş. Genç, yetişkinin, birlikte sürü güden çobanlarının kışkırtmasıyla Mahmut, babasının peşinden gitmeyip, kaçıp kalmış.

Ayaklanma bastırılınca, babası geri dönmüş. Ayaklanmaya katılmayan biri sayılarak başkan olarak seçilmiş (Süleymanov ve diğerleri 2014-4: 279).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. *Baba ve oğul* **BBM-109.1**

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.18. *Babanın yurda sahip çıkmaması, kendi çıkarlarını düşünmesi* **BBM-109.2**

P230.18.1. *Oğulun kendi çıkarını düşünen babanın peşinden gitmemesi* **BBM-109.3**

P230.18.2. *Babanın çocukları üzerindeki görevlerini yerine getirmemesi, çocuklarını önemsemesi* **BBM-109.4**

Değerlendirme: Yulay ile Salavat destanında olduğu gibi, Mahmut Sesen destanında da Rus etkisi görülmektedir. Bu destanlarda, destan kahramanlarının babası, olumsuz tipte, çocuklarının aksine düşman yanlısı kişilerdir. Bu yüzden tıpkı yurtlarını önemsemedikleri gibi, çocuklarına da değer vermedikleri, onları yanlış yönlendirdikleri görülmektedir. Destan kahramanları, bu tipteki babaların peşinden gitmenin yerine, kendi yollarını çizmekte ve yurtlarına sahip çıkan yiğit olarak yetişmektedirler. Çocuğun yetişmesinde, toplumda yer almasında anne ve babanın nedenli önem arz ettiği, destan metinlerinde görülmektedir. Ancak burada babanın destan kahramanı üzerindeki sorumluluklarını yerine getirmese de destan kahramanı kendi doğruları neticesinde hareket ederek, yurduna sahip çıkan bir yiğit olarak yetişmektedir. Burada olumsuz olan babanın çocuğu da onun gibi olmamakta, baba çocuk üzerinde etkili olsa da bu tür destanlarda yer alan kahramanlar, babalarına itaat etmeyip, toplumda lider konumuna geçmektedir. Destanlarda anne ve baba, burada olduğu gibi her zaman çocuğun hayatını olumlu etilememekte, kutsal kabul edilen bu ebeveynler, buna aykırı davranışta da bulunabilmektedir.

Baba Motifi: BBM-110

Mahmut'un bilmecesine birçok insan cevap bulamamış. Bulanları da korkup söylememiş. Sonra Mahmut'un kendisine sormuşlar. Mahmut, önce kurayını alıp kısa bir küy çalmış da cevabını şöyle demiş:

(...)

Sevdiğini de eşit kılmış,
Karşısına çıkanı eş kılan,
Hayat kurar güç olan,
Evlat olmayıp kim olur?
Ana babası evladını,
Evlat ana babasını,
Hiç biri güzelini seçmez,
Sever, sönmez, bırakmaz,
Çift olmayıp, üç olmuş,
Bundan başka kim olur?

Mahmut Sesen'in babası da orada olmuş, de. Bunu duyunca, babası:

-Benimle alay ediyorsun, gözüme görünme! diye kovmuş.

Sonra halk:

- Bilmecen doğru olmadı!... babanın sevgisi evlattan sönmez demiştin, baban kovdu işte! diye gülmüşler.

- Benim bilmecem guguk kuşu ile babama göre değil, demiş de o günden sonra babasından ayrılmış. Sonra öz babası onu yakalayıp Sibiry'a yollamış, de (Süleymanov ve diğerleri 2014-4: 280-281).

S.Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P233. *Baba ve oğul* **BBM-110.1**

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P230.18.2. *Babanın çocukları üzerindeki görevlerini yerine getirmemesi, çocuklarını önemsemesi* **BBM-110.2**

P230.18.3. *Babanın oğlunu sürgüne göndermesi* **BBM-110.3**

Değerlendirme: Destanın bu bölümündeki baba ve oğul motifinde, baba için çocuğun değerli olduğu, hiçbir zaman ondan vazgeçemediği vurgulanmaktadır. Ancak destanda yer alan baba için böyle bir şey söz konusu değildir. Zira yurduna sahip çıkmayan babanın, evladından da kolayca vazgeçmesi anlatılmaktadır. Buradaki baba motifinde de babanın, çocuğunun hayatında olumsuz işler yapması söz konusudur. Babalık vazifesini yerine getirmediği gibi, destan kahramanının babasının gözünde değeri de bulunmamaktadır. Aslında düşman safında yer alan, toplumda hoş karşılanmayan ebeveynin aile içinde de olumsuz tavırlar sergilediği işlenmektedir. Yani topluma faydası olmayan ebeveynin, ailesine ve çocuklarına da fayda sağlamadığı görülmektedir.

4. ÇUVAŞ ALP HİKÂYELERİNDE ANNE VE BABA MOTİFİ

4.1. Annesi Çocuğa Alp Adını Koymak İster

Hikâyenin Özeti:

Çuvaş Alp hikâyeleri kısa ve hacimsiz olduğu için, içerisinde çok fazla olay anlatılmamaktadır. Bu hikâye, Alp'in dünyaya gelişi üzerine kurulmuştur. Hikâyede, Alp'in dünyaya gelişi ve annesinin ölümü dile getirilmektedir. Anne, oğlu Alp'i Entip isimli birine emanet ederek adını Alp koymalarını, sonra da onu kurtlara teslim etmesini söyleyerek hayatını kaybetmektedir. Alp isimli kişi, bu şekilde dünyaya gelmektedir. Hikâyede annesinin gömüldüğü yer de "Alp Tepesi" olarak adlandırılmıştır.

Anne Motifi: ÇAM-1

Büyük kadın, Entip'i görmüş ve:

- Adam, bu çocuğu bırakma! Çok ağır doğum yaptım. Öleceğimi hissediyorum. Çocuğun adını alp koy. Kurtların ortasına varınca bırakiver. Yabani hayvanlar da emzirerek büyüsünler. On iki ıhlamur ağacı kabuğundan çarık yapıp ver, demiş ve gözlerini kapatıp ölmüş.

Entip, beş batmandan daha ağır olan Alp'i sırtına almış ve Kurt Ormanı'na götürmüş. On iki ıhlamur ağacı kabuğundan çok sağlam çarık yapıp ona vermiş.

Sonra Entip, köye giderek köylüleri çağırıp gelmiş ve Alp'in annesini gömmüşler. O yere şimdi "Alp tepesi" diyoruz (Ersoy 2009: 29).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul ÇAM-1.1

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P231.8.4. *Annenin oğlunu koruması* ÇAM-1.2

P231.8.4.5. *Annenin oğlunu birine emanet edip ölmesi* ÇAM-1.3

P231.8.15. *Annenin oğluna ad vermesi* ÇAM-1.4

Değerlendirme: Başkurt ve Tatar destanlarında olduğu gibi, Çuvaş Alp Hikâyelerinde de annenin çocuğu koruma fonksiyonu bulunmaktadır. Buradaki olumlu anne motifinde, anne ölüm anında bebeğini düşünmekte ve onun hayatını koruma altına aldığı işlenmektedir. Anne, babaya göre daha duygusal ve çocuğa daha korumacı yaklaşmaktadır. Bundan dolayı anne, çocuğuna daha düşkündür ve destanlarda olumsuz tipteki anne motifi, nadir görülmektedir. Olumlu tipte bulunan anneler de çocuklarını tehlikelerden korumak için verdikleri mücadelelerle ön plana çıkmaktadırlar. Burada olduğu gibi ölüm anında bile çocuklarının hayatlarını düşünmektedirler. Öyle ki Tanrı da, çocuğunun hayatını koruma

altına aldıktan sonra, onun canını almaktadır. Bu, söz konusu görevin anneye, ilahî güç tarafından verildiğinin göstergesidir. Çocuğun hayattaki koruyucusu, onun annesidir. Tatar ve Başkurt destanlarında, destan kahramanının ismini babanın koyduğu, ancak burada bu görevi, annenin gerçekleştirdiği görülmektedir.

4.2. Alp'in Babası Lıp

Hikâyenin Özeti:

Hikâyede, Alp'in babası Lıp ile ilgili bilgiler verilmektedir. Onun güçlü kuvvetli oluşu ve karşısında ona karşı koyacak, mücadele edecek hiçbir şeyin olmaması dile getirilmektedir. Baba da bundan dolayı oğluna, mücadelecı olmayı hediye etmektedir. Çünkü herşeyi kolayca başarmak, babayı mutsuz etmektedir. Alp bundan dolayı mücadelecı olmaktadır.

Baba Motifi: ÇBM-1

Alp'in babası – Lıp isimli – pek de güçlü, pek de kuvvetliymiş. Ayağını bir basışta binlerce yabancı hayvanı öldürürmüş. Lıp büyük bir ateşin içine girince, ateş “lıp” diye sönmüş. Denize girince, su kurumuş Lıp'a karşı mücadele edebilen güç bulamayınca, galibiyet kolay olunca o, mutsuz olmuş. Lıp, sonra oğluna, Alp'a mutluluk anahtarı mücadele – vermiş (Ersoy 2009: 31).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğul ÇBM-1.1

S. Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P233.12. Babanın oğlunu yetiştirmesi ve eğitmesi ÇBM-1.2

P233.12.15. Babanın oğluna mutluluk anahtarı vermesi ÇBM-1.3

Değerlendirme: Çuvaş Alp hikâyelerindeki Alp kişisi, mitolojik ve olağanüstü özelliklere sahiptir. Buradaki motifte de Alp'in babasının, oğlunun hayatını yönlendirdiği anlatılmaktadır. Öyle ki baba, oğlunun kendi gibi olmasın, mücadele duygusunu bilsin diye, zemin hazırlamaktadır. Baba, Çuvaş Alp hikâyelerinde de çocuğun yetiştiricisi ve hayatına yön veren kişidir. Olumlu tipteki babanın eğitici ve yetiştirici fonksiyonu, Alp hikâyelerinde de görülmektedir.

4.3. Alp, Çift Süren Adamlar Atını Cebine Sokup Gelir

Hikâyenin Özeti:

Hikâye, Alp'in ilk insanlarla karşılaşması üzerine kurulmuştur. Alp, daha önce görmediği insanı cebine koyarak annesine sormaktadır. Burada Alp'in normal insandan ne kadar

büyük olduğu ve fizikî olarak, neye benzediği dile getirilmektedir. Alp'in yaşadığı dönemde normal insanlar çok azmış. İlk insanla Alp, annesi aracılığıyla tanışmaktadır.

Anne Motifi: ÇAM-2

Alp, ovada bizim gibi insanı görünce insanı ve atıyla birlikte cebine koyuyormuş da eve dönünce annesine soruyormuş.

- Anne, bu kuş mu yoksa kukla mı?

Annesi:

- Ay, ay çocuğum, bu ne kuş, ne kukla! İnsan o. Biz ölünce, ya da buradan gidince bizim yerimize onlar kalacaklar, toprak işiyle uğraşacaklar. Nereden alıp geldiysen oraya gidip bırak.

Alp, insanı atı ve sabanıyla cebine koymuş ve onu eski yerine götürmüş (Ersoy 2009: 35-37).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P231. *Anne ve oğul* ÇAM-2.1

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P231.8. *Annenin, babanın yokluğunda çocuğu yetiştirmesi ve eğitmesi* ÇAM-2.2

Değerlendirme: Buradaki olumlu anne motifinde, annenin çocuğu yetiştirmesi ve eğitmesi söz konusudur. Alp hayattaki bilmediklerini, annesinden öğrenmektedir. Annenin, Başkurt ve Tatar destanlarında babanın gölgesinde veya onun olmadığı durumlarda, çocuk üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Ancak Alp hikâyelerinde anne, çocuğun yetişmesinde bizzat rol almakta, öyle ki çocuğa hayat tecrübesi, anne tarafından aktarılmaktadır.

4.4. Alp, Çocukları Sakatlar

Hikâyenin Özeti:

Hikaye Alp'in çocukluğuyla ilgili bilgiler vermektedir. Alp, etrafındaki çocuklardan hızlı büyüyüp çok güçlü olduğu için, yaşadığı köydeki çocukların anne ve babaları ondan şikayetçi olmuşlardır. İri yapılı olan Alp'i durdurmaya, kimsenin gücü yetmemektedir. Bundan dolayı ailesi, insanların baskısıyla onu köyden göndermektedirler.

Baba Motifi: ÇBM-2

Daha sonra köydeki çocukların anne ve babaları Alp hakkında babasına şikayette bulunmuşlar: "Durdurmazsan, öldürürüz!" demişler.

Babası, Alp'ı dışarı çıkmasın diye ev tomruğu önüne çaktığı çividen bağlamış. Alp, azıcık çekmiş ve çiviye çıkarmış. Babası, evin direğinden bağlamış. Alp, su içmek için biraz çekmiş ve evin direğini çıkarmış. "Bu kötü çocuğu durdurmak imkansız!" diye ambar direğine bağlamış. Alp biraz sallamış, ambar direği kırılmış. "Of, yavrum, ben sana bakamam. Kendi yolundan nereye gitmek istiyorsan git. Köy halkından vazgeçemeyiz." diye babası Alp'ı evinden kovmuş (Ersoy 2009: 47).

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P230. Ebeveynler ve çocuklar ÇBM-2.1

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P230.14. *Anne ve babanın evladından vazgeçmesi* ÇBM-2.2

P230.18.3. *Babanın oğlunu sürgüne göndermesi* ÇBM-2.3

Değerlendirme: Burada yer alan olumsuz baba motifinde, babanın eğitmekte, yönetmekte güçlük çektiği oğlundan vazgeçmesi işlenmektedir. Daha önce anne ve baba için evlat sevgisinin öneminin yer aldığı, evladın anne ve baba için geleceğe yönelik umut teşkil ettiği motifler tespit edilmiştir. Ancak bunun yanında anne ve babanın evladından vazgeçtiği, onu kaderine terk ettiği motifler de bulunmaktadır. Bunun temel nedeni ise toplum baskısı, toplum düzenine aykırı bir davranışın sergilenmesidir. Buradaki baba motifinde de baba, içerisinde yaşadığı halkı karşısına almamak için, evladından vazgeçmektedir. Yani bu durum, toplum düzeninin ve kurallarının evlat sevgisinin önüne geçtiğini göstermektedir. Etrafın baskısına çare olarak, çocuk bulunduğu ortamdan uzaklaştırılarak, kaderine terk edilmektedir.

4.5. Alp'in Yatağı Bulut

Hikâyenin Özeti:

Hikâyede, Alp'in babasının Gök Tanrı önünde günah işlemesi ve Alp'in de babası için af dilemesi işlenmektedir. Babanın tekrar özgür kalması için Alp, Gök Tanrı ile konuşmaya gitmesi anlatılmaktadır. Ancak Gök Tanrı, Alp'in isteğini geri çevirmekte, o da dönüşte bulutun üstüne yatmaktadır. Bundan sonra buluta, Alp'in yatağı denilmektedir.

Baba Motifi: ÇBM-3

Alp'in babası Gökteki Tanrı Önünde çok büyük günaha girmiş. Gökteki Tanrı: onu sonra büyük dağın önüne zincirlemiş.

Alp, babasına özgürlük istemek için Gökteki Tanrı'nın yanına gitmiş.
- Senin baban insanlara bana tabi olmadan yaşamayı öğretiyor, demiş ona Gökteki Tanrı. Ne zaman o beni dinlemeye başlarsa, ben onu ancak o zaman serbest bırakacağım, demiş (Ersoy 2009: 57).

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğul ÇBM-3.1

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P230.20.5. *Günahkar baba* ÇBM-3.2

P233.12.7. *Baba sevgisi* ÇBM-3.3

P233.12.7.2. *Oğulun babaya özgürlük istemesi* ÇBM-3.4

Değerlendirme: Buradaki baba motifinde, Alp'in günahkar babası için Gökteki Tanrı'ya istekte bulunması anlatılmaktadır. Baba için evlat ne kadar önem teşkil ediyorsa, evlat için de anne ve baba, o nedenle önemlidir. Destanlarda çocuğun ebeveynleri üzerinde saygı ve itaatkar olması gibi, pek çok sorumluluğu bulunmaktadır. Burada baba suçlu ve günahkar olsa da Alp babasından vazgeçmeyerek onun için bir şeyler yapmaktadır. Alp'in davranışı, babasına duyduğu, sevginin göstergesidir. Hikâyeler olağanüstülükler üzerine kurulu olsa da aile düzeni ve ilişkilerinin gerçeği yansıtması söz konusudur.

4.6. Alplar Kafkas'tan İdil'e Göç Ederler

Hikâyenin Özeti:

Hikâyede, Alp ve ailesinin İdil'e yerleşmeleri anlatılmaktadır. İlk olarak, Alp'in bu bölgeye Aramaşı Dağından kötülükle mücadele etmeye geldiği, ancak buna uygun hareket etmediği işlenmektedir. Alp, eşinin vefatından sonra yurduna ve oğullarına sahip çıkmadığı için, Şimşek Tanrı tarafından cezalandırılmaktadır. Alp'in oğulları, babalarının kaybolması üzerine, onu aramaya çıkıp bulurlar. Alp de son kez gördüğü oğullarına vasiyette bulunarak, onları İdil nehri kenarına yerleşmelerini, burayı ana vatan yapmalarını vasiyet etmektedir. Alp'in oğulları da babalarının isteği üzerine İdil'e yerleşip, buraya mutluluk ve bereket getirmektedirler. Burada tarımla uğraşarak, burayı kendilerine yurt yapmaktadırlar.

Baba Motifi: ÇBM-4

Bir keresinde – kalım gününde – onların annesi ölmüş. Hanımı öldüğü için Alp, onu örten toprağa lanet eder. Ve evlenmek için başka kız bulmak ümidiyle Aramaşı Dağı'na çıkar. Üç gün geçer, Alp dönmez. Endişelenen çocukları, babalarını aramaya giderler ve dağın dibinde taş önüne zincirlenmiş halde onu bulurlar. Oğullarını görünce o şöyle söyler: “ Şimşek Tanrı'nın emrini yerine getirmediğim için, ülkeme saygı göstermediğim için taş dağ önüne ömür boyu zincirle bağlanma cezasına çarptırıldım. Çocuklarım, aklınızdan kötü düşünceleri tamamıyla çıkartıp atın, hiçbir zaman insanlara kötülük yapmayın. Şimdi doğruca kuzeye yürüyün. Üç gün sonra, denize akan büyük nehir kenarına ulaşın. Ondan sonra bu nehir kenarından gidin. Yedi yıl sonra suyun iki büyük kola ayrıldığı yere ulaşın. Oraya ulaşınca dua edin ve küçüğüne, iki su arasına, büyüğüne sağ tarafa yerleşin. Bu sizin boyun ana vatanı olacak. Ona bütün hayatınız boyunca saygı gösterin. Sizin nesliniz orada iyi tohum eksin.”

- Çocuklar, babalarının vasiyetini yerine getirmek için söz vererek onunla sonsuza kadar görüşmemek üzere vedalaşırlar. Babaları, oğullarını gönderdiğinde sıcak gözyaşları dökmüş. Onun gözyaşı dağdaki buzları eritmiş

ve ovaya su akıp inmiş. Çimenleri sulamış. Sonra bütün ovada tatlı kokulu kırmızı gelincik çiçek açmış (Ersoy 2009: 63).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğul ÇBM-4.1

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.12. Babaya saygı gösterilmesi ÇBM-4.2

P230.20.5. Günahkar baba ÇBM-4.3

P233.12.3. Babanın vasiyette bulunarak çocuklarını kendinden sonraki hayata hazırlaması ÇBM-4.4

P233.12.7. Baba sevgisi ÇBM-4.5

P233.12.12. Babanın oğluna nasihatte bulunması ÇBM-4.6

Değerlendirme: Buradaki baba motifinde, babanın çocuklarından vazgeçmesi ama çocukların babadan vazgeçmemesi anlatılmaktadır. Yukarıda da açıklandığı gibi babanın çocukları üzerinde sorumluluğunu yerine getirmemesi, çocukların ona karşı tavır almasına neden olmamaktadır. Olumsuz tipteki babaya saygı ve sevgi, destan metinlerinde işlenen bir durumdur. Burada olduğu gibi, çocuklar, ona karşı saygılarını ve sevgilerini kaybetmemektedirler. Baba, bunun yanında yine eğitici ve yetiştirici fonksiyonuyla ön plna çıkmaktadır. Çocuklarıyla vedalaşırken onları kendinden sonraki hayata hazırlamakta ve son anda da olsa onların hayatlarını kolaylaştıracak bilgiler vermektedir. Tatar ve Başkurt destanlarında görülen babanın bu fonksiyonu, Çuvaş Alp Hikâyelerinde de kendini göstermektedir. Aynı coğrafyanın ürünü olan bu metinlerde, olaylar değişse de ebeveynlerin çocuk üzerindeki görev ve sorumluları değişmemektedir. Tıpkı Ural Batır destanında olduğu gibi, babanın evlat acısıyla döktüğü gözyaşları, bölgenin canlanıp, yeşermesine sebep olmaktadır. Babanın evlat acısı, başkalarına umut ve can olmaktadır.

4.7. Alp'in Annesi İdil Boylarına Daimi Olarak Yerleşmeyi Düşünür

Hikâyenin Özeti:

Hikâyede, Alp'in annesinin isteği üzerine Alp ve halkının göç etmekten vazgeçip, İdil'e yerleşmeleri anlatılmaktadır.

Anne Motifi: ÇAM-3

Alp'in nesli diyardan diyara göç etmiş. Nurlu İdil kenarına çıkınca annesi:

Çocuğum, göç yüzünden baban da ağabeyin de çabucak öldüler. Ben de vakitsiz yaşlandım. Bu kadar gezdiğimiz yeter. İdil'in ışığına yerleşelim, demiş.

- Alp'in halkı bundan sonra nurlu İdil kenarına yerleşip yaşamaya başlamış (Ersoy 2009: 65).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul **ÇAM-3.1**

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P231.8.16. *Annenin oğluna nasihatte bulunması* **ÇAM-3.2**

Değerlendirme: Destan metinlerinde, destan kahramanlarının hayatında daha çok babanın ön plana çıktığı, onu eğitme yönlendirme gibi fonksiyonların baba tarafından yerine getirildiği görülmektedir. Ancak burada olduğu gibi Çuvaş Alp Hikâyelerinde, Alp'in hayatına yön veren kişinin annesi olduğu anlatılmaktadır. Anne, Alp'e uyarıda bulunarak, ona yerleşik hayata geçmesini öğütlemektedir. Babanın burada, vefat etmesi, kaybolması bir durum söz konusu değildir. Baba, kısa Alp hikâyelerinde daha az yer almaktadır. Bundan dolayı Alp'in hayatında, anne ön plana çıkmaktadır.

4.8. Alp Çocuklarına Birbirleriyle Dostça Yaşamaları İçin Hayır Duası Eder

Hikâyenin Özeti:

Hikâyede, Alp'in çocuklarının çoğalınca, ayrılmak için babalarına müracaat etmeleri dile getirilmektedir. Ancak Alp, oğullarına birlik ve beraberliğin önemini göstermek için, onları tükürük ve süpürge örnekleriyle ikna etmektedir. Önce bir kişinin tükürüğünün yok olacağını, ancak hepsinin toplu tükürüğünün göl olacağını söylemektedir. Sonra da bir süpürge dalının hemen kırıldığını, ancak toplu süpürge dallarının kırılmadığını göstermektedir. Bu şekilde Alp, oğullarına birlik ve beraberliğin önemini anlatmaktadır. Ayrıca doğuya yerleşmelerinin de iyi olacağını söylemektedir.

Baba Motifi: ÇBM-5

Alp'in çoluk çocuğu çokmuş. Onlar büyüyünce uçsuz bucaksız bozkırda hayvan güdereken yaşamaya başlamışlar.

Bir keresinde, babalarının yanına oğulları toplanmış ve bozkırda otun azaldığını, başka yerlere dağılmak gerektiğini bildirmişler.

- Oğullar, büyüyünce daima, babalarının evinden ayrılırlar. Uçmak için yaratılmış şahini sırtı zincirlemek uygun değil. Ben sizi engellemeyeceğim. Fakat acele etmeyin, demiş onlara Alp.

O, yanında duran çocuğa:

- Havalar ısındı, güneş yakıyor. Yere tükür haydi, demiş.

Oğlu çok şaşırmış, fakat babasına itiraz edememiş. Yere tükürmüş. Onun tükürüğü, güneşte, yere düşünce buharlaşıp kurumuş.

- Şimdi çocuklarım, bu kupkuru çevreye toplanın ve hepiniz birer defa tükürün, demiş Alp.

Oğulları hararetle tükürmüş, çukurluk çevresinde göl oluşmuş.

- Gördünüz mü, yalnız tükürenin tükürüğü kurur. Grupla tükürenin tükürüğü göl olur. Siz bunu da unutmayın, birbirinizden ayrılmayın. Her işinizi birlikte yapın, demiş Alp.

- Baba, biz hiçbir yerde yeni göl yapmak istemiyoruz, demiş Alp'a küçük oğlu,

Alp bunu işitince biraz düşünmüş ve evine doğru yürümüş. Orada iki süpürge diklemiş. Alp acele etmeden bir süpürgeyi bağını çözmüş.

-Bu süpürge dallarını kırın haydi, demiş.

Oğulları, süpürge dallarını birer birer çabucak kırıp bitirmişler.

Sonra Alp küçük oğluna diğer süpürgeyi çözmeden vermiş. Kırmasını emretmiş.

Küçük oğlu süpürgeyi hiçbir şekilde kıramamış. Ondan sonra diğerleri de onu kıralım diye çabalamışlar. Biri de süpürgeyi kıramamış.

Alp, sonra şöyle söylemiş:

- Yalnız yürüyene eğilen, grupla yürüyene uçan derler. Önceki süpürge dallarını siz teker teker kolayca kırdınız. İkinci süpürgeyi ise kıramadınız. Çünkü bu süpürge her sapı diğerlerinin direğinden güç alıyor, her sap diğerine yardım ediyor. Siz de böyle, tek başınıza yaşarsanız, felaketle dert altına gireceksiniz. Grup olarak birbirinizle uyumlu yaşarsanız sizi hiçbir bela yenemez.

Alp'ın çocukları da babalarını dinlemişler. Teker teker ayrılıp gitmemiş. , sadece üç gruba bölünmüşler. Her grup babasını kendi yanlarına çağırmış.

- Yok, yok! Doğuya gideceğim, demiş Alp. Doğru, uğurlu yöndür. Siz de daima sabahdan doğruya doğru bakın. Benim işaret vermemi bekleyin. İşaret verince o tarafa gidin. Bir zaman, bizim hepimiz doğuda bir araya toplanıp mutlu olacağız.

Çuvaşlar Alp'ın nasihatini dinleyerek bugün de kendi kapılarını doğruya doğru açılacak şekilde yaparlar (Ersoy 2009: 65-67).

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P233. Baba ve oğul **ÇBM-5.1**

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P233.12. Babanın oğlunu yetiştirmesi ve eğitmesi **ÇBM-5.2**

P233.12.12. Babanın oğluna nasihatte bulunması **ÇBM-5.3**

P233.12.16. Babanın oğullarına birlik ve beraberliği öğütlemesi **ÇBM-5.4**

Değerlendirme: Burada yer alan olumlu tipteki baba motifinde, babanın oğullarını eğitmesi, yetiştirmesi anlatılmaktadır. Tatar ve Başkurt destanlarında babanın destan kahramanının hayatında temel teşkil eden fonksiyonu, onu eğitip, yetiştirmesidir. Çuvaş Alp hikâyelerinde baba, Alp'ın hayatında biraz daha geri planda bulunmaktadır. Ancak

burada olduğu gibi, destandaki kahramanların babaları tarafından yetiştirildiği motifler de mevcuttur. Bu motifte baba, çocuklarına birlik ve beraberliğin önemini söylemektedir. Babanın sergilediği bu davranış, Türk Dünyası destanlarında da yer alan baba motifidir. Bu da Çuvaş Alp hikâyelerinin, destanlarla yakınlığını göstermektedir. İdil-Ural coğrafyasında yer alan, bu Türk boylarının aile düzeni ve ilişkileri bakımından, diğer Türk boylarıyla pek çok benzerliğinin olduğu anlaşılmaktadır.

4.9. Alp, Babasını Kurtarmak İçin Padişahın Ordusuyla Çarpışır

Hikâyenin Özeti:

Hikâyede, Alp ile ailesinin, kötü kalpli padişah ve onun kızının doğurduğu şeytanla mücadelesi anlatılmaktadır. İlk olarak Alp'in babası Pattırpi, padişahın ordusunu bataklıktan kurtarmaktadır. Padişah ise onu yer altına hapsedirmektedir. Pattırpi'nin İrîpi isimli sevdiğini de padişah kendisine hizmetçi yapmak istemektedir. İrîpi, serçe parmağını koparıp sevdiğine vererek, onun askerler yapmasına ve yanına gelmesine yardımcı olmaktadır. Pattırpi, İrîpi'nin yanına gelip parmağını yerine koymaktadır. İrîpi hamile kalınca Alp, dünyaya gelmektedir. Padişahın kızı da hamile kalır ve ondan da şeytan dünyaya gelir. Alp ve bu şeytan savaşmaya başlamaktadır. Alp'in anne ve babası da ona yardım etmektedir. Anne parmaklarını koparmakta, baba da bunları parçalayıp “şi” diye ısıklık çalınca, oğluna yardımcı askerler yapmaktadır. Bu şekilde Alp, şeytanı yenip ailesini esaretten kurtarmaktadır.

Anne, Baba Motifi: ÇAM-4, ÇBM-6

Bu arada İrîpi'nin (anne) çocuğu doğar, hızla büyür. Ona Alp adını koyarlar. Alp büyür ve padişaha karşı mücadele etmeyi düşünür. Bunu Pattırpi (baba) de duyar, ancak ona hiçbir şekilde yardım edemez. Sonra İrîpi'nin serçe parmağını hatırlar, tekrar parmağı mümkün olduğunca parçalamaya başlar. “Şi-il” diye ısıklık çalar ve tekrar bu parçalardan askerler oluşur.

(...)

O anda padişahın kızı da doğuruyormuş. Ondan Alp değil, iki boynuzlu şeytan doğuyormuş. Pattırpi, Alp'in bu şeytanla çarpışmasının kolay olmayacağını sezer. Sonra o, tekrar İrîpi'nin serçe parmağından askerler yapar. Alp'a yardım etmelerini emreder.

Alp, sonra bu askerle padişah ordusuna karşı savaşmaya gider. Bir gün çarpışır Alp, diğer gün çarpışır fakat hiçbir şekilde yenemez. İrîpi de öbür serçe parmağını koparıp verir. Diğer serçe parmağından da böyle askereler yapar. Üçüncü gün galip gelmiş Alp. Şeytan sadece bir yerlere gidip gizlenmiş. Şimdi ona, bu yer altındaki çukurlarda yaşıyor, derler.

Pattırpi ile İrîpi, Alp isimli oğullarıyla ihtiyarlayıncaya kadar yaşamışlar (Ersoy 2009: 91-93).

S. Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul ÇAM-4.1

P233. Baba ve oğul ÇBM-6.1

S. Thompson Motif İndex’inde Olmayan Motifler

P230.7. Babanın çocuğa ad vermesi ÇBM-6.2

P230.21.1. Anne ve babanın düşmana karşı oğluna yardım etmesi ÇAM-4.2, ÇBM-6.3

P231.8.4. Annenin oğlunu koruması ÇAM-4.3

P233.13. Babanın oğlunun ihtiyaçlarını karşılaması ÇBM-6.4

Değerlendirme: Olağanüstü olayların anlatıldığı bu hikâyedeki yaşananların gerçeğe ilişkisi olmasa da, aile ilişkisi ve düzeni gerçeği yansıtmaktadır. Anne ve baba motifinin birlikte yer aldığı bu hikâyede, anne İrpi ile baba Pattırpi, oğulları Alp’a düşmanla savaşırken yardım etmektedirler. Anne ve babanın ilk olarak çocuk dünyaya geldiğinde, onun adını vermek gibi bir sorumluluğu bulunmaktadır. Bu motif, daha çok baba tarafından yerine getirilmektedir. Ancak burada anne ve babanın ad verme motifini, birlikte yaptıkları söylenmektedir. Öte yandan anne ve babanın destan kahramanı üzerinde pek çok görev ve sorumluluğu bulunmaktadır. Annenin çocuğu koruması, babanın ise ona yardımcı olması için askerler ortaya koyması söz konusudur. Olay, olağanüstülükler sergilemekte, fakat anne ve babanın Alp’i için yapmış oldukları, onun savaşı kazanmasına ve galip gelmesine sebep olmaktadır. Gerçek bir aile ilişkisi bulunmaktadır.

4.10. Kış, Alp’ın Kalbini Donduruyor

Hikâyenin Özeti:

Hikâyede, Alp’ın Kış büyücüsü tarafından tuzağa düşürülmesi anlatılmaktadır. Alp cesur akıllı ve iyi kalpli biridir. Bunu kıskanan Kış büyücüsü, onun uyuduğu bir anda gelip, öpüp sarılarak kalbini dondurmaktadır. Bunun üzerine Alp, kötülükler yapmaya, etrafındakilere zarar vermeye başlamaktadır. Durumu fark eden annesi, oğlundaki değişimi görerek babası Güneş’ten yardım istemektedir. Güneş, Alp’ın kalbini ısıtınca, o da eski haline gelmektedir. Hikâyede, Alp’ın de zaman zaman kötü işler yapabildiği vurgulanmaktadır.

Anne Motifi: ÇAM-5

Kötü kışa sadece bu gerekliymiş. O, Alp’ın yanına koşarak gider ve ona sarılıp öpmeye başlar. Sonra onun kalbini dondurur ve uzağa giderek gizlenir.

Alp, uykudan uyanınca önünden bir ayının yavrusuyla geçtiğini görür.

Alp, okunu çıkarır ve germeye başlar.

-Öldürme beni iyi avcı, iki yavrum öksüz kalır, der.

Ancak Alp onlara acımaz. Ayıyı da yavrularını da vurur ve cesetlerini taşıyarak eve doğru yürür. Ona karşı insanlar koşup gelirler, et isterler. Ancak Alp, hiç kimseye bir parça bile vermez. Bunu Alp'ın annesi duyar. Sonra o, oğluna bir şey olduğunu anlar ve büyük babasından yardım ister. (...)

Güneş, Alp'a yardım eder, onun evine girer ve ısıtıp kalbini eritir (Ersoy 2009: 99).

S.Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul ÇAM-5.1

S.Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P231.8.4. *Annenin oğlunu koruması* ÇAM-5.2

P231.8.4.6. *Annenin oğlunu kötülükten kurtarması* ÇAM-5.3

Değerlendirme: Buradaki anne motifinde, annenin evladını tanınması ve üzerine çöken kötülükten onu kurtarması işlenmektedir. Daha önce incelenen Tatar ve Başkurt destanlarında, destan kahramanları üzerinde babanın daha etkili olduğu, annenin onun yokluğunda ön plana çıkması söz konusudur. Ancak burada da görüldüğü üzere, Çuvaş Alp Hikâyelerinde çocuk üzerinde etkili olan kişi annedir. Anne, çocuğunu tanıyan, yetiştiren olduğu için, ona gelen kötülüğü anlayıp, kurtarmaktadır. Anne burada da çocuğun koruyucusu durumundadır. Alp'i kötülükten koruyan, kurtaran kişi, annesidir. Olumlu anne tipinin, Çuvaş Alp Hikâyelerinde de görev ve fonksiyonları değişmemektedir.

4.11. Alp Terpet Hanı Yener

Hikâyenin Özeti:

Hikâyede, Alp'ın at, inek ve koyun sürülerini, Terbet Han'ın hırsızları, ülkesine gelip sürmüşlerdir. Bunun üzerine de Alp, küçük adamlarını alıp, sürülerini kurtarmaya gitmektedir. Annesi de şüphelenip, kaygılanıp oğlu Alp'i çağırdığında Alp, sürüyü alıp, Terbet Han'ın hırsızlarını yedikten sonra yurduna dönmektedir.

Anne Motifi: ÇAM-6

Alp'ın annesi çok şüphelendiği için onun içi içine sığmıyormuş. Bir kıra çıkarmış, bir içeri girermiş. Kızgınlardan güneşe karşı durup şöyle söylemiş:

Alageyiğin yavrusunu çağırdığı gibi, beklediği gibi,
Kartalın yavrusunu çağırdığı gibi, beklediği gibi,
Yaban kazının yavrusunu çağırdığı gibi, beklediği gibi,
Aladoğanın yavrusunu çağırdığı gibi, beklediği gibi,
Aslanın yavrusunu çağırdığı gibi, beklediği gibi,
Parsın yavrusunu çağırdığı gibi, beklediği gibi,
Küheylanın tayını çağırdığı gibi, beklediği gibi,

Çağırıyorum ben seni, oğlum! Bekliyorum ben seni oğlum!

Alplar Terbet Han'ın haydutlarını yenmişler. Bütün hayvanları geriye sürüp dönmüşler (Ersoy 2009: 103-105).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul ÇAM-6.1

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P231.8.7. *Annenin evladını beklemesi, çağırması* ÇAM-6.2

Değerlendirme: Buradaki anne motifinde, annenin savaştaki oğlunu çağırması, beklemesi anlatılmaktadır. Anne ve çocuk arasındaki bağ, o kadar kuvvetli ki annenin çocukla ilgili istekleri hemen gerçekleşmektedir. Burada ve daha önce de görüldüğü gibi, anne ve çocuk arasındaki ilişki daha duygusaldır. Bir beklenti, çıkar içermeksizin, tamamen evlat sevgisi üzerine kurulmaktadır. Bundan dolayı da burada olduğu gibi, annenin istekleri geri çevrilmeksizin kabul edilir ve çocukla ilgili istekleri gerçekleşmektedir.

4.12. Supetey, Alp'ı Bitirmeye Kalkışır

Hikâyenin Özeti:

Hikâyede Supetey isimli Tatar Hanı ile Alp'in mücadelesi anlatılmaktadır. İlk olarak, Supetey Han'ın bütün halkları kendine bağladığı, ancak sadece Çuvaşlara boyun eğdiremediği dile getirilmektedir. Çuvaş Türkleri, Alp tarafından korunmakta, bu yüzden de Supetey Han, onu yenebilmenin yolunu bulamamaktadır. Büyücülerine süre tanıyıp, onun yok etmenin yolunu bulmalarını emretmektedir. Aksi takdirde, onları öldüreceğini söylemektedir. Doksan yaşındaki yaşlı büyücüyü, oğlunun gözlerini oymakla tehdit ederek, Alp'in sonunu getirmenin yolunu bulmaktadır. Alp için derince kuyu kazdırıp, onu yeraltına hapsederler. Alp, burada önce kuzgundan sonra saksağandan yardım istemektedir. Fakat ikisi de Çuvaşlara haber vermeyi reddederler. Sonunda kaz, Çuvaşlara haber verir ve onlar da yiyecek ve içecekler hazırlayıp, Alp'in yanına gelirler. Ancak onu kurtarmadan Tatarlar, üzerini toprakla kapatmaktadırlar. Alp, kendisine getirilen yiyecekleri yiyip, güçlenerek, Tatarları ve Supetey Han'ı yenmektedir. Alp'in gömüldüğü yer de Alp tepesi olarak adlandırılmaktadır.

Anne Motifi: ÇAM-7

Supetey, yaşlı büyücünün oğlunun yakalanıp getirilmesini emretmiş. Onu tutup gelmişler ve işkence etmeye başlamışlar. Onun gözlerini oyup çıkarması için kartal alıp gelmişler. Kartal, oğlunun gözlerini oymaya başlayınca dayanamamış yaşlı büyücü. Sonra şöyle söylemiş:

- Alp'ı yok etmek istersen kırk çalış yer kazıp, çukur yapmak gerekir. Çukurun üstünü çalı ile örtmeli. Çukuru üstten toprakla kapatmalı. Bizim orduların ağırlığına dayanacak, Alp'ın ağırlığına dayanamayacak kırılıp inecek. Sen ancak o zaman belki Çuvaşları yenebilirsin, ey büyük padişahımız (Ersoy 2009: 111-113).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul **ÇAM-7.1**

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P231.8.4. *Annenin oğlunu koruması* **ÇAM-7.2**

P231.8.4.9. *Annenin oğluyla tehdit edilmesi* **ÇAM-7.3**

Değerlendirme: Buradaki anne motifinde, annenin, evladının kullanılarak konuşturulması işlenmektedir. Anne, çocuğun koruyucusu olduğu için, ona zarar gelmesine dayanamamaktadır. Başkurt ve Tatar destanlarında olduğu gibi, burada da çocuğu, tehlikeye atacak, zarar görmesine neden olacak olaylarda, anne kendini siper etmektedir. Burada da annenin duygusal yönünün kullanıldığı ve annenin çocuğu koruma içgüdüsüyle hareket ettiği vurgulanmaktadır. Bundan dolayı anne, ona zarar verebilecek durumlardan kaçınmaktadır. Bunun için de kendsinden istenileni yerine getirerek, çocuğuna gelecek tehlikeye engel olmaktadır.

4.13. Sarı Batur

Hikâyenin Özeti:

Hikâyede Sarı Batur isimli alpin özellikleri ve sonu anlatılmaktadır. Sarı Batur, kanatları olan bir insandır. Onun bu özelliğini sadece eşi bilmektedir. Ancak bir gün, hamama girdiğinde kızına tembih etmesine rağmen, kızı babasının hayatından şüphelendiği için, onun sözünü çiğnemektedir. Bunun üzerine Sarı Batur, gücünü kaybetmektedir. Ölmeden önce kızını evlendirip yuva kurmakta, sonra da hayatını kaybetmektedir.

Baba Motifi: ÇBM-7

Bir gün Sarı, hamama girmeye gitmiş. O, kızına:

-Sen, hamama hiç kimseyi gönderme, kendin de gelme! demiş.

Babasının hamamda biraz uzun süre kaldığını görünce, kızı endişelenmeye başlamış. O: "Niçin babam yanına hiç kimsenin girmesini istemedi ki? Kendini öldürmeyi mi düşünüyor acaba?" diye düşünmüş.

Böyle düşünmüş ve kız, babasının hamamdan niçin dönmediğini öğrenmeye gitmiş. O, hamama varıp dinlemiş. Hamamda sessizlik varmış. Kız, hamamı açıp girmiş. Bakmış ki, babası iki kanadını sermiş yatıyor, kendisi de uyuyormuş. Kızı babasının kanatlarını görünce şaşırılmış.

Bu arada Sarı uyanmış ve kızını görünce kanatlarını koltuk altına toplayıp sokmuş.

- Ah, kızım! Bitirdin sen beni. Ben sana yanıma girmemeni emretmişim. Senin benim kanatlarımı görmen yasaktı, demiş.

Bundan sonra Sarı'nın gücü çabucak azalmış. O da kızı için uygun eş bulup onu evlendirmiş. Ölüm vakti gelince Sarı, kızıyla damadına nasıl yaşamaları gerektiğini öğretip nasihatler etmiş (Ersoy 2009: 127).

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P234. Baba ve kız ÇBM-7.1

S. Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P234.6.2. Kız babasının damat seçmesi ÇBM-7.2

P234.6.6. Babanın kızına nasihatte bulunması ÇBM-7.3

P236.8. Babaya itaatsizlik, baba sözünün dinlenilmemesi ÇBM-7.4

Değerlendirme: Buradaki baba motifinde, baba sözüne itaat edilmemesi üzerine yaşanan olumsuzluklar anlatılmaktadır. Destanlarda olumlu tipteki ebeveynlerin sözlerinin dinlenilmesi, onlara itaatkâr olunması çocuk için faydalar sağladığı gibi, aksi durumda ve davranışta bulunan çocukların bundan olumsuz etkilendiği görülmektedir. Destanlarda erkek ön plana çıktığı için baba sözünün dinlenilmemesi motifi, daha çok baba-oğul, anne-oğul ilişkisinde görülmektedir. Ancak burada Çuvaş Alp Hikâyelerinde kadının ön plana çıkması, bu durumu baba-kız ilişkisine de yansıtmaktadır. Babaya itaatsizlik, babanın hayatını kaybetmesine neden olmaktadır. Daha önce de çocuğun ve etrafındakilerin etkilendiği bu motifte, burada baba zarar görmektedir. Ancak baba, buna rağmen kızı üzerindeki sorumluluklarını yerine getirmektedir. Hikâyede anlatılan olaylar mitolojik, gerçekten uzak olsa da aile ilişkilerinin ve babanın kızı üzerindeki sorumluluklarının değişmediği görülmektedir. Yine burada babanın, kız çocuğunun yuvasını kurma, ona eş seçme gibi fonksiyonları bulunmaktadır. Baba kızına uygun eşi seçip, onun yuvasını kurduktan sonra hayatını kaybetmektedir.

4.14. Sarton Alp

Hikâyenin Özeti:

Hikâyede Sarton Alp, ailesi ve Şeşmer Köyü anlatılmaktadır. Sarı Batur askerden kaçmış, etrafında hırsızlık yapan bir alp olarak anlatılmaktadır. Anneleri tarafından kardeşler birlikte, Şeşmer Köyü yakınındaki meşe ağacında bal arılarının yaşayıp, yaşamadığını kontrol etmeye gönderilmektedir. Şeşmer halkının onları kabul edip etmemesi, buna

bağlıdır. Zorlu uğraşlarla çocuklar, meşeye ulaştığında, arıların olmadığını görmekteirler. Bunun üzerine anne de oğullarının her birini farklı yerlere göndermektedir. Sarton Alp de Kaşlıh Ormanı'na yerleşmektedir. Burada herşey olduğu için çiftçilik yapmıştır. Daha sonra da babasını öldüren Şeşmer Köyü halkından intikam almak için, hayvanlarını çalmıştır. Bunun üzerine halk da onu öldürmek için, kulübesine kadar gelmekte ancak Sarton Alp, köylülerden kayarak kaçmayı başarmaktadır. Sonrasında da annesinin yanına dönmektedir.

Anne Motifi: ÇBM-8 ÇAM-8

(...) Alpların annesi, derinlemesine düşünene bilen bir kadınımış. Onun eşi bir savaşta ölmüş. Bir gün onun annesi çocuklarını toplamış ve:

- Çocuklarım, şimdi büyüdünüz. Ovada yaşadığımız bize yeter. Babanızı öldürdükleri Şeşmer Köyü'ne gidip bakın. Şeşmer halkı kötü halktı. Köy yakınındaki ormanda bir meşe var. Büyük meşede eskiden bal arıları yaşıyordu. O bal arıları yok olduysa sizi Şeşmer halkı kabul etmeyecek, yok olmadıysa kabul edecekler. İdil'den geçmeden önce baltayla kesince insan kanı çıkan filiz ağaçtan kayık yapın, demiş. (...)

- Anne, insan kanı çıkaran ağaç bulduk. Güçlkle kesip düşürdük, baltalar da köreldi. Kayak yapamıyoruz. Hiçbir şekilde kayak yapacak parça koparamadık, demiş Alp çocukları.

Annesi:

- Ağaç üzerinden önce, bir sürü koyun geçirin. Sonra ağaç yumuşar, balta işler, demiş.

Bunun üzerine ağaç üzerinden ağıllarından sürdükleri koyun sürüsünü geçirmişler. Ağaç, gerçekten de yumuşamış. Üç kardeş kayak yaparak yola çıkmaya hazırlanmışlar. Anneleri, oğullarına nasihat ederek onları babalarının doğup büyüdüğü yere Şeşmer Köyü'ne yolcu etmiş (Ersoy 2009: 129).

S.Thompson'un Motif İndex'inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul ÇAM-8.1

P233. Baba ve oğul ÇBM-8.1

S.Thompson'un Motif İndex'inde Olmayan Motifler

P231.8. Annenin, babanın yokluğunda çocuğu yetiştirmesi ve eğitmesi ÇAM-8.2

P233.6.2.2. Oğulun, babasının yurduna dönmek istemesi ÇBM-8.2

P233.12.14. Oğulun yabancı yurttta doğup yetişmesi ÇBM-8.3

Değerlendirme: Buradaki anne motifinde annenin çocuklarını yetiştirmesi ve eğitmesi işlenmektedir. Burada da babanın yokluğunda anne, hikâyenin kahramanlarını yönlendirmekte ve karşılaştıkları zorluklarda onlara yol göstermektedir. Anne, baba olmasa da çocuklarını onun yoluna yönlendirmekte, baba-oğul ilişkisinin temelini

oluşturan, babanın intikamını almalarını beklemektedir. Tatar ve Başkurt destanlarında olduğu gibi, erkek çocuğundan beklenti, düşmanlarla mücadele edip, babasının intikamını almasıdır. Anneye de babanın yokluğunda çocukların yetiştirilmesi ve eğitilmesi gibi görevler verilmektedir. Yine olaylar farklı olsa da aynı coğrafya da yaşayan Türk halklarının anne ve babaya yüklediği fonksiyonlar, değişmemektedir.

4.15. Alp'ın Gözyaşından Oluşmuş Göller

Hikâyenin Özeti:

Hikâyede, Alp'ın annesi meme vermediği için Yamanak ve Karay Gölü'nün oluştuğu anlatılmaktadır. Bu göllerin tarafından gelen yağmur buzlu olmuştur. Gözyaşından oluştuğu için bu göller buzluymuş.

Anne Motifi: ÇAM-9

Alp çocuğu annesi meme vermediği için ağlamış. Bir gözünden akan gözyaşıyla Yamanak Gölü, diğer gözünden akan gözyaşıyla Karay Gölü oluşmuş.

- Ağlama çocuğum! Böyle gözyaşı akıtırşan dünyayı sele vereceksin, diye meme verip ağlayan çocuğu susturmuş (Ersoy 2009: 171).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul ÇAM-9.1

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P231.8. Annenin, babanın yokluğunda çocuğu yetiştirmesi ve eğitmesi ÇAM-9.2

P231.8.17. Annenin oğlunu emzirmesi ÇAM-9.3

Değerlendirme: Buradaki anne motifi de yine çocuk üzerinde anne ön plana çıkmaktadır. Çocuğu büyütme ve besleme, annenin görev ve sorumluluğunda olan bir durumdur. Ancak destan metinlerindeki olaylar daha çok baba-oğul ilişkisine ve kahramanın eğitimi üzerine kurulduğu için, annenin bu fonksiyonları geri planda kalmaktadır. Burada ilk kez annenin, çocuğun beslenmesi ile ilgili fonksiyonunu yerine getirdiği görülmektedir. Yine Çuvaş Alp hikâyelerinde, çocuk üzerinde annenin daha etkili olması ve ön plana çıkması söz konusudur.

4.16. Alp'a Anneannesi İle Annesinin Hayır Duası Güç Verir

(Asker Annesinin Mektubu)

Hikâyenin Özeti:

Hikâyede, Şimin'in annesinin rüyası anlatılmaktadır. Burada Alp'i, anne ve annesinin duasının koruduğu gibi, annenin oğluna dua etmesinin önemi vurgulanmaktadır. Alp'in anne ve anneannesinin duasından güç aldığı dile getirilmektedir.

Anne Motifi: ÇAM-10

Şimin, oğlum! Seninle ilgili bir rüya gördüm. Sen askerlerle ırmağa koşarak inip gittin. Bu ırmaktan geriye hiç kimse çıkamadı. Ben seni ırmaktan çıkarayım diye bütün gücümle gayret ettim. Seni hiçbir şekilde çekip çıkaramadım. Sonra seninle birlikte Alp'in çıkıp da söylediği gibi; "Ağlama, Okan! Senin duan Şimin için bin yıllık. Benim gibi yaşamış o halka kırım kapısını açmış. Bak bana, benim üzerimde de annemle anneannemin hayır duası var. Onların duasını şu ana kadar hiç kimse yenememiş" (Ersoy 2009: 179).

S.Thompson'un Motif Index'inde Olan Motifler

P231. Anne ve oğul ÇAM-10.1

S.Thompson'un Motif Index'inde Olmayan Motifler

P230.11. Anne duası ÇAM-10.2

P230.13. Anneye yaşanacak olayların rüya ile haber verilmesi ÇAM-10.3

Değerlendirme: Burada yer alan olumlu anne motifinde de annenin çocukla ilgili, rüya ile haberdar edilmesi ve anne duasının önemi anlatılmaktadır. Annenin çocuk üzerindeki görev ve sorumlulukları dâhilinde, çocuğu koruma fonksiyonu bulunmaktadır. Bu görevin anneye, ilahî güç tarafından verildiğini gösteren pek çok durum söz konusudur. Bunlardan birisi, çocuğun yaşayacağı olayların rüya ile anneye haber verilmesidir. Annelik kutsal kabul edildiği için, ona böyle kolaylıklar sağlandığı, destan metinlerinde işlenmektedir. Bunun yanında anne, çocuğunu koruma fonksiyonunu da duasıyla gerçekleştirmektedir. Buradaki motifte, anne duasının geri çevrilmediği ve çocuğu koruduğuna vurgu yapılmaktadır. Görülmekte ki tıpkı Tatar ve Başkurt destanlarında olduğu gibi, Çuvaş Alp hikâyelerinde de anne-oğul ilişkisi, aynı şekilde devam etmekte, annenin çocuk üzerindeki görev ve sorumlulukları değişmemektedir. Sadece Çuvaş Alp Hikâyelerinde babaya göre anne, çocuk üzerinde ve olaylarda daha ön plana çıkmaktadır.

5. SONUÇ

Tatar, Başkurt destanlarının ve Çuvaş Alp Hikâyelerinin incelendiği bu çalışmada, tespiti ve analizi yapılan anne ve baba motifleri, Stith Thompson'un Motif-Index of Folk-Literature isimli eserindeki anne ve baba motifleriyle mukayese edilmiştir. Bu mukayese sonucu elde edilen ortak ve farklı olan anne ve baba motifleri, çalışmanın Motif Dizini bölümünde yer numaraları ile birlikte verilmiştir. Bu çalışmada, Stith Thopson'un eserinde yer alan ve yer almayan, toplam 242 anne ve baba motifi tespit edilmiştir. Bu motiflerin 84'ü anne, 158'i baba motifidir. Bu motifler, destan metinlerinde ortaklık ve farklılık teşkil etmektedirler. Tatar destanlarında 45 yerde, 46 anne; 103 yerde, 116 baba motifi tespit edilmiştir. Başkurt destanlarında 50 yerde, 55 anne; 110 yerde, 113 baba motifi tespit edilmiştir. Çuvaş Alp Hikayelerinde 10 yerde, 12 anne; 9 yerde, 16 baba motifi tespit edilmiştir.

Genel anlamda anne ve baba motiflerinin tespit edilip, analizinin yapıldığı bu çalışmada, İdil-Ural destanlarındaki anne ve baba motifinin iki tip üzerinden özellikleri, görev ve sorumlulukları değerlendirildiğinde, şu sonuçlara ulaşılmaktadır;

Olumlu Anne Tipi:

- Çocuğun yetiştirilmesi, eğitilmesi özellikle de babanın yokluğunda annenin görevidir.
- Anne, evladını tehlikelerden korumakta, ona kötülük gelmemesi için uğraşmaktadır.
- Çocuk bilmediklerini, ondan gizlenen sırları annesinden öğrenmekte, anne çocuğunu bilgilendirmektedir.
- Babanın yokluğunda evin geçim işlerini anne yerine getirmektedir.
- Anne, belli yaşa gelen çocuklarını sınamakta ve çocuk da yiğit savaşçı olduğunu, yurda layık olduğunu annesine kanıtlamaktadır.
- Annenin savaşa veya göreve giden çocuklarının ardından ettiği dua, çocuğun gücüne güç katmaktadır.
- Anne çocuğun karar aşamasında babaya göre daha az söz sahibidir. Özellikle evlilik konusunda anne geri plandadır.

- Anne gelecekte yaşanacak olaylardan rüya yoluyla veya sezgileri sayesinde haberdar olmaktadır.
- Anne; baba ile oğulun birbirini katletmesini önleyen, baba ile oğlu kavuşturan kişidir.
- Anne, evladına nasihatle bulunarak çocuğunun hayatında yol göstericidir.
- Anne, yıllar geçse de evladını beninden, kıyafetinden tanıyıp onunla arasındaki annelik bağını kaldığı yerden devam ettirmektedir. Hatta anne tanımasa dahi vücudu evladını görünce tepki vermektedir.
- Anne çocuğuyla ilgili isteklerini, üzüntülerini ninni ya da ağıt yoluyla dile getirmektedir.
- Annenin ölüm gelmeden yapmak istediği son şey, evladını görmek onunla vedalaşmaktır.
- Anne, evladı bir göreve, savaşa gittiğinde onun yolunu beklemekte, onun geri dönmesi için çağrılarda bulunmaktadır.
- Anne, babanın yokluğunda evladının temel ihtiyaçlarını (at, kılıç, yoldaş) karşılayarak onu hayata, savaşa hazırlamaktadır.

Olumsuz Anne Tipi:

- Anne, kızının evliliğine engel olmak için her türlü kötülüğü planlamakta, babayı da verdiği sözü bozması için ikna etmektedir.
- Anne, kendini düşünmekte, evladının savaşa gidip kendisini tek başına bırakmaması için oğlundan gerçekleri gizlemektedir.
- Anne, yapılan iyilik karşılığı kızını zorla vermekte, onun düşüncelerini hiçe saymaktadır.
- Anne, babayla birlikte evladının ölüm planını yapmaktadır.
- Anne, toplumun baskısından korktuğu için evladından vazgeçmekte, onu ölüme terk etmektedir.
- Üvey anne, aşkı için, evladına iftira atarak onun zindanlarda kalmasına sebep olmaktadır.

- Üvey anne, üvey kızının eşini öldürmek istemekte, onun mutsuzluğu için uğraşmaktadır.

Olumlu Baba Tipi:

- Baba, çocuklarını yetiştirmekte, onları hayata hazırlamakta, çocuk hayat tecrübesini dersini babadan kazanmaktadır. Özellikle erkek çocuğunun eğitimi babanın üzerindedir.
- Baba, ölümü yaklaştığında evlatlarını için en önemli mirasını, vasiyetini bırakmakta, böylece çocuklarını kendinden sonraki hayata hazırlamaktadır.
- Babanın sözünü dinlememek çocuğun hayatında olumsuzlukla neticelenmekte, onun sözlerini yerine getirmek de çocuğu rahata erdirmektedir.
- Baba, yeri geldiğinde yurdu için çocuklarını bile feda etmekten çekinmemektedir.
- Baba, evlat acısıyla perişan olup hayata küsmektedir.
- Babadan alınan veya miras kalan emanetler (at, kılıç, vb) destan kahramanının güç kazanmasını sağlamaktadır.
- Baba, çocukların ihtiyaçları için başvurduğu ve bu ihtiyaçları karşılayan kişidir. Oğulların at, kılıç, yaver; kızların çeyiz, bazen de at gibi ihtiyaçlarını baba gidermektedir.
- Evlatlar baba onayı alıp savaşa, göreve gitmekte, kızlar babanın onayı ile evlenmektedirler.
- Baba, belli bir yaşa gelen çocuklarının savaşçı özelliklerini sınamakta ve başarılı olan çocuklarını ödüllendirerek onların başarılarını perçinlemektedir.
- Babalar, çocuklarının müjdeli haberlerini aldığı anda bu mutlu haberi etrafındaki insanlarla paylaşmak için toy düzenleyip, mallarından pay dağıtmaktadırlar.
- Baba, çocuğunun yuva kurması için oğluna gelin, kızına damat adayları arasında seçim yapmakta, bu şekilde onların yuva kurmasına ön ayak olmaktadır.
- Baba da sezgileri ve gördüğü rüya ile çocuklarının yaşayacağı olumsuzlukları önceden bilmektedir.
- Baba sadece çocuğun değil, annenin de destekçisi ve zor anında onun yardımcısıdır.

- Baba kötü tip de olsa, kızı için olumlu davranabilmektedir.

Olumsuz Baba Tipi:

- Baba, çocukları arasında ayırım yapmakta, kız çocuğunu önemsememektedir.
- Baba, kızının sevdiğini hor görmekte, toplumda kendilerine denk görmediği insanlara kızını vermemektedir.
- Baba, kızlarının evlenmek istediği ancak kendi onayının olmadığı kişileri öldürterek kızlarının mutluluğuna, evliliğine engel olmaktadır.
- Baba kızlarını evlendirmek için verdiği sözü bozmakta, kızını söz verdiği değil kendi istediği ile evlenmeye zorlamaktadır.
- Baba, kızını değerli görmediğinden, kaçırıldığında kurtarmak için çaba harcamamakta, kurtaran kişiye mükâfat olarak veya zorda kaldığında, canını kurtarmak için kızını vermektedir.
- Baba toplumun baskısından çocuğundan vazgeçmekte hatta çocuklarının ölüm emrini vermektedir.
- Baba kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmekte, babalık görevlerine yerine getirmeyip çocuklarını önemsememektedir.
- Baba, sadece kendi çocuğunun mutluluğunu düşünmekte, başkalarına bunun için zulümetmektedir.

Bu sonuçlara bakıldığında İdil-Ural bölgesinde yaşayan Türk boylarının (Tatar, Başkurt, Çuvaş) aile yapısında babanın daha ön planda olduğu; annenin, babaya destekçi olarak ya da yokluğunda çocuğun hayatında söz sahibi olabildiği görülmektedir. Aşk destanları ailenin tavrına göre şekillenmekte, kahramanlık destanlarında ise kahraman ailesinin desteği ile yetişmekte ve düşmanlarına karşı en büyük desteği ailesinden almaktadır. Buradan şu anlaşılmakta ki destanlar, sadece oluştukları toplumların tarihî dönemlerine değil, aynı zamanda sosyal hayatına dair bilgileri de içerisinde barındırmaktadır. Destan metinlerinde, ailenin toplumdaki yerinin, görevlerinin günümüzdekine benzer şekilde olduğu görülmektedir. Çocuğun hayata hazırlanması, toplumda yer alması ailenin desteği ile gerçekleşmektedir. Günümüzde aile eğitimi ve çocuk üzerindeki fonksiyonların içeriği farklı olsa da destan metinlerdeki ailenin görev ve

sorumlulukları ile ortaklıkların bulunduğu gör÷lmektedir. Çocuğun toplumda kendine uygun yeri alabilmesinde ailenin oynadığı rol, destan metinlerinde de etkilidir. Bunun yanında İdil-Ural bölgesinde yaşıayan Türk boylarının aile hayatına ve anne ve babanın toplumdaki yerine bakıldığında, Türk dünyasındaki aile hayatıyla da ortaklıkların bulunduğu gör÷lmektedir. Anne ve babanın ailedeki ve toplumdaki yeri, gerek destan metinlerinde gerekse Türk boyları arasında değişmemektedir.

İncelenen destanlardan birden çok versiyonu bulunan destanlar karşılaştırıldığında, ortak ve farklı olan motifler, tablo hâlinde řu şekildedir:

Motifler	Tülek Destanı	Tülek Kitabı	Tülek Susulu Destanı	Tülek Kitabı'nın Sonu)	Zayatülek ile Susulu	Zayatülek ile Hıvhlıv (Başkurt varyantı)
P234.6. Kız babasının damada onay vermesi	✓	✓	✓		✓	✓
P234.6.1. Babanın kızını, damadının yurduna göndermesi		✓		✓	✓	✓
P230.8. Anne ve babanın çocuğunun müjdesini alınca mal, mülk dağıtması, toy düzenlemesi		✓		✓	✓	
P231.8.6. Annenin oğlunu görünce vücudunun tepki vermesi		✓		✓		
P233.12.10. Oğulun babayı görünce vücudunun tepki vermesi		✓		✓		
P233.12.6. Babanın çocuklarını yetişkin yaşa gelince sınaması ve ödüllendirmesi					✓	✓
P233.12.4. Baba sözünü dinleyip, yerine getirmenin, çocuğun hayatını kolaylaştırması					✓	✓
P233.13. Babanın oğlunun ihtiyaçlarını karşılaması					✓	✓
P234.5. Babanın kızının ihtiyaçlarını karşılaması						✓

Tablo 5.1. Zayatülek ile Susulu destanının Tatar, Başkurt varyantları ile versiyonlarındaki ortak ve farklı motifler

Motifler	Alp memşen (1. versiyon)	Alpamşa (2. Versiyon)	Alpamşa (3. Versiyon)	Alpamşa (4. Versiyon)
P233.12.6. Babanın çocuklarını yetişkin yaşa gelince sınaması ve ödüllendirmesi	✓			
P233.13. Babanın oğlunun ihtiyaçlarını karşılaması	✓			
P234.6.2. Kız babasının damat seçmesi		✓		
P234.8. Kızın düşmana yardım etmesi, babasını kandırması		✓		
P233.12.5. Babadan izin alınması, bir yere gitmek için, görev için baba onayı			✓	
P233.15. Babanın oğlunun yuvasını kurması, gelin bulması			✓	
P233.6. Oğul, babasının intikamını alır			✓	
P230.22. Oğulun anne ve babasına kötü davranması			✓	
P231.3.1. Annenin düşmanı oğluna şikayet etmesi			✓	
P231.3.2. Oğulun annesinin intikamını alması			✓	
P234.8.1. Kızın babasının yerini göstermesi, onu ele vermesi			✓	✓
P234.5. Babanın kızının ihtiyaçlarını karşılaması		✓		
P234.3.7. Babanın canını kurtarmak için kızını düşmanına vermesi			✓	
P234.8. Kızın düşmana yardım etmesi, babasını kandırması			✓	✓

Tablo 5.2. Alpamşa destanının Tatar varyantı ile versiyonlarındaki ortak ve farklı motifler

Motifler	Ak Kübik	Ak Köbök
P231.8.8. <i>Doğmadan önce anne karnında çocuğun konuşması</i>	✓	✓
P230.16. <i>Babanın çocuklarının intikamını alması</i>	✓	
P231.8.8.1. <i>Annenin çocuğu doğuma ikna etmesi</i>		✓
P231.8.2. <i>Annenin oğlunun ihtiyaçlarını karşılaması</i>		✓

Tablo 5.3. Ak Kübik destanının versiyonlarındaki ortak ve farklı motifler

Motifler	Çura Batır Hikâyesi (1. Versiyon)	Çora Batır (2. Versiyon)	Çora Batır (3. Versiyon)	Sura Batır (Başkurt Varyantı)
P230.7. <i>Babanın çocuğa ad vermesi</i>	✓	✓		
P230.7.1. <i>Babanın çocuk doğarken gerçekleştirdiği ritüeller</i>	✓	✓		✓
P230.17.1. <i>Annenin doğumda babadan yardım istemesi</i>	✓			
P233.6.1.1. <i>Babanın düşmanı oğluna şikâyet etmesi</i>	✓			✓
P230.5.1. <i>Babanın adağı</i>	✓			
P230.12. <i>Babaya saygı gösterilmesi</i>	✓			
P233.13.2. <i>Oğlun babanın hazırlık yapmasını istemesi</i>	✓			
P233.17. <i>Babanın dilenmesi</i>	✓			
P233.17.1. <i>Oğlun babadan utanması</i>	✓			
P233.17.2. <i>Babanın oğula para vermesi</i>	✓			
P231.8.9. <i>Annenin oğluyla övünmesi</i>	✓			
P230.20. <i>Fakir baba</i>		✓		
P233.14.2. <i>Babanın oğlunun katilini affetmesi</i>		✓		
P230.12.1. <i>Düşmanın babadan öç alması</i>		✓		
P230.9. <i>Baba duası</i>		✓		
P231.1.1.1. <i>Annenin oğluyla vedalaşması</i>		✓		✓
P233.14.3. <i>Babanın oğluyla vedalaşması</i>		✓		✓
P230.20.1 <i>Çocuksuz zengin baba</i>			✓	
P233.13. <i>Babanın oğlunun ihtiyaçlarını karşılaması</i>			✓	
P233.12.5. <i>Babadan izin alınması, bir yere gitmek için, görev için baba onay</i>			✓	✓
P233.14.4. <i>Babanın oğlunun intikamını alması</i>			✓	
P230.4.2. <i>Çocuğun anne ve babadan ayrılması</i>			✓	✓
P230.13. <i>Anneye yaşanacak olayların rüya ile haber verilmesi</i>				✓
P230.17. <i>Anne ve babanın çocukları için birlikte hareket etmesi</i>				✓
P233.6. <i>Oğul babasının öcünü alır</i>				✓
P233.6.1. <i>Babanın düşmana karşı en büyük yardımcısı oğulları</i>				✓
P230.11. <i>Anne duası</i>				✓

Tablo 5.4. Çora Batır destanının Tatar, Başkurt varyantları ile versiyonlarındaki ortak ve farklı motifler

Motifler	Kuzı Körpe İle Bayansılı (1. versiyon)	Kuzı Körpe İle Bayansılı (2 versiyon)	KuzıyKürpes ile Mayanhılıv (Başkurt Varyantı)	KuzıyKürpes (Başkurt Varyantı)
P230.6. Babaların çocuklarını evlendirmek için sözleşmesi	✓	✓	✓	✓
P233.12.3.1. Erkek çocuk babasının ölmesi		✓	✓	✓
P234.3.3. Kız babasının verdiği sözü bozması	✓	✓	✓	✓
P234.3.4. Kız babasının kızının sevdiğini hor görmesi	✓	✓	✓	✓
P231.8.2. Annenin oğlunun ihtiyaçlarını karşılaması	✓			
P231.8.2.2. Annenin oğluna azık hazırlaması	✓			
P231.9.2. Oğulun anneden sırrı öğrenmek için işkence yapması	✓	✓	✓	
P231.9.3. Çocuğun sırrı, gerçeği anneden öğrenmesi	✓	✓	✓	
P233.13.1. Babadan oğula kalan kutsal emanetler	✓		✓	
P231.8.4.3. Anneye yaşanacak olayların rüya ile haber verilmesi	✓			✓
P231.9.4. Annenin oğlunu gitmemesi için engellemesi	✓	✓	✓	✓
P234.3.2. Babanın, kızının sevdiğinin ölüm emrini vermesi	✓	✓		
P234.3.4.1. Babanın kızını sevmeyeceğine vermesi	✓			✓
P234.3.8. Baba ve kızın atışması	✓	✓	✓	
P230.4. Anne ve babanın çocuklarına mezar yaptırması	✓			
P234.3.9. Babaya kızının ölümün haberinin getirilmesi	✓			
P234.3.10. Kız babasının çocukları birlikte büyümesi		✓		
P231.8.2.2. Annenin oğluna azık hazırlaması		✓		
P230.7. Babanın çocuğa ad vermesi			✓	
P230.7.2. Babanın çocuğa isim düğünü yapması				
P234.3.1. Babanın kızının evliliğine karşı çıkması				
P234.3. Kötü kalpli, zalim kız babası	✓	✓	✓	✓
P231.9. Annenin sırrı oğlundan gizlemesi			✓	
P231.9.1. Sırrı anne dışında kimsenin çocuğa söyleyememesi			✓	
P231.8. Annenin, babanın yokluğunda çocuğu yetiştirmesi ve eğitmesi			✓	
P231.8.1. Oğulun yetiştiğini, savaşçı olduğunu anneye kanıtlaması			✓	
P230.4.3. Babanın ve annenin sevdiğinden ayırdığı evladın ölmesi			✓	
P234.3.8.1. Babanın kızını teselli etmesi			✓	
P230.8.2. Babaya müjdecı gitmesi				✓
P230.17.2. Baba avdayken çocuğunun doğması				✓
P230.12. Babaya saygı gösterilmesi				✓
P231.8.2.1. Annenin ihtiyaçların hazırlanmasına katkıda bulunması				✓
P233.12. Babanın oğlunu yetiştirmesi ve eğitmesi				✓
P230.5. Çocuğun anne ve baba için son vazifesi				✓
P230.5.4. Oğulun babasını anmak için yarışlar yaptırması				✓
P230.5.5. Oğulun annesiyle birlikte babayı anmak için yemek vermesi				✓
P231.8.10. Annenin oğlunu aşktan vazgeçirmek istemesi				✓
P236.8.2. Çocuğun aşk ateşiyle anne ve babasının sözünü dinlememesi				✓
P233.12. Babanın oğlunu yetiştirmesi ve eğitmesi				✓
P234.3.16. Kötü kalpli babanın düşmandan kurtarılması				✓
P234.6.4. Kızın, babasının yardımına sevdiğini göndermesi				✓
P234.5. Babanın kızının ihtiyaçlarını karşılaması				✓
P234.6. Kız babasının damada onay vermesi				✓
P234.6.5. Babanın kızını sevdiğiyile evlendirmek istemesi				✓

Tablo 5.5. Kuzı Körpe İle Bayansılı destanının Tatar, Başkurt varyantları ile versiyonlarındaki ortak ve farklı motifler

	Tahir İle Zühre (1. Versiyon)	Tahir İle Zühre (2. Versiyon)	Tahir İle Zühre (3. Versiyon)	Tahir İle Zühre (Başkurt Varyantı)
Motifler				
P230.20.1 Çocuksuz zengin baba	✓	✓		
P230.20.2.1. Babaya şartlı çocuk bağışlanması	✓	✓		
P232.1.1. Annenin kızının evliliğine karşı çıkması	✓			✓
P234.6.5. Babanın kızını sevdiğiyle evlendirmek istemesi	✓		✓	✓
P234.6.6. Babanın kızı ile sevdiğini gözetlemesi	✓			
P232.1.2. Annenin hileyle kızını sevdiğinden ayırması	✓			✓
P234.3.1. Babanın kızının evliliğine karşı çıkması	✓			
P234.3.3. Kız babasının verdiği sözü bozması	✓		✓	✓
P234.3.2.1. Babanın, kızının sevdiğini sürgüne göndermesi	✓			
P234.3.2.2. Babanın, kızının sevdiğini sandığa koyup suya attırması	✓		✓	
P234.3.2.3. Babanın, kızının sevdiğinin canını bağışlaması	✓			
P234.3.4.1. Babanın kızını sevmediğine vermesi	✓		✓	
P230.4.3. Babanın ve annenin sevdiğinden ayırıldığı evladın ölmesi	✓			✓
P234.3.2. Babanın, kızının sevdiğinin ölüm emrini vermesi	✓	✓	✓	✓
P234.3.5. Babanın kızına yaptığı kötülükten pişmanlık duyması	✓			✓
P234.3.1.1. Babanın kızının sevdiğiyle görüşmesine engel olması		✓		
P234.5.2. Babanın kızı için saray yaptırtması		✓		
P234.3.11. Kız babasının evladının ölümüne sebeup olması		✓		
P234.3.12. Babanın kızı ile sevdiği arasına düşmanını gömdürmesi		✓		
P233.12.3.1. Erkek çocuk babasının ölmesi				✓
P234.6.2. Kız babasının damat seçmesi				✓
P234.3.10. Kız babasının çocukları birlikte büyütmesi				✓
P234.3.2.2.1. Babanın, kızının sevdiğini gemiye bindirip suya attırması				✓

Tablo 5.6. Tahir İle Zühre destanının Tatar, Başkurt varyantları ile versiyonlarındaki ortak ve farklı motifler

Motifler	Alp Batır (1. Versiyon)	Alpamışa (2. Versiyon)	Altı Yaşında Alpamışa (3. Versiyon)	Alpamışa (4. Versiyon)
P230.20.2.1. Babaya şartlı çocuk bağışlanması	✓			
P233.13. Babanın oğlunun ihtiyaçlarını karşılaması	✓	✓		✓
P230.6. Babaların çocuklarını evlendirmek için sözleşmesi		✓		
P230.20. Fakir baba		✓		
P234.3. Kötü kalpli, zalim kız babası			✓	
P234.3.1. Babanın kızının evliliğine karşı çıkması			✓	
P234.3.4. Kız babasının kızının sevdiğini hor görmesi			✓	
P234.3.4.1. Babanın kızını sevmediğine vermesi			✓	
P234.8.2. Kızın babasını dinlemeyip sevdiğiyile gitmesi			✓	
P234.3.2. Babanın, kızının sevdiğinin ölüm emrini vermesi			✓	
P234.7.1. Kızın, baba sözünü dinlemeyi önemsemesi			✓	
P230.7. Babanın çocuğa ad vermesi				✓
P230.14. Anne ve babanın evladından vazgeçmesi				✓
P230.20.4. Zengin baba				✓
P231.8.4. Annenin oğlunu koruması				✓
P230.4.1. Anne ve babanın ölmeden önce son isteği				✓
P230.5. Çocuğun anne ve baba için son vazifesi				✓
P231.1.1. Anne için evlat acısı				✓
P231.8.6.1. Annenin oğlunu kıyafetinden tanıması				✓
P233.14. Baba için evlat acısı				✓

Tablo 5.7. Alpamışa destanının Başkurt varyantı ile versiyonlarındaki ortak ve farklı motifler

Motifler	Kıssa-yı Yusuf	Yusuf Kitabı	Yusuf Kitabı (Tatar varyantı)
P230.20.3. Peygamber baba	✓	✓	✓
P233.12.7.1. Babanın en küçük oğlunu daha fazla sevmesi	✓	✓	✓
P233.12.8. Babanın oğlunun rüyasını yorumlaması	✓	✓	✓
P233.12.12. Babanın oğluna nasihatte bulunması	✓	✓	✓
P233.14.5. Babanın oğlunu koruması	✓	✓	✓
P230.10. Babaya çocuklarının yaşayacakları olumsuzlukların rüya ile haber verilmesi	✓	✓	✓
P230.12.2. Babanın kandırılması	✓	✓	✓
P233.14.6. Babanın oğlunu aratması	✓	✓	✓
P233.14.7. Babanın oğlunun acısıyla kör olması	✓	✓	✓
P233.14.8. Babanın kurtla konuşması	✓	✓	✓
P233.18. Oğulun babaya yalan söylemesi	✓	✓	✓
P230.11. Anne duası	✓	✓	
P231.1.2. Oğulun ölen annesine halini anlatması	✓	✓	✓
P234.6. Kız babasının damada onay vermesi	✓	✓	✓
P234.6.5. Babanın kızını sevdiğiyile evlendirmek istemesi	✓	✓	✓
P234.6.7. Babanın kızına değer vermesi	✓	✓	✓
P282.3. Üvey oğluna âşık, üvey anne	✓	✓	✓
P233.12. Babanın oğlunu yetiştirmesi ve eğitmesi	✓		
P233.12.2. Oğulun babasının sözünü dinlemesi, babanın onu yetiştirdiği şekilde hareket etmesi	✓		
P233.12.4. Baba sözünü dinleyip, yerine getirmenin çocuğun hayatında refaha ulaşmasını sağlaması	✓		
P233.12.13. Babanın hayalinin oğlunun yardımına gelmesi	✓		
P282.3.1. Analığın evlatlığına iftira atması	✓	✓	✓
P230.9. Baba duası	✓		
P282.3.2. Analığın üzüntüden kör olması	✓	✓	✓
P282.3.3. Çocuğun analığıyla evlenmesi	✓	✓	✓
P233.12.11. Oğulun babaya mektup göndermesi	✓	✓	✓
P233.14.9. Babanın öldü bildiği oğlunun yaşadığına ümitlenmesi	✓	✓	✓
P230.5.2. Çocuğun annesinin mezarını bulması		✓	✓
P230.20.5.1. Babanın oğluyla cezalandırılması		✓	
P231.8.14. Anne oğulun yıllar sonra karşılaşması		✓	

Tablo 5.8. Kıssa-yı Yusuf destanının Tatar, Başkurt varyantları ile versiyonlarındaki ortak ve farklı motifler

KAYNAKLAR

- Aça, Mehmet. (2003). "Türk Kahramanlık Destanlarının Öksüz-Yetim Bahadırları". *Milli Folklor* (44), s. 55-67.
- Aça, Mehmet. (2011a). "Türk Kahramanlık Destanlarında İç Mücadele ve Yakın Akrabaları Tarafından İhanete Uğrayan Kahraman". *Milli Folklor* (58), s. 18-23.
- Aça, Mustafa. (2011b). Altay Türklerinin Ölüm Teması Üzerine Bazı Tespitler. *Bilig* (59), s. 1-20.
- Alptekin, Ali Berat. (1977). *Halk Hikayelerinin Motif Yapısı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Alptekin, Ali Berat. (1999). "Bamsı Beyrek Hikayesinin Motif Yapısı". (19-21 Ekim) Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni Bildirleri. Ankara.
- Arda, Zeki Cemil. (1970). "Edebiyatta Motif Araştırmaları". *Fikir ve Sanatta Hareket* (55), s. 20-23.
- Aslan, Ensar. (1995). "Dede Korkut Hikayeleri İle Türk Destan ve Halk Hikayelerinde Alp Kızı Motifi". *Folklor Edebiyat Dergisi* S. 4, s. 20
- Aslan, Ensar. (2006). "Türk Destanlarının oluşumunu ve Tematik Örgüsünü Belirleyen Önemli Tip ve Motifler". 7. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi. Gaziantep.
- Atsız, H. Nihal. (1997). *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: İrfan Yayınevi.
- Ayverdi, İlhan. (2005). *Misalli Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Lügatı.
- Banarlı, N. Sami. (1971). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Bayat, Fuat. (2006). *Oğuz Destan Dünyası Oğuznamelerin Tarihî, Mitolojik Kökenleri ve Teşekkülü*. İstanbul: Ötüken Neşriyatı.
- Bayram, Bülent. (2006a). "Çuvaş Halk Edebiyatında Alp Anlatmaları". *Akademi Günlüğü*, s. 117-141.
- Bayram, Bülent. (2006b). "Oğuz Epik Anlatmaları ve Çuvaş Alp Hikayelerinde Kutsal Kurt ve Tepegöz". *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S. 6, s.19-27.
- Bayram, Bülent. (2010). *Çuvaş Türklerinin Kahramanlık Anlatmaları*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Bayram, Bülent. (2011). "Tataristan'da Yayınlanan İki Tatar Destanı: "Ataklı Kız Tuybike" ve "Timir Batır". *Türkbilig*, S. 21, s. 149-172.
- Bayram, Bülent. (2012a). *Çuvaş Türklerinin Telif Destanlarında Tarih ve İdeolojisi*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Bayram, Bülent. (2012b). *Şuyın Hivetiri'nin Ulp Destanı: Çuvaş Kalavelası*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Bekki, Selahattin. (2011). "Bazı Halk Anlatıları ve Dinî Metinlere Göre Kahramanın Mucizevi (Babasız) Doğumu". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 58, 111-130.
- Camgırçıyeva, Gulina. (1995). "Manas Destanındaki Gelenekler ve Motifler". *Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Dergisi* (3).
- Ceylan, Emine. (1996). *Çuvaş Atasözleri ve Deyimleri*. Ankara: Simurg Yay.

- Çetin, Çulpan Z. (2016). *Alimcan İbrahimov'un Eserlerinde Tatar, Başkurt ve Kazak Türklerinin Kültürel Değerleri*. Ankara: Bengü Yayınları.
- Çobanoğlu, Özkul. (2007). *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çudoyokov, A. Ç. (2007). *Şor Destan İncelemeleri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Elçin, Şükrü. (1981). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Ergun, Metin Ahmet Süleymanov, Gaynislam İbrahimov, Feride Aetbaeva, Mehmet Yasin Kaya (Aktaran ve Hazırlayanlar). (2014-1). *Başkurt Destanları I (Mitolojik Destanlar)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ergun, Metin, Ahmet Süleymanov, Gaynislam İbrahimov, Ferde Aetbaeva, Mehmet Yasin Kaya (Aktaran ve Hazırlayanlar). (2014-2). *Başkurt Destanları II (Sosyal Hayatı Anlatan Destanlar)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ergun, Metin, Ahmet Süleymanov, Gaynislam İbrahimov, Feride Aetbaeva ve Mehmet Yasin Kaya (Aktaran ve Hazırlayanlar) (2014-3). *Başkurt Destanları III (Beyler, Hanlar Zamanını Anlatan Destanlar)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ergun, Metin, Ahmet Süleymanov, Gaynislam İbrahimov, Feride Aetbaeva ve Mehmet Yasin Kaya (Aktaran ve Hazırlayanlar) (2014-4). *Başkurt Destanları IV (Kahramanlar Hakkında Destanlar- Ozan)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ersoy, Fevzi. (2009). *Çuvaş Alp Hikayeleri (Uhp Halapisem)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Gömeç, Saadettin. (2009). *Türk Destanlarına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- <http://www.tdk.gov.tr>, 27 Mart Çarşamba, adresinden alınmıştır.
- http://www.motifler_sayilar_soylemler, 15 Kasım Cuma, adresinden alınmıştır.
- İbrayev, Şakir. (1998). *Destanın Yapısı*. Ankara: AKM Yay.
- İnan, Abdulkadir. (1985). *Makaleler ve İncelemeler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.
- Jureyev, Mamatqul. (2017). "Oğuz-Nâme'de Mitolojik Motifler". *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 58, s. 49-60.
- Kalkan, A. (2016). "Türk Destanlarında Kahramanın Olağanüstü Doğumu". *Türk Dünyası*, S. 42, s. 27-47.
- Kamalov, İlyas. (2013). *Tatarlar ve Tataristan*. Ankara: Yeni Türkiye Ansiklopedisi, 2.
- Karataş, Turan. (2004). *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kaya, Doğan. (1994). "Beyrek'in Vasiyeti ve Türk Kültür Hayatında Vasiyet Fikri". *Erciyes* (202), s.15-18.
- Kaya, Doğan. (2007). *Türk Edebiyatı Terimler Sözlüğü*. Ankara : Akçağ Yayınları.
- Kayabaşı, Onur. Alp. (2016). "Türk Destanlarında Baba Oğul Çatışması". *Turkish Studies* (4), s. 505-516.
- Koz, M. Sabri. (1992). "Türk Halk Hikayelerinde Aile. Ankara": T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- Köksal, Hasan. (1984). *Battalnamelerde Tip ve Motif Yapısı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Naskali, Emine. (2018). *Vasiyet Ölüm*. Libra Yayınevi.
- Roux, Jean Paul, (Çevr: Galip Üstün). (1995). *Türklerin Tarihi- Büyük Okyanus'tan Akdeniz'e İki Bin Yıl*. İstanbul: Milliyet Yayınları.

- Ögel, Bahaeddin. (1998). *Türk Mitolojisi I (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ögel, Bahaeddin. (2006). *Türk Mitolojisi II (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Öner, Mustafa. (2015). *Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Sakaoğlu, Saim. (1980). *Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Süleymanov, Ahmet, Gaynislam İbrahimov. (2003). *Türkiye Dışındaki Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatı Antolojisi Başkurt Edebiyatı*. Ankara: Kültür Bakanlığı C.29.
- Süleymanov, Ahmet, Gaynislam İbrahimov, Metin Ergun. (2003). *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatı Antolojisi Başkurt Edebiyatı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları C.30.
- Şahin, Halil. İbrahim. (2012). "Türk Destanlarında Aile Algısı Üzerine Bir Değerlendirme". *Karadeniz Araştırmaları* (33), s.117-138.
- Tatar Halık İcatı*. (1987). Kazan.
- Thompson, Stith. (1966). *Motif-Index of Folk-Literature: A Classification Of Narrative Elements in Folktales, Ballads, Myths, Fables, Mediaeval Romances, Exempla, Fabliaux, Jest- Books and Local Legends*. Bloomington: Indiana University Press.
- Tural, Güzin. (1995). "Çora Batır Destanı'nın Kırım Varyantları İle Manas Destanı Arasındaki Benzerlikler". *Uluslararası Manas Destanı ve Etkileri Bilgi Şöleni*. Ankara.
- Tural, Sadık. (1999). *Dede Korkut Destanlarında Aile*. Ankara: AKM Yay.
- Turgunbayev, A. (2007). *Şor Destan İncelemeleri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Turgunbayev, Caştigin. (1997). "Er Töştük Destanı ve Saltuknamedeki Bir Olay Motifi Üzerine". *Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi* (12).
- Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü 4*. (2004). Ankara: AKM Yayınları.
- Ulıp Halapışem*, (Hazırlayan: G. F. Yumart). (1993). Şupaşkar.
- Uluslan, Şayan, Shurubu Kayhan (Editörler). (2016). *Türk Dünyasında Kadın Algısı*. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Yayınları.
- Urmanç, Fatih (Hazırlayan). Vedat Kartalcık ve Caner Kerimoğlu (Aktaran ve Yayımlayanlar). (2007-1). *Tatar Destanları I*. Ankara: TDK Yayınları.
- Urmanç, Fatih (Hazırlayan). Vedat Kartalcık ve Caner Kerimoğlu (Aktaran ve Yayımlayanlar). (2007-2). *Tatar Destanları II*. Ankara: TDK Yayınları.
- Yeşildal, Ünsal Yılmaz. (2018). "Atalar Kültüne Dair İnanmaların Türklerin İnanç ve Gelenekleri Üzerindeki Tesiri". *Milli Folklor* (30), S. 119, s. 48-59).
- Yıldırım, Dursun. (1998). *Türk Bitiği*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yıldız, Naciye. (2009a). "Türk Destancılık Geleneği". *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, s. 7-15.
- Yıldız, Naciye. (2009b). "Türk Destanlarında Çocuksuzluk". *Milli Folklor* (82), s.76-88.
- Yıldız, Naciye. (2015). *Türk Destancılık Geleneği ve Destanlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Yıldız, Naciye. (2018). "Kut Sembolleri" Manas Destanı ve Türk Edebiyatındaki Ortaklıklar". Türk Halklarının Türkçe İlk Yazılı Eserleri Uluslararası Sempozyumu, s. 79-83.
- Yudadin, K.K. (yazarı), (Çevr. Abdullah Taymas). (1998). *Kırgız Sözlüğü*. Ankara: TDK Yay.
- Yüksel, Zühal. (1995). "Kırım-Türk Destanlarından Ediğe İle Manas Destanı'nda Yer Alan Benzer Unsurlar". Uluslararası Manas Destanı ve Etkileri Bilgi Şöleni. Ankara.

EK-1. Motif Dizini

P230.4. *Anne ve babanın çocuklarına mezar yaptırması* TAM-22.2, TBM-54.2, BBM-54.2

P230.4.1. *Anne ve babanın ölmenden önce son isteği* BBM-28.2, BAM-5.2

P230.4.2. *Çocuğun anne ve babadan ayrılması* TAM-19.2, TBM-48.2, TAM-24.2, TBM-60.3, BAM-47.2, BBM-103.2

P230.4.3. *Babanın ve annenin sevdiğinden ayırdığı evladın ölmesi* TAM-33.2, TBM-72.3, TAM-40.2, TBM-97.2, TBM-102.2, BBM-33.2, BBM-54.3

P230.4.4. *Babanın çocuklarının ölümünden sonra perişan olması* BBM-91.2

P230.5. *Çocuğun anne ve baba için son vazifesi* TBM-30.2, BBM-28.3, BAM-5.3, BBM-29.6, BBM-69.2, BBM-70.2, BBM-81.2, BBM-88.2

P230.5.1. *Babanın adağı* TBM-38.2

P230.5.2. *Çocuğun annesinin mezarını bulması* TAM-25.2

P230.5.3 *Çocuğun babasının mezarını bulması* TBM-90.2

P230.5.4. *Oğulun babasını anmak için yarışlar yaptırması* BBM-69.3

P230.5.5. *Oğulun annesiyle birlikte babayı anmak için yemek vermesi* BBM-70.3

P230.6. *Babaların çocuklarını evlendirmek için sözleşmesi* TBM-49.3 TBM-55.3, TBM-91.3, BBM-21.3, BBM-30.3, BBM-56.2, BBM-65.2

P230.7. *Babanın çocuğa ad vermesi* TBM-18.3, TBM-35.2, TBM-36.2, TBM-42.2, TBM-57.3, BBM-25.2, BBM-30.4, BBM-84.2, BBM-100.2, ÇBM-6.2

P230.7.1. *Babanın çocuk doğarken gerçekleştirdiği ritüeller* TBM-36.3, TBM-42.3, BBM-101.2

P230.7.2. *Babanın çocuğa isim düğünü yapması* BBM-30.5

P230.7.3. *Babanın çocuklarının adını ölümsüzleştirmesi* BBM-90.2

P230.8. *Anne ve babanın çocuğunun müjdesini alınca mal, mülk dağıtması, toy düzenlemesi* TAM-2.2, TBM-5.2, TAM-4.2, TBM-9.2, TBM-16.2, TBM-57.3, TBM-58.2, TAM-34.2, TBM-81.3, TBM-91.4, TAM-41.2, TBM-98.2, BBM-35.2, BAM-10.2, BBM-37.2, BBM-40.2

P230.8.1. *Çocuklara ömür bağışlandığı için babanın sevinmesi* TBM-58.3

P230.8.2. *Babaya müjdecı gitmesi* TBM-58.4, BBM-65.3,

EK-1. (devam) Motif Dizini

P230.9. *Baba duası* TBM-44.2BBM-36.2, BBM-46.2, BBM-84.3, BBM-90.3,

P230.10. *Babaya çocuklarının yaşayacakları olumsuzlukların rüya ile haber verilmesi* BBM-42.2, BBM-49.2,

P230.11. *Anne duası* BAM-11.2 BAM-15.2 BAM-47.3, BAM-49.2, ÇAM-10.2

P230.12. *Babaya saygı gösterilmesi* TBM-39.2. TBM-87.2, BBM-66.2, BBM-67.2, BBM-73.2, BBM-77.2, BBM-80.2, BBM-85.2, ÇBM-4.2

P230.12.1. *Düşmanın babadan öç alması* TBM-43.2,

P230.12.2. *Babanın kandırılması* TBM-62.2, BBM-43.2, BBM-50.2

P230.13. *Anneye yaşanacak olayların rüya ile haber verilmesi* BAM-24.2, BAM-45.2, ÇAM-10.3,

P230.14. *Anne ve babanın evladından vazgeçmesi* TBM-14.3, TAM-7.2, TBM-19.2, BAM-3.3, BBM-76.2, BAM-27.2, ÇBM-2.2

P230.14.1 *Anne ve babanın çocuklarının ölümünü planlaması* TAM-6.2,TBM-18.4

P230.14.2. *Anne ve babanın çocuklarını yurttan göndermesi* BBM-76.3, BAM-27.3

P230.15. *Anneye saygısızlık yapılması* BAM-28.2

P230.15.1. *Anneye saygı gösterilmesi* BAM-29.2

P230.16. *Babanın çocuklarının intikamını alması* TBM-31.2, BBM-87.2, BBM-90.4

P230.17. *Anne ve babanın çocukları için birlikte hareket etmesi* BAM-36.2, BBM-87.2, BBM-76.4, BAM-27.4, BAM-46.2, BBM-101.3, BAM-49.3. BBM-105.2, BAM-50.3, BBM-106.2

P230.17.1. *Annenin doğumda babadan yardım istemesi* TAM-15.2

P230.17.2. *Baba avdayken çocuğunun doğması* TBM-65.3 TBM-91.5, BBM-65.4, BBM-92.2

P230.18. *Babanın yurda sahip çıkmaması, kendi çıkarlarını düşünmesi* BBM-107.2, BBM-108.2, BBM-109.2

P230.18.1. *Oğulun kendi çıkarını düşünen babanın peşinden gitmemesi* BBM-107.3, BBM-108.3, BBM-109.3

P230.18.2. *Babanın çocukları üzerindeki görevlerini yerine getirmemesi, çocuklarını önemsemesi* BBM-98.2, BBM-109.4, BBM-110.2

EK-1. (devam) Motif Dizini

- P230.18.3. *Babanın oğlunu sürgüne göndermesi* BBM-110.3, ÇBM-2.3
- P230.19. *Babanın çocukların yiyecek gibi temel ihtiyaçlarını karşılaması* TBM-19.3,
- P230.20. *Fakir baba* TBM-40.2, BBM-22.2, BBM-104.2
- P230.20.1 *Çocuksuz zengin baba* TBM-45.2, TBM-67.2, TBM-73.2, TBM-81.4, TBM-91.6
- P230.20.2. *Erkek çocuğu olmayan baba* TBM-57-4
- P230.20.2.1. *Babaya şartlı çocuk bağışlanması* TBM-57-5, TBM-67.3, TBM-74.2, BBM-19.2
- P230.20.3. *Peygamber baba* TBM-61.2, BBM-41.2, BBM-48.2
- P230.20.4. *Zengin baba* TBM-95.2, BBM-26.2, BBM-35.3,
- P230.20.5. *Günahkar baba* ÇBM-3.2, ÇBM-4.3
- P230.20.5.1. *Babanın oğluyla cezalandırılması* BBM-52.2
- P230.21. *Anne ve babanın oğlunu ağaç dalına beşiğiyle asıp hayatını kurtarması* TAM-30.2, TBM-66.2, BAM-35.2, BBM-93.2
- P230.21.1. *Anne ve babanın düşmana karşı oğluna yardım etmesi* ÇAM-4.2, ÇBM-6.3
- P230.22. *Oğulun anne ve babasına kötü davranması* TAM-9.2, TBM-25.3,
- P231.1.1. *Anne için evlat acısı* TAM-38.2, TAM-39.2 TAM-41.3, TAM-43.2 TAM-43.2, TAM-45.2, BAM-5.4, BAM-20.2, BAM-30.3,
- P231.1.1.1. *Annenin oğluyla vedalaşması* TAM-18.2, BAM-41.3, BAM-47.4 BAM-48.2
- P231.1.2. *Oğulun ölen annesine halini anlatması* TAM-25.3, BAM-11.3, BAM-15.3,
- P231.1.3. *Annenin evlat acısını türküyle dile getirmesi* TAM-44.3, TAM-45.3, BAM-20.3,
- P231.1.4. *Anneye çocuğunun, kılıçla ikiye bölüneceğinin söylenmesi* BAM-30.4,
- P231.3. *Anne sevgisi* TAM-37.2, BAM-6.2, BAM-25.2, BAM-30.2
- P231.3.1. *Annenin düşmanı oğluna şikayet etmesi* TAM-9.3, BAM-42.2,
- P231.3.2. *Oğulun annesinin öcünü alması* TAM-9.4,
- P231.8. *Annenin, babanın yokluğunda çocuğu yetiştirmesi ve eğitmesi* TAM-14.2, BAM-1.2, BAM-8.2, BAM-9.2, BAM-26.2, BAM-28.3, BAM-36.2, ÇAM-2.2, ÇAM-8.2, ÇAM-9.2
- P231.8.1. *Oğulun yetiştiğini, savaşçı olduğunu anneye kanıtlaması* BAM-1.3, BAM-9.3,

EK-1. (devam) Motif Dizini

- P231.8.2. *Annenin oğlunun ihtiyaçlarını karşılaması* TAM-11.2, TAM-20.2, BAM-1.4
- P231.8.2.1. *Annenin ihtiyaçların hazırlanmasına katkıda bulunması* TAM-5.2, BAM-23.2,
- P231.8.2.2. *Annenin oğluna azık hazırlaması* TAM-20.3, TAM-23.2,
- P231.8.3. *Babanın yokluğunda geçim işlerinin annenin üzerinde olması* TAM-14.3, BAM-2.2, BAM-34.2
- P231.8.3.1. *Babanın yokluğunda annenin çocuklarını evlendirmesi* TAM-14.4, BAM-43.3,
- P231.8.4. *Annenin oğlunu koruması* TAM-14.5, BAM-1.5, BAM-4.2, BAM-31.2, BAM-32.2, BAM-37.2, BAM-39.2, BAM-43.4, BAM-44.2, ÇAM-1.2, ÇAM-4.3, ÇAM-5.2, ÇAM-7.2
- P231.8.4.1. *Annenin yaşanacak olumsuzlukları sezmesi* TAM-14.6, BAM-43.5, BAM-44.3
- P231.8.4.2. *Ölen annenin çocuğunun onu emerek hayatta kalması* TAM-14.7, BAM-44.4,
- P231.8.4.3. *Anneye yaşanacak olayların rüya ile haber verilmesi* TAM-21.2
- P231.8.4.4. *Annenin oğluyla birlikte savaşması* BAM-26.3
- P231.8.4.5. *Annenin oğlunu birine emanet edip ölmesi* ÇAM-1.3
- P231.8.4.6. *Annenin oğlunu kötülükten kurtarması* ÇAM-5.3
- P231.8.4.7. *Annenin hayvanı şahit göstererek, oğlunun hayatını kurtarması* BAM-37.3 BAM-39.3,
- P231.8.4.8. *Annenin uyarısını oğulun dikkate almaması* TAM-14.7, BAM-43.6
- P231.8.4.9. *Annenin oğluyla tehdit edilmesi* ÇAM-7.3
- P231.8.5. *Anne, baba- oğulun birbirini katletmesini önler* BAM-33.2,
- P231.8.6. *Annenin oğlunu görünce vücudunun tepki vermesi* TAM-1.2, TAM-3.2,
- P231.8.6.1. *Annenin oğlunu kıyafetinden tanınması* BAM-5.5
- P231.8.6.2. *Annenin oğlunu beninden, tanınması* BAM-42.3,
- P231.8.7. *Annenin evladını beklemesi, çağırması* ÇAM-6.2
- P231.8.8. *Doğmadan önce anne karnında çocuğun konuşması* TAM-10.2, TAM-11.3
- P231.8.8.1. *Annenin çocuğu doğuma ikna etmesi* TAM-11.4,
- P231.8.9. *Annenin oğluyla övünmesi* TAM-17.2,
- P231.8.10. *Annenin oğlunu aşkattan vazgeçirmek istemesi* BAM-25.4,

EK-1. (devam) Motif Dizini

- P231.8.11. *Annenin çocuğunun isteklerini yerine getirecek güce sahip olması* TAM-39.4
- P231.8.12. *Annenin oğlunu, han olması için desteklemesi* BAM-28.4
- P231.8.13. *Annenin oğlunu düşmandan kaçırıp dünyaya getirmesi* BAM-31.3,
- P231.8.14. *Anne oğulun yıllar sonra karşılaşması* BAM-18.2, BAM-32.3, BAM-42.4
- P231.8.15. *Annenin oğluna ad vermesi* BAM-32.4, ÇAM-1.4
- P231.8.16. *Annenin oğluna nasihatte bulunması* BAM-41.4, ÇAM-3.2,
- P231.8.17. *Annenin oğlunu emzirmesi* ÇAM-9.3
- P231.8.18. *Oğulun anne sözünü dinlememesi* TAM-37.3
- P231.9. *Annenin sırrını oğlundan gizlemesi* BAM-1.6, BAM-7.2, BAM-38.2, BAM-40.2
- P231.9.1. *Sırrı anne dışında kimsenin çocuğa söyleyememesi* BAM-1.7, BAM-7.3, BAM-38.3, BAM-40.3
- P231.9.2. *Oğulun anneden sırrı öğrenmek için işkence yapması* TAM-20.4, TAM-23.3, BAM-7.4 BAM-38.4 BAM-40.4,
- P231.9.3. *Çocuğun sırrı, gerçeği anneden öğrenmesi* TAM-20.5 TAM-23.4, BAM-7.5 BAM-38.5, BAM-40.5,
- P231.9.4. *Annenin oğlunu gitmemesi için engellemesi* TAM-21.3, TAM-23.5, BAM-8.3, BAM-9.4, BAM-25.5
- P232.1. *Kötü anne ve oğulları kızların sevgilileri ile evlenmesini önlemek için her şeyi yapar* BAM-21.2, BAM-50.2
- P232.1.1. *Annenin kızının evliliğine karşı çıkması* TAM-31.2, TAM-32.2, TAM-40.3, BAM-21.3, BAM-50.4,
- P232.1.2. *Annenin hileyle kızını sevdiğinden ayırması* TAM-32.3, BAM-21.4,
- P232.1.3. *Annenin kızını sevmediğine vermesi* TAM-36.2
- P232.1.3.1. *Annenin iyilik karşılığı olarak kızını vermesi* TAM-8.1
- P232.3. *Annenin kızını koruması* TAM-29.2, TAM-35.2, BAM-34.2
- P232.3.1. *Annenin kızını eğitmesi* BAM-29.3
- P232.3.2. *Annenin kızına nasihatte bulunması* TAM-35.3

EK-1. (devam) Motif Dizini

P232.4. *Kızın anneye vasiyette bulunması* TAM-38.3

P232.5. *Annenin kızının ölümünden babayı sorumlu tutması* TAM-42.2, BAM-19.2,

P232.5.1. *Annenin çocuk üzerinde daha az söz sahibi olması* TAM-12.2, TAM-42.3, BAM-19.3

P233.6. *Oğul babasının intikamını alır* BBM-8.2 BBM-102.2

P233.6.1. *Babanın düşmana karşı en büyük yardımcısı oğulları* BBM-2.2, BBM-79.2, BBM-82.2, BBM-102.3, BBM-105.3, BBM-108.4

P233.6.1.1. *Babanın düşmanı oğluna şikâyet etmesi* TBM-37.2, TBM-43.3, BBM-102.4,

P233.6.2. *Babanın hanlığı oğluna vermesi* TBM-16.3

P233.6.2.1. *Oğulun babanın davasını sürdürmesi, yerini doldurması* BBM-8.2, BBM-11.4, BBM-80.3, BBM-94.2 BBM-98.3

P233.6.2.2. *Oğulun, babasının yurduna dönmek istemesi* BBM-8, BBM-94.3, BBM-97.2, ÇBM-8.2

P233.12. *Babanın oğullunu yetiştirmesi ve eğitmesi* TBM-81.5, BBM-1.2, BBM-4.3, BBM-5.2, BBM-13.2, BBM-29.3, BBM-45.2, BBM-66.3, BBM-71.2, BBM-77.3, BBM-80.4, BBM-82.3, BBM-82.4, BBM-104.3, ÇBM-1.2, ÇBM-5.2,

P233.12.1. *Babanın oğlunu mektebe göndermesi* TBM-81.6

P233.12.2. *Oğulun babasının sözünü dinlemesi, babanın onu yetiştirdiği şekilde hareket etmesi* BBM-1.4, BBM-7.3, BBM-45.3

P233.12.3 *Babanın vasiyette bulunarak oğullarını kendinden sonraki hayata hazırlaması* TBM-89.2, BBM-3.2, BBM-7.4, BBM-81.3, BBM-88.3, ÇBM-4.4

P233.12.3.1. *Erkek çocuk babasının ölmesi* TBM-49.4, TBM-55.4, TBM-77.3, TBM-78.2, TBM-91.7, BBM-30.6, BBM-31.3, BBM-68.2

P233.12.3.2. *Oğulun babasının vasiyetini yerine getirmesi* TBM-90.3, BBM-29.4

P233.12.4. *Baba sözünü dinleyip, yerine getirmenin, çocuğun hayatını kolaylaştırması, refaha ulaşmasını sağlaması* TBM-10.3, BBM-7.5, BBM-16.2, BBM-45.4

P233.12.5. *Babadan izin alınması, bir yere gitmek için, görev için baba onayı* TBM-18.5, TBM-24.2, TBM-34.2, TBM-46.2, BBM-14.2, BBM-14.2, BBM-34.2, BBM-103.3, BBM-104.4

EK-1. (devam) Motif Dizini

- P233.12.5.1 *Babanın rüyada gördüğü kuşu bulmak için oğullarını görevlendirmesi* TBM-59.2
- P233.12.6. *Babanın çocuklarını yetişkin yaşa gelince sinaması ve ödüllendirmesi* TBM-10.4, TBM-21.2, BBM-16.3
- P233.12.7. *Baba sevgisi* BBM-29.5, ÇBM-3.3, ÇBM-4.5,
- P233.12.7.1. *Babanın en küçük oğlunu daha fazla sevmesi* TBM-61.3, BBM-41.3, BBM-48.3
- P233.12.7.2. *Oğulun babaya özgürlük istemesi* ÇBM-3.4
- P233.12.8. *Babanın oğlunun rüyasını yorumlaması* TBM-61.4, BBM-41.4, BBM-48.4
- P233.12.9. *Babanın iyi özelliklerinin oğluna geçmesi* BBM-64.2
- P233.12.9.1 *Oğulun babasının adıyla anılması* TBM-32.2
- P233.12.10. *Oğulun babayı görünce vücudunun tepki vermesi* TBM-4.2, TBM-8.2
- P233.12.11. *Oğulun babaya mektup göndermesi* TBM-61.5, TBM-64.2, BBM-47.2
- P233.12.12. *Babanın oğluna nasihatte bulunması* BBM-41.5, BBM-48.5, ÇBM-4.6, ÇBM-5.3,
- P233.12.13. *Babanın hayalinin oğlunun yardımına gelmesi* TBM-35.3, BBM-45.5 BBM-100.3,
- P233.12.14. *Oğulun yabancı yurttan doğup yetişmesi* BBM-94.4, ÇBM-8.3
- P233.12.15. *Babanın oğluna mutluluk anahtarı vermesi* ÇBM-1.3,
- P233.12.16. *Babanın oğullarına birlik ve beraberliği öğütlemesi* ÇBM-5.4
- P233.13. *Babanın oğlunun ihtiyaçlarını karşılaması* TBM-10.5, TBM-17.2, TBM-21.3 TBM-46.3, TBM-95.3, BBM-5.3, BBM-14.3, BBM-16.4, BBM-20.2, BBM-22.3, BBM-26.3, BBM-27.2, BBM-58.2, ÇBM-6.4,
- P233.13.1. *Babadan oğula kalan kutsal emanetler* TBM-35.4, TBM-50.2, TBM-51.2 BBM-8.3, BBM-9.2, BBM-10.2, BBM-32.2, BBM-81.4, BBM-100.4,
- P233.13.2. *Oğulun babanın hazırlık yapmasını istemesi* TBM-39.3.
- P233.14. *Baba için evlat acısı* TBM-89.3, BBM-6.2, TBM-98.3, BBM-28.4, BBM-55.2, BBM-84.4, BBM-90.5, BBM-91.3
- P233.14.1. *Babanın fedakarlığı, babanın halkı için çocuklarını feda etmesi* BBM-6.3
- P233.14.2. *Babanın oğlunun katilini affetmesi* TBM-103.3

EK-1. (devam) Motif Dizini

P233.14.3. *Babanın oğluyla vedalaşması* TBM-44.3, TBM-89.4, BBM-103.4, BBM-104.5,

P233.14.4. *Babanın oğlunun intikamını alması* TBM-47.2

P233.14.5. *Babanın oğlunu koruması* TBM-57-6, TBM-61.6, BBM-41.6, BBM-48.6,

P233.14.6. *Babanın oğlunu aratması* TBM-59.3, BBM-43.3,

P233.14.7. *Babanın oğlunun acısıyla kör olması* TBM-62.3, BBM-43.4,

P233.14.7.1 *Babanın oğlunun sevinciyle gözlerinin açılması* TBM-64.3, BBM-52.3,

P233.14.8. *Babanın kurtla konuşması* TBM-62.4, BBM-43.5 BBM-50.3,

P233.14.9. *Babanın öldü bildiği oğlunun yaşadığına ümitlenmesi* TBM-64.4, BBM-47.3,

P233.14.10. *Babanın oğlunun ağlamasına dayanamaması* BBM-83.2,

P233.14.11. *Babanın oğlundan vazgeçmemesi* TBM-87.3

P233.15. *Babanın oğlunun yuvasını kurması, gelin*

bulması TBM-12.3, TBM-24.3, TBM-60.4, BBM-89.2,

P233.15.1. *Babanın oğluna sevdiği kızı istemesi* TBM-83.2,

P233.15.2. *Babanın oğlunu aşktan vazgeçirmek istemesi* TBM-85.2, TBM-87.4, TBM-89.5,

P233.15.3. *Oğulun babaya âşık olduğunu söylemesi* TBM-95.4

P233.16. *Üç oğullu olan baba* TBM-29.2,

P233.16.1. *Yedi oğullu olan baba* TBM-12.4, BBM-16.5

P233.17. *Babanın dilenmesi* TBM-39.4,

P233.17.1. *Oğulun babadan utanması* TBM-39.5, TBM-43.5.

P233.17.2. *Babanın oğula para vermesi* TBM-39.6,

P233.18. *Oğulun babaya yalan söylemesi* TBM-59.4, TBM-62.5, BBM-43.6, BBM-50.4,

P233.18.1. *Oğulun başkasının sözüyle babasına kötü davranması* BBM-83.3,

P233.19. *Babaya oğulların kızmaları* TBM-65.4, BBM-92.3,

P234.3. *Kötü kalpli, zalim kız babası* BBM-11.3, BBM-15.2, BBM-23.2, BBM-24.2, BBM-31.4, BBM-33.3, BBM-53.2, BBM-62.2, BBM-63.2, BBM-72.2, BBM-106.3, TBM-15.2

EK-1. (devam) Motif Dizini

P234.3.1. *Babanın kızının evliliğine karşı çıkması* TBM-69.2 TBM-84.2, TBM-97.3, BBM-23.3, BBM-31.5, BBM-63.3, BBM-106.4,

P234.3.1.1. *Babanın kızının sevdiğiyle görüşmesine engel olması* TBM-75.2, TBM-82.2 TBM-91.8,

P234.3.2. *Babanın, kızının sevdiğinin ölüm emrini vermesi* TBM-52.2, TBM-56.2, TBM-72.4, TBM-76.2 TBM-80.2, TBM-86.2, TBM-97.4, TBM-100.2, BBM-24.3, BBM-53.3, BBM-57.3, BBM-92.4

P234.3.2.1. *Babanın, kızının sevdiğini sürgüne göndermesi* TBM-70.2, TBM-92.2

P234.3.2.2. *Babanın, kızının sevdiğini sandığa koyup suya attırması* TBM-70.3 TBM-78.3, BBM-56.3

P234.3.2.3. *Babanın, kızının sevdiğinin canını bağışlaması* TBM-70.4,

P234.3.2.4. *Babanın, kızının ölüm emrini vermesi* TBM-65.5

P234.3.2.5. *Babanın, kızının sevdiğini öldürünce hediyeler dağıtması* TBM-100.3

P234.3.3. *Kız babasının verdiği sözü bozması* TBM-15.3 TBM-49.5, TBM-55.5, TBM-69.3, TBM-78.4, TBM-91.9, TBM-97.5, BBM-31.6, BBM-56.4, BBM-63.4, BBM-72.3,

P234.3.4. *Kız babasının kızının sevdiğini hor görmesi* TBM-49.6, TBM-55.6, TBM-84.3, TBM-91.10, TBM-99.2 BBM-23.4, BBM-31.7, BBM-62.3, BBM-63.5, BBM-72.4,

P234.3.4.1. *Babanın kızını sevmediğine vermesi* TBM-52.3, TBM-71.2 TBM-77.4, TBM-88.2, TBM-100.4, BBM-23.5, BBM-72.5,

P234.3.4.2. *Babanın kendi damat adayı ile kızının sevdiğini öldürmesi* TBM-100.5,

P234.3.5. *Babanın kızına yaptığı kötülükten pişmanlık duyması* TBM-72.5, TBM-80.3 TBM-94.2, TBM-102.4, BBM-54.4, BBM-57.4

P234.3.5.1. *Babanın kızı gibi aşka düşünce kızını anlaması* TBM-94.3

P234.3.5.2. *Kız babasının öldürdüğü oğlun babasına yaptığı kötülüğü itiraf etmesi* TBM-103.4

P234.3.6. *Babanın kızını kurtarmaya çalışmaması, başkasından beklemesi* TBM-65.6, BBM-39.2,

P234.3.6.1 *Babanın oğlunu getirene kızını vaat etmesi* TBM-65.7,

EK-1. (devam) Motif Dizini

- P234.3.6.2. *Babanın kız erkek ayırımı yapması ve kızını hor görmesi* TBM-65.8, BBM-92.5,
- P234.3.6.3. *Babanın kızını getirene kızını vaat etmesi* BBM-62.4, BBM-63.6,
- P234.3.6.4. *Babanın kızını, kurtaran kişiyle evlendirmesi* TBM-65.9, BBM-40.3, BBM-78.3,
- P234.3.7. *Babanın canını kurtarmak için kızını düşmanına vermesi* TBM-20.2, TBM-27.2,
- P234.3.8. *Baba ve kızın atışması* TBM-53.2, TBM-56.3 TBM-99.3, TBM-101.2, BBM-15.3, BBM-33.4,
- P234.3.8.1. *Babanın kızını teselli etmesi* TBM-101.3, BBM-33.5, BBM-53.5,
- P234.3.9. *Babaya kızının ölüm haberinin getirilmesi* TBM-54.3
- P234.3.10. *Kız babasının çocukları birlikte büyümesi* TBM-55.7, TBM-77.5,
- P234.3.11. *Kız babasının evladının ölümüne sebep olması* TBM-76.3 TBM-80.4, TBM-102.5,
- P234.3.12. *Babanın kızı ile sevdiği arasına düşmanını gömdürmesi* TBM-76.4, BBM-57.5,
- P234.3.13. *Babanın kızını okula göndermeyerek cezalandırması* TBM-82.3, TBM-91.11,
- P234.3.14. *Kız babasının kızı için başkasına zulüm etmesi* TBM-96.2,
- P234.3.15. *Babanın başkasının sözüyle kızına kızması* TBM-99.4, BBM-53.6
- P234.3.16. *Kötü kalpli babanın düşmandan kurtarılması* BBM-73.3,
- P234.3.17. *Babanın kızının âşık olmasından utanması* TBM-86.3
- P234.4. *Babanın kızının rüyasını yorumlaması* BBM-12.2,
- P234.5. *Babanın kızının ihtiyaçlarını karşılaması* TBM-13.2, BBM-18.2, BBM-34.4, BBM-74.2, BBM-99.2,
- P234.5.1. *Babanın evlenen kızına mal ve hizmetçi vermesi* TBM-13.3, TBM-63.2
- P234.5.2. *Babanın kızı için saray yaptırtması* TBM-75.3
- P234.5.3. *Kız babasının kızının isteklerini yerine getirmesi* TBM-96.3,
- P234.6. *Kız babasının damada onay vermesi* TBM-1.2, TBM-2.2, TBM-6.2, TBM-11.2, TBM-63.3 BBM-15.4, BBM-17.2, BBM-44.2, BBM-51.2, BBM-74.3, BBM-78.3, BBM-95.2, BBM-99.3

EK-1. (devam) Motif Dizini

P234.6.1. *Babanın kızını, damadının yurduna göndermesi* TBM-3.2, TBM-7.2, TBM-34.3, TBM-63.4, BBM-18.3, BBM-44.3, BBM-51.3, BBM-59.2, BBM-99.4

P234.6.2. *Kız babasının damat seçmesi* TBM-15.4, TBM-22.3, TBM-79.2 TBM-97.6BBM-15.5, BBM-95.3, BBM-99.5, ÇBM-7.2

P234.6.3. *Babanın kızının ilk sözlendiği yere rıza göstermesi* TBM-33.2

P234.6.4. *Kızın, babasının yardımına sevdiğini göndermesi* BBM-73.4

P234.6.5. *Babanın kızını sevdiğiyle evlendirmek istemesi* TBM-63.5, TBM-68.2 TBM-69.4, TBM-79.3 TBM-94.4, BBM-44.4, BBM-51.4, BBM-56.5, BBM-74.4

P234.6.6. *Babanın kızına nasihatte bulunması* TBM-68.3, BBM-38.4, BBM-60.4, ÇBM-7.3

P234.6.7. *Babanın kızına değer vermesi* TBM-63.6, BBM-37.3, BBM-44.5, BBM-51.5, BBM-75.2

P234.6.8. *Babanın kızını düşmandan kurtarması* BBM-61.3

P234.6.4. *Kızın, babasının yardımına sevdiğini göndermesi* BBM-73.4,

P234.7. *Babanın kızını koruması* TBM-14.4, BBM-61.4, BBM-75.3,

P234.7.1. *Kızın baba sözünün dinlemeyi önemsemesi* BBM-24.4,

P234.7.2. *Kızın kurtarılmasında, babanın yüzüğüünün yardım etmesi* BBM-39.3,

P234.7.3. *Babanın kızı için savaşması* BBM-61.5, BBM-75.4,

P234.7.4. *Babanın kızı için kendini feda etmesi* BBM-75.5,

P234.7.5 *Babanın kızını korumak için uyarıda bulunması* BBM-60.5,

P234.7.6. *Kız babasının, kızı ve damadını tehlikeye karşı uyarması* BBM-17.3

P234.8. *Kızın düşmana yardım etmesi, babasını kandırması* TBM-23.2, TBM-26.2, TBM-28.2

P234.8.1. *Kızın babasının yerini göstermesi, onu ele vermesi etmesi* TBM-27.3,

P234.8.1.2. *Kızın babasına yalan söylemesi* BBM-36.3

P234.8.2. *Kızın babasını dinlemeyip sevdiğiyle gitmesi* BBM-23.6, BBM-62.5, BBM-63.7,

P236.8. *Babaya itaatsizlik, baba sözünün dinlenilmemesi* TBM-10.6, TBM-12.2, TBM-14.5, TBM-89.6, BBM-1.5, BBM-4.4, BBM-60.3, ÇBM-7.4,

EK-1. (devam) Motif Dizini

P236.8.1. *Babanın sözünü dinlemeyen oğularını cezalandırılması* BBM-1.6, BBM-4.5,

P236.8.2. *Çocuğun aşk ateşiyle anne ve babasının sözünü dinlememesi* BAM-25.6

P271.9. *Çocuksuz babanın başkasının çocuğunu sahiplenmesi* TBM-93.2

P271.9.1. *Manevi babanın evlatlığının derdine çare araması* TBM-93.3

P271.9.2. *Kız babasının torununa babalık yapması* BBM-61.6

P282.3. *Üvey oğluna aşık, üvey anne* TAM-26.2, BAM-12.2, BAM-16.2

P282.3.1. *Analığın evlatlığına iftira atması* TAM-27.2, BAM-13.2, BAM-16.3

P282.3.2. *Analığın üzüntüden kör olması* TAM-28.2, BAM-14.2, BAM-17.2

P282.3.3. *Çocuğun analığıyla evlenmesi* TAM-28.3, BAM-14.3, BAM-17.3

P282.4. *Üvey annenin üvey kızının kocasını öldürmek istemesi* TAM-13.2

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : ÇAKAR, Aycan
Uyruğu : T.C.
Doğum tarihi ve yeri : 15.01.1994/ İskilip
Medeni hali : Bekar
Telefon : 05362730634
e-posta : aycancakar360@gmail.com

Eğitim Derecesi	Okul/Program	Mezuniyet Yılı
Yüksek Lisans	Hacı Bayram Veli Üni./ Çağdaş Türk Lehçeleri	Devam Ediyor
Lisans	Gazi Üni./ Çağdaş Türk Lehçeleri	2015
Lise	Satı Kadın Anadolu Meslek Lisesi	2011

Yabancı Dili

İngilizce

Yayınlar

Çakar, A. (2019). İdil-Ural Destanlarında Anne-Baba Sözünü Tutmamak. *Bilimsel Eksen Dergisi*, 27, 150-164.

Hobiler

Radyo Dinlemek, Seyahat Etmek, Kitap Okumak, Tabiat Yürüyüşleri Yapmak, Film İzlemek, Yeni Tatlar, Yemekler Keşfetmek

